K. K. ROKOSSOVSKI

DATORIA OSTĂȘEASCĂ

EDITURA MILITARĂ

K. K. ROKOSSOVSKI
Mareșal al Uniunii Sovietice

DATORIA OSTĂȘEASCĂ

EDITURA MILITARĂ 1982

СОЛДАТСКИЙ ДОЛГ 1968

În ajunul războiului

În primăvara lui 1940 mi-am petrecut concediul împreună cu familia la Soci. După ce m-am înapoiat am fost anunțat că doreşte să stea de vorbă cu mine comisarul poporului pentru apărare. Mareşalul S. K. Timoşenko mi-a făcut o primire călduroasă, cordială.

A fost un prilej să-mi reamintesc de anii de după 1930, de Corpul 3 cavalerie, al cărui comandant era pe atunci S. K. Timoşenko şi în cadrul căruia eu comandam Divizia 7 cavalerie „Samara", care purta şi numele omagial „Proletariatul englez". Comandantul nostru de corp se bucura în rîndurile cavaleriştilor de mult respect şi chiar de dragoste. După ce a ajuns în înalta funcție de comisar al poporului el a rămas acelaşi bun tovarăş, simplu în relațiile cu oamenii şi accesibil.

Semion Konstantinovici mi-a propus să trec din nou la comanda Corpului 5 cavalerie (mai îndeplinisem această funcție în anii 1936-1937). Corpul era transferat în Ucraina, se afla încă în marş şi comisarul poporului m-a detaşat deocamdată la dispoziția comandantului Regiunii militare Kiev. În prezența mea el a telefonat în acest sens generalului de armată G. K. Jukov.

Am fost inclus în grupul generalilor care lucrau sub conducerea directă a comandantului regiunii militare. Tot timpul eram în unități. Misiunile date de generalul Jukov erau interesante şi îmi îngăduiau să-mi dau mai bine seama de laturile tari ca şi de cele slabe ale pregătirii trupelor. Dar n-am putut lucra timp mai îndelungat împreună: Gheorghi Konstantinovici Jukov a fost mutat la Moscova, fiind numit şef al Marelui stat major, iar eu am trecut la comanda Corpului 5 cavalerie.

Sfîrşitul anului 1940 mi-a adus numirea într-o nouă funcție. Am devenit comandant al Corpului 9 mecanizat, care

urma să fie constituit. A fost ceva cu totul neaşteptat pentru mine. Într-adevăr, fusesem în cavalerie douăzeci şi şapte de ani. Mi-am început serviciul în Regimentul 5 dragoni „Kargopol" în august 1914. Am rămas în cavalerie tot timpul primului război mondial. Şi după octombrie 1917, cînd am intrat în Armata Roşie, am făcut parte din rîndurile cavaleriei.

Pe scurt, mă ataşasem de acest gen de armă, l-am îndrăgit. În rîndurile lui am făcut şcoala milităriei, atît în lupte cît şi pe timp de pace. În cavalerie urcasem ierarhia militară treaptă cu treaptă, de la comandant de escadron la comandant de corp. Eram sigur pe mine, în mare măsură şi pentru că cunoşteam bine specificul activității şi sarcinile unui ofițer de cavalerie.

Firește, trecînd într-un nou gen de armă, eram cuprins de oarecare teamă: oare voi face față cerințelor cu care este confruntat un comandant de corp din trupele mecanizate? Mă însufleția însă încrederea ce mi se acordase. Dealtfel, manifestam demult interes pentru marile unități de tancuri, în fața cărora se deschideau perspective vaste. Toate acestea mi-au dat curaj şi, călăuzindu-mă după zicătoarea „omul sfințeşte locul", m-am apucat de noua treabă cu toată energia, înțelegînd că formarea corpului trebuie realizată în ritm accelerat.

Trebuie spus că încă din primul război mondial cavaleria începuse să-şi piardă importanța deținută pînă atunci. Apăruseră pe teatrul de acțiuni militare armate de masă, înzestrate din plin cu armament automat (mitraliere), artilerie cu tragere rapidă, tancuri şi aviație. Au luat naştere fronturile compacte. Într-un război în care trupele se îngropau la teren şi se înconjurau cu rețele de sîrmă ghimpată nu mai puteau avea succes acțiunile cavaleriei executate în formație călare. Cavalerişti şi-au ocupat locul în tranşee, laolaltă cu infanteria, calul devenind cu precădere un mijloc de deplasare. Războiul civil din Rusia a făcut să sporească din nou, pentru un scurt timp, rolul cavaleriei. Faptul acesta era determinat de circumstanțe speciale, în primul rînd de

inexistența unor fronturi compacte pe cîmpurile de luptă. Fiind pe atunci cel mai mobil gen de armă, cavaleria a căpătat în acele împrejurări o mare însemnătate. La aceasta a contribuit şi şeptelul cabalin relativ mare de care dispunea țara. În sfîrşit, existau vechi cadre de cavalerişti. „Proletari, pe cai!“ – chemarea lansată de Partidul Comunist a prins repede viață şi cavaleria roşie şi-a spus un cuvînt important în zdrobirea contrarevoluției albgardiste şi a intervenției străine.

Au trecut anii. Poporul sovietic a trecut la transpunerea în viață a lozincii partidului: „Să ajungem din urmă țările capitaliste înaintate în dezvoltarea industriei”. Îndeplinirea planurilor cincinale a creat condiții pentru înzestrarea armatei cu armament perfecționat. S-a dezvoltat şi gîndirea militară. Ştiința militară sovietică avea o orientare diferită de cea europeană, americană şi japoneză. Pe atunci, în occident aveau vogă teoriile lui Douhet şi Fuller. Într-un caz era vorba de atotputernicia aviației, pretinzîndu-se că ea ar putea determina singură deznodămîntul războiului, în celălalt – de nelimitatele potențe ale trupelor de tancuri. Cît despre teoria militară sovietică, ea acorda locul cuvenit şi tancurilor, şi aviației, şi artileriei, şi infanteriei, iar pregătirea forțelor armate sovietice se baza pe cooperarea tuturor genurilor de arme, întruchipată în „tactica luptei pe mare adîncime“, a cărei elaborare este legată de numele lui V. K. Triandafillov.

Fireşte, existau adepți înfocați ai cavaleriei, care mai păstrau pasiunea acestei arme, dar tonul nu mai era dat de ei. Constituirea marilor unități de tancuri a început, în fond, pe seama unei anumite reduceri a cavaleriei. După anul 1935 forțele armate sovietice dispuneau deja de un număr apreciabil de corpuri mecanizate şi bine închegate, cu destinație operativă.

Structura organizatorică a Armatei Roşii şi capacitatea de luptă a trupelor corespundeau pe deplin misiunilor ce reveneau armatei unui stat socialist. Pregătirea corpului de comandă se afla şi ea la înălțimea cuvenită la toate nivelurile. În plus, majoritatea comandanților şi lucrătorilor politici

aveau experiență de luptă, căpătată în primul război mondial şi în războiul civil. Forțele noastre armate erau capabile să dea o lovitură nimicitoare oricărui inamic care ar fi riscat să atace patria sovietică.

E drept, spre sfîrşitul anilor treizeci au fost comise greşeli serioase. Au avut de suferit şi cadrele militare sovietice, ceea ce nu a putut să nu se repercuteze asupra organizării şi pregătirii trupelor.

Invazia Germaniei fasciste asupra Poloniei şi înfrîngerea fulgerătoare a forțelor armate poloneze, în pofida curajului dovedit de majoritatea soldaților şi ofițerilor, precum şi deznodămîntul şi mai tragic al acțiunilor militare din Franța au relevat avantajele de care dispunea Germania, care îşi crease puternice trupe blindate şi motorizate, ca şi o aviație masivă.

Atunci s-a reluat la noi în mod intens constituirea de corpuri mecanizate, pe seama unei considerabile reduceri a cavaleriei. Este îmbucurător să constatăm că pînă la urmă au triumfat concepțiile juste, că se organizează din nou în țara noastră mari unități de tancuri şi mecanizate bine înzestrate, atît de necesare pentru apărare şi pentru victoria într-un război modern. În toiul acestor măsuri organizatorice, la un moment dat am fost şi eu vizat de schimbările în curs.

Şi astfel, luîndu-mi rămas bun de la cavalerie, am devenit tanchist.

Corpul 9 mecanizat era compus din trei divizii: Divizia 131 infanterie moto (colonel I. V. Kalinin), Divizia 35 de tancuri (general-maior N. A. Novikov) şi Divizia 20 de tancuri, al cărei comandant era colonelul M. E. Katukov (anticipez semnalînd că, din cauza bolii comandantului, în primele zile de război această mare unitate a fost condusă în luptă de locțiitorul lui, colonelul V. M. Cerneaev).

Corpul nostru, 9 mecanizat, era subordonat direct comandamentului Regiunii militare Kiev.

Eram stăpîniți cu toții de un singur gînd: cu cît mai repede vom pregăti corpul în vederea luptei, cu atît mai bine ne vom

îndeplini datoria față de popor şi partid. Încă în procesul de constituire s-a desfăşurat o instruire multilaterală a subunităților, unităților şi marii noastre unități în ansamblu. Într-adevăr, pentru majoritatea oamenilor cu care am fost încadrați instrucția trebuia începută cu cunoştințele cele mai elementare. În calitatea mea de comandant de corp am avut noroc că cele mai apropiate ajutoare ale mele erau cadre cu o bună pregătire şi munceau cu devotament. Ele se pricepeau să-i învețe pe ostaşi şi ofițeri ceea ce avea să le fie necesar la război. Doresc să menționez în mod special pe şeful de stat major, Aleksei Gavrilovici Maslov, ajuns general-maior la 39 de ani. Era, cum obişnuiam să spunem pe atunci, „academician" (adică absolvise Academia „M. V. Frunze"); ținea bine în mînă statul major al corpului şi depunea toate eforturile pentru a îndruma statele majore subordonate, cultivînd în rîndurile lor o disciplină severă şi deprinderea de a gîndi de-sine-stătător. Îmi plăcea stilul lui de lucru – exigența față de subalterni îmbinată cu receptivitatea la ideile şi inițiativele lor, faptul că pentru el era o necesitate organică să întrețină un contact nemijlocit cu ostaşii şi ofițerii. În activitatea de pregătire a trupelor în vederea încercărilor care ne aşteptau am primit de asemenea un ajutor substanțial din partea locțiitorului meu tehnic, colonelul Vnukov, şi locțiitorului politic, tovarăşul Kamenev.

Timpul ne presa, Germania fascistă, îmbătată de succesele obținute în vest, a dezlănțuit operații în Balcani, subjugînd țară după țară. Noi, militarii, simțeam cu toții că se apropia clipa cînd şi țara noastră va fi prinsă în vîrtejul războiului care bîntuia în lume. În discuțiile ofițerilor corpului – mă refer la cei din comandament – nu lipsea niciodată o problemă care ne frămînta, cea a situației internaționale. Eram îngrijorați cu toții.

La drept vorbind, nu credeam că Germania va respecta pactul de neagresiune încheiat cu Uniunea Sovietică. Era limpede că în cele din urmă tot ne va ataca. Noi, cei care ne ocupam cu problemele militare la nivelul unui corp, nu ne

puteam da seama cît va dăinui acel „răgaz”. În orice caz, nu pierdeam vremea. În primul rînd ne concentram atenția asupra pregătirii comandanților şi statelor majore. Se efectuau aplicații de comandament şi stat major cu cadre şi transmisiuni, jocuri de război pe hartă şi recunoaşteri pe itinerarele cele mai probabile de mişcare a corpului în cazul izbucnirii pe neaşteptate a unui război. Ceream tuturor ofițerilor să asigure capacitatea permanentă de luptă a subunităților şi unităților, fără a aştepta momentul cînd acestea vor fi completate.

După cum se va vedea din relatarea mea, n-am apucat să comand decît puțin timp Corpul 9 mecanizat în război. Păstrez însă pînă astăzi recunoştință ofițerilor lui pentru că şi-au înțeles comandantul şi au sesizat profund cît de necesare erau toate măsurile luate de noi spre a face față războiului apropiat la care ne aşteptam. Zilele acelea n-au trecut fără urmă, ele au dat roade în iunie 1941. În ce mă priveşte, am căutat ca în sistemul de educare a corpului de comandă să pun pe primul plan dezvoltarea capacității fiecăruia de a acționa independent, de a manifesta fermitate şi cutezanță. Numai un comandant care posedă aceste calități poate face față exigențelor luptei.

Ne străduiam să atingem acest țel zi de zi, cu încredere în forțele oamenilor. Ofițerii corpului răspundeau acestor strădanii prin inițiativă şi muncă neprecupețită. Domnea o atmosferă de vigilență. Acest spirit a fost menținut în permanență. Dealtfel eu ştiam că şi în celelalte corpuri existau aceleaşi preocupări, aceeaşi îngrijorare. Toți se pregăteau să facă față oricăror surprize.

În mai 1941 comandantul Regiunii militare Kiev, M. P. Kirponos, a efectuat o aplicație la eşalonul front. A participat la ea şi corpul nostru mecanizat, care a cooperat cu Armata 5 pe direcția Rovno, Luțk, Kovel. Puseserăm mari speranțe în această aplicație, dar ele nu s-au adeverit. Analiza făcută de comandantul regiunii militare a fost foarte neconcludentă, la

drept vorbind, era chiar dificil să-ți dai seama ce ni se cerea în fond.

În curînd ne-a venit de la statul major al regiunii militare o dispoziție care nu se potrivea deloc condițiilor de atunci, pericolului iminent al unei invazii. Li se cerea marilor unități să-şi trimită artileria pentru a executa trageri în poligoane situate în zona de frontieră. Corpul nostru a cerut insistent să i se dea voie să-şi păstreze artileria şi a izbutit. Am arătat că sîntem în stare să efectuăm toate exercițiile pe loc, cu forțele noastre. Asta avea să ne prindă tare bine mai tîrziu.

În cursul aplicației de front am studiat terenul în zona de frontieră pe direcțiile probabile de acțiune ale corpului şi în alte sectoare. Construirea fortificațiilor abia începuse.

Nu am abordat atunci probleme de înaltă politică şi nu le voi aborda nici acum; privesc lucrurile ca un comandant care pînă în acel moment, în 1941, acumulase experiență practică de luptă şi cunoştințe în domeniul tacticii, artei operative şi strategiei.

Cu toate că nu dispuneam decît de puține materiale din diverse surse asupra acțiunilor desfăşurate de trupele germane în Polonia şi Franța, putusem trage unele concluzii. Nemții copiaseră pe de-a întregul tactica luptei pe mare adîncime, elaborată de noi. În operațiile ofensive ei acordau rolul precumpănitor marilor unități de tancuri şi motorizate şi aviației de bombardament; îşi concentrau forțele într-o grupare masivă pentru a zdrobi inamicul cît mai repede; executau loviturile sub forma unor pătrunderi adînci cu forțe masate, desfăşurînd ofensiva în ritm rapid pe direcții convergente; atribuiau o importanță deosebită factorului surpriză.

Trebuia să ținem praful de puşcă uscat.

Comparam situația în care ne aflam cu cea din timpul cît făcusem serviciul pe litoralul Pacificului şi în Transbaikal, în perioada 1921-1935. Acolo, cînd eram informați despre cea mai mică intensificare a activității sau despre o mişcare a trupelor de partea cealaltă a frontierei, forțele noastre erau

mereu gata să dea riposta cuvenită oricărei tentative a „vecinului”. Toate unitățile aflate în zona de frontieră erau permanent gata de luptă, avînd nevoie doar de cîteva ore pentru a intra în acțiune. Exista un plan minuțios elaborat de acoperire şi desfăşurare a forțelor principale, cu variante posibile în funcție de schimbările ce puteau surveni în situația generală de pe acel teatru de acțiuni.

Toate acestea lipseau în bună măsură la Regiunea militară Kiev.

Încă în timpul aplicației de front amintite, am stat de vorbă cu generalii I. I. Fediuninski, S. M. Kondrusev şi F. K. Kamkov, care comandau, respectiv, un corp de puşcaşi, unul mecanizat şi unul de cavalerie. Ca şi mine, ei ajunseseră la concluzia că ne găsim în pragul unui război cu Germania hitleristă. Odată am înnoptat la Kovel la tovarăşul Fediuninski. A fost o gazdă deosebit de primitoare. Discuția s-a purtat în jurul unei probleme care nu ne dădea pace: consideram că nu se manifestă suficientă preocupare pentru situația dată. Am căzut de acord cum trebuie să coopereze marile noastre unități, am cumpănit încă o dată ce trebuie să facem ca să nu fim luați prin surprindere în momentul cînd vom fi puşi în situația de a intra în luptă.

Am făcut tot ceea ce ne permiteau puterile şi atribuțiile, începînd cu verificarea sistematică a documentelor de mobilizare. Între altele, am verificat mijloacele de transport auto care urmau să fie afectate corpului la mobilizare, dar care pînă atunci erau folosite în economie. Cadrele cu funcții de răspundere în economia națională, preocupate de treburile paşnice, nu acordau atenția cuvenită acestei chestiuni. Într-adevăr, ulterior, în dificila situație care s-a creat începînd cu 22 iunie în zona de frontieră, Corpul 9 mecanizat n-a primit nici una din maşinile prevăzute conform planului de mobilizare. Dealtfel, cînd s-a declarat mobilizarea corpul se afla deja în marş spre zona unde se desfăşurau luptele.

Cel mai alarmant era faptul că, deşi trecuse luna mai şi începuse luna iunie, nu primiserăm încă tehnica de luptă şi

materialele prevăzute. Mijloacele de instrucție erau într-o stare avansată de uzură, motoarele îşi cam depăşiseră orele de funcționare. Am fost nevoit să limitez folosirea maşinilor de luptă pentru instrucție de teamă că, o dată războiul izbucnit, ne vom trezi că nu avem nici un fel de tancuri în stare de funcționare.

La 21 iunie am efectuat critica unei aplicații de comandament şi stat major de corp, desfăşurată pe timp de noapte. După ce ne-am terminat treburile, i-am invitat pe comandanții de divizii ca a doua zi, duminică, să pornim cu toții din zori la o partidă de pescuit. Dar seara, un ofițer din statul major a fost informat de trupele de grăniceri că la un pichet s-a prezentat un transfug din armata germană, de origine poloneză, din Poznan, care afirmă că la 22 iunie nemții vor ataca Uniunea Sovietică.

Am anulat partida de pescuit proiectată. I-am chemat la telefon pe comandanții de divizii şi le-am comunicat ştirea primită de la frontieră. Am discutat situația şi la statul major al corpului, ajungînd la concluzia că trebuie să fim gata în orice moment în toate privințele.

Au început luptele

La 22 iunie, aproape de ora patru dimineața ofițerul de seiviciu mi-a adus o notă telefonică transmisă de la statul major al Armatei 5: ni se cerea să deschidem plicul operativ strict secret.

Acest plic aveam dreptul să-l deschidem numai la dispoziția preşedintelui Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S. sau a comisarului poporului pentru apărare. Or, nota telefonică purta semnătura adjunctului şefului secției

operații din statul major al armatei. Am ordonat ofițerului de serviciu să verifice autenticitatea depeşei la regiunea militară, la armată, la comisariatul poporului, după care am chemat pe şeful de stat major, pe locțiitorul meu politic şi pe şeful secției speciale:

— Ce părere aveți tovarăşi, cum să procedăm în situația asta?

Toți au spus că nutresc îndoieli, bănuind că la mijloc poate fi o provocare.

Ofițerul de serviciu mi-a raportat că legăturile au fost întrerupte. Nu răspund nici Moscova, nici Kievul, nici Luțkul.

Am fost nevoit să-mi asum răspunderea şi să deschid plicul.

Directiva cuprindea următoarele indicații: corpul să fie imediat pus în stare de luptă şi să se deplaseze pe direcția Rovno, Luțk, Kovel. La ora patru am ordonat alarma de luptă, comandanții de divizii – Novikov, Kalinin şi Cerneaev – urmînd să se prezinte la punctul meu de observare.

În timp ce trupele se îndreptau spre raioanele de adunare, comandanții de divizii au primit dispoziții preliminare privitoare la itinerare şi termenul de începere a deplasării. Statul major al corpului elabora ordinul scris.

Toate pregătirile se desfăşurau în ritm rapid, dar calm şi ordonat. Fiecare îşi cunoştea locul şi îşi îndeplinea cu precizie misiunea.

Am întîmpinat greutăți numai în ce priveşte asigurarea materială. Dispuneam de un număr infim de vehicule auto. Carburanții erau insuficienți. Cantitatea de muniții, de asemenea. Nu puteam aştepta pînă cînd eşaloanele superioare ne vor indica ce anume vom primi şi de unde. Nu departe se găseau depozitele centrale de muniții şi parcul auto al garnizoanei. Am ordonat să fie deschise depozitele. A trebuit să înving opoziția intendenților, cu care am discutat pe un ton energic, semnînd totodată de primirea tuturor materialelor pe care ni le-au eliberat. Cred că niciodată n-am semnat atîtea recipise de tot soiul ca în ziua aceea.

În tot cursul dimineții Maslov a căutat insistent să ia legătura cu eşalonul superior. Abia pe la ora zece a reuşit, nu ştiu pe ce cale, să capete pentru cîteva minute Luțkul. Unul din ofițerii de la statul major al armatei i-a spus în mare grabă că oraşul este bombardat pentru a doua oară, că legăturile se întrerup mereu şi că nu cunoaşte situația de pe front.

Cam tot atunci am aflat că fasciştii germani au bombardat Kievul. Imediat legătura s-a întrerupt din nou.

N-am putut în nici un chip să stabilim legătura cu comandamentul regiunii militare, căruia ne subordonam nemijlocit. În tot cursul zilei de 22 iunie n-am primit de acolo nici un fel de dispoziție.

Pe la ora 11 au trecut deasupra noastră, la mare înălțime, vreo douăzeci de bombardiere germane. Artileria noastră antiaeriană a deschis focul împotriva lor.

Toate aceste evenimente m-au convins că acționez corect. Aceasta mi-a dat curaj şi mi-am concentrat întreaga atenție asupra pregătirii trupelor.

Procurarea carburanților, muniților, asigurarea ordinii în oraş, paza bunurilor militare rămase după plecarea trupelor, grija față de familiile ofițerilor, verificarea stării de pregătire a unităților, organizarea unor mitinguri în unități – aceste probleme trebuiau rezolvate în decurs de numai cîteva ore. În acelaşi timp eram preocupat de viitorul apropiat. În cursul îndelungatei perioade de serviciu în armată am avut prilejul să văd cu ochii mei războiul, să-l cunosc cu adevărat şi de aceea eram tot mai frămîntat de gîndul la încercările care îl aşteptau în campanie şi în luptă pe soldatul nostru netrecut încă prin foc.

Aş dori să evoc un amănunt, după care cititorii din generațiile mai tinere vor înțelege, poate, cîte preocupări avea un comandant de corp în prima zi a unui război început într-un mod atît de neaşteptat. Dînd alarma de luptă, am interzis să se distribuie ofițerilor şi sergenților petlițe şi însemne de grad de campanie. Ofițerul trebuie să se deosebească în

dispozitivele de luptă. Soldații trebuie să-l remarce. Şi el însuşi trebuie să simtă că e observat, că atitudinea sa este urmărită, că starea de spirit şi voința subordonaților sînt influențate de pilda sa.

La 22 iunie ora 14 corpul s-a pus în mişcare pe trei itinerare în direcția generală Novograd-Volînski, Rovno, Luțk. La dreapta se deplasa pe autostradă pe o singură coloană Divizia 131 infanterie moto. Colonelul Kalinin era un comandant destoinic, provenit şi el din cavalerie. Potrivit graficului de marş această divizie trebuia s-o ia mult înaintea celorlalte mari unități. Kalinin s-a priceput să-şi aranjeze infanteria în vehicule auto şi tancuri, e drept, cam înghesuind-o. Am putut abia în ultimul moment să-i punem la dispoziție nişte autocamioane, însă puține.

La centru, eşalonată înapoi, mărşăluia Divizia 35 de tancuri a generalului Novikov, tanchist cu experiență, iar la stînga, Divizia 20 de tancuri. S-au organizat cercetarea şi siguranța.

După ce s-a dat alarma, ca şi în timpul marşului, n-am văzut în aer aviația noastră. Avioanele germane îşi făceau apariția destul de des deasupra noastră; erau mai ales bombardiere care zburau la mare înălțime, neînsoțite de aparate de vînătoare, lucru care m-a mirat.

Aveam să aflăm explîcația curînd, cînd am văzut avioanele noastre distruse de bombe şi incendiate, fiindcă din lipsă de prevedere fuseseră concentrate pe aerodromuri din fîşia de frontieră.

În momentul izbucnirii războiului Corpul 9 mecanizat dispunea de efective aproape complete. Eram însă deficitari sub aspectul înzestrării cu armament, iar instruirea oamenilor nu fusese terminată. Dar în situația care s-a creat ne puteam angaja în luptă cu efectivele existente.

Partea cea mai proastă era că, de fapt, corpul nostru purta doar numele de mecanizat. În timpul marşului priveam cu mîhnire la vechile noastre tancuri T-26, BT-5 şi puținele BT-7, fiind convins că nu vor putea face față unor acțiuni de

durată. Nu mai vorbesc că, aşa cum erau, ele însumau cantitativ doar circa o treime din necesarul prevăzut în statul de organizare. Înzestrarea infanteriei moto a celor două divizii de tancuri era sub orice critică! Nu i se repartizaseră maşinile prevăzute, dar, fiind considerată infanterie motorizată nu avea nici vehicule hipo, nici cai.

Bineînțeles, atunci nu era momentul să ne ocupăm cu analize şi critici. Nu ne-am lăsat copleşiți de aceste constatări, ci ne-am străduit să strîngem într-o forță de izbire tot ceea ce aveam la dispoziție şi să realizăm o cît mai bună organizare pentru a ne îndeplini cu cinste datoria ostăşească. Astăzi însă, amintind cele petrecute pentru a trage învățăminte, pot spune că directiva Marelui stat major nu cuprindea şi o variantă de acțiune pentru cazul în care corpul avea să fie angajat în război aflîndu-se încă în stadiu de constituire, fără tehnică de luptă şi mijloace de transport. Era o eventualitate care nu ar fi trebuit neglijată. Directiva avea în vedere o mare unitate mecanizată completată sub toate aspectele, dispunînd de tot ceea ce era necesar pentru îndeplinirea oricărei misiuni de luptă.

Am fost siliți din prima zi să aducem corectivele necesare. Nevoia te învață! Masa principală a trupelor corpului – adică o infanterie practic lipsită pînă şi de tracțiune hipo – a parcurs în prima zi 50 de kilometri. Şi azi îmi amintesc de acest marş ca de un exemplu de rezistență şi abnegație a soldatului sovietic. Consecința a fost însă că seara oamenii erau cu toții istoviți. Ei fuseseră nevoiți să care în spinare, în afara echipamentului individual, puştile-mitraliere şi mitralierele, încărcătoarele disc şi benzile, aruncătoarele de 50 şi 82 mm şi muniția. Şi mai era şi o arşiță!...

A trebuit să reducem etapele, stabilindu-le la 30-35 kilometri. În cursul nopții am căutat împreună cu Novikov şi Cerneaev să facem un bilanț al primei zile şi să tragem concluzii. Am prevăzut pentru aşa-zisele divizii de tancuri ale noastre o nouă ordine de deplasare. Eşalonul întîi avea să-l formeze tancurile cu desant de infanterie şi o parte a

artileriei. Acest eşalon urma să se deplaseze „în salturi” de la un aliniament la altul, desprinzîndu-se de infanterie şi apoi aşteptînd-o. Masa principală a trupelor şi artileriei urma să constituie eşalonul doi, avînd dispozitivul utilizat în mod obişnuit de infanterie.

Divizia de infanterie moto, avînd maşini, a ajuns pînă la sfîrşitul zilei de 22 iunie în zona Rovno, unde a făcut haltă, după ce efectuase o etapă de o sută de kilometri. Pînă în acel moment legăturile statului major al corpului cu toate marile unități au funcționat bine, încît nu aveam motive de îngrijorare.

În dimineața de 23 iunie am primit un raport de la colonelul Kalinin. Comandantul de armată M. I. Potapov şi-a subordonat temporar divizia lui Kalinin şi i-a stabilit următoarea misiune: să ajungă la rîul Stîr, să se instaleze în apărare pînă la sfîrşitul zilei pe malul estic al acestui rîu în sectorul Jidici, Luțk, Mlînov şi să oprească înaintarea invadatorilor spre est. Aceste măsuri fuseseră luate peste capul comandantului de corp.

Din acest raport ca şi din alte izvoare reieşea un tablou destul de confuz al evenimentelor care se desfăşurau pe direcția Luțk. În orice caz ne-am dat seama că inamicul a reuşit să treacă frontiera şi să înainteze considerabil în admcimea teritoriului nostru.

Forțele principale ale corpului au continuat la 23 iunie deplasarea pe itinerarele stabilite, fără a-şi schimba dispozitivul de marş, întărind doar cercetarea la flancuri.

Întrucît Kalinin se afla înainte, am hotărît să împingem pe direcția Diviziei 35 de tancuri punctul de comandă al corpului nostru. Maslov a trimis înainte un pluton de pionieri îmbarcați pe maşini, după care am plecat cu intenția ca în drum să observăm cum traversează rîul Gorîn, la sud de Rovno, unitățile generalului Novikov.

Bacul nu putea asigura la timp trecerea peste rîu a diviziei. Am adus un corectiv dispoziției date, indicînd să se folosească podul de lîngă orăşelul Goşcea. Apoi statul nostru

major şi-a continuat drumul. Am luat cu mine, pentru orice eventualitate, o baterie de tunuri de 85 mm.

Drumul trecea printre lanuri imense de grîu care promiteau o recoltă îmbelşugată. Nu-mi mai amintesc care dintre noi a observat primul nişte arătări ciudate: ici-colo în marea de spice se iveau şi dispăreau nişte oameni înveşmîntaţi tare curios – unii numai cu cămaşa pe ei, alţii în straie ţărăneşti, cu pălării de paie ponosite. Am ordonat să ne oprim, să fie reţinuţi cei ce se ascundeau şi să se lămurească cine erau. Aşa am întîlnit noi pentru prima dată ostaşi ai Armatei Roşii „ieşiţi din încercuire". Proveneau din divorse subunităţi. Între alţii, am dat şi de doi ostaşi din plutonul trimis să amenajeze punctul de comandă al corpului. Aceştia au fost interogaţi în primul rînd. Au relatat că plutonul lor de pionieri a dat de tancurile germane urmate de motociclişti, a fost atacat şi încercuit. Pionierii susţineau că aproape tot plutonul lor a fost exterminat, doar cîţiva ostaşi izbutiseră să fugă. Şi alţi ostaşi interogaţi au căutat în fel şi chip să ne facă să credem că unităţile lor fuseseră nimicite, că numai puţini scăpaseră ca prin minune, că pentru a nu cădea prizonieri îşi schimbaseră îmbrăcămintea, sperînd să poată ajunge astfel mai uşor pînă la unităţile Armatei Roşii. Spaima le luase minţile. Mascarada la care recurseseră nu putea să-i salveze. Mai pe urmă am văzut cadavre ale unor „încercuiţi" din această categorie: fuseseră împuşcaţi de hitlerişti.

Pe la sfîrşitul zilei am avut o surpriză de alt gen: la est de Zdolbunovo am văzut ieşind dintr-un crîng aflat la trei kilometri şi înaintînd spre noi cinci tancuri germane şi trei vehicule auto cu infanterie. Statul major s-a pregătit de luptă. Bateria s-a desfăşurat, primind ordin să deschidă foc prin ochire directă. Fasciştii au văzut pregătirile noastre şi, eschivîndu-se de la luptă, au făcut repede cale întoarsă în pădurice.

Artileriştii noştri s-au arătat foarte indispuşi de această retragere. Ardeau de dorinţa să-l lovească pe inamic.

Punctul de comandă s-a instalat ceva mai la nord decît se prevăzuse inițial.

Înainte de toate trebuia să clarificăm situația şi să începem să acționăm în funcție de împrejurări, după ce vom fi dat trupelor posibilitatea de a se odihni cîtuşi de puțin şi de a-şi pune în ordine efectivele după etapele forțate pe care le făcuseră.

Undeva în fața noastră sau lateral trebuia să se găsească unitățile corpurilor 19 şi 22 mecanizate ale generalilor N. V. Feklenko şi S. M. Kondrusev. Au fost trimise pentru a le căuta grupe de cercetare conduse de ofițeri din statul major al corpului. Cu una din ele a pornit pe nelipsita sa motocicletă şeful statului major al corpului. S-a stabilit că generalul Kondrusev s-a angajat pe direcția Kovel şi că unitățile lui înaintate duc acum lupte la nord de Luțk. Corpul lui Feklenko se afla în deplasare spre Dubno.

La întoarcere Maslov a raportat că a reuşit pentru scurt timp să capete legătura cu şeful statului major al frontului, generalul M. A. Purkaev. Acesta a apucat să-i spună că noi trecem în subordinea Armatei 5 şi că trebuie să ne concentrăm în zona Klevan, Olîka.

— Ce a spus despre situația de pe front?

— N-a spus nimic. Am impresia că nici lui nu-i este limpede ce se petrece…

Unitățile noastre şi-au continuat marşul. Din direcția opusă, pe şoseaua Luțk, Rovno se scurgea un şuvoi pestriț şi haotic de civili care se refugiau spre răsărit. Deasupra şoselei începuseră să-şi facă destul de des apariția avioane germane. Bombardau trupele şi pe refugiați.

La 24 iunie Corpul 9 mecanizat a ajuns în zona de concentrare şi a intrat în luptă.

Divizia 131 moto, respingînd dincolo de Stîr unitățile înaintate inamice care forțaseră acest curs de apă, lupta pe aliniamentul Luțk şi mai la sud, zădărnicind încercările acestora de a trece din nou pe malul estic.

Divizia 55 de tancuri acționa la sud-vest de Klevan, înfruntînd unități din Divizia 13 de tancuri germană.

În zorii zilei de 24 iunie regimentul din avangarda Diviziei 20 de tancuri a atacat din mişcare unitățile motorizate ale Diviziei 13 de tancuri germane, aflate în haltă în zona Olîka. Unitatea noastră le-a provocat pierderi mari, a capturat prizonieri şi multe trofee. În această zi colonelul Cerneaev a dovedit că are bune aptitudini de comandant. Consolidîndu-se la teren, unitățile lui au respins în cursul întregii zile atacurile numeroaselor unități de tancuri inamice.

Punctul de comandă al corpului s-a instalat în zona Klevan. A doua zi, acelaşi tablou: lupte defensive înverşunate pe aliniamentul Luțk, Olîka, sud Klevan duse împotriva tancurilor şi infanteriei moto a două divizii germane (14 şi 13). Inamicul încerca să intercepteze şoseaua Rovno, Luțk şi să cucerească oraşul Luțk. Datorită eroismului soldaților sovietici, curajului şi măiestriei ofițerilor, unitățile Armatei Roşii au zădărnicit aceste tentative. Abia seara ne-am mai putut trage sufletul. Pe atunci germanii nu atacau noaptea. În amurg ei se opreau să se odihnească. Pe linia frontului satele incendiate de invadatori ardeau ca nişte torțe.

La 26 iunie, potrivit ordinului dat de generalul Potapov, comandantul armatei, corpul a efectuat o contralovitură pe direcția Dubno. Pe aceeaşi direcție, la stînga noastră, a trecut la atac Corpul 19 mecanizat. La dreapta se afla în ofensivă corpul comandat de Kondrusev. Nimeni n-a primit misiunea de a coordona acțiunile celor trei corpuri. Ele se introduceau în luptă separat, din mişcare, fără a se ține seama de starea trupelor, care luptau de 48 de ore cu un inamic puternic, şi de distanța ce le separa de aliniamentul probabil de întîlnire cu inamicul.

Erau zile de mare tensiune, întîmpinam dificultăți excepționale, surprizele apăreau la tot pasul. Or, să citățm din dispozițiunile primite de la front: „Se va executa o puternică contralovitură în flancul grupării inamice, aflate în ofensivă, cu scopul de a o nimici şi a restabili situația”. Concorda oare

această misiune cu starea reală de lucruri din sectorul respectiv, ca să nu mai vorbim de situația care se crease la 26 iunie pe direcțiile Jitomir, Vladimir-Volînski şi Rovno, unde trupele germane dădeau lovitura principală? Nu, nu concorda. Am rămas cu impresia că pur şi simplu comandantul frontului şi statul său major s-au mărginit să repete întocmai directiva primită de la Marele stat major, care putea să nu cunoască situația. Ar fi fost mai bine dacă cei în cauză şi-ar fi asumat răspunderea şi ar fi fixat misiunile trupelor din subordine pornind de la situația ce se crease pînă în momentul cînd se primise directiva Marelui stat major.

Corpurile au continuat să lupte din greu împotriva inamicului care îşi intensifica neîncetat presiunea. Pe lîngă forțele blindate şi motorizate care acționaseră anterior în acest sector, el a început să angajeze în luptă şi divizii de infanterie. Iar încercările noastre de a executa contralovitura ordonată de comandamentul frontului ne-au costat scump.

Legăturile cu vecinii se întrerupeau mereu. Am izbutit totuşi să stabilim că importante forțe inamice au atacat Corpul 22 mecanizat, că acesta a suferit pierderi şi a fost respins spre nord-est de Luțk. În primele momente ale luptei a fost ucis generalul Kondrusev. Comanda a fost preluată de şeful de stat major, V. S. Tamruci. Vecinul din stînga, Corpul 19, în momentul trecerii la ofensivă a fost şi el atacat de inamic din zona Dubno şi silit să se retragă spre Rovno, unde ducea lupte de apărare.

Seara a venit la punctul nostru de comandă, foarte deprimat, comandantul unei divizii de tancuri din Corpul 22 mecanizat; avea o mînă bandajată. Tonul raportului pe care mi l-a dat m-a silit să-l apostrofez destul de energic.

— Încetați imediat lamentările! Corpul 22 n-a fost nimicit, el se bate, am vorbit adineauri cu Tamruci. Mergeți şi vă căutați unitățile, alăturați-vă celor care luptă…

Am plecat cu un grup de ofițeri din statul major pe o înălțime aflată în dispozitivul Diviziei 22 de tancuri angajate

în luptă. Am observat că o enormă coloană de maşini auto, tancuri şi artilerie a inamicului se deplasează din Dubno spre Rovno. În acelaşi timp dinspre sud nu conteneau să afluiască noi şi noi coloane către aliniamentul sectorului nostru de apărare.

Dată fiind insuficienţa mijloacelor blindate de care dispuneam, tot ce puteam face în calitatea mea de comandant de corp era să mă bizui pe artilerie. Aşa am şi procedat. Nu-mi pot refuza satisfacţia de a aminti un moment frumos al acestor lupte excepţional de grele.

Primisem iar un ordin să întreprindem o contralovitură. Superioritatea covîrşitoare a inamicului m-a determinat însă să-mi iau răspunderea de a nu contraataca, ci de a înfrunta pe duşman în apărare. Meleagurile erau păduroase şi mlăştinoase, astfel că germanii înaintau numai pe drumurile mari. Acoperind cu divizia lui Novikov aliniamentul ales de noi pe şoseaua Luţk, Rovno, am transferat aici de la flancul stîng Divizia 20 de tancuri cu regimentul ei de artilerie, care avea în înzestrare noile piese de 85 mm. Şeful statului major a organizat această manevră de forţe şi mijloace, iar Cerneaev a înfăptuit-o rapid şi energic.

Tunurile au fost instalate în şanţurile de pe marginea şoselei, pe colinele care o flancau sau direct pe şosea pentru a trage prin ochire directă.

A venit momentul înfruntării. Nemţii curgeau spre noi într-un dispozitiv de formă rombică. În faţă mergeau motocicliştii, după ei veneau autoblindate şi tancuri.

Am văzut de la punctul nostru de observare înaintînd spre Divizia 20 de tancuri o impresionantă forţă inamică. Şi am mai văzut ce s-a ales din ea. Artileriştii i-au lăsat pe nemţi să se apropie şi apoi au deschis focul. Pe şosea a rămas un uriaş maldăr de motociclete, frînturi de maşini blindate, cadavre. Inerţia deplasării trupelor adverse pornite la ofensivă a furnizat noi ţinte tunurilor noastre.

În acest sector inamicul a suferit pierderi grele şi a fost aruncat înapoi. Generalul Novikov, profitînd de frumosul

succes al lui Cerneaev, a înaintat şi a ocupat un aliniament defensiv favorabil.

Kalinin ne-a trimis la statul major al corpului textul unei declarații făcute de un colonel german luat prizonier, care spusese, printre altele, la interogatoriu:

— Aveți nişte artilerişti excelenți; artileria voastră este puternică, iar moralul soldatului rus este la înălțime.

L-am silit pe inamic să bată pasul pe loc destul de multă vreme pentru acele condiții. Era limpede că nemții nu vor lăsa fără ripostă „impertinența" noastră. Ne-am şi trezit cu nouă „Junkers"-uri, trimise pentru a ne „pedepsi". Ele ne-au bombardat intens, dar fără efecte notabile. Prin grija ofițerilor, soldații se adăpostiseră într-o pădure, iar tunurile şi tancurile fuseseră instalate în poziții amenajate.

Un lucru deosebit de supărător pentru mine, ca comandant, era lipsa de informații asupra situației de pe front. Sentimentul că „simți cotul" tovarăşului tău de luptă este necesar nu numai soldatului, ci, într-un sens mai larg, şi cadrelor de comandă superioare. Fără acest sentiment, vrînd-nevrînd, gîndirea creatoare a comandanților este frînată.

A trebuit să ne procurăm singuri toate informațiile. Comandamentul nostru a reuşit repede să se adapteze situației în care fuseserăm puşi, cu toate că ea părea adesea insuportabilă. Maslov a organizat o adevărată vînătoare de informații, căutînd să sesizeze logica evenimentelor şi să ne furnizeze datele necesare pentru conducerea trupelor. Mulți ofițeri de stat major şi-au dat viața îndeplinind aceste misiuni de cercetare.

Pe baza unor indicii fragmentare am reuşit să aflăm, ori mai curînd să deducem, ce se petrece în aria în care acționam. Nu ştiam însă cum stau lucrurile în sectoarele celorlalte armate ale Frontului de sud-vest. Probabil că nici generalul Potapov nu era într-o situație mai bună. În toată perioada în care am comandat Corpul 9 mecanizat, statul lui major nu ne-a putut ajuta în această privință. Dealtfel şi legătura cu el a fost mai tot timpul întreruptă.

Datele utile au fost căpătate prin interogarea prizonierilor diviziilor noastre reuşiseră să captureze cîteva sute de soldaţi şi ofiţeri germani, printre care se afla şi colonelul prins de artileriştii lui Cerneaev. Asupra lui s-au găsit documente şi hărţi preţioase.

Imaginea de ansamblu nu avea darul să ne liniştească. Printr-o lovitură executată prin surprindere cu forţe masate, comandamentul german reuşise să realizeze o străpungere la joncţiunea armatelor noastre 5 şi 6. El introdusese în ruptură mari unităţi de tancuri şi motorizate. Aceste trupe dezvoltau succesul, căutînd să înainteze cît mai repede pe direcţia Jitomir.

Lovitura principală a inamicului era dată împotriva forţelor sovietice aflate la sud de noi. Descriind acţiunile militare din zona Luţk şi manifestîndu-mi mîndria pentru curajul şi priceperea dovedite în lupte de trupele pe care le aveam sub comandă, trebuie totuşi să spun cu sinceritate următoarele: ar fi greu să ne imaginăm cum am fi arătat dacă ne-am fi găsit în faţa forţelor duşmane de pe direcţia loviturii principale.

Asta nu înseamnă că în sectorul nostru situaţîa era uşoară. În mod evident dîrzenia noastră irita comandamentul grupării germane pe care o înfruntam, întrucît împiedica realizarea planurilor sale. Comandantul Diviziei 131 moto a raportat că infanteria şi tancurile inamice au obligat regimentele sale aflate în apărare pe aliniamentul rîului Stîr să se retragă şi l-au forţat pe front, larg. Se impunea concluzia că duşmanul îşi sporeşte forţele şi pe direcţia noastră şi că este cazul să ne aşteptăm din partea lui la o lovitură cu un pumn blindat şi mai puternic.

Diviziile corpului îşi răriseră rîndurile.

Ostaşii şi comandanţii trecuseră proba focului pe care înainte nu o cunoscuseră. Însemnătatea acestui fapt nu trebuie subestimată. Ei căpătaseră gustul luptei. Se convinseseră prin proprie experienţă că „germanii, ca şi

japonezii, pot fi bătuți” (cuvintele aparțin unui tanchist din Divizia 30 care îşi amintea de luptele de la Halhin Gol).

Aşadar, ostaşii pe care îi aveam sub comandă s-au călit, dar numărul lor s-a micşorat. În cursul grelelor lupte care se desfăşurau în acele zile am găsit o sursă neobişnuită de completare: prin pădurile de la Klevan rătăceau mulți ostaşi răzleți şi grupuri întregi care pierduseră legătura cu unitățile lor; i-am strîns pe toți şi i-am încadrat în unitățile motorizate ale corpului, de fapt, ca să spunem lucrurilor pe nume, nişte regimente de infanterie. Cei mai mulți dintre aceşti ostaşi erau nişte oameni bravi care îşi pierduseră însă cumpătul în dificila şi neobişnuita situație ce se crease. Uriaşa forță a loviturii date prin surprindere de duşman, impetuozitatea cu care el pătrunsese în adîncimea teritoriului nostru au zguduit profund pe mulți. Nu le era uşor să-şi revină din acel şoc.

Integrarea într-un colectiv combativ, organizat şi angajat în luptă, le-a redat acestor oameni curajul şi ei au devenit din nou – cred, că pentru totdeauna – soldați. În luptele care au urmat, aceşti ostaşi s-au comportat bine. Un mare ajutor le-au dat aparatul nostru politic, comuniştii şi comsomoliştii din unități. Datorită lor ei au putut mai uşor să-şi vină în fire, să şteargă din suflet reziduurile neîncrederii care cu puține zile în urmă îi făcuse să strige înspăimîntați chiar şi la apariția unui mic grup de tancuri germane: „Sîntem încercuiți!“

Întîlnirile cu aceste „completări silvestre” ne-au scos în cale tot felul de oameni. De pildă, într-o zi mi-a atras atenția un om în vîrstă care şedea sub un pin; nu avea însemnele de grad, nu mai aducea deloc a soldat. Alături de el se afla o sanitară. Din întrebările pe care i le-am pus a reieşit că acest om este ofițer. M-au scos din fire demoralizarea şi apatia lui. I-am adresat cuvinte foarte vehemente: cum şi-a permis, chiar şi pentru un moment, să-şi piardă demnitatea şi onoarea de ofițer? Mustrarea şi-a făcut efectul. Ofițerul a plecat imediat să execute dispoziția pe care i-am dat-o – să strîngă pînă dimineața pe toți cei care se aflau în pădure şi să formeze un

detaşament. S-a achitat de însărcinare şi ulterior a luptat destul de bine.

Acolo unde se aflau cadre ferme de comandanți şi lucrători politici unitățile au luptat cu curaj în orice situație, au dat inamicului o ripostă eficientă.

Dar, m-am îndepărtat de la subiect…

Germanii aruncau noi şi noi forțe împotriva Corpului 9 mecanizat. Luptele îndîrjite au continuat pînă la 29 iunie. Inamicul nu a reuşit să intercepteze şoseaua Rovno, Luțk pe la Klevan. În general, el nu a reuşit să rupă apărarea în sectorul Armatei 5. Ce-i drept, introducînd în acțiune forțe suplimentare, el a împins uşor flancul drept al armatei în sectorul Kovel, Luțk şi a forțat rîul Stîr. Dar aceasta nu l-a scăpat de amenințarea creată de trupele noastre, adică de Armata 5 şi corpurile mecanizate afectate ei, care învăluiau dinspre nord flancul grupării germane principale ce țintea spre Jitomir. Această primejdie îngrijora profund comandamentul duşman. De aici – atacuri repetate, tot mai puternice, date cu scopul de a o înlătura.

La 30 iunie s-au creat dificultăți serioase pe direcția Jitomir, Kiev, ceea ce a determinat Armata 5 să înceapă să se retragă pe aliniamentul vechilor raioane fortificate [1]. Cu toată părerea de rău am constatat că, starea acestor fortificații nu se ameliorase între timp. Marile unități ale corpului, înfruntînd atacurile inamicului, care exercita o presiune tot mai puternică, se retrăgeau de pe un aliniament pe altul, utilizînd procedeele „apărării mobile.”

La Novograd-Volînski corpul, respingînd atacurile inamicului, s-a dispus în apărare pe rîul Sluci, călare pe comunicația care ducea spre Jitomir.

În acest timp, dezvoltînd succesul pe direcția Kiev, inamicul a ajuns în fața Jitomirului. O mare grupare a trupelor sale primise misiunea să cucerească în cel mat scurt timp capitala Ucrainei. Această intenție a fost confirmată de

declarațiile ofițerilor luați prizonieri de noi în luptele din zona Novograd-Volînski.

Diviziile blindate şi motorizate germane ce căutau să pătrundă spre Kiev erau înzestrate cu o tehnică calitativ superioară învechitelor noastre tancuri T-26 şi BT.

După zece zile de marşuri forțate şi lupte chiar şi din aceste tancuri învechite a rămas un număr atît de mic, încît puteau fi numărate pe degete (după cîte ştiu, lucrurile nu stăteau mai bine nici la corpurile mecanizate 19 şi 22). În pofida acestei situații lamentabile în ceea ce priveşte înzestrarea noastră şi în pofida pierderilor suferite în lupte, corpul a continuat să-şi păstreze capacitatea combativă, îndeplinind cu fermitate dificilele misiuni ce ni se încredințau.

În aceste prime lupte s-au arătat a fi la înălțimea exigențelor comandanții de divizii – colonelul Kalinin, generalul Novikov şi colonelul Cerneaev. Ei şi-au îndeplinit cu cinste dificilele îndatoriri într-o situație deosebit de complexă. Eficiența acțiunilor lor s-a datorat profundelor cunoştințe pe care le aveau, inițiativei lor creatoare, fermității, priceperii de a-şi asuma răspunderea fără a şovăi, atunci cînd o cereau schimbările neaşteptate care interveneau în cursul luptelor. În calitatea mea de comandant de corp îmi era uşor să acționez avînd drept colaboratori ofițeri atît de destoinici, deşi cuvîntul „uşor“ nu se prea potriveşte cu ceea ce se petrecea în acele zile.

Mi-aduc aminte că am izbutit la un moment dat să ne adunăm cu toții pentru prima oară după izbucnirea războiului. Au urmat îmbrățişări, sărutări. Ne bucuram că am supraviețuit încercărilor grele şi că luptăm.

În vreme de război au mare importanță legăturile tovărăşeşti!...

În luptele de la Klevan a dat dovadă de calități remarcabile colonelul Cerneaev. Dar curînd după aceea l-am pierdut pe acest excelent ofițer. A fost rănit la picior şi l-am evacuat, cu toate precauțiile posibile. A decedat într-un spital din Harkov

din cauza unei gangrene. Tovarăşii săi din Corpul 9 mecanizat îi păstrează amintirea cuvenită unui erou.

Rezistența îndîrjită a corpului n-a putut fi înfrîntă nici de enorma superioritate în tancuri a inamicului, nici de întrebuințarea pe scară largă de către germani a aviației, care ne bombarda, fără să fie stînjenită, dispozitivele de luptă îndeosebi pe direcțiile loviturilor terestre ale inamicului. Hitleriştii n-au izbutit să ne zdrobească în pofida tuturor eforturilor. Adversarul a putut doar să cîştige terenul abandonat de trupele noastre, dar a plătit aceste succese foarte scump.

Îmbinînd eforturile infanteriei, artileriei şi ale micului număr de tancuri de care dispuneam, combinînd acțiunile lor, ne-am străduit să-i cauzăm inamicului pierderi cît mai mari. Am reuşit să facem aceasta în tot cursul luptelor pentru Luțk şi Novograd-Volînski. Pentru calitățile de care au dat dovadă în aceste lupte, au fost decorați de guvern toți comandanții de divizii din Corpul 9 mecanizat, mulți comandanți de regimente, ofițeri şi cadre din aparatul politic. A fost decorat cu un ordin neostenitul nostru şef de stat major. Şi eu am primit, pentru a patra oară, ordinul Drapelul Roşu.

În toiul luptelor de la Novograd-Volînski, în cursul cărora fasciştii germani încercau să împingă corpul nostru spre nord-est, spre a se putea apropia de Kiev, ne-a sosit o dispoziție a Cartierului general. Eram numit comandantul unei armate din compunerea Frontului de vest. Mi se cerea să mă prezint imediat la Moscova.

După ce am predat comanda generalului A. G. Maslov, la 14 iulie am plecat cu maşina la Kiev, unde am şi ajuns în aceeaşi noapte.

Kreşceatikul[2], care în această vreme a anului forfotea de lume, arăta acum pustiu, era cufundat în tăcere şi beznă. Am oprit maşina ca să aflu unde pot găsi comandamentul frontului; am aprins o țigară. Din pîcla întunericului au

răsunat imediat strigăte furioase: „Stinge țigara!“, „Ți s-a urît cu viața?“, „Stinge numaidecît!“… şi alte cuvintele mai tărişoare. Erau vizibil depăşite limitele unei precauții rezonabile. Dar ce să-i faci, a trebuit să mă supun şi să strivesc repede țigara.

Am dat de punctul de comandă al frontului pe malul estic al Niprului, la Brovarî. Am dormit cîteva ore la sediul comandamentului, după ce am aranjat ca să plec a doua zi dimineața pe calea aerului la Moscova.

Dimineața m-am prezentat comandantului frontului, generalului-colonel M. P. Kirponos. I se citea pe față deprimarea, deşi se silea să pară calm. Am socotit de datoria mea să-l informez asupra situației din fîşia Armatei 5. Mă asculta distrat. A trebuit să-mi întrerup de cîteva ori raportul pentru ca generalul să poată da la telefon diverse dispoziții statului său major. Era vorba de „contraatacuri energice”, care trebuiau executate cu o divizie sau cu două divizii. Am observat că în cursul acestor convorbiri comandantul frontului nu întreba dacă diviziile respective pot contraataca. Aveam impresia că generalul Kirponos nu vrea să privească realitatea în față.

În timpul acesta însă invadatorii germani despicau dispozitivul Frontului de sud-vest la centru şi se apropiau impetuos de Kiev. A apărut primejdia încercuirii armatelor 6, 26 şi 12.

La 15 iulie am părăsit Kievul; între timp aflasem că şi în sectorul Frontului de vest lucrurile nu stăteau bine – hitleriştii se apropiaseră de Smolensk.

În drum spre Moscova, fără să vreau, mi s-au perindat prin minte toate cîte îmi fusese dat să văd, să simt şi să aflu în ajunul războiului şi în primele lui săptămîni. Încă de pe atunci mi-au devenit cunoscute numeroase exemple ale excepționalei bravuri a soldaților noştri. Au dat dovadă de un eroism neasemuit garnizoanele de la Brest şi Libava. Se bătuseră cu vitejie admirabilă multe unități şi mari unități ale forțelor noastre armate. Şi totuşi, era clar că bătălia din zona

de frontieră fusese pierdută. Îmi dădeam seama că acum nu mai putem opri duşmanul trimiţînd pe frontul nostru dezarticulat unităţi şi mari unităţi răzleţe, ci că trebuie să concentrăm undeva în adîncimea teritoriului nostru o grupare puternică, capabilă nu numai să se opună masivei maşini de război a inamicului, dar şi să-i aplice o lovitură zdrobitoare.

Pe prim plan se impunea sarcina de a-l ţine în loc pe adversar, de a-i opri înaintarea. Era o problemă de viaţă şi de moarte pentru întreaga noastră ţară.

La Moscova am aflat cu un sentiment de satisfacţie şi speranţă că la comanda Frontului de vest a trecut mareşalul S. K. Timoşenko.

Era în toi bătălia Smolenskului şi mi-a revenit onoarea de a lua parte la etapa ei finală. Împrejurările în care am preluat noul post au fost întrucîtva neobişnuite.

Pe înălţimile de la Iarţevo

Iată-mă deci pentru cîteva ore la Moscova. M-am prezentat la Cartierul general. Acolo mi s-a spus că pe direcţia Smolensk „s-a creat un gol“ din cauza debarcării unui masiv desant aerian inamic în zona Iarţevo. Se pune problema de a acoperi această direcţie şi de a interzice înaintarea duşmanului spre Veazma.

Am aflat de asemenea că, avîndu-se în vedere importanţa aliniamentului pe care îl constituia Niprul, s-a prevăzut concentrarea în zona Iarţevo a unei puternice grupări mobile, compuse din 2-3 divizii de tancuri şi una de infanterie. Se sconta că acţiunile ofensive energice ale acestei grupări, sprijinite de unităţi din armatele 16 şi 20, vor putea determina o îmbunătăţire radicală a situaţiei operative şi ne

vor permite să păstrăm Smolenskul. În fruntea acestei grupări am fost numit eu. Întrebînd ce trupe mi se vor pune la dispoziție şi de unde, mi s-au indicat cîteva divizii şi regimente.

— În afară de acestea, subordonați-vă tot ce veți găsi pe drum de la Moscova la Iarțevo.

Urma să primesc indicații mai concrete de la comandantul frontului.

Marele stat major m-a „înzestrat“: am primit două maşini auto prevăzute cu mitraliere cvadruple şi personalul respectiv, o stație radio şi un mic grup de ofițeri.

În aceeaşi zi, la căderea serii noua „mare unitate” a ajuns în zona frontului.

Punctul de comandă al mareşalului Timoşenko era instalat la Kasna. M-am dus să mă prezint şi să iau cunoştință în termeni mai precişi de misiunea mea. Mareşalul m-a primit afabil, mi-a făcut cunoştință cu membrul consiliului militar al frontului, N. A. Bulganin, şi cu şeful direcției politice, D. A. Lestev.

Toți erau îngrijorați de situația care se crease. Li se putea citi în ochi aceasta. Dar aici nu-şi făcuseră loc deruta, teama sau nesiguranța.

Comandantul frontului aprecia situația în felul următor:

Grupul central de armate al inamicului continua ofensiva cu puternice forțe blindate şi motorizate; în cîteva sectoare ele rupseseră frontul şi căutau să pătrundă în adîncime pentru a încercui şi nimici trupele noastre în zona Smolensk. Presupunînd că forțele Armatei Roşii erau în acel moment suficient de slăbite şi nu vor mai putea opune o rezistență serioasă pe direcția strategică Moscova, comandamentul hitlerist a hotărît să depăşească dintr-un singur salt această ultimă barieră. Grupările 2 şi 3 de tancuri ale inamicului, fără a mai aştepta să li se alăture armatele 9 şi 2, aveau misiunea să secționeze pe cîteva direcții trupele Frontului de vest, să încercuiască şi să nimicească forțele lui principale în zona Smolensk şi să-şi deschidă drumul spre Moscova.

Lupta forțelor noastre, sensibil inferioare cantitativ, fusese organizată ținînd seama de aceste intenții ale comandamentului german.

În eşalonul întîi operativ acționau pe direcțiile Smolensk şi Vitebsk Armata 20 (general P. A. Kurocikin) şi Armata 19 (general I. S. Konev).

După cum mi-a explicat comandantul frontului, Kurocikin se afla într-o situație deosebit de grea. Trupele lui duseseră timp îndelungat lupte defensive împotriva unui inamic mult superior în oameni şi tehnică. Periodic Armata 20 era întărită cu unități din Armata 16, care se îndreptau spre zona Smolensk; între altele, în acest fel a fost introdus în luptă, tot pe părți, Corpul 5 mecanizat al lui I. P. Alekseenko.

În ceea ce-l priveşte pe Konev, pe măsură ce marile sale unități soseau în zona de operații, el a încercat să elibereze Vitebskul, cucerit de inamic; această tentativă nu a fost însă încununată de succes. Loviturile masate ale aviației germane au zădărnicit eforturile unităților Armatei 19, silindu-le să se retragă.

Lukin menținea încă Smolenskul şi, pe cît se pare, S. K. Timoşenko era convins că nu poate fi clintit din loc, deşi în momentul luării contactului cu duşmanul, comandantului Armatei 16 îi mai rămăseseră la dispoziție două divizii de infanterie. E drept că erau divizii constituite din timp de pace, venite din Transbaikalia, mari unități călite şi cu tradiții, ceea ce avea o însemnătate deosebită. Îmi amintesc că unii spuneau: „Lukin e aproape încercuit, dar n-are de gînd să plece!“. Trupele comandate de un asemenea general nu puteau fi cuprinse de demoralizare în fața pericolului de încercuire. Nemții au încercat în fel şi chip să strîngă gura pungii de la Smolensk, interceptînd trecerile peste Nipru la Soloviovka şi Ratcina. În acest sector acționa un detaşament combinat aflat sub comanda colonelului A. I. Liziukov, căruia, dată fiind importanța problemei, comandantul frontului i-a încredințat personal misiunea de a asigura căile de

aprovizionare (şi, la nevoie, de retragere) a trupelor ce luptau la Smolensk.

— Liziukov este un comandant pe care te poți bizui, mi-a spus mareşalul. Nu de mult l-am trimis pe Lev Dovator să controleze cum stau lucrurile la el; s-a întors încîntat şi a sugerat chiar ca Liziukov să fie decorat. Am multă încredere în aprecierile lui Dovator…

Cu acest prilej am auzit pentru prima dată de L. M. Dovator, care pe atunci făcea parte dintr-un grup de ofițeri aflat la dispoziția comandantului frontului, ca rezervă a sa. Curînd după aceea, Dovator a fost numit comandant al unui corp de cavalerie şi aşa a început glorioasa carieră de luptă a acestui general în Marele război pentru apărarea patriei.

La statul major al frontului am fost pus la curent cu situația la data de 17 iulie. Stat majorişti nu prea erau siguri că datele lor corespund realității, deoarece nu aveau legături cu cîteva armate, între altele cu armatele 19 şi 22. Potrivit informațiilor primite, în zona Elnea ar fi apărut cîteva importante unități de tancuri inamice. Existau date încă neverificate despre debarcarea desantului aerian de la Iarțevo.

Noaptea am plecat la Iarțevo. La despărțire, comandantul frontului mi-a spus:

— Cînd vor sosi întăririle o să-ți dăm două-trei divizii, pînă atunci însă subordonează-ți toate unitățile şi marile unități de care vei da pentru a organiza rezistența împotriva ofensivei inamicului în sectorul Iarțevo.

Am trecut imediat la înfăptuirea acestei indicații, alipindu-ne în drum spre Iarțevo pe toți cei care ne puteau fi utili în luptă.

În scurt timp am strîns un număr considerabil de trupe – infanterişti, artilerişti, transmisionişti, pionieri, personal medical… Am cules şi un număr destul de mare de camioane, care ne-au prins foarte bine.

Aşa a început să se constituie în zona Iarțevo, în timpul luptelor, o mare unitate care a căpătat denumirea oficială „Gruparea generalului Rokossovski“.

Pentru conducerea acestui grup s-a format literalmente din mers un stat major. Din el făceau parte 15-18 ofițeri. Zece din aceştia erau absolvenți ai Academiei Frunze şi s-au aflat, pînă atunci, la dispoziția secției de cadre a Frontului de vest. Am remarcat că ei au primit cu multă plăcere noua repartizare. Dealtfel ce ofițer – dacă e un adevărat ofițer! – nu doreşte în momentele grele să se afle în rîndul trupelor pentru a-şi valorifica capacitățile şi cunoştințele! Printre aceşti tovarăşi era locotenent-colonelul Serghei Pavlovici Tarasov; el a devenit şef al statului nostru major, improvizat după cum am arătat mai sus, şi totodată conducea direct secția operații. Trebuia să fie, deci, „bun la toate“... Uscățiv, rezistent, cu pregătire sportivă care i-a fost deseori de ajutor în momente grele, Tarasov rămînea calm şi lucid chiar şi în vacarmul liniei întîi. Şeful unui stat major are totuşi nevoie de oarecare linişte. Dar statul nostru major lucra sub focul inamicului, găsindu-se acolo unde se crease cea mai primejdioasă situație. S-ar fi zis că lipsesc cu totul condițiile necesare activității de stat major!...

Condiții nu erau. Cu toate acestea, statul major funcționa. Se afla pe roți; echipamentul lui consta din opt autoturisme, o stație radio şi cele două camioane cu mitraliere antiaeriene care îmi fuseseră date în dotare la Moscova. Sosind în zona Iarțevo, statul major s-a orientat rapid, a stabilit legătura cu unitățile ce duceau lupte şi a trecut la organizarea apărării. Uneori îl auzeam pe Tarasov bombănind:

— Toate-s pe dos, la ce dracu' trebuia să mai învățăm atîta!... Ştiam că legătura se face de sus în jos, aici însă umbli din loc în loc şi te milogeşti la unități: dă-mi şi mie un fir la punctul de comandă...

Dispunînd de foarte puține mijloace, eram nevoiți să întindem firele de-a lungul frontului, aproape pe limita dinainte. De aici frecvente întreruperi. Şi iar ne scoteau din încurcătură „ofițerii pe roți“. Legătura vie a rezolvat atunci aproape toate problemele, în special în primele zece zile.

Printre calitățile meritorii ale ofițerilor de la comandament trebuie să menționez conştiința profundă a importanței misiunii ce le revenea, curajul dus pînă la jertfire de sine, precum şi capacitatea de a se orienta rapid în situații confuze şi de a manifesta inițiativă. În repetate rînduri m-am gîndit cu recunoştință la Academia Frunze, care îi pregătise pe aceşti tovarăşi.

În situația care s-a creat şi comandantul grupării a trebuit să lucreze pe limita dinainte, tot „pe roți", trecînd mereu dintr-un sector în altul.

Prima mare unitate pe care ne-a fost dat să o întîlnim era Divizia 38 de puşcaşi a colonelului M. G. Kirillov, dispusă la est de Iarțevo. Comandantul era un om cu experiență, nu prea tînăr. Această divizie aparținuse Armatei 19, participase la lupte şi pierduse în retragere legătura cu comandamentul armatei. Kirillov, dîndu-şi seama că duşmanul exercită o presiune puternică la Iarțevo, s-a instalat acolo în apărare, aşa cum a putut. Întrucît încă la Kasna fusesem informat că nu există legătură cu I. S. Konev, am folosit Divizia 38 ca să opunem rezistență inamicului chiar în sectorul localității Iarțevo, care trecuse în mîinile invadatorului.

Comandantul diviziei s-a bucurat că în sfîrşit nu mai e singur. I-am completat regimentele cu oameni adunați pe parcurs. Trebuie să spun că aceste completări găsite şi strînse în zonă creşteau mereu. Aflînd că la Iarțevo şi pe malul estic al rîului Vop se găsesc unități care opun rezistență germanilor, aceşti oameni ne căutau acum singuri. Veneau astfel la noi subunități întregi sau grupuri conduse de ofițerii lor.

Consider că este important să precizez acest lucru, ca unul care am fost martor al evenimentelor din acea perioadă şi am participat nemijlocit la ele. Multe unități au trecut în acele zile prin momente grele; totuşi, atunci cînd erau dispersate prin acțiunile tancurilor şi aviației inamice, ele căutau să regăsească comandamentul. Voiau să lupte. Numai datorită

acestui factor deosebit de important eforturile noastre organizatorice au putut fi încununate de succes.

Peste puțin timp ni s-a adăugat o nouă mare unitate – Divizia 101 de tancuri, comandată de colonelul G. M. Mihailov. Efectivele sale se reduseseră simțitor, avea vreo 80 de tancuri vechi, cu blindaj slab, şi şapte tancuri grele model nou. Oricum, alipirea acestei divizii însemna pentru noi o întărire consistentă.

Mihailov era un ofițer curajos. După luptele de la Halhin-Gol a fost distins cu titlul de Erou al Uniunii Sovietice. Păcatul lui era obişnuința de a acționa folosind subunități mici. Neputința de a se debarasa de acest tipic în noua situație l-a dus la insuccese, la pierderi nejustificate. Aceasta îi crea o permanentă stare de enervare. Or, enervarea este un prost sfătuitor pentru orice comandant.

Tot pe atunci, la 18 sau 19 iulie, ne-am repezit, împreună cu Tarasov, la punctul de observare al lui Kirillov. Acolo se duceau lupte îndîrjite cu infanteria inamică. Apoi lucrurile s-au mai liniştit. La un moment dat au coborît lîngă noi dintr-un turism cîțiva ofițeri, printre care am recunoscut figura bine cunoscută a unui prieten:

— Kamera!... Ivan Pavlovici, chiar tu eşti?...

Într-adevăr chiar el era, vechiul meu coleg de slujbă de pe vremea conflictului iscat în jurul căii ferate din nord-estul Chinei, cînd eu am condus în luptă Brigada 5 independentă de cavalerie din Kuban, iar el se afla în fruntea unui divizion de artilerie.

Kamera era un artilerist remarcabil, un bolşevic ferm (fusese comisar în războiul civil!) şi un minunat tovarăş.

Întîlnirea a picat la momentul potrivit. Aflînd că Ivan Kamera este comandantul artileriei Armatei 19 şi că a pierdut legătura cu această armată, i-am propus să ia conducerea artileriei grupării noastre şi să ne ajute să înfrîngem adversarul care ne încolțea. Ivan Pavlovici a primit cu plăcere şi a trecut cu energie la îndeplinirea noii însărcinări. Am răsuflat uşurat. Într-adevăr, în fața noastră au apărut

tancuri, astfel că şi la Iarțevo, aşa cum se întîmplase în luptele duse de Corpul 9 mecanizat, trebuia să ne bizuim cu precădere pe artilerie.

În această zonă situația s-a dovedit a fi mult mai serioasă decît presupuseseră cei de la comandamentul Frontului de vest. Chiar din prima luptă am fost în măsură să stabilim că în afară de desantul lansat de nemți, acolo se găsesc forțe mult mai importante. Întorcînd Smolenskul pe la nord, pătrunsese aici Divizia 7 de tancuri germană. Cercetarea şi depozițiile prizonierilor ne permiteau să conchidem că începuseră să afluiască unități motorizate din gruparea de tancuri care acționa pe direcția Smolensk.

Aşa cum am relatat, Iarțevo fusese cucerit de inamic; forțînd rîul Vop, el realizase un cap de pod şi încerca – deocamdată cu oarecare prudență – să înainteze pe axul şoselei înspre Veazma. Totodată am reuşit să-mi formez o imagine generală a acțiunilor întreprinse de el spre sud, vizînd punctele de trecere aflate înapoia armatelor 16 şi 20.

Cîntărind situația, mi-am făcut o idee despre intențiile probabile ale inamicului: el urmărea să încercuiască trupele noastre care luptau în zona Smolensk pe un aliniament format din rîul Vop şi mai la sud de-a lungul Niprului, iar apoi să-şi creeze condiții pentru a pătrunde spre Moscova în lungul autostrăzii.

Celor două divizii de sub comanda mea le-a revenit dificila misiune de a zădărnici aceste planuri ale forțelor duşmane aflate în fața noastră.

Fuseserăm nevoiți să dăm apărării noastre un caracter liniar. Nu exista un eşalon doi. Am folosit ca rezervă două regimente din Divizia 101 de tancuri, dispuse întrucîtva eşalonat spre stînga. Regimentul de infanterie moto al acestei divizii apăra la dreapta Dubrovo, iar la stînga, Gorodok, Laghi; în sectorul său a fost adus un regiment de artilerie antitanc. Eşalonat spre dreapta, la sud-vest de Zamoşie, s-a dispus Regimentul 240 obuziere. În acest fel autostrada şi calea ferată erau temeinic asigurate sub raportul apărării

antitanc. Nu era puțin!... Divizia 38 infanterie se apăra la est de Iarțevo, pe malul rîului Vop. Regimentele de tancuri ale Diviziei 101 de tancuri ocupau o poziție propice pentru executarea unui contraatac dacă inamicul ar fi răzbătut de-a lungul autostrăzii.

Am raportat toate acestea comandantului frontului. Am semnalat, printre altele, că diviziile care sosesc pe aliniamentul Iarțevo sînt mari unități doar cu numele: una totaliza 260 de oameni iar cealaltă şi mai puțin.

Printr-un efort extraordinar al tuturor ofițerilor aflați în verigile de conducere ale grupării noastre am reuşit în scurt timp, prin lupte neîncetate, să organizăm întîi o temeinică rezistență față de inamic, pentru a nu-i permite să înainteze spre răsărit. Apoi am început să trecem la ofensivă, lovindu-i pe hitlerişti cînd într-un sector, cînd într-altul, ceea ce ne-a adus destul de des succese. Ce-i drept, ca amploare, aceste succese erau de ordin tactic. Dar ele au contribuit la întărirea disciplinei, au ridicat moralul ostaşilor şi ofițerilor, care s-au convins că pot să-l bată pe duşman. În acel moment era un lucru deosebit de important şi eficient pentru noi.

În afară de aceasta, se vedea că acțiunile noastre energice au derutat comandamentul advers. El întîmpinase o ripostă acolo unde nu se aştepta. Inamicul a constatat că unitățile noastre sînt nu numai în stare să-i pareze loviturile, ci şi să întreprindă acțiuni ofensive (chiar dacă nu întotdeauna reuşite). Aceasta l-a făcut să-şi creeze o imagine exagerată asupra forțelor de care dispuneam noi în zona respectivă şi să nu exploateze, în consecință, enorma sa superioritate numerică. Comandamentul fascist a recunoscut oarecum valoarea noastră. De aceea a continuat să concentreze noi trupe în zona Iarțevo. A executat lovituri puternice cu aviația asupra trecerilor peste cursurile de apă şi dispozitivelor de luptă ale grupării noastre. Puterea focului său de artilerie şi aruncătoare a crescut. Am rezistat datorită pădurilor şi faptului că infanteria se îngropase la teren.

Luptele de la Iarțevo, îndîrjite şi grele pentru ambele părți beligerante, au împiedicat trupele germane să se reverse spre sud. Aceasta a fost contribuția adusă de noi la lupta generală a Frontului de vest, care avea drept scop să-l țină în loc pe duşman, să-i pricinuiască pierderi cît mai mari şi în acelaşi timp să nu-l lase să încercuiască armatele care se băteau la Smolensk.

Detaşamentul mixt care apăra trecerile peste Nipru înapoia armatelor 16 şi 20 a acționat cîtva timp independent, dar la un moment dat, în mod firesc, a fost subordonat grupării noastre.

Colonelul Liziukov s-a dovedit a fi într-adevăr un ofițer remarcabil. Se simțea ca peştele în apă în vîltoarea tuturor pericolelor şi surprizelor care apăreau în acel sector atît de vital pentru noi. Avea un neasemuit curaj personal, se pricepea excelent să execute manevre cu forțe mici. La un moment dat nemții au „legat gura sacului“, dar n-au reuşit să se mențină decît cîteva ore; Liziukov i-a respins, subunitățile lui au nimicit întregul detaşament advers.

Colonelul era tanchist (înainte de război fusese locțiitor al comandantului Diviziei 37 de tancuri); detaşamentul pe care îl comanda era şi el compus din tanchişti – rămăşițe ale regimentelor de tancuri şi motorizate care aparținuseră Corpului 5 mecanizat. Despre soarta acestuia am avut prilejul să amintesc în paginile anterioare. Mai dispunea doar de 15 tancuri. Dar oamenii erau unul şi unul, ostaşi cu experiență, trecuți prin focul luptelor; aceasta era valabil şi pentru comandanții de regimente Sahno şi Sepeliuk.

Liziukov îl aprecia în mod deosebit pe maiorul Mihail Gordeevici Sahno. Lupta îi apropie pe oameni, şi cei doi, după cît mi-am putut da seama, se legaseră printr-o adevărată camaraderie ostăşească. Comandantul detaşamentului mixt spunea: „Maiorul Sahno – iată cine este adevăratul erou al apărării de la Soloviovka!“ (Menționez că cine vrea să-şi facă o idee despre valoarea unui ofițer, trebuie să bage de seamă cum vorbeşte el despre subordonați. Acela care are veritabilă

stofă de comandant ştie neapărat să pună în evidenţă şi contribuţia adusă de tovarăşii săi la cauza comună, la lupta grea împotriva inamicului.)

Nici ziua nici noaptea nu conteneau luptele pe aliniamentul Iarţevo. Unităţile noastre au suferit pierderi considerabile. Dar acestea se justificau prin importanţa misiunii îndeplinite. Întîmpinam mari dificultăţi în completarea diviziilor, în constituirea de noi subunităţi şi unităţi. La punctul de adunare se aglomerau în continuare oameni de cele mai diverse specialităţi. Se rupseseră de unităţile lor, pierduseră orice legătură şi au căutat să iasă din încercuire individual sau în grupuri mici. Această mulţime de oameni era trimisă în subunităţile noastre şi trebuia sudată într-un colectiv de luptă solidar şi ferm. Nu era un lucru simplu şi nici realizabil la repezeală; iar timpul ne dădea ghes. Oamenii se cunoşteau în focul luptelor. Nu am putut întotdeauna înfiinţa organizaţii de partid în subunităţile abia constituite. Fluctuaţia personalului era enormă. În aceste condiţii o răspundere deosebită revenea tuturor ofiţerilor, de la comandantul de pluton la comandantul de divizie.

Comportarea exemplară a comandantului avea o mare importanţă. El trebuia să dea dovadă de multă fermitate şi de simţ al răspunderii. Trebuia să-şi refuleze frica de moarte, să fie mereu prezent acolo unde era nevoie de el pentru interesul cauzei, pentru a menţine moralul trupelor, chiar dacă rangul său l-ar fi putut absolvi de această prezenţă.

Tocmai ofiţerii de acest gen au avut o mare valoare în bătălia din zona Iarţevo. Soldaţii aveau încredere în ei, iar aceştia, la rîndul lor, au antrenat trupa la îndeplinirea celor mai dificile misiuni, la acte de bravură. Subunităţile şi unităţile comandate de ei se consolidau într-adevăr văzînd cu ochii, luptau cu inamicul în mod organizat şi cu îndîrjire, fie că era vorba de ofensivă, de apărare sau de retragere.

Nu sînt adeptul bravadei afişate, inutile, al vitejiei gratuite, de paradă. Acestea sînt manifestări negative, aflate sub

nivelul normelor de comportare ce se impun unui comandant. Dar uneori e nevoie să te situezi deasupra normelor.

În primele zile ale luptelor de la est de Iarțevo punctul nostru de observare s-a aflat la liziera unei păduri. Cam la un kilometru de acolo era dispusă în apărare o unitate de infanterie. Duşmanul trăgea cu artileria, însă cadența focului era rară. Ne-am gîndit împreună cu generalul Kamera să vedem cum s-a îngropat la teren infanteria şi ne-am dus acolo. Aici am asistat la evenimente la care nu ne-am aşteptat.

În fața noastră, de după o linie de înălțimi aflate la o distanță de vreo doi kilometri, au început să apară lanțuri dese de soldați germani. Veneau spre noi. După ele s-au văzut imediat vreo zece tancuri.

În rîndurile infanteriştilor noştri s-a produs un oarecare freamăt, dar ei nu şi-au pierdut cumpătul şi au continuat focul asupra atacatorilor. Au intrat în horă şi obuzierele noastre. Generalul Kamera mi-a spus că dintr-un moment într-altul pe liziera pădurii trebuie să se desfăşoare bateria antitanc de 76 mm.

Lucrurile începuseră destul de bine pentru noi.

Infanteria germană s-a culcat la pămînt. Tancurile s-au oprit, fără să-mi pot da seama din ce cauză.

Ostaşii noştri păreau să-şi fi revenit din emoție, îşi recăpătaseră calmul.

Dar iată că la orizont şi-a făcut apariția aviația inamică… Avioanele germane au început să ne bombardeze în picaj. S-a întețit focul tunurilor şi aruncătoarelor. Tancurile adverse s-au pus iar în mişcare, luînd-o înaintea lanțurilor de pistolari. Ai noştri n-au rezistat, au intrat în derută. Întîi au luat-o la fugă spre pădure cîțiva, apoi grupuri întregi.

Ştiți ce înseamnă nişte soldați care fug din fața inamicului? Un spectacol pe care îți vine greu să-l priveşti…

Dar iată că din hărmălaia fugarilor țîşnesc voci energice, chiar ale unor soldați:

— Stai! Unde fugi! Înapoi!…

— Nu vezi? Generalii stau pe loc… Înapoi!…

Într-adevăr, eu şi Ivan Kamera stăteam în picioare în văzul tuturor, dîndu-ne seama că numai aşa putem salva situația.

Vocile soldaților care strigau „înapoi“ şi calmul nostru au avut un efect magic. Fugarii s-au întors la locurile lor şi printr-un foc coordonat au silit infanteria inamică care tocmai se ridicase pentru a porni la asalt, să se culce din nou la pămînt.

Între timp bateria antitanc se desfăşurase şi deschisese focul, incendiind cîteva tancuri. Celelalte au făcut cale întoarsă. Atacul inamic a fost respins.

Nu-mi mai amintesc cine mi-a povestit amănunte asupra felului cum au fost determinați soldații să revină pe poziții. Cred că tot unul dintre ei, în timp ce stăteam de vorbă la o țigară. Printre fugari se afla un soldat mustăcios, din cei care gustaseră şi din pîinea războiului dintîi. Mustăciosul fugea şi striga:

— Dă comanda!… Cine dă comanda?… E nevoie de o comandă!…

Pînă la urmă n-a mai putut răbda şi a zbierat chiar el din rărunchi:

— Stai! Culcat! Uite inamicul – foc!

Şi acum parcă văd în fața mea imaginea acestui mustăcios.

Alt caz, petrecut tot acolo, lîngă Iarțevo!

Era în toi una din lupte. Inamicul ataca iar unitățile noastre îi făceau față cu greu. De foarte mare ajutor le era artileria. Şi iată că sub privirile mele se năpusteşte asupra unei baterii de obuziere aviația duşmanului.

Bateria n-a încetat focul. Comenzile erau executate cu precizie. Comandantul privea mereu în sus. Cum vedea că bombele se desprind de avioane, comanda:

— În adăposturi!

Imediat ce explodau bombele, comanda din nou:

— La tunuri!…

Şi artileriştii reluau focul.

Era eroismul unor soldați conduşi de un ofițer destoinic. Spre marele meu regret nu-mi mai amintesc numele comandantului bateriei – anii întunecă şi şterg multe.

Bateria a suferit cîteva pierderi, iar un tun a fost avariat. Dar artileriştii îşi îndepliniseră strălucit datoria.

Aş putea să citez multe exemple asemănătoare de curaj şi eroism ale unor întregi subunități şi unități. În gruparea noastră devenise celebru regimentul de infanterie moto comandat de locotenent-colonelul Vorobiov. Regimentul era instalat în apărare pe magistrala Moscova, Minsk; ne bizuiam fără rezerve pe el şi pe calitățile comandantului său.

Cu fiecare zi ce trecea se lărgea sectorul acțiunilor de luptă. Inamicul angaja noi forțe. Ne soseau şi nouă trupe noi. Era tot mai dificil să asiguri conducerea lor. Ca şi pînă atunci, ne țineam cu punctul de comandă cît mai aproape de linia întîi – acel punct de comandă care funcționa pe roți. Altfel nu se putea în acea perioadă. Or, rîndurile statului nostru major se răriseră. În zece zile fuseseră ucişi sau grav răniți peste jumătate din numărul ofițerilor. Odată era cît pe ce să-l pierdem chiar şi pe şeful statului major. Iată cum s-au petrecut lucrurile: a fost nevoie să-l trimit la punctul de comandă al frontului cu o misiune urgentă; fără să mă gîndesc bine, i-am propus să ia pentru drum un mijloc de transport mai solid decît „capra” lui de motocicletă, un ZIS-101. Dar piloții fascişti vînau maşinile de comandament, fără a-şi cruța pentru aceasta timpul, gloanțele şi bombele. Locotenent-colonelul Tarasov a pățit-o rău: atacat de un avion, a încercat să se ascundă într-un şopron aflat lîngă drum. Neamțul a ciuruit acoperişul cu serii de mitralieră şi a mai aruncat şi nişte bombe incendiare. Din şopron s-a ales scrumul. Doar călirea sa fizică l-a ajutat să scape din vîlvătaia paielor şi bîrnelor aprinse. S-a întors plin de arsuri, înfuriat şi s-a apucat de treabă de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic (adaug pe loc că acest ofițer remarcabil a comandat ulterior o divizie şi a căpătat gradul de general-maior).

Odată, în zori de zi – era pe la sfîrşitul lui iulie – am fost trezit şi mi s-a raportat că a sosit un general care doreşte să mi se prezinte. Ieşind din turismul care-mi servea şi de culcuş, m-am dus să mă văd cu noul venit. Era comandantul Corpului 7 mecanizat, V. I. Vinogradov. Fusese trimis la dispoziția mea împreună cu statul său major. Primeam astfel un stat major care avea efectivul complet, dispunea de toate compartimentele, era excelent utilat. Avea stații de radio, maşini de comandament, aparatură şi tot ce e necesar pentru a lucra în mod normal şi a conduce o mare unitate de anvergură. În fruntea statului major se afla colonelul M. S. Malinin.

Am făcut cunoştință în grabă. I-am indicat lui Malinin să aleagă un loc pentru punctul de comandă, care prin sosirea lor căpătase o bază atît de solidă, şi am plecat ca să mă ocup de treburile obişnuite.

Noul şef de stat major s-a adresat lui Tarasov:

— Cînd procedăm la predare şi primire?

Tarasov a făcut ochii mari:

— Ce să predăm şi să primim?

Şi a scos din porthartă un carnet – era toată „cancelaria“ lui.

Vremea activității de stat major improvizate trecuse. Multe aveau să se schimbe acum şi mi-am dat seama de aceasta chiar a doua zi, pornind de la un amănunt. Dimineața a venit pe o motocicletă o fată în uniformă.

— Ce-i cu dumneata?

— Am adus micul dejun pentru tovarăşul comandant al grupării.

— De unde?

— De la statul major.

Pînă atunci comandantul grupării, ca şi toți ceilalți, dormea sub un brad sau în maşină, mînca dintr-o gamelă soldățească. Furculița şi un şervețel curat păreau lucruri ca din altă lume.

La început mi-a provocat o oarecare nemulțumire faptul că Malinin, după cîte mi se părea, dusese prea departe de limita dinainte punctul nostru de comandă (cam la vreo opt sau zece kilometri). Dar cum eu singur îi cerusem să aleagă locul, n-am avut ce face. Totuşi nu m-am abținut şi i-am adresat o remarcă:

— Nu ne-am depărtat prea mult de linia frontului? Aici poți uita că mai e război...

Colonelul m-a privit nedumerit, dar, militar, disciplinat, n-a spus o vorbă.

Răceala intervenită în urma acestui episod a dispărut însă repede. Curînd m-am convins că punctul de comandă se găseşte acolo unde trebuie: luptele căpătaseră un caracter de durată. În general, chiar din primele zile, Mihail Sergheevici Malinin s-a manifestat ca un om plin de înțelepciune, un organizator experimentat şi energic. Am învățat să lucrăm împreună, şi ulterior am legat o strînsă prietenie, din acelea pe care le generează activitatea comună pe front.

A fost creat un punct de comandă adevărat, au fost instalate puncte de observare pe limita dinainte, s-au tras repede legăturile cu fir la trupe.

Un ochi analitic îşi dădea seama de la prima vedere că sub conducerea colonelului Malinin funcționa un colectiv de stat major închegat, operativ, capabil să reacționeze rapid la tot ce se întîmplă în unități. Firea autoritară a conducătorului statului major mai răcorea cîteodată inițiativa subordonaților, dar apoi lucrurile se aranjau, intrau pe făgaşul cel bun... Dealtminteri, voi mai reveni la aceste probleme.

O bună impresie mi-a făcut comandantul artileriei Corpului 7 mecanizat, generalul-maior Vasili Ivanovici Kazakov. De cum a sosit, s-a dus în pozițiile de tragere; voia să vadă personal ce mijloace avea şi unde se află, cum sînt cadrele. Pe scurt, generalul s-a apucat temeinic de treabă, preluînd tot ceea ce trebuia de la I. P. Kamera, care fusese chemat la Moscova. (Curînd am aflat că tovarăşul Kamera, care ne ajutase atît de mult să luptăm împotriva duşmanului

pe aliniamentul Iarțevo, a fost numit comandantul artileriei Frontului de vest. M-am bucurat că primise un cîmp de activitate potrivit cu capacitățile lui.) Nu mult după aceea a fost rechemat de la noi şi generalul Vinogradov, care inițial fusese desemnat ca locțiitor al meu.

Pe la sfîrşitul lui iulie situația grupării noastre s-a consolidat apreciabil. Nu mai vorbesc de faptul că şi activitatea mea personală fusese uşurată prin aceea că mi s-a pus la dispoziție un aparat de conducere bine pus la punct. Comandamentul frontului ne-a mai întărit cu cîteva batalioane de tancuri. Organizația de partid din Moscova ne-a trimis un batalion de comunişti. Deşi aveam timp puțin, m-am dus să salut acest detaşament. Aviatorii germani, parcă ar fi ştiut, i-au trimis un „salut" din aer. De sus cădea o ploaie de bombe. Am dispersat repede oamenii într-o pădure, iar apoi am încheiat scurta noastră convorbire făgăduind tovarăşilor că în curînd vor avea posibilitatea să-i plătească inamicului pentru primirea făcută. Aşa s-a şi întîmplat.

Adunînd tot ce aveam la îndemînă în sectorul Iarțevo, am executat o lovitură. Ea a constituit o surpriză pentru inamic: cu o zi înainte atacase el, fusese respins şi nu îşi închipuia că după o luptă atît de grea sîntem în stare să mai şi înaintăm. Or, voiam să exploatăm tocmai acest element, surprinderea. Am dat lovitura mai ales cu forțele diviziilor 38 infanterie şi 101 de tancuri; le-am afectat artilerie şi tancuri, între care zece maşinî grele de tip KV. Drept urmare unitățile noastre au cucerit Iarțevo, au forțat rîul Vop şi au ocupat pe malul lui vestic poziții foarte favorabile, pe care s-au şi consolidat, respingînd toate contraatacurile.

S-a dovedit din nou la înălțime regimentul de infanterie moto al lui Vorobiov, în special prin felul cum a ştiut să coopereze cu tancurile. A primit botezul luptei batalionul de comunişti din Moscova. Ei spuneau cu mîndrie că şi-au început „răbojul de luptă", dar se arătau neliniştiți, fără a o ascunde, de dominația aviației duşmane. „Veteranii" aliniamentului de la Iarțevo se obişnuiseră cu această

situație, se adaptaseră, atît cît e posibil, dar celor nou veniți le era foarte greu, mai ales că nu mai fuseseră niciodată pe front.

În lupta pe care am dus-o pentru a pune stăpînire pe Iarțevo ne-am resimțit cel mai mult tocmai de pe urma loviturilor primite din aer. Şi faptul că am obținut totuşi succese, arată cît de mari erau curajul şi eroismul trupelor, ale acelor trupe care nu cu mult înainte fuseseră dezarticulate şi îşi pierduseră coeziunea. Pentru prima dată am avut prilejul să văd cum bateriile noastre antiaeriene de 37 mm au doborît trei bombardiere în picaj, silind astfel celelalte avioane inamice să ia înălțime.

Am dus acțiuni dinamice în sectorul Iarțevo, fără însă a scăpa din vedere o clipă ce se petrece mai la sud, în zona trecerilor peste Nipru. Directiva emisă de Frontul de vest la 27 iulie dădea grupării noastre misiunea de a menține Iarțevo şi de a zădărnici o pătrundere a inamicului spre Veazma. Acestea erau obiectivele principale, totuşi am răsuflat uşurat cînd am fost în măsură să-i dăm întăriri colonelului Liziukov, trimițîndu-i divizionul antitanc al Diviziei 108 infanterie şi o companie de mitraliere. În curînd am împins acolo şi alte unități, subordonînd totodată întregul sector comandantului Corpului 44 infanterie, V. A. Iuşkevici (pe atunci el avea încă gradul de comandant de divizie [3]). Se putea acum considera că această direcție era bine asigurată. În zona Smolensk situația s-a complicat din ce în ce mai mult, şi nu numai pentru trupele noastre, ci şi pentru inamic. Totuşi a devenit limpede că duşmanul s-a împotmolit în bătălia de la Smolensk. Privind lucrurile în evoluția lor, putem spune că planul inamic de război fulger a dat greş. De fapt el a dat greş chiar de la începutul războiului.

La sfîrşitul lui iulie comandamentul german şi-a încordat iar toate forțele pentru a realiza încercuirea armatelor noastre. Am aflat din datele cercetării şi din interogatoriile luate prizonierilor capturați în luptele de la Iarțevo că se

pregăteşte o nouă ofensivă, destinată să realizeze cu orice preț tăierea căilor posibile de retragere a armatelor 16 şi 20. În acest scop partea adversă intenționa să dea o lovitură cu forțele diviziilor 7 şi 20 de tancuri asupra pozițiilor defensive deținute de trupele noastre în zona Iarțevo.

Aceste date ne-au ajutat să luăm din vreme măsurile necesare de contracarare. Ca urmare, tentativa inamicului a eşuat. El a suferit pierderi mari în tancuri şi efective, obținînd doar retragerea unor unități ale noastre în cîteva sectoare. În ultimele zile ale lui iulie ofensiva lui şi-a pierdut suflul. Un rol hotărîtor în această privință l-a avut artileria grupării noastre, bine organizată de generalul Kazakov.

Tancurile KV au produs asupra inamicului o impresie derutantă. Ele rezistau focului oricărora din tunurile aflate pe atunci în înzestrarea tancurilor germane. Dar aspectul tancurilor noastre întoarse din luptă nu era prea frumos. Erau pline de tot felul de şţirbituri provocate de proiectile, arătau ca un om ciupit de vărsat. Țevile tunurilor aveau găuri. S-au comportat bine tancurile BT-7; viteza le-a permis de multe ori să împrăştie şi să pună pe fugă infanteria inamică. Am pierdut însă un număr mare de maşini de acest tip pentru că se aprindeau uşor şi ardeau ca nişte torțe.

Nu numai fasciştii germani au avut prilejul să vadă la noi mijloace tehnice neîntîlnite pînă atunci, cum erau KV-urile, ci şi noi am descoperit cîte ceva la ei, îndeosebi noile tipuri de puşti antitanc, ale căror gloanțe perforau tancurile noastre mai vechi. Experiențele făcute ne-au convins că, folosind gloanțe speciale, inamicul putea străpunge cu aceste puşti chiar şi blindajul frontal al tancurilor T-34. Am trimis în grabă la Moscova un exemplar al noului tip de armament german.

Încă de la începutul războiului eram frămîntat de constatarea că infanteria noastră aproape nu execută foc de puşcă asupra inamicului aflat în ofensivă. De obicei duşmanul era respins prin foc de artilerie bine organizat. Dar infanteria? Această problemă era acum discutată şi printre

ofițeri. Am dat unui grup de tovarăşi însărcinarea de a studia aspectele acestui fenomen şi totodată am hotărît să verific personal sistemul de apărare de pe limita dinainte într-unul din sectoarele cele mai agitate.

Regulamentele existente înainte de război prevedeau un sistem de apărare cu locaşuri individuale. Se afirmase că infanteria instalată în locaşuri va suferi pierderi mai mici de pe urma focului inamic. Poate că în teorie aşa arătau lucrurile, iar un aliniament constituit în acest chip se prezenta foarte frumos, provoca încîntarea generală. Dar vai, războiul a arătat altceva.

Iată deci că, ajungînd la unul din locaşuri, l-am schimbat pe soldatul aflat acolo şi am rămas singur.

Ştiam că la dreapta şi la stînga mea se găsesc alți ostaşi, dar nu-i vedeam şi nu le simțeam prezența. Comandantul de grupă nu mă vedea, aşa cum nu-şi vedea nici unul din subordonați în timpul luptei. Explodau proiectile, şuierau gloanțe şi schije. Cîteodată cădeau bombe de avion.

Mărturisesc sincer că pînă şi eu, vechi soldat, care participasem la multe lupte, mă simțeam foarte prost în acea gaură. Tot timpul parcă îmi venea să ies şi să mă uit dacă tovarăşii mei se mai află în gropile lor sau le-au părăsit, dacă n-am rămas singur. Dacă o asemenea nelinişte mă frămînta pe mine, cum trebuia să se simtă un om aflat, poate, pentru prima dată în luptă!...

Omul rămîne totdeauna om şi, fireşte, îndeosebi în clipele de primejdie, ostaşul vrea să vadă alături de el pe tovarăşii săi, şi, desigur, pe comandant. Un proverb rus spune: cînd eşti printre oameni şi moartea-i mai uşoară. În orice caz, comandantul de grupă trebuie să-şi vadă neapărat subordonații: pe unul să-l încurajeze, pe altul să-l laude, într-un cuvînt, să-i influențeze şi să-i țină în mînă.

Sistemul apărării cu locaşuri individuale s-a dovedit a fi impropriu la război. Am discutat în colectivul nostru atît constatările mele cît şi concluziile ofițerilor care primiseră misiunea să studieze cum se comportă infanteria din linia

întîi. Toți au căzut de acord că este necesar să se renunțe imediat la sistemul locaşurilor şi să se treacă la tranşee. În acea zi s-au dat indicațiile corespunzătoare tuturor unităților din cadrul grupării. Am trimis un raport comandantului Frontului de vest. Mareşalul Timoşenko, cu fermitatea care îl caracteriza, s-a alăturat părerii noastre. Aceasta limpezea şi uşura lucrurile. Apărarea devenea mai trainică. Se aflau printre noi soldați şi gradați vechi care făcuseră primul război mondial sau ofițeri din aceeaşi generație, reintrați în armată odată cu mobilizarea. Ei țineau bine minte tranşeele şi ne-au ajutat să asimilăm repede acest sistem, care dealtfel nu este complicat.

Începuse luna august. Smolenskul fusese ocupat de inamic. Toate încercările de a-l scoate din oraş au fost infructuoase. Mareşalul S. K. Timoşenko a ordonat retragerea. Armatele 16 şi 20 s-au repliat cu bine dincolo de Nipru, trecînd fluviul la Soloviovka şi Ratcina, şi au fost folosite pentru întărirea apărării pe aliniamentul Holm-Jirkovski, Iarțevo, Elnea. Gruparea noastră a favorizat această acțiune a unităților comandate de generalii Lukin şi Kurocikin, trecînd la ofensivă lîngă Iarțevo şi mai la sud.

Comandamentul fascist german era încredințat că operația Grupului de armate „Centru” (armatele 2, 9 şi două grupări de tancuri) se va încheia în zona Smolensk prin încercuirea şi nimicirea principalelor forțe ale Frontului nostru de vest. Acest plan a eşuat. Pe direcția strategică Moscova duşmanul n-a întîlnit „vidul” pe care sconta, ci un nou sistem de apărare. Pentru a-l depăşi, nemții aveau nevoie de trupe suplimentare şi de pregătiri care cereau timp.

La un moment dat am fost chemat de comandantul frontului, care mi-a spus:

— Mergem la eroii de la Smolensk… Vei lua în primire Armata 16.

Ne-am dus însă întîi – pentru motive pe care nu le cunoşteam – la P. A. Kurocikin. Lucrurile s-au lămurit repede:

comandantul Armatei 20 era chemat la Moscova. În locul lui fusese numit Lukin.

Un mestecăniş lîngă satul Vasilki. Cortul comandantului armatei. O masă din bîrne. Cerul era liniştit. Războiul amuțise aici. Soseşte o maşină din care Lukin este scos aproape pe brațe. La o trecere circulația fusese blocată tocmai în momentul unui bombardament aerian. Spre a salva oamenii, generalul a alergat la fața locului şi a început să facă ordine. A fost rănit de o schijă.

Ne cunoşteam încă din anii ’30, cînd Mihail Feodorovici era şeful secției cadre de comandă din Direcția generală a cadrelor Armatei Roşii. Era un militar vechi, cu experiență şi cu o bună pregătire, un tovarăş pe care-l caracteriza simțul echității.

Şi iată că ne-am întîlnit la război. Vrînd parcă să facă un bilanț a ceea ce a făcut şi a ceea ce nu a putut face, mi-a spus:

— Armata 16 n-a fost zdrobită, ai noştri pur şi simplu au împrăştiat-o…

Lîngă el se afla un comisar de divizie îndesat, nu prea înalt, cu o față rotundă, liniştită, de țăran. Îl îngrijea discret pe comandantul armatei, îl ajuta să se aşeze. Lukin l-a prezentat:

— Lobaciov, membru al consiliului militar, şi a adăugat, profitînd de o clipă de tăcere: E un om de tipul lui Furmanov.

Comandantul frontului i-a felicitat pe tovarăşii Lukin, Kurocikin şi Lobaciov care fuseseră decorați cu ordinul Drapelul Roşu. El a apreciat că în cursul grelelor lupte duse pînă atunci, trupele frontului de vest au dezorganizat complet ofensiva inamicului, că marile lui unități au suferit pierderi şi şi-au pierdut capacitatea ofensivă cel puțin pentru zece zile. După aceasta, mareşalul a anunțat oficial schimbările intervenite în conducerea celor două armate şi a întrebat dacă există din partea cuiva vreo doleanță. Eu am rugat să fie numit şef de stat major colonelul Malinin, iar şef al artileriei, generalul Kazakov, cu atît mai mult cu cît practic se

produsese o contopire a trupelor grupării noastre cu cele ale Armatei 16.

În urma acestei contopiri armata cuprindea forțe considerabile: şase divizii: 101 de tancuri, comandată de colonelul G. M. Mihailov, 1 infanterie moto Moscova, la comanda căreia a trecut colonelul A. I. Liziukov, 38 (colonel M. G. Kirillov), 152 (colonel P. N. Cernîşev), 64 (colonel A. S. Greaznov), 108 (colonel N. I. Orlov), Brigada 27 de tancuri a lui F. T. Remizov, un divizion de artilerie grea şi alte unități.

Armata se afla în apărare pe un front de 50 km, de o parte şi de alta a magistralei Smolensk, Veazma.

După cîteva zile duşmanul a mai încercat totuşi să rupă apărarea pe direcția Iarțevo. Voia, pe cît se pare, să-i sondeze stabilitatea. Nu s-a ales cu nimic, în afară de pierderi considerabile. A avut loc o luptă încordată, care a durat două zile, apoi efortul fasciştilor a slăbit.

Cu acest prilej a acționat pentru prima dată în sectorul nostru o baterie de aruncătoare cu reacție, cunoscute astăzi sub denumirea de „katiuşe“. Ea a lovit infanteria germană aflată în ofensivă şi tancurile care o însoțeau. Am ieşit din tranşee şi am asistat la această privelişte de efect. Dealtfel, toți soldații au țîşnit din tranşee şi au admirat cu entuziasm salvele „katiuşelor“, privind cum fuge inamicul.

Focul acestei arme asupra personalului neadăpostit are un efect înspăimîntător. Asupra infanteriei adăpostite el este mai puțin eficient, deoarece proiectilele trebuie să nimerească în tranşee; „katiuşele“ trăgeau însă cu precădere pe suprafețe mari. Ulterior am ținut seama de această particularitate, după cum a trebuit să ținem cont şi de un alt fapt: inițial instrucțiunile de întrebuințare a instalațiilor reactive impuneau, pentru păstrarea secretului, atîtea restricții, încît îți venea să te laşi păgubaş. Mulți comandanți de artilerie spuneau că aceste „katiuşe“ pretind tot atîtea atenții ca şi o femeie năzuroasă. Am fost nevoit să aduc pe propria mea răspundere cîteva corective prevederilor cuprinse în

instrucțiuni. Folosite cu pricepere, instalațiile reactive dădeau rezultate bune.

Treptat, armata primea armament de artilerie, cu ajutorul căruia am putut contracara superioritatea inamicului în blindate. Acest armament a fost de mare ajutor trupelor în lupte. Artileriştii se bucurau de mare stimă şi dragoste din partea infanteriştilor. Ei acționau cu atît mai eficient cu cît noi cunoşteam acum destul de bine tactica germanilor de întrebuințare în luptă a blindatelor.

În schimb n-am putut găsi nimic bun pentru a contracara acțiunile aviației germane. Foloseam împotriva ei tot artileria – bateriile de tunuri de 37 mm, dar ele erau foarte puține şi puteau lovi avioanele doar la înălțime mică.

Unitățile noastre îşi completau efectivele în măsura posibilului prin recuperarea ostaşilor care ieşeau din încercuire. Torentul celor ce îşi căutau unitățile curgea neîntrerupt. Unii veneau tocmai de la frontieră, alții de la Minsk etc. Mulți ofițeri – cărora le port o deosebită stimă – îşi scoseseră trupele din încercuire, cu armele în mîini, străpunseseră cercul prin luptă. Dar numeroşi ostaşi şi comandanți scăpaseră doar cu mîinile goale! Din povestirile lor puteam reconstitui tabloul evenimentelor; la început, desprinzîndu-se de inamic, s-au deplasat în mod organizat, apoi iarăşi s-au ciocnit cu nemți şi la comanda ofițerilor s-au desfăcut în grupuri mici, după care fiecare s-a descurcat cum a putut.

Era necesar ca toți aceştia să fie din nou înarmați. Dar cu ce? În acele zile primeam foarte puțin armament.

Unul dintre ofițerii din comandament, poate chiar Aleksei Andreevici Lobaciov, a dat o idee: dacă cei încercuiți au reuşit să străbată linia frontului în grupuri întregi, trecînd prin teritoriul ocupat de inamic, putem şi noi să încercăm să trimitem în spatele inamicului cercetaşi şi să colectăm armament în zonele unde avuseseră loc lupte. Am făcut această încercare. Ea s-a dovedit foarte fructuoasă şi un anumit timp am cules în acest fel de sub nasul nemților ce ne

era necesar. Echipe de temerari – printre care şi ostaşi ieşiţi din încercuire, care ştiau deci pe unde se poate trece – au adus puşti, automate, mitraliere, aruncătoare, au scos din zona ocupată de duşmani chiar tunuri de 45 mm, ca să nu mai vorbim de muniţie, de care de asemenea duceam mare lipsă.

Aşa se rezolvau atunci problemele... Cu toate acestea, repet, Armata 16 reprezenta o forţă impunătoare. Ea se bătea tot mai ferm.

Ca urmare, inamicul, care a suferit mari pierderi în cursul luptelor ofensive, a trecut la apărare. Pe la mijlocul lui august cercetarea a stabilit că trupele adverse lucrează intens la consolidarea aliniamentului de-a lungul malului vestic al rîului Vop. Din diversele ordine şi documente ale Armatei 9 germane, capturare de noi, rezulta că inamicul a întreprins lucrări febrile pe întreaga linie de apărare.

Şi capitala a început să vorbească de noi. În comunicatele Biroului sovietic de informaţii a fost deseori menţionată gruparea de la Iarţevo, iar apoi Armata 16. Au început să vină la noi delegaţii ale întreprinderilor din Moscova, ale organizaţilor de partid şi comsomoliste, am fost vizitaţi de activişti de partid şi de personalităţi politice, în unităţile noastre veneau tot mai des scriitori, corespondenţi, numeroşi artişti dădeau spectacole. Cu toţi aceştia s-au stabilit legături trainice, de mare preţ pentru noi!...

Într-o zi am primit un telefon de la Marele stat major: ni se anunţa vizita unei delegaţii militare engleze. Era condusă de un general, reprezentant al forţelor armate ale Marii Britanii pe lîngă Marele nostru stat major. Mă găseam la flancul stîng, în zona trecerii de la Soloviovka şi, ca să spun cinstit, nu-mi ardea atunci de vizitatori. Am dat dispoziţii lui Mihail Sergheevici Malinin să-i primească pe oaspeţi; el a organizat întîlnirea la punctul de comandă al colonelului Kirillov, în sectorul Diviziei 38 infanterie. Vizita s-a desfăşurat într-o atmosferă de politeţe diplomatică, ba chiar, după cum mi-au relatat Malinin şi Lobaciov, cu o anumită căldură. Englezii şi-

au dat silința să bea un număr de rații de front de „bună votcă rusească” şi nu au făcut economie de toasturi elogioase în onoarea Armatei Roşii.

În a doua jumătate a lunii august vecinul nostru de la dreapta, Armata 19, pe care o comanda generalul I. S. Konev, a executat o operație ofensivă. Inamicul a fost luat prin surprindere, ceea ce a dus la oarecari succese de însemnătate locală. Dar germanii erau încă destul de puternici şi noi nu am fost în măsură să le rupem apărarea. În etapa următoare trupele Frontului de vest au continuat să ducă operații ofensive numai în zona Elnea, unde pătrunsese o parte din forțele inamice în cursul ofensivei din iulie.

Armata 16, menținîndu-şi aliniamentul, a practicat o cercetare activă, trecînd în unele sectoare la ofensivă. Trupele inamice care ne stăteau în față aveau şi ele în linii mari o comportare asemănătoare. De fapt ne sondam reciproc forțele. Am reuşit să stabilim că diviziile de tancuri şi motorizate cu care ne bătuserăm pînă nu de mult fuseseră regrupate, iar în locul lor veniseră trupe de infanterie.

Prin grija lui Malinin, punctul de comandă al armatei a fost complet reamenajat. Se afla acum într-o pădure deasă, bine camuflat. Din corturi am trecut în adăposturi. Ce-i drept, am început să cam resimțim umezeala. În corturi aveam spațiu mai mult, ne mişcam mai în voie şi aerul era mai proaspăt. Dar, în general, ne-am instalat aşa cum cerea o organizare temeinică. Şi am lucrat în bună înțelegere, cu spor. Aici, lîngă Iarțevo, am constatat cu bucurie că ne-am sudat într-un colectiv de conducere eficient, care avansa idei interesante. Era o realizare deosebit de importantă. Cînd un conducător militar îşi pregăteşte în condiții de pace trupele ce i-au fost puse sub comandă, el are timp să-şi selecționeze cadrele, să le educe, să determine o formare treptată a caracterelor. În situația în care ne aflam, formarea aceasta o făcea războiul. A. A. Lobaciov, membru al consiliului militar, spunea adesea că echipa noastră de comandă s-a sudat atît

de repede deoarece fiecare a simțit pe pielea lui greul războiului.

În complicatele şi dinamicele împrejurări de la sfîrşitul lui iulie şi începutul lui august, ofițerii statului major al Armatei 16 au dat dovadă de calități remarcabile. Am în vedere mai ales pe şeful de stat major, M. S. Malinin, pe şeful artileriei armatei, V. I. Kazakov, pe şeful transmisioniştilor noştri, P. I. Maksimenko (colonel în vîrstă, adevărat virtuos al meseriei sale), pe şeful trupelor de tancuri şi mecanizate, G. N. Oriol.

Fiecare conducător îşi are maniera proprie, stilul său propriu de lucru cu colaboratorii săi mai apropiați. Acest domeniu delicat nu admite tipare. Ne-am străduit să creăm un climat prielnic pentru muncă, care să excludă relații de genul „aşteptăm ordinele dumneavoastră“, care să evite senzația încătuşării, teama de a da glas unor păreri diferite de cele ale superiorului. Acesta era spiritul în care partidul crescuse generația mea de ofițeri ai Armatei Roşii…

Locul nostru de muncă principal era sediul statului major, pe care îl numeam cartierul central. Acolo asistam la rapoartele pe care i le prezentau lui Malinin şefii cercetării, secției operații, transmisiunilor. Totodată şi Malinin era de față cînd îmi raportau şefii şi comandanții de arme. Era prezent şi membrul consiliului militar. În prezența mea se discuta cel mai adesea cu nou-veniții, respectiv cu comandanții marilor unități şi ai unităților de întărire repartizate de comandamentul frontului. Pot spune că acest sistem îmi permitea să fiu stăpîn pe situație. La cartierul nostru se discutau hotărîrile, se elaborau ordinele şi dispozițiile. Toate acestea ne uşurau munca, stimulau inițiativele utile. Ideile erau astfel mai bine puse în valoare şi se găseau mai multe soluții adecvate la care, poate, nu ne-am fi gîndit.

Şeful de stat major era un tip meticulos pînă la pedanterie, calm, încrezător în sine şi în subordonații lui. N-am avut niciodată prilejul să mă îndoiesc că va asigura îndeplinirea ordinelor. M. S. Malinin mai avea un obicei care se întîlneşte

rar la conducătorul unul stat major de mare anvergură: simțea nevoia de a „sonda“ cu ochii lui terenul unde urmau să se desfăşoare luptele. Acesta era pentru el un fel de mijloc de autocontrol. De aceea îşi făcea destul de des apariția în pozițiile unităților; trupele îl cunoşteau, ceea ce nu făcea decît să sporească prestigiul statului major al armatei noastre.

Mă bucura faptul că ajutoarele mele, oameni bine pregătiți şi îndrăgostiți de meseria armelor, ştiau să-şi susțină părerile. Uneori propunerile prezentate ne obligau să ne gîndim mai înainte de a lua o hotărîre. Ascultînd cu atenție argumentarea lor, admiteam „Just, am scăpat cutare lucru din vedere, să facem cum spui dumneata...”.

Un om de o deosebită valoare s-a vădit a fi generalul Vasili Ivanovici Kazakov. Am mai amintit că în acea perioadă ne puneam nădejdile în primul rînd în artilerie. Generalul avea şi cunoştințe profunde, şi intuiție, şi priceperea de a lucra cu oamenii, de la comandanții superiori pînă la artileriştii din baterie. Era deosebit de îndrăgit de ostaşi!

Ca să vedem ce se petrece la adversari, ne foloseam cel mai adesea de punctele de observare din sectoarele diviziilor de infanterie. Dintre toate, punctul de observare amenajat de artilerişti era cel mai căutat de noi. Kazakov cu ofițerii lui se instalaseră la etajul fabricii din Iarțevo şi foloseau şi coşul: de acolo cuprindeai cu ochii terenul înconjurător pînă departe. Pozițiile inamice puteau fi cercetate cu privirea pe o mare adîncime, se vedea cea mai mică mişcare sau deplasare a inamicului. Un singur inconvenient: ca să ajungi pînă acolo trebuia să parcurgi peste un kilometru pe un cîmp deschis, bătut cu foc metru cu metru de artileria germană. Cum apărea vreo țintă demnă de atenție, inamicul deschidea focul, un foc ucigător...

O maşină izolată gonind prin cîmp era o țintă perfectă.

Totul se petrecea sub ochii soldaților germani ca şi ai ostaşilor noştri. Bineînțeles, această situație îndîrjea ambițiile, fapt poate şi reprobabil, fiind vorba de ofițeri învestiți cu mari răspunderi – comandantul armatei şi şeful

artileriei acestui eşalon. Cu toate acestea ne făcea parcă plăcere să străbatem în viteză spațiul expus proiectilelor germane.

Dincolo de cîmp începea periferia oraşului. Aici trebuia să ne luăm toate măsurile de precauție. Ne furişam nevăzuți, înaintînd pe alocuri tîrîş, spre punctul de observare al bravilor noştri artilerişti. În oraş nu se vedea țipenie de om. Domnea o linişte de cimitir, pe care o tulburau sporadic exploziile proiectilelor. Vestita țesătorie de la Iarțevo fusese arsă pînă în temelii de către aviația hitleristă.

Ne întorceam cînd se întuneca.

Noaptea, pînă aproape de revărsatul zorilor, deasupra punctului nostru de comandă treceau avioanele de bombardament germane. Se îndreptau spre Moscova, ceea ce ne provoca o ciudă dublată de un sentiment de neajutorare: nu aveam cum să-i împiedicăm să atace capitala patriei noastre. Vuietul sinistru al avioanelor inamice accentua încordarea nervilor noştri, şi aşa supuşi tensiunii. În schimb, cu cîtă bucurie aflam apoi ziua că eroii apărării antiaeriene de la Moscova au împrăştiat avioanele inamice, împiedicîndu-le să răzbească pînă la marginile oraşului!

Sectorul de apărare al armatei noastre nu era pe atunci ținta atacurilor aviatorilor germani. Îmi amintesc doar un caz, care la început a stîrnit în rîndurile noastre o serioasă alarmă.

Ici-colo avioanele inamice au început să lanseze nişte pungi de hîrtie groasă. Am descoperit în ele insecte. S-a dat ordinul de a se urmări cu cea mai mare atenție zborurile inamicului, de a culege pachetele suspecte şi a le da foc pe loc. Cîteva bucăți au fost trimise – cu măsurile de precauție de rigoare – la Moscova.

S-au alarmat şi cei de la Moscova. Insectele au fost date la analiză. Între timp, din cer ploua cu pungi, care plesneau jos, lăsînd conținutul să se răspîndească pe pămînt. Nu reuşeam să distrugem insectele cu mijloace chimice.

În curînd, de la Moscova ne-au venit rezultatele analizelor. Nu s-a descoperit nimic periculos. Hitleriştii duceau pur şi simplu un război al nervilor.

Purtam lupte de importanță locală, ne perfecționam apărarea şi în orele de instrucție pregăteam trupele pentru operațiile viitoare. Mareşalul Timoşenko a salutat cu căldură inițiativa noastră de a organiza cursuri lunare pentru pregătirea sublocotenenților. Îi alegeam pe viitorii sublocotenenți din rîndurile ostaşilor evidențiați, cu studii medii sau superioare. Organizațiile de partid şi cele comsomoliste au desfăşurat pe scară largă popularizarea experienței vînătorilor de tancuri care foloseau sticle cu amestecuri incendiare... Şocul survenit în primele zile ale războiului a trecut. Într-o zi, intrînd în bordeiul nostru, l-am auzit pe Lobaciov mustrîndu-l pe şeful secției politice a unei divizii:

— Războiul este pentru un militar starea naturală, inclusiv necazurile pe care le pricinuieşte, în timp ce dumneata manifeşti mereu nervozitate. Ar fi timpul să pui capăt unei asemenea comportări.

El a sesizat just esența lucrurilor şi fondul schimbărilor care se petreceau în viața noastră.

Consider drept o datorie camaraderească a mea să omagiez memoria generalului Aleksei Andreevici Lobaciov, membru al consiliului militar al armatei. Mă înțelegeam foarte bine cu el. Îi erau dragi ostaşii, îi cunoştea şi am primit în tot timpul un mare ajutor din partea lui. Simțeam mereu nevoia de a comunica cu acest om. Eram amîndoi cazați într-un bordei, mai tîrziu ne alegeam de obicei o căsuță, în care ne puteam aranja în doi. Cînd a început să ne viziteze în calitate de corespondent Vladimir Stavski, şi el bolşevic ferm, scriitor, autor de lucrări interesante, care nu era străin de problemele militare, ne încartiruiam în trei. Am petrecut împreună multe ore într-o atmosferă de adevărată prietenie...

Cînd l-am cunoscut pe Lobaciov şi am avut prilejul să colaborez cu el, era deja un lucrător politic deosebit de

competent. Avusese însă de parcurs o cale foarte grea. Uneori în destinul unui om se oglindesc caracteristicile epocii.

Războiul este un examen sever pentru oameni. Aşa a fost în trecut şi aşa va fi întotdeauna. În cazul nostru însă acest proces firesc s-a complicat mult. Cu puțin înainte de război un număr mare de comandanți şi lucrători politici au fost promovați în funcții de răspundere în armată. Aveau însă oare experiența necesară, cunoştințele necesare? Li se cerea să se orienteze în împrejurări complexe, pe care nici nu le putuseră imagina. Au trebuit să-şi formeze în cursul luptelor calitățile care li se pretindeau. Lobaciov mi-a povestit că din instructor politic superior în doar o lună a ajuns comisar de divizie. În anul 1939 a fost promovat la conducerea direcției politice a Regiunii militare Moscova. Considera că a fost o fericire pentru el să ocupe în cursul întregului an 1940 postul de membru al consiliului militar în Armata 16, noua armată care se formase în Transbaikalia, şi vorbea cu multă recunoştință despre comandantul ei. Cu toate acestea, i-a venit destul de greu să facă față sarcinilor crescute. L-au ajutat mintea lui ageră, talentul de organizator şi priceperea de a învăța de la viață, proprie bolşevicilor.

În septembrie generalul I. S. Konev a fost numit comandant al Frontului de vest. Comanda Armatei 19 pe care a condus-o pînă atunci a fost preluată de M. F. Lukin, iar la comanda Armatei 20 a venit generalul F. A. Erşakov.

Între timp s-au încheiat cu succes operațiile din sectorul Elnea. Sub loviturile armatelor sovietice inamicul a fost respins spre vest. În sectorul nostru, cît şi la vecinii noştri, nu s-a petrecut nici o schimbare. Statele majore ale celor trei armate acționau în strînsă legătură, avînd temeinic asigurate joncțiunile.

În această perioadă m-am împrietenit în mod deosebit cu Lukin. Se deplasa deocamdată cu greutate şi împreună cu Lobaciov îl vizitam adesea la punctul de comandă al Armatei 19. În cursul repetatelor noastre întîlniri discutam probleme legate de situația celor două armate. Am căpătat certitudinea

că inamicul nu va izbuti să străpungă aliniamentele noastre. Joncțiunile erau protejate cu grijă. Cooperarea era bine organizată în vederea zădărnicirii unei eventuale încercări de străpungere din partea inamicului în vreun sector.

În a doua jumătate a lunii septembrie statul major a definitivat planul de apărare al Armatei 16. Măsurile prevăzute asigurau o ripostă energică. În acelaşi timp exista o variantă pentru cazul în care, în pofida eforturilor, inamicul ar reuşi totuşi să rupă apărarea noastră. În acest caz se indica cum trebuie să se retragă trupele pricinuind inamicului pierderi maxime şi frînînd prin toate mijloacele înaintarea lui. Porneam de la ideea că deocamdată inamicul este considerabil mai puternic decît noi, că are o mai mare capacitate de manevră, că menține inițiativa şi că de aceea trebuia să fim gata pentru eventuale complicații.

Acest plan a fost prezentat lui I. S. Konev, comandantul Frontului de vest. El a aprobat prima parte a planului, care se referea la apărare, dar a respins partea a doua, care prevedea o eventuală retragere silită.

Liniştea care domnea în sectorul nostru, cît şi în cel al vecinilor noştri ne-a trezit vigilența. Nemții puneau ceva la cale. Posibilitățile de care dispunea armata nu ne permiteau să intuim intențiile inamicului. Informațiile culese de cercetaşii noştri confirmau că în fața noastră se aflau, ca şi mai înainte, numai unități de infanterie. De la statul major al frontului de asemenea nu ne venea nici o informație importantă.

În general, informarea comandanților de armate era pe atunci foarte slab organizată. De fapt, nu ştiam ce se petrecea în sectorul frontului şi cu atît mai puțin dincolo de limitele lui. Era un lucru supărător pentru activitatea noastră.

Într-o zi ne-a vizitat cu un grup de ofițeri Mihail Feodorovici Lukin. Artişti ai teatrelor de estradă de la Moscova au organizat un concert care s-a desfăşurat într-o poiană din apropierea statului major al armatei. Drept decor le servea pădurea cu frunzele îngălbenite.

A fost un concert deosebit de reuşit. Toți îi aplaudau pe artişti, prețuindu-le arta şi exprimîndu-le recunoştință.

Cîntecele sînt un lucru bun, nimic de zis, dar, profitînd de ocazie, m-am izolat împreună cu Lukin şi am stat de vorbă despre comportarea inamicului, care ne punea pe gînduri. Ne-am gîndit să organizăm o cercetare prin luptă.

A doua zi ne-am realizat intenția.

În decursul luptei a fost luat un număr de prizonieri. Din spusele lor rezulta că în spatele unităților lor, pe direcția Iarțevo au apărut noi unități de tancuri şi motorizate.

Am luat măsuri pentru întărirea forțelor noastre, în special a diviziilor care se aflau de o parte şi de alta a importantei magistrale Veazma, Smolensk.

V. I. Kazakov a organizat o contrapregătire de artilerie la care a participat şi un divizion de „katiuşe".

Era în noaptea de 2 octombrie. Observatorii din prima linie şi grupele de cercetaşi ne-au informat că la inamic se auzea clar huruitul produs de motoarele tancurilor.

În zori a început ofensiva germană în sectorul nostru central, acolo unde, dealtfel, ne aşteptasem să se producă lovitura.

Pentru prima dată aviația inamică a bombardat punctul nostru de comandă, fără însă a ne pricinui mari pagube.

Aflîndu-ne la punctul de observare, am văzut cum aproape concomitent cu declanşarea focului de artilerie şi al aruncătoarelor s-au pus în mişcare tancurile germane, urmate de infanterie. În acest moment au început să tragă toate gurile noastre de foc destinate contrapregătirii de artilerie. Artileria noastră antitanc lovea maşinile de luptă inamice. Salvele unui regiment întreg de „katiuşe" secerau pe soldații inamici ieşiți din şanțurile de tragere.

Infanteria noastră nu a cedat. Ea a înfruntat cu fermitate lanțurile dese de soldați germani care o atacau, ripostînd cu întreaga ei capacitate de foc. În unele sectoare s-a ajuns la lupta corp la corp.

Bătălia a continuat pînă la amiază.

Inamicul a suferit mari pierderi în oameni şi tehnică, fără să repurteze succesul aşteptat. Armata 16 a rămas neclintită pe poziţiile ei.

După-amiază s-au încins lupte încordate în sectorul lui Lukin. Inamicul a silit unităţile Armatei 19 să se retragă întrucîtva la flancul drept, dar comandantul acestei armate mi-a comunicat că speră să restabilească situaţia cu forţele sale.

În tot cursul zilei ce a urmat, inamicul a ţinut sub un foc puternic sectorul nostru de apărare, fără să încerce să treacă la ofensivă. Grupuri de avioane au bombardat poziţiile bateriilor noastre şi au întreprins intense acţiuni de cercetare a drumurilor în direcţia Veazma.

Spre seara zilei de 3 octombrie rapoartele care ne veneau de la Armata 19 au devenit mai alarmante. Generalul Lukin mi-a spus la telefon:

— Sînt nevoit să-mi repliez flancul drept şi să întorc frontul spre nord... Nu mai am legătura cu vecinul meu, Armata 30.

Lukin ne-a cerut ajutor, drept care am pus la dispoziţia lui două divizii de infanterie, o brigadă de tancuri şi un regiment de artilerie.

În sectorul vecinului nostru din stînga, generalul Erşakov, era linişte.

De la statul major al frontului nu ne venea nici o informaţie alarmantă.

Între timp însă furtuna se apropia. În curînd a trebuit s-o înfruntăm în împrejurări cu totul neaşteptate.

Un ordin neașteptat

În seara zilei de 5 octombrie am primit o telegramă de la statul major al Frontului de vest. Mi se cerea să predau imediat sectorul împreună cu trupele din subordinea mea generalului F. A. Erşakov, iar eu împreună cu statul major al Armatei 16 să mă prezint la 6 octombrie la Veazma şi să organizez o contralovitură pe direcția Iuhnov. Am fost anunțat că în raionul Veazma vom primi 5 divizii de infanterie şi mijloacele de întărire corespunzătoare.

Toate acestea erau greu de înțeles. La nord de noi, în special în sectorul generalului Lukin se crease o situație dificilă; ce se petrecea la flancul stîng al frontului şi mai spre sud, nu ştiam.

Lîngă mine se aflau tovarăşii Lobaciov, Kazakov, Malinin, Oriol. Lor, ca şi mie, această telegramă le-a stîrnit anumite bănuieli. Îmi aduc aminte că şeful statului major a exclamat:

— Să ne despărțim într-un asemenea moment de trupele noastre? E de neconceput.

Am cerut ca ordinul primit să fie reconfirmat printr-un document purtînd semnătura personală a comandantului frontului.

În aceeaşi noapte pilotul unui avion mi-a adus dispoziția respectivă semnată de I. S. Konev şi N. A. Bulganin.

Îndoielile noastre au fost înlăturate, totuşi nu eram mai lămuriți decît înainte.

Între timp au şi sosit reprezentanții Armatei 20 pentru a prelua sectorul. Pregătirilie pentru plecare nu ne-au luat mult timp. Statul nostru major a pornit spre noua destinație. Ne dădeam seama cu toții că s-au petrecut evenimente grave. Or,

în acest moment de tensiune nu dispuneam de trupe şi nici nu aveam certitudinea că vom găsi trupe acolo unde eram trimişi.

Încercările noastre de a lua legătura prin radio cu statul major al frontului au eşuat. Ne aflam într-un fel de vid şi ne simțeam cam dezorientați.

Trebuia să încercăm să clarificăm situația cu mijloacele noastre proprii, ceea ce am şi întreprins trimițînd cercetarea în diverse direcții.

Ne-a alarmat tabloul de care am dat apropiindu-ne de Nipru, la est de Iarțevo. Poziții abandonate. În tranşee nici un om. Ştiam că în spatele armatei noastre, pe malul Niprului trebuia să se afle una dintre armatele Frontului de rezervă. Unde era ea acum şi ce s-a întîmplat, nu ne puteam dumiri!

În drum spre Veazma dădeam de maşini aparținînd diverselor formațiuni de servicii alte armatelor 30 şi 22. Toți ostaşii cu care am stat de vorbă ne-au spus că paraşutiştii germani au nimicit subunitățile lor, că ei au reuşit să scape şi acum caută legătura cu ai lor. Ajungeam din urmă tot mai multe grupuri de refugiați cu calabalîcul încărcat în căruțe.

Relatările ostaşilor cu care ne întîlneam şi ştirile aduse de cercetaşi au limpezit oarecum lucrurile. Ne-am dat seama că unitățile de tancuri şi motorizate ale inamicului au izbutit să realizeze o străpungere în fîşia armatelor 19 şi 30 şi să pătrundă destul de adînc spre est. Refugiații spuneau că în localitățile Sîciovka, Pigulino, Holm-Jirkovski şi altele erau acum concentrate mari forțe ale nemților, multe tancuri etc. Toate aceste localități se aflau la nord de artera Iarțevo, Veazma. Era de presupus că inamicul reuşise să înfigă aici o pană în liniile noastre – poate şi altele în sectoare vecine – şi că o va rabate pentru a intercepta autostrada şi a crea un inel interior, încercuind trupele noastre.

Nu am întîlnit nici o unitate sovietică. Legătura cu statul major al frontului tot nu reuşeam s-o stabilim. Încercam un sentiment apăsător de izolare. Ne alarma îndeosebi ceea ce se petrecea la sud de magistrală, de unde nu aveam ştiri. M-am

oprit împreună cu Malinin lîngă o claie de fîn, aşteptînd informaţii de la grupele de cercetare. Lobaciov împreună cu cîţiva ofiţeri a luat-o înainte. După mai puţin de o oră s-a întors şi s-a aşezat alături de noi în fîn:

— L-am întîlnit la o răscruce de drumuri pe Vasili Danilovici Sokolovski. La Kasna nu se mai află nimeni. Ne-a spus de asemenea că misiunea noastră rămîne cea de mai înainte.

După părerea lui Lobaciov, nici chiar şeful statului major al frontului nu ştia exact în acel moment ce se petrece în fiecare sector.

Cercetaşii tot nu reauşeau să descopere trupe sovietice în raionul Veazma. Unde se vor fi aflînd ele, aceste divizii promise în ordinul lui I. S. Konev? Frămîntat de această întrebare, mergeam spre locul unde fusese fixat noul nostru punct de comandă.

L-am găsit aproape gata pentru activitate. Operatorii radio s-au apucat de lucru. Statul major al frontului păstra tăcere. Probabil că se deplasa şi nu avea posibilitatea să-şi pună în funcţiune mijloacele de comunicaţie radio.

Operatorii noştri radio nu au putut să stabilească legătura nici cu alte unităţi.

I-am dat lui Malinin misiunea de a căuta în continuare alte unităţi şi de a încerca să stabilească legătura cu frontul sau cu Cartierul general, iar eu, împreună cu Lobaciov, am plecat în oraş.

Generalul I. S. Nikitin, comandantul garnizoanei, mi-a raportat:

— La Veazma nu se află nici un fel de unităţi, de asemenea în împrejurimi. Dispun numai de miliţie. În oraş domneşte o stare de nelinişte, circulă zvonuri că dinspre sud şi dinspre sud-est, din direcţia Iuhnov, vin tancuri germane.

— Unde se află organele locale de stat şi de partid?

— În catedrală. Acolo veţi găsi întreaga conducere regională.

Catedrala se afla pe un deal înalt, dominînd Veazma ca o veche citadelă. În subsolul ei l-am găsit într-adevăr pe D. M. Popov, secretarul comitetului regional de partid Smolensk, împreună cu mai mulți tovarăşi din comitetele orăşeneşti de partid Smolensk şi Veazma. Tot aici se afla şeful direcției politice a Frontului de vest, D. A. Lestev. El ne-a salutat cu bucurie, agitîndu-şi mîna.

— Toate sînt în regulă, tovarăşi. Faceți cunoştință cu comandantul armatei…

Cu părere de rău trebuia să-l dezamăgim. Comandantul armatei era prezent, dar nu avea ce să comande. I-am cerut generalului Nikitin să prezinte conducerii de partid toate informațiile de care dispunea cu privire la unitățile armatei şi situația din raionul Veazma. Lestev s-a arătat foarte mirat.

— Cum e posibil? a întrebat el. Nu e mult de cînd am fost la statul major al frontului. El se deplasează la noua lui destinație şi am fost asigurat că veți găsi aici nu mai puțin de 5 divizii care aşteaptă sosirea statului major al Armatei 16.

Această discuție a avut loc în a doua jumătate a zilei de 6 octombrie.

N-am apucat să-l întreb pe Nikitin ce informații au adus cercetaşii şi care-i situația pe căile de acces spre oraş, cînd în subsol a intrat val-vîrtej Vahterov, preşedintele sovietului orăşenesc Smolensk.

— Tancurile germane au intrat în oraş! a exclamat el.

— De unde ştiți?

— Le-am văzut din clopotniță!

— Alexei Andreevici, vezi să ni se pregătească maşinile…

Împreună cu Lestev şi Popov am urcat în grabă în clopotniță. Am văzut într-adevăr tancurile. Trăgeau cu mitralierele asupra maşinilor care părăseau de zor oraşul.

Tancurile germane invadau Veazma. Trebuia să plecăm imediat. În acel moment nu avea cine să apere oraşul.

Dintre maşinile de care dispuneam, cea mai încăpătoare era a mea, un ZIS-101; maşinile GAZ ale lui Lobaciov şi Popov erau ceva mai mici. După ce tovarăşii din catedrală au urcat

în ele, am părăsit oraşul. Am izbutit să ne strecurăm. La un moment dat era cît pe-aci să ne ciocnim cu un tanc german, dar am cotit într-o ulicioară, aşa că inamicul nu a reuşit să tragă asupra noastră.

Punctul de comandă se afla într-o pădurice, la vreo 10 km nord-est de Veazma. Aici am făcut sinteza informațiilor pe care a reuşit să le culeagă statul major. Nemții au folosit metoda lor preferată: au străpuns frontul pe două direcții şi căutau să creeze un inel interior încercuind trupele noastre prin împreunarea penelor în adîncimea breşelor formate… Toate acestea erau clare acum pentru noi. Aşadar, punctul în care se împreunau brațele cleştelui inamic era Veazma. Ştiam acest lucru, îl vedeam şi îl simțeam pe pielea noastră. Cercetarea a confirmat concluziile noastre. Unde trebuia să se formeze inelul exterior al încercuirii, care va constitui obiectivul următor al inamicului? Lucrul acesta nu-l ştiam şi urma să-l lămurim.

În seara zilei de 6 octombrie, la punctul nostru de comandă a venit şeful direcției operații a statului major al frontului, generalul G. K. Malandin, însoțit de vechiul meu prieten, generalul Kamera. Căutau statul major al frontului. Nu aveau o idee clară despre situația de pe front. Le-am relatat ceea ce reuşisem să aflăm şi le-am recomandat să încerce să se strecoare în cursul nopții pe la nord de autostradă, spre est. După toate probabilitățile, statul major al frontului a pornit în această direcție. Am repartizat un grup de ofițeri pentru a-i însoți pe generalii Malandin şi Kamera şi a asigura securitatea lor. Grupul s-a achitat cu bine de misiunea încredințată, dar la întoarcere a nimerit sub focul nemților. Doi ofițeri au fost răniți, maşina în care se deplasau a fost mistuită de flăcări, dar toți au ajuns pînă la noi, pe jos, dînd dovadă de mult curaj.

Malinin mi-a raport că încercările de a da de vreo mare unitate în raionul Veazma s-au dovedit zadarnice. Trebuie să vedem ce este de făcut în această ciudată situație.

Să ne întoarcem la trupele noastre?

Strîngînd cercul interior, inamicul a şi înlăturat această posibilitatea pentru noi. Dar lucrul principal era că statul major al Armatei 16 era destinat pentru îndeplinirea unei misiuni pe care nu o cunoşteam. Datoria noastră era să ne prezentăm la destinație şi să primim misiunea.

În seara zilei de 6 octombrie ne-am deplasat într-o pădure aflată la nord-est de oraş şi la nord de autostrada Veazma, Mojaisk. Pe locul unde ne aflasem anterior am fost reperați de mai multe ori de avioanele germane.

În tot cursul nopții şi al zilei următoare, cercetarea noastră, trimisă în diverse direcții, a explorat situația. S-a stabilit că la est de Veazma autostrada este interceptată de unitățile de tancuri ale inamicului, care controlau temeinic această direcție. În oraşul Veazma se afla infanteria motorizată germană. Pe drumul spre Sîciovka circulau neîncetat trupe germane.

Localitatea Tumanovo încă nu era ocupată. Am dat acolo de un escadron al Comisariatului poporului pentru afacerile interne, care ni s-a alăturat cu bucurie.

În pădurea de lîngă Tumanovo, într-un adăpost părăsit s-au adunat colaboratorii mei cei mai apropiați. Toți erau de acord că nu mai putem aştepta. Nu puteam sconta să vină dinspre est forțe sovietice şi deci trupele încercuite de inamic nu puteau fi ajutate. Noi eram prinşi între inelul de încercuire interior şi cel exterior, pe care nemții căutau să-l consolideze cît mai repede.

În cele din urmă am luat hotărîrea să încercăm să ne croim drum în direcția nord-est. Aici erau cele mai mari şanse ca densitatea trupelor inamicului să fie mai mică. De asemenea, exista o mai mare probabilitate să întîlnim aici unități sovietice care încercau să iasă din încercuire. Am început deci marşul în noaptea de 8 octombrie.

În trecut ni s-a întîmplat să strîngem soldați şi ofițeri din unitățile dispersate de inamic, să-i organizăm, să le ridicăm moralul, explicîndu-le că acolo unde comandantul acționează cu energie, unde comuniştii şi comsomoliştii dau dovadă de

fermitate, ostaşii îşi îndeplinesc cu cinste datoria față de patrie şi fac față tuturor dificultăților. Acum trebuia să demonstrăm că ştim să procedăm noi înşine astfel.

Am făcut ordine în rîndurile trupei din subordinea mea: întregul efectiv a fost împărțit în subunități, am numit comandanți. Marşul era efectuat în trei coloane. Prima era condusă de generalul Kazakov, cea din mijloc de mine, iar eşalonul al doilea, urmat de toate autovehiculele, de colonelul Oriol. Transportoarele blindate şi tancurile BT-7 mergeau după coloana centrală, fiind la dispoziția comandantului în cazul unei întîlniri cu inamicul. S-a organizat siguranța de marş şi cercetarea; în această privință mi-a fost de mare folos escadronul călare al Comisariatului poporului pentru afacerile interne, care se deplasa cu uşurință la distanțe mari.

În afară de şoferi, toți mergeau pe jos.

Lobaciov a adunat tot efectivul lîngă autobuzul statului major: ofițerii, şoferii, ostaşii... A dat ultimele indicații: în nici o împrejurare oamenii să nu se împrăştie, să nu se împartă în grupuri mici. Ne vom deplasa şi vom lupta împreună, respectînd regula ostăşească: unul pentru toți, toți pentru unul. Răniții să nu fie părăsiți sub nici un motiv, cei căzuți – dacă situația nu ne va permite să le transportăm trupurile – să fie înmormîntați pe loc.

În crepuscul nu vedeam bine fețele oamenilor. Ne dădeam însă seama că ei au primit cu înțelegerea cuvenită ordinele date de comandament. Războiul ne-a învățat multe.

E noapte. Ne punem în mişcare. Ploaia cade în stropi mari. Drumurile dintre localități s-au transformat în băltoace.

Din cînd în cînd ne oprim pentru a da posibilitate celor rămaşi în urmă să ne ajungă şi pentru a reface ordinea în coloane. Cele mai multe opriri sînt însă cauzate de autovehicule, care sînt în număr de aproape o sută. De multe ori trebuie să le despotmolim cu ajutorul tancurilor.

După 15 km am hotărît să facem un popas într-un sat. Cercetaşii noştri şi pichetul mobil de cap au dat de motociclişti germani şi două camioane cu infanterişti inamici.

S-a încins lupta. Cu ajutorul a două tancuri le-am venit de hac repede nemților. Ei s-au împrăştiat care încotro, lăsînd la locul luptei un număr de morți, un camion avariat şi cîteva motociclete. La această ciocnire nu au participat forțele principale ale detaşamentului nostru.

În timpul marşului se iscau în repetate rînduri schimburi de focuri cînd la flancul drept, cînd la cel stîng, între patrulele noastre şi mici grupuri de germani. Aceste schimburi de focuri țineau trează vigilența ostaşilor noştri, fără însă să stîrnească derută.

Marşul se desfăşura în linişte. Domnea o ordine strictă. Ne-am oprit pentru a ne odihni un scurt timp într-un sat a cărui denumire nu mi-o mai amintesc. Trebuia să facem o pauză pentru masă. (La Tumanovo, unde ni se alăturaseră cavalerişti, staționau trenuri încărcate cu alimente. Am luat tot ce s-a putut lua, am încărcat alimentele în camioane, apoi am aruncat în aer garniturile.)

Eu, Lobaciov, Malinin şi cîțiva ofițeri de la statul major şi de la secția politică a armatei am intrat într-o casă. Gazdele ne-au primit bine, dar se vedea că sînt îngrijorate. După un timp a venit un băiețel.

— Ce se aude, tinere cercetaş, ce noutăți ai adus?

Băiatul, deşi intimidat, ne-a spus că pe înserate prin sat au trecut trei tancuri fasciste şi vreo cinci maşini încărcate cu soldați. Gospodina casei a adăugat că nişte refugiați veniți din satele Novo-Dughino şi Tesovo, situate la vreo 15 km spre nord, au relatat că acolo s-a concentrat un mare număr de tancuri şi autovehicule inamice. „Dau buzna întruna, nu ştii cum să scapi de ei“...

A întrerupt-o o voce de bărbat, care s-a auzit dintr-un colț întunecos al odăii:

— Tovarăşe comandant, dar dumneavoastră ce faceți?...

M-am întors, scrutînd semiobscuritatea... Pe pat zăcea întins un moşneag cu barbă albă. Era tatăl gazdei.

Privindu-mă drept în ochi, mi-a spus cu un glas plin de amărăciune şi durere:

— Tovarăşe comandant… dumneavoastră plecaţi, iar noi rămînem de izbelişte. Ne lăsaţi pradă duşmanului după ce am dat totul pentru Armata Roşie şi n-am fi pregetat să vă dăm şi cămaşa de pe noi. Sînt soldat bătrîn. M-am mai războit cu nemţii. Nu l-am lăsat pe vrăjmaş să calce pămîntul rus. Dar dumneavoastră ce faceţi?…

Mi-au rămas întipărite cuvintele lui pînă în ziua de astăzi. Le-am simţit ca o palmă pe obrazul meu şi i-am văzut şi pe ceilalţi tovarăşi deprimaţi.

Bineînţeles, am încercat să explicăm că e vorba de nişte insuccese vremelnice, că ne vom întoarce. Mărturisesc însă că nu eram sigur că l-am convins pe bătrînul soldat care se întorsese cu două răni din primul război mondial şi care acum era ţintuit la pat. Cînd ne-am despărţit, el mi-a spus:

— De n-ar fi boala asta afurisită, aş pleca să apăr Rusia!

Am reluat marşul. În timp ce păşesc pe drum nu pot uita de casa ţărănească, de familia pe care o încercau calamităţile războiului, de bătrînul colhoznic. Reproşul lui era drept.

Gîndurile acestea accentuau şi mai mult imaginile năpastei care se abătuse asupra poporului sovietic.

După ce am străbătut un cîmp, coloana centrală a intrat din nou într-o pădure. Cercetaşii au raportat că la nord de noi se deplasează spre est unităţi din Divizia 18 infanterie, formată din voluntari, membri ai gărzilor populare. Ne-am alipit-o, dîndu-i misiunea de a participa cu noi la acţiuni în cazul unei întîlniri cu inamicul.

Din acest moment grupul nostru alcătuia o forţă destul de impunătoare, capabilă să răzbească în orice direcţie.

Fuziunea cu grupul nostru a ridicat moralul ostaşilor din divizia de voluntari. Trebuie să spun că în situaţia grea în care se aflau, ei nu s-au lăsat pradă derutei. Şi înainte de întîlnirea cu noi, în unităţile lor domnea o stare de spirit combativă. Efectivul era format din moscoviţi, care ştiau să-şi apere oraşul şi cauza noastră a tuturor. Nu este o întîmplare faptul că în timpul luptelor pentru Moscova, Diviziei 18 de voluntari din gărzile populare, după o experienţă de luptă

scurtă, dar bogată în învățăminte, sub conducerea generalului Piotr Nikolaevici Cernîşev, erou al apărării Smolenskului, comandant cu multă experiență, i s-a conferit titlul de divizie de gardă...

Se apropiau zorile. Am parcurs nu mai puțin de 30 de kilometri pe drumuri desfundate, care îi istoviseră pe ostaşi. Toți erau foarte obosiți. În acest moment mi s-a raportat că la vreo trei kilometri de noi a aterizat un avion U-2. L-am trimis la fața locului pe colonelul Baranciuk, şeful forțelor aeriene ale armatei noastre. Curînd el s-a întors cu o veste îmbucurătoare: în oraşul Gjatsk se aflau trupele noastre. Cu o zi înainte oraşul fusese vizitat de Voroşilov şi Molotov.

Lăsîndu-se pradă bucuriei, Baranciuk nu s-a gîndit că ar fi trebuit să-l aducă la comandament pe pilotul avionului şi nici nu i-a pus întrebări mai amănunțite. Am cerut ca pilotul să fie adus la mine, dar între timp avionul şi-a luat zborul, îndreptîndu-se nu se ştie de ce, spre vest.

Ştirea s-a răspîndit cu repeziciune în rîndurile ostaşilor şi ofițerilor. Se auzeau tot mai multe rugăminți ca să continuăm marşul cu maşinile: pînă la Gjatsk nu erau nici zece kilometri.

Îmi dădeam seama că într-adevăr oamenii sînt obosiți şi că mai aveam destul de mers. Se luminase de ziuă şi coloana noastră putea fi observată de la mare distanță. De aceea am luat hotărîrea să ne deplasăm cu autovehiculele pînă la podul de la Gjatsk. Ca măsură de prevedere, detaşamentul înaintat a fost întărit cu două tancuri şi o autoblindată. Cavaleriei i s-a dat misiunea de a cerceta situația la nord de oraş, de a stabili unde existau vaduri sau treceri peste rîul Gjat. Ostaşii din divizia de voluntari aveau să meargă în direcția Gjatsk în eşalonul doi, acoperindu-ne dinspre vest şi sud.

Lobaciov ardea de nerăbdare. Vroia să înainteze cît mai repede:

— Poate că îl găsesc pe Voroşilov în oraş!

I-am permis să plece cu detaşamentul înaintat, dar numai în autoblindată şi i-am cerut ca în nici un caz să nu se bage

înainte.

Lobaciov a plecat.

S-a pus în mişcare şi coloana statului major şi a comandamentului, înşirîndu-se de-a lungul aceluiaşi drum.

Dorința generală de a trece cît mai repede rîul şi de a ne întîlni cu ai noştri era lesne de înțeles. Cu voie sau fără de voie am accelerat mişcarea şi în apropierea podului aproape că am ajuns din urmă detaşamentul de cap care se întinsese pe o distanță cam prea mare. În acest moment deasupra pădăricei pe care o străbăteam a apărut un mic nor de fum în formă de inel şi s-a auzit o explozie.

Maşinile din capul coloanei, inclusiv cea în care mă aflam eu, au pornit cu repeziciune înainte. Ce ne călăuzea în momentul cînd am făcut acest salt înainte, e greu de explicat; fapt este că aşa am procedat şi, ajungînd în cîmp deschis, am nimerit sub focul mitralierelor de mare calibru şi al tunurilor de pe tancurile inamice.

Ostaşii şi ofițerii s-au răspîndit în lanț.

Orientîndu-mă cu repeziciune, am dat ordin ca o parte din forțele coloanei să întărească detaşamentul de cap care ducea acum lupta pe malul apusean al rîului Gjat. De asemenea, am dat dispoziție ca autovehiculele să părăsească drumul şi să fie camuflate. Am cerut Diviziei 18 să imobilizeze pe inamic lîngă Gjatsk, folosind în acest scop un regiment, în timp ce grosul diviziei trebuia să încerce să-şi croiască drum înainte cu mult mai spre nord de oraş.

Situația se prezenta în felul următor: un tanc BT-7 din capul coloanei, îndepărtîndu-se întrucîtva de coloană, a dat peste o mină antitanc lîngă pod, a fost avariat şi scos din funcțiune. Inamicul a deschis foc de automate şi mitraliere asupra detaşamentului care se apropia. Autoblindata lui Lobaciov a fost lovită de un proiectil inert care a fost găsit apoi în interiorul maşinii. Ostaşii s-au dat jos de pe maşini şi au intrat în luptă. S-a constatat că podul de pe rîul Gjat era distrus.

Între timp ne-am apropiat de locul unde se dădea lupta, tocmai la timp, deoarece văzînd că ostaşii noştri sînt în număr mic, nemții încercau să treacă rîul.

Tentativa aceasta a fost însă zădărnicită.

Informațiile pe care ni le dăduse pilotul avionului U-2 s-au dovedit false. El ne-a trimis direct în ghearele duşmanului şi nu ştiu nici pînă astăzi dacă o făcuse întîmplător sau intenționat.

Aşadar, drumul pe care speram să răzbim la ai noştri era interceptat de unitățile inamice. Nu puteam forța rîul Gjat, neavînd mijloace de trecere. Să ne angajăm într-o luptă de durată nu avea sens, deoarece inamicul avea posibilitatea să aducă împotriva noastră forțe suficiente şi să ne zdrobească.

Am lăsat temporar în fața Gjatskului elemente de siguranță, în timp ce grosul forțelor noastre a întreprins, fără ca inamicul să-l observe, o manevră spre nord, deplasîndu-se în salturi. După ce am parcurs o distanță apreciabilă, tot mai auzeam dinspre Gjatsk bombele care explodau. Deasupra noastră zburau la mare înălțime avioane germane, care însă nu ne atacau.

Ne-am reluat marşul, nimicind micile detaşamente inamice pe care le întîlneam şi ocolind grupările mari. Rîndurile noastre sporeau în continuare, absorbindu-i pe ostaşii care reuşiseră să răzbească prin inelul interior al încercuirii. A reieşit că acest inel nu era prea compact. Inamicul îşi concentrase forțele în special pe principalele căi de comunicație.

Au fost reperate locurile unde rîul Gjat putea fi trecut prin vad, şi în noaptea de 9 octombrie am ajuns cu bine pe malul opus. Nu voi descrie toate episoadele, toate încăierările cu nemții, felul cum am cucerit punctele pe unde putea fi trecut rîul şi cum am asigurat trecerea efectivelor noastre. Continuîndu-ne drumul spre est, am reuşit în curînd să scăpăm de cleştele frontului exterior al inamicului, care se strînsese treptat în jurul nostru.

Abia în pădurile de la nord de Uvarovka, la 40 km de Mojaisk, am reuşit în sfîrşit să stabilim legătura cu statul major al frontului. Am primit ordinul de a mă prezenta la Mojaisk.

În aceeaşi zi două avioane U-2 au venit să mă ia pe mine şi pe Lobaciov. I-am dat lui Malinin indicații cu privire la deplasarea coloanelor noastre la noul loc de destinație, iar noi ne-am îndreptat spre cele două avioane. Malinin m-a reținut o clipă:

— Luați cu dumneavoastră ordinul cu privire la predarea sectorului şi a trupelor noastre lui Erşakov.

L-am întrebat de ce crede că e nevoie de aşa ceva. Mi-a răspuns:

— Cine ştie, poate că o să vă prindă bine…

Într-o căsuță am găsit statul major al frontului. Ne aşteptau tovarăşii Voroşilov, Molotov, Konev şi Bulganin. Kliment Efremovici Voroşilov m-a întrebat imediat:

— Cum s-a întîmplat că dumneata cu statul major ai ajuns la Veazma, dar fără efectivele Armatei 16?

— Comandantul frontului mi-a comunicat că unitățile pe care trebuie să le iau în primire se găsesc aici.

— Ciudat!…

I-am arătat mareşalului faimosul ordin semnat de superiorii mei. Voroşilov a avut o discuție furtunoasă cu Konev şi Bulganin. L-a chemat apoi pe G. K. Jukov, care s-a prezentat imediat.

— Iată-l pe noul comandant al Frontului de vest, ne-a spus Voroşilov. El vă va comunica noile misiuni.

După ce a ascultat scurtul nostru raport, K. E. Voroşilov ne-a mulțumit tuturor în numele guvernului şi al Comandamentului suprem şi ne-a urat succese în respingerea inamicului.

În curînd am fost chemat la G. K. Jukov. Era calm şi sever. Îndărătul acestei înfățişări se ghicea o voință puternică şi o mare energie.

G. K. Jukov primise o misiune de uriaşă răspundere. În momentul în care am ajuns la Mojaisk, comandantul Frontului de vest aproape că nu dispunea de trupe. În orice caz, efectivele erau insuficiente pentru a stăvili ofensiva inamicului împotriva Moscovei.

Jukov mi-a ordonat să luăm în primire sectorul Mojaisk. Asta s-a întîmplat la 11 octombrie. N-am apucat însă să executăm acest ordin, că am primit o nouă dispoziție: să ne deplasăm cu statul major şi cu Divizia 18 de voluntari în zona Volokolamsk, să ne subordonăm acolo toate efectivele pe care le vom găsi şi să organizăm apărarea în fîşia de la lacul de acumulare „Marea Moscovei", la nord pînă la oraşul Ruza la sud.

Direcţia Volokolamsk

Situația generală în fîşia Frontului de vest, aşa cum se prezenta la 14 octombrie, era cît se poate de gravă.

Inamicul înainta spre Moscova. A fost nevoie de eforturi cu adevărat titanice ale partidului, guvernului şi Comandamentului suprem pentru a îndepărta pericolul care plana asupra capitalei. Poporul sovietic, condus de partid, a dovedit încă o dată ce este în stare să realizeze în clipe de grea cumpănă. S-a făcut totul pentru a bara calea armatelor inamice. Cartierul general a trimis cu maximă urgență pe aliniamentele de luptă un număr de unități din zona Moscovei, a adus rapid divizii de pe alte fronturi, din Asia Centrală şi din Orientul Îndepărtat.

Ne-am dat seama că în această situație comandamentul frontului aşteaptă şi din partea noastră o încordare maximă a forțelor.

Ceea ce am văzut la Volokolamsk mi-a amintit de situația în care a trebuit să lupt în iulie în sectorul Iarțevo. Atunci însă am venit în zona amenințată cu un mănunchi de ofițeri pe care la început nici nu-i cunoşteam, nu aveam mijloace de legătură etc. Acum, în octombrie, comandantul de armată avea un stat major bine închegat, înzestrat cu toate mijloacele necesare, capabil să stabilească cu repeziciune, legăturile şi să organizeze conducerea. Personalul statului major a trecut prin şcoala aspră a războiului în condiții deosebit de complexe. Oamenii au învățat să colaboreze, se cunoşteau şi se înțelegeau, se poate spune, fără cuvinte. Eu, Lobaciov, Kazakov şi Oriol ne aflam mai tot timpul în mijlocul trupelor, în prima linie a apărării noastre, cam prea întinsă, studiam terenul, căutam să cunoaştem – în măsura în care aceasta era posibil într-un timp atît de scurt – diviziile din subordinea noastră, pe ostaşi şi pe ofițeri. Ştiam că şeful de stat major şi subalternii lui nu pierd nici o clipă fără folos.

Colectivul secției politice, condus de D. F. Romanov, era şi el la înălțime, ca şi ofițerii din statul major. În rîndurile acestui colectiv se aflau un număr de bolşevici fermi şi oțeliți, capabili să mobilizeze organizațiile de partid şi comsomoliste pentru orice acțiune importantă, să-i însuflețească pe ostaşi la fapte de vitejie.

Toate acestea au avut un rol primordial în executarea misiunii complexe şi de mare răspundere care ni s-a încredințat.

Stabilindu-ne punctul de comandă la Volokolamsk, am trimis imediat ofițeri din statul major şi din secția politică în toate direcțiile pentru a căuta trupele care se aflau în această zonă şi a lua în primire unitățile, grupurile de soldați şi ostaşii izolați care ieşiseră din încercuire.

Prima mare unitate care a rupt inelul încercuirii şi a ajuns la nord de Volokolamsk a fost Corpul 3 cavalerie de sub comanda lui L. M. Dovator. El a intrat în subordinea operativă a Armatei 16. Corpul avea două divizii de cavalerie:

50 a generalului I. A. Pliev şi 53 a comandantului de brigadă K. S. Melnik.

Înainte de a intra în armata noastră, cavalerişti au participat la luptele de pe malurile rîului Maja, iar după ce au primit ordinul de a trece în rezerva frontului pentru completare, s-au îndreptat spre staţia Osuga (30 km sud Rjev). A reieşit însă că drumurile pe care urmau să se deplaseze au fost interceptate de unităţile motorizate şi de tancuri ale inamicului. Diviziile generalului Dovator s-au pomenit în spatele liniilor inamice. Şi-au propus deci să iasă din încercuire, şi la 13 octombrie au reuşit să ajungă în raionul Volokolamsk.

Deşi în acel moment rîndurile Corpului 3 cavalerie s-au rărit considerabil, el reprezenta o forţă însemnată. Ostaşii şi comandanţii din această mare unitate au participat la mai multe lupte, au mirosit, cum spun soldaţii, praful de puşcă. Ofiţerii din comandament şi din aparatul politic acumulaseră experienţă de luptă, ştiau care sînt posibilităţile ostaşilor cavalerişti, cunoşteau punctele tari şi slabe ale inamicului.

O calitate deosebit de valoroasă a corpului lui Dovator în acele condiţii era marea lui mobilitate, ceea ce permitea să fie folosit pentru manevre pe direcţiile ameninţate, desigur, avînd mijloacele de întărire corespunzătoare, fără de care cavalerişti nu ar fi putut face faţă tancurilor inamice.

Lev Mihailovici Dovator, comandantul corpului, despre care îmi vorbise mai de mult mareşalul Timoşenko, mi-a făcut o impresie bună. Era un om tînăr, plin de voioşie şi în acelaşi timp chibzuit. Se vedea că îşi cunoaşte bine meseria. Faptul că a reuşit să-şi scoată din încercuire corpul era o mărturie a capacităţii şi a curajului acestui general.

Puteam să nu mă îndoiesc că misiunea ce revenea corpului va fi îndeplinită cu pricepere. Or, era vorba de o acţiune deosebit de complexă. Corpul lui Dovator trebuia să organizeze apărarea pe un front larg, la nord de Volokolamsk, pînă la lacul de acumulare de pe Volga.

La stînga cavaleriştilor se afla regimentul mixt de sub comanda colonelului S. I. Mladenţev şi a comisarului A. E. Slavkin, format din elevi ai Şcolii militare a Sovietului Suprem al R.S.F.S.R. El a fost adus de urgenţă la Volokolamsk din Solnecinogorsk şi s-a apucat imediat să organizeze apărarea pe malul estic al rîului Lama.

Aflînd despre venirea elevilor, Alexei Andreevici Lobaciov a fost cuprins de o mare emoţie, ceea ce m-a determinat să-l trimit imediat să ia legătura cu ei. Membrul consiliului militar era mîndru de faptul că învăţase meseria armelor în această şcoală militară. Cîtă bucurie exprima chipul lui atunci cînd ne povestea că în anul 1921 a avut prilejul să facă de gardă la postul nr.27, care nu era altceva decît apartamentul ocupat de Vladimir Ilici Lenin!

Cînd s-a întors de la întîlnirea cu elevii, Lobaciov ne-a raportat că moralul lor este ridicat, că în rîndurile lor domneşte un spirit combativ.

— E un regiment bun, de nădejde!

Într-adevăr, chiar în primele lupte, colonelul Mladenţev şi regimentul lui au demonstrat că sînt capabili de fapte eroice.

La flancul stîng se afla Divizia 316 infanterie, sosită din rezerva frontului, cu misiunea de a acoperi Volokolamskul dinspre vest şi sud-vest pînă la rîul Ruza. Comandantul ei era generalul I. P. Panfilov, iar comisar era S. A. Egorov. O divizie de infanterie atît de bine completată, şi în ceea ce priveşte efectivele şi în ceea ce priveşte înzestrarea, nu mai văzusem de mult. Toţi comandanţii erau ofiţeri de nădejde, iar lucrătorii politici fuseseră activişti de partid şi sovietici în R.S.S. Kazahă. La formarea diviziei a ajutat mult Comitetul Central al Partidului Comunist din Kazahstan.

În ziua de 14 octombrie m-am întîlnit cu generalul Panfilov la punctul lui de comandă. Am discutat principalele probleme referitoare la acţiunile la care avea să participe marea unitate din subordinea lui. Convorbirea cu Ivan Vasilievici mi-a lăsat o impresie excelentă. Mi-am dat seama că am de-a face cu un comandant inteligent, care dispune de un mare bagaj de

cunoştinţe şi de o bogată experienţă practică. Sugestiile lui erau bine argumentate. Deşi aparent timid, se simţea în el o energie clocotitoare, o voinţă de fier şi o mare fermitate. Generalul vorbea cu multă stimă despre subalternii săi şi se vedea că îi cunoaşte bine pe toţi.

Se întîmplă uneori ca, făcînd cunoştinţă cu un militar, să nu-ţi dai seama din prima clipă ce fel de om este, de ce e în stare, care-i sînt posibilităţile. În ceea ce-l priveşte pe generalul Panfilov am înţeles din prima clipă ce om este, a cîştigat imediat simpatia şi încrederea mea, şi n-am greşit.

Pentru un comandant cunoaşterea caracterului ofiţerilor din subordinea sa este un aspect necesar al pregătirii pentru luptă. De ce? Pentru că şi aceste caractere reprezintă o rezervă a comandantului. Studierea lor cere însă timp, or în acel moment aveam puţin timp.

Mi-a plăcut şi umorul placid al generalului Panfilov. Dîndu-şi cu părerea asupra sectorului dintre Bolîcevo şi rîul Ruza, repartizat unui regiment din subordinea sa, el a rezumat:

— Aici stăm ca pe ace!

În felul acesta pertinent a caracterizat el aşa-numita „fîşie întărită“, unde în loc de lucrări de apărare se vedeau doar ţăruşii care marcau locul acestora. Constructorii nu apucaseră să le realizeze.

Am luat toate măsurile pentru ca înainte de ofensiva inamicului să pregătim cel puţin fortificaţiile de campanie.

Examinînd relieful sectorului, am considerat că este cel mai probabil ca inamicul să-şi îndrepte lovitura principală asupra flancului stîng al Diviziei 316. Comandamentul armatei şi generalul Panfilov au acordat cea mai mare atenţie acestui sector, preocupîndu-se în primul rînd de o apărare antitanc adînc eşalonată. Ofiţerii de stat major şi din comandamentele armelor căutau să transmită trupelor experienţa dobîndită în luptele prin care trecuseră, le ajutau cu vorba şi cu fapta.

În fiecare luptă inamicul se folosea mai ales de covîrşitoarea sa superioritate în tancuri. Acelaşi lucru era de aşteptat şi acum. Pentru a contracara acțiunea tancurilor, ne-am propus să punem în funcțiune întreaga noastră artilerie. Era însă evident că nu aveam destule piese. De aceea am prevăzut din timp o vastă manevră atît a traiectoriilor cît şi a mijloacelor de foc. Am făcut un plan de regrupare a artileriei în sectoarele amenințate, am stabilit şi am studiat itinerarele de deplasare. Vasili Ivanovici Kazakov şi ofițerii lui i-au ajutat pe comandanții de divizii şi pe şefii artileriei să organizeze folosirea mijloacelor de foc de toate tipurile, inclusiv a artileriei antiaeriene şi a „katiuşelor“, pentru a lupta cu tancurile, oriunde ar fi apărut ele.

La fiecare baterie sau piesă afectată infanteriei sau cavaleriei pentru lupta cu tancurile, se repartizau în mod obligatoriu subunități de puşcaşi pentru protecția împotriva pistolarilor germani. Aceste subunități se aflau în subordinea comandantului bateriei sau piesei de artilerie pe care o acopereau. Armata 16 a adoptat această măsură ținînd seama de experiența luptelor, şi ea s-a dovedit justificată.

Afară de aceasta au fost create detaşamente mobile de genişti, dotate cu mine şi încărcături explozive. Aceste detaşamente se deplasau cu autovehicule sau cu căruțe. Misiunea lor consta în a intercepta pe timpul luptei direcțiile unde exista primejdia apariției tancurilor inamice şi a le împiedica să pătrundă în adîncimea apărării noastre.

La joncțiuni şi în intervalele dintre regimente au fost săpate şanțuri antitanc, în care au fost plantate mine. Între altele, Regimentul 1075 din compunerea diviziei lui Panfilov şi-a acoperit flancul drept printr-un şanț de 4 km în care erau plantate 4 000 de mine.

Lucrările de apărare cuprindeau întreaga fîşie a Armatei 16 – aproape 100 de kilometri.

Paralel cu organizarea apărării s-a desfăşurat o vastă muncă pentru întărirea spiritului moral-politic al ostaşilor, care trebuiau să fie pătrunşi de hotărîrea fermă de a apăra

aliniamentul pe care-l ocupau în aşa fel ca nici să nu admită ideea unei retrageri. În această privinţă s-a făcut într-adevăr mult.

Conştiinţa faptului că ne revine misiunea de a apăra căile de acces spre Moscova ne înzecea forţele. Ostaşii jurau să facă totul pentru a-l zdrobi pe inamic.

Toţi soldaţii şi ofiţerii noştri ştiau cu cîtă abnegaţie îşi fac datoria muncitorii şi muncitoarele din Moscova. Trudind fără odihnă, ei au transformat capitala într-un arsenal care furniza arme şi muniţii pentru front. Am văzut cu ochii noştri cu cît devotament construiau cetăţenii Moscovei obstacole antitanc. Legătura cu obiectivele de muncitori de la întreprinderile Moscovei nu se întrerupea nici în aceste zile de maximă tensiune, cînd eram atît de solicitaţi. Cuvîntul „Moscova" avea o semnificaţie extraordinară pentru fiecare dintre noi, de la comandanţii superiori pînă la ostaşii de rînd. Moscova întruchipa cauza pentru care luptam, tot ce am realizat după crearea statului muncitoresc-ţărănesc.

În cursul luptelor din zona Volokolamsk, organizaţia de partid a capitalei a acordat un mare ajutor Armatei 16. Prin grija ei, în octombrie au fost constituite zeci de companii şi batalioane formate din cetăţeni ai Moscovei, voluntari. Aceste subunităţi erau incluse în armată, întărind rîndurile ei rărite în luptele încordate care nu încetau.

Ţin minte foarte bine că într-una din zile m-a căutat la telefonul secret şeful miliţiei din Moscova, V. N. Romancenko:

— V-ar fi de folos un detaşament de miliţieni pentru acţiunile de pe front?

— Ne-ar prinde chiar foarte bine.

În curînd a sosit la Volokolamsk un detaşament numeros, foarte bine echipat, format din voluntari – lucrători ai miliţiei din capitală. L-am folosit pentru acţiuni în spatele liniilor inamicului, şi în decursul unei lungi perioade de timp aceşti miliţieni ne-au făcut servicii neprecuite.

Vecinul nostru de la dreapta era Armata 30 de sub comanda generalului V. A. Homenko. Sub presiunea

inamicului unitățile ei se retrăgeau în zona aflată la nord de lacul de acumulare „Marea Moscovei”. În momentul cînd au început luptele, nu se stabilise legătura cu această armată. La stînga, la sud-est de Bolîcevo, vecinul nostru era Armata 5, comandată de generalul D. D. Leliuşenko, apoi de generalul L. A. Govorov. Legătura cu această armată era menținută în permanență.

Faptul că dispuneam de trupe puține ne obliga să includem toate marile unități în primul eşalon; fiecare dintre ele se apăra pe front larg.

Aveam în rezervă un regiment de infanterie al Diviziei 126. El ieşise din încercuire fără a se disocia. Intenționam să-l transformăm într-o mare unitate, folosind completările pe care le primeam. A fost trecută, de asemenea, în rezervă pentru completare Divizia 18 infanterie formată din membrii gărzilor populare din Moscova. Bineînțeles, şi Regimentul 126 şi Divizia 18 erau ținute gata de luptă.

Armata a fost întărită cu două regimente de artilerie antitanc, două regimente de tunuri, două divizioane ale Şcolii de artilerie din Moscova, două regimente şi trei divizioane de „katiuşe”. Față de posibilitățile din acea perioadă aveam destul de multă artilerie. Dar aveam şi de apărat un front de 100 de kilometri!...

În dimineața zilei de 16 octombrie inamicul a atacat cu mari unități de tancuri şi motorizate flancul stîng al armatei noastre, exact în locul unde presupuneam că va lovi şi unde ne-am pregătit deosebit de temeinic pentru a-l înfrunta.

Numai în acest sector comandamentul german a concentrat patru divizii: două de infanterie şi două de tancuri. Ele dispuneau de peste 200 de tancuri. Lovitura principală a primit-o Divizia 316 a lui Panfilov, a cărei limită dinainte se afla la 12-15 km de şoseaua Volokolamsk.

S-au încins lupte grele de apărare. Hitleriştii introduceau în luptă puternice grupuri de cîte 30-50 de tancuri, urmate de lanțuri dense de infanterie, sprijinite de artilerie şi aviație.

Izbindu-se de împotrivirea bine organizată a trupelor noastre, inamicul se retrăgea pe alocurea, dar imediat îşi relua atacurile. Pierderile mari îl obligau să angajeze în luptă noi şi noi forțe.

Bătălia creştea în intensitate pe întregul front de apărare al Armatei 16.

La 17 octombrie a fost atacat corpul generalului Dovator, la nord de Volokolamsk. În aceeaşi zi, în zona Bolîcevo, la joncțiunea cu Armata 5, germanii au aruncat în luptă împotriva unui regiment din Divizia 316 circa o sută de tancuri. Au reuşit să ocupe două localități, obligînd unitățile noastre să se retragă.

Încercînd să dezvolte succesul în adîncime, fasciştii germani şi-au intensificat şi mai mult iureşul, dar au fost întîmpinați de artileria adusă din alte sectoare şi respinşi cu mari pierderi în tancuri. De asemenea, nu au avut succes în zona aliniamentelor ocupate de cavalerişti. Şi aici toate atacurile duşmanului au fost respinse.

La 18 octombrie, hotărît să răzbată cu orice preț, inamicul a aruncat împotriva Diviziei 316, pe direcția Ignatkovo, Jilino, Ostaşino, vreo 150 de tancuri şi un regiment de infanterie motorizată. Această avalanşă de oțel a fost întîmpinată de artileria noastră antitanc, de bateriile de tunuri şi de „katiuşe".

În acest moment circa o sută de tancuri inamice au apărut în sectorul Jilino, pe malul sudic al rîului Ruza. Am fost nevoit să recurg la rezervele de artilerie, mai întîi la cele aflate în apropiere, iar apoi la toate cele de care dispunea armata noastră. Manevra artileriei a salvat situația.

După două zile de lupte – 18 şi 19 octombrie – hitleriştii au obligat unitățile din divizia lui Panfilov să cedeze o mică porțiune de teren. Pierderile inamicului în tancuri şi forță vie au fost însă atît de mari, încît el s-a văzut nevoit să înceteze atacurile.

Nu erau mici nici pierderile noastre. Artileriştii, infanteriştii, geniştii şi transmisioniştii au dat dovadă de

eroism în masă, respingînd atacurile inamice. În unele cazuri artileriştii au continuat să tragă din tunuri lovite şi avariate de focul inamicului. Infanteriştii au luptat împotriva tancurilor, folosind grenade şi sticle cu lichid incendiar. Subunitățile de infanterie care acopereau piesele de artilerie cădeau în luptă împreună cu servanții, dar nu-i părăseau. Transmisioniştii, înfruntînd focul nimicitor, asigurau legăturile şi refăceau liniile întrerupte.

Inamicul s-a văzut nevoit să schimbe în fel şi chip tactica de întrebuințare a tancurilor. La un moment dat a încercat să se lanseze în grupuri mici în afara drumurilor. Artileria noastră era însă pregătită pentru această eventualitate şi prin manevra ei a zădărnicit aceste incursiuni.

Pauza nu a durat mult timp. Luptele au reînceput. Atacurile se țineau lanț.

Inamicul era activ pe tot frontul, dar continua să acorde atenția principală direcției Volokolamsk, unde arunca mereu în luptă noi unități.

Dispunînd de o mare superioritate în forțe, hitleriştii obligau treptat trupele noastre să se retragă kilometru cu kilometru. O grupare masivă de tancuri căuta să răzbească la şoseaua Volokolamsk. Atacurile duşmanului erau în permanență susținute de aviație.

La 25 octombrie inamicul a reuşit să ocupe Bolîcevo, Ostaşevo şi a forțat rîul Ruza. Aruncînd în luptă circa 125 de tancuri, el a pus stăpînire pe stația Volokolamsk.

În cursul luptelor, care au durat zece zile, de la 16 pînă la 25 octombrie, armata noastră a suferit pierderi simțitoare în artilerie. S-a creat o situație cît se poate de gravă.

În aceste zile au depus un efort deosebit generalul Vasili Ivanovici Kazakov şi artileriştii lui. Dar toate au o limită! A venit momentul cînd Kazakov ne-a raportat că nu avem destulă artilerie pentru a ține piept duşmanului. În acelaşi timp, din informațiile furnizate de cercetare şi din depozițiile prizonierilor rezulta că împotriva noastră sînt lansate noi

unități de tancuri. Trebuia să obținem cu orice preț întărirea armatei noastre cu artilerie.

Deşi îmi venea greu, m-am văzut nevoit să mă adresez prin telefonul secret lui Jukov, comandantul frontului. Îmi dădeam seama că această convorbire nu va fi prea plăcută. Am ascultat cu stoicism toate criticile pe care mi le-a adresat comandantul frontului. Am obținut să fie puse la dispoziția armatei în dimineața zilei de 26 octombrie două regimente de tunuri antiaeriene de 37 mm. Nu era prea mult, totuşi primeam un ajutor. În această perioadă şi Jukov trebuia să economisească fiecare baterie.

Cele două regimente au fost afectate imediat diviziei lui Panfilov pentru apărarea antitanc a fîşiei pe care o ocupa.

Presiunea inamicului pe direcția Volokolamsk creştea. Împotriva Diviziei 316 acționau, în afară de infanterie, cel puțin două divizii de tancuri. A trebuit să regrupez întrucîtva forțele în vederea întăririi flancului stîng al armatei. Aici a venit în marş forțat corpul generalului Dovator. În zona lacului de acumulare de pe Volga, l-a înlocuit Divizia 126 infanterie, întrucîtva completată. Tot în acest sector a fost trimisă şi Divizia 18 infanterie.

După cum se ştie, la nord inamicul îşi continua ofensiva. La 14 octombrie el a ocupat oraşul Kalinin, silind unitățile de la flancul drept al Armatei 30 să se retragă, şi a înaintat mult spre est, de-a lungul malului nordic al Mării Moscovei. S-a creat o amenințare serioasă pentru flancul drept al Armatei 16. Consider astăzi că Marele stat major a fixat greşit linia de despărțire dintre Frontul de vest şi Frontului Kalinin, creat la 19 octombrie. Mă refer la faptul că ea nu a fost stabilită pe un aliniament important, cum era lacul de acumulare de pe Volga, ci mai la sud. Ca urmare, trupele Armatei 30 au fost fracționate în două.

Fasciştii au izbutit să preseze considerabil şi flancul drept al celuilalt vecin al nostru, Armata 5. Ei au ocupat oraşele Mojaisk şi Ruza şi au înaintat spre est, într-un sector alăturat

fîşiei noastre de apărare, întorcînd Volokolamskul dinspre sud.

Tot atunci, după lupte îndîrjite care au durat cîteva zile, s-a retras la est de rîul Lama regimentul de elevi care apăra un sector la nord de oraş. Aşadar şi pe această direcție inamicul a izbutit să creeze o amenințare. În sfîrşit, la 27 octombrie, angajînd forțe importante de tancuri şi infanterie, sprijinite de artilerie şi aviație, inamicul a cucerit Volokolamskul. Încercarea lui de a intercepta şoseaua la est de oraş, pe direcția Istra, a fost însă respinsă datorită acțiunilor energice şi abile ale diviziei de cavalerie a generalului Pliev şi ale artileriei care i-a fost afectată. Această divizie a sosit tocmai la timp şi s-a pregătit temeinic pentru acțiune.

În luptele sîngeroase pentru oraşul Volokolamsk, cît şi la est de acesta, s-a acoperit de glorie nemuritoare divizia lui Panfilov. Divizia 316 era cunoscută în armată sub acest nume, iar soldații ei îşi ziceau „oştenii lui Panfilov". Ferice de generalul care a cîştigat dragostea şi încrederea ostaşilor săi – sentimente atît de simplu exprimate, dar atît de puternice în inimile lor!

În cursul luptelor a acționat cu abnegație şi iscusință şi regimentul de elevi de sub comanda lui S. I. Mladențev.

Tocmai aceşti eroici infanterişti, precum şi unitățile de artilerie care au acționat împreună cu ei, au oprit înaintarea inamicului în pofida marii lui superiorități în forțe. Am pricinuit marilor unități germane pierderi imense, în special în tancuri.

Inamicul s-a văzut silit să facă o pauză. A început să-şi regrupeze forțele şi să aducă altele noi.

Luptele din zona Volokolamsk, bătălia pentru apărarea oraşului Volokolamsk au intrat în istorie. S-au scris despre ele multe cărți şi nu vreau să repet lucruri cunoscute. Țin să subliniez că în acele zile toți, de la ostaşul de rînd pînă la comandantul armatei, am făcut tot ce era posibil pentru a împiedica ruperea apărării armatei de către inamic. Acest obiectiv a fost atins.

Epuizîndu-şi forțele în luptele de la Volokolamsk şi de la nord de acest oraş, trupele hitleriste s-au oprit. Timp de cîteva zile s-au purtat doar lupte de însemnătate locală.

Potrivit observațiilor noastre, informațiilor furnizate de cercetare şi altor surse, comandamentul fascist german, apreciind trăinicia apărării noastre, a hotărît să pregătească o nouă lovitură. Pe direcția Volokolamsk, Istra soseau noi unități, se semnala o regrupare de forțe şi la nord.

În acele zile au venit la noi generalul I. V. Boldin împreună cu un grup de ofițeri care au ieşit din încercuire. De la el am aflat despre soarta trupelor Frontului de nord şi ale Frontului de rezervă, încercuite la vest de Veazma. Era vorba de armatele 19, 20, 24 şi 32, în compunerea cărora intrau şi marile unități pe care, conform ordinului primit la 5 octombrie, le predasem lui F. A. Erşakov. Potrivit spuselor lui Boldin, aceste mari unități au pierdut legătura cu comandamentul superior şi au căutat să răzbească, cu prețul unor uriaşe eforturi, prin liniile inamice spre trupele Armatei Roşii.

Generalul Boldin, însoțit de un mic grup de ofițeri şi ostaşi, a parcurs şi el această cale. Printre ei se afla şi M. F. Lukin, care fusese rănit. Au făcut totul pentru a-l scoate şi pe el din încercuire. Într-o noapte grupul a fost atacat prin surprindere de pistolarii germani. Membrii grupului s-au văzut nevoiți să-şi continue drumul individual. În acea noapte tragică l-au pierdut pe Mihail Fiodorovici Lukin. Ulterior am aflat că, fiind grav rănit, a fost luat prizonier.

I. V. Boldin şi-a luat rămas bun de la noi: a plecat la Moscova şi în curînd s-a remarcat ca unul dintre eroii apărării capitalei la aripa stîngă a Frontului de vest.

Profitînd de răgazul smuls inamicului, armata noastră a continuat să-şi întărească pozițiile de apărare, ducînd între timp lupte de mici proporții.

Situația de pe front se agrava din ce în ce mai mult. Cercetarea ne-a informat că inamicul aducea forțe însemnate şi în zona Volokolamsk şi la flancul drept al Armatei 16. De la

o zi la alta ne puteam aştepta la un nou atac. Comandamentul armatei căuta să îmbunătăţească cît de cît situaţia marilor unităţi în scurtul timp pe care îl aveam la dispoziţie. Astfel a luat naştere ideea operaţiei de la Skirmanovo, o idee destul de riscantă, care s-a dovedit totuşi rodnică.

La sfîrşitul lui octombrie şi la începutul lui noiembrie hitleriştii au ocupat cîteva localităţi aflate la flancul nostru stîng, printre care şi Skirmanovo. Acum ei ameninţau dinspre sud magistrala Volokolamsk, Istra. Duşmanul nu numai că o ţinea sub focul artileriei, dar putea în orice moment s-o intercepteze şi să iasă în spatele grupării principale a armatei noastre.

Trebuia să facem totul pentru a-l izgoni pe inamic din Skirmanovo şi a lichida la timp pericolul. Această misiune a revenit Diviziei 50 cavalerie a generalului Pliev, Diviziei 18 infanterie a colonelului P. N. Cernîşev şi brigăzii de tancuri a lui M. E. Katukov, care intrase de curînd în compunerea armatei noastre. Am repartizat pentru această acţiune cîteva unităţi de artilerie şi divizioane de aruncătoare cu reacţie.

Riscul era mare deoarece ne aşteptam la declanşarea ofensivei inamice. Dar n-aveam încotro. Dealtfel, alegerea acestui moment prezenta şi anumite avantaje: comandamentul german nu prea putea bănui că ne vom asuma un asemenea risc. Toţi tovarăşii din comandament – Malinin, Kazakov, Oriol – au lucrat cu însufleţire la elaborarea planului acţiunilor de luptă şi la pregătirea unităţilor. Ne liniştea întrucîtva faptul că la flancul drept al armatei au început să sosească diviziile de cavalerie de care îmi vorbise cu cîteva zile înainte comandantul frontului. Ele au fost incluse în Armata 16.

Luptele pentru Skirmanovo s-au desfăşurat între 11 şi 14 noiembrie şi s-au soldat cu un succes deplin. Artileria, aruncătoarele şi „katiuşele“ noastre au reuşit să pricinuiască inamicului mari pierderi, iar atacurile energice ale infanteriei, susţinute de tancuri au dus acţiunea pînă la capăt. De un

mare folos ne-au fost în primul rînd un mare grup de pistolari din rîndurile gărzilor populare, care s-a strecurat în noaptea dinaintea atacului în spatele inamicului, iar în al doilea rînd cavaleriştii de sub comanda remarcabilului general Pliev; aceştia au înaintat la flancul armatei, ajungînd aproape în spatele hitleriştilor. Ce-i drept, cavaleriştii au ajuns ei înşişi într-o situaţie grea, deoarece după încheierea acţiunii au fost nevoiţi să dea lupte grele, croindu-şi drum prin liniile duşmane pentru a se întoarce. Nu a fost însă prima oară cînd au avut de luptat în spatele inamicului şi şi-au îndeplinit misiunea cu curaj, pricepere şi destoinicie.

Înfrîngerea unităţilor fasciste germane care ocupaseră Skirmanovo şi alte localităţi a fost deplină. Divizia 10 de tancuri germană, care avusese misiunea să intercepteze şoseaua spre Volokolamsk a fost silită să dea mult înapoi, cu pierderi considerabile.

Inamicul a lăsat pe cîmpul de luptă circa 50 de tancuri avariate şi arse, numeroase piese de artilerie, inclusiv tunuri de 150 mm, aruncătoare, sute de autovehicule.

Am avut prilejul să trec prin aceste locuri împreună cu Lobaciov şi Vladimir Stavski, corespondent al ziarului „Pravda“, sosit pe frontul nostru. Stavski nu era însă un simplu spectator pasiv care privea cu satisfacţie armamentul german distrus de trupele noastre. În zilele cele mai grele, de pildă în toiul luptei de la Spas-Riuhovskoe, el se afla printre ostaşii Armatei 16. Apărătorii Volokolamskului ţin minte acele lupte dramatice, iar celor care nu le cunosc le voi aminti că tocmai în faţa acestei localităţi a rezistat cu dîrzenie, după ce a fost alarmat în timpul nopţii, Regimentul 289 antitanc, iar comandantul regimentului, Efremenko, a ordonat să se aşeze lîngă fiecare piesă cîte o sută de proiectile... Alături de maiorul Efremenko se afla scriitorul Ştavski, corespondent al „Pravdei“. Mi-aduc aminte de o convorbire telefonică cu Vasili Ivanovici Kazakov, care se afla la punctul de observare al regimentului. Întrebîndu-l ce face acolo Stavski, Kazakov a răspuns:

— În momentul de față numără „Junkers“-urile care ne presară cu bombe… A ajuns la 27!

Aşa cum am mai menționat, Vladimir Stavski şi-a cîştigat dragostea tuturor, şi a meritat-o într-adevăr!

După Skirmanovo ne-a mai rămas un răgaz de o singură zi. Bineînțeles, pe atunci nu ştiam acest lucru, simțeam doar că se apropie o nouă încercare grea pentru capitala noastră iubită. Căutam deci să ne pregătim cît mai bine pentru bătălie.

Ce completări a primit Armata 16 în acest moment decisiv? Diviziile 17, 20, 24 şi 44 cavalerie sosite din Asia Centrală, fiecare numărînd cîte 3 000 de ostaşi, au format eşalonul doi. Am constatat că caii nu fuseseră potcoviți pentru iarnă, cu toate că în regiunea Moscova solul era deja înghețat, iar terenurile mlăştinoase se acoperiseră cu gheață, ceea ce îngreuia înaintarea cavaleriei. Personalul şi comandanții diviziilor nu aveau deprinderea acțiunilor în teren accidentat, păduros şi mlăştinos.

A fost o mare bucurie pentru noi sosirea din Siberia a Diviziei 78 infanterie. Ea era comandată de colonelul A. P. Beloborodov, un ofițer remarcabil, combativ. Efectivele ei constau în cea mai mare parte din siberieni. Printre minunații noştri ostaşi, cei din Siberia au dat dovadă întotdeauna de o rezistență deosebită. Divizia era completată şi echipată de război. Sosirea ei era cît se poate de oportună. Dacă în luptele pentru Volokolamsk un rol important l-a avut divizia comandată de generalul-maior Ivan Vasilievici Panfilov, în noiembrie o contribuție nu mai puțin hotărîtoare în luptele pentru Moscova a avut-o divizia lui Afanasi Pavlantievici Beloborodov.

Am primit, de asemenea, două brigăzi de tancuri, dotate însă cu tancuri prea puține, şi Divizia 58 de tancuri, care aproape nu dispunea de tehnică de luptă. A fost întrucîtva completată şi artileria armatei.

Inamicul dispunea totuşi de o superioritate covîrşitoare, în special în tancuri şi aviație.

Țin să evoc un moment care a precedat luptele de apărare din noiembrie. Am primit pe neaşteptate ordinul comandantului Frontului de vest de a executa o lovitură în sectorul nord Volokolamsk împotriva grupării germane din această zonă. Timpul acordat pentru pregătire era limitat la o noapte. Mărturisesc că-mi venea greu să înțeleg ce considerente l-au determinat pe comandantul frontului să dea acest ordin. Nu puteam folosi pentru executarea lui decît puține forțe, dispuneam pentru pregătire de un timp foarte scurt, iar pe de altă parte inamicul însuşi era gata să pornească ofensiva împotriva noastră. Rugămintea mea de a se prelungi cît de cît timpul de pregătire nu a fost satisfăcută.

Aşa cum era de aşteptat, contralovitura locală întreprinsă la 16 noiembrie în urma ordinului frontului nu a fost prea eficientă. La început, folosind momentul surprinderii, am izbutit chiar să pătrundem pe o adîncime de vreo trei kilometri în pozițiile duşmanului. În acest timp însă, germanii au declanşat ofensiva pe întregul front al armatei. Unitățile noastre care au înaintat au fost nevoite să se întoarcă în grabă. Greutăți deosebite a întîmpinat gruparea de cavalerie a lui Dovator. Inamicul îl presa din toate părțile. Cavaleriştii au reuşit să evite o încercuire totală şi să scape numai mulțumită mobilității lor şi abilității comandantului.

Încă în perioada cînd ne pregăteam pentru această acțiune, am transferat punctul de comandă al armatei la Tereaeva Sloboda. Aici am fost intens bombardați de aviația germană. Au avut mult de suferit secțiile operații şi cercetare.

Statul major al armatei s-a mutat la Novo-Petrovskoe, pe autostrada Volokolamsk, Moscova. Am ales acest loc pentru că primisem informații despre concentrarea unor mari forțe de tancuri în dreptul flancului stîng al Armatei 16. De aici ne venea mai la îndemînă să conducem trupele care, după toate probabilitățile, aveau să înfrunte lovitura principală a inamicului.

În timp ce ne mutam la acest nou sediu, împreună cu Lobaciov am profitat de ocazie şi ne-am repezit pentru cîteva

ore la Moscova.

Oraşul trăia zile de încordare. Peste tot se vedeau colți antitanc şi capre de sîrmă, la periferii se ridicaseră baricade, iar în pereții caselor apăruseră ambrazuri.

Domnea în oraş o tăcere severă, populația era hotărîtă să reziste.

Pe căile de acces spre Moscova, zeci de mii de cetățeni ai capitalei lucrau, amenajînd tranşee, poziții de artilerie. Se săpau şanțuri antitanc. Precumpăneau femeile. Erau de toate vîrstele.

Fețele erau încordate. Se simțea că oamenii sînt pătrunşi de importanța muncii pe care o fac. Nu am observat descurajare sau deprimare. Se lucra de zor, deşi vremea nu prea era plăcută: cădea o ploaie măruntă şi rece, era ceață şi împrejur totul era pătruns de umezeală şi frig.

Mărturisesc că aspectul acestei mulțimi de oameni absorbiți de muncă, care făceau lucrări terasiere grele cu o încordare calmă m-a impresionat profund. În aceste momente îmi simțeam inima fremătînd de o şi mai înverşunată furie şi ură față de duşman. L-am privit pe Lobaciov şi am înțeles după expresia feței că şi el era profund răscolit.

Ne dădeam seama că aceeaşi stare de spirit cuprinsese pe toți ostaşii armatei noastre şi că lupta care avea să înceapă azi-mîine va fi hotărîtoare şi va constitui o cotitură în întreaga campanie. Luptele purtate în luna octombrie pe direcția Volokolamsk justificau această certitudine. Oricît de puternic era inamicul, oricît de desăvîrşită era tehnica lui, el nu reuşise să rupă frontul nostru. Rezistența ostaşilor sovietici în aceste lupte fusese fără seamăn.

…Statul nostru major şi comandamentul s-au instalat la Novo-Petrovskoe. Consiliul militar îşi stabilise sediul în micul sat Ustinovo, care se afla în apropiere. Statul major avea legături cu toate marile unități şi unități, cu vecinii din dreapta şi din stînga. Trebuie să subliniez meritele colonelului P. I. Maximenko, energia lui nesecată, competența şi înaltul simț de răspundere. Datorită acestor calități ale sale am avut

posibilitatea să menținem legătura permanentă cu trupele în condiții deosebit de complexe. De-a lungul întregii perioade de lupte pentru Moscova, transmisioniştii – soldați, sergenți şi ofițeri – şi-au îndeplinit datoria ostăşească cu un devotament nemărginit.

Mi s-a întipărit în minte un episod din acele zile: la Novo-Petrovskoe ne-a făcut o vizită Emelian Iaroslavski cu un grup de activişti ai Comitetului Central al partidului. Tovarăşii noştri au avut grijă ca din fiecare regiment să vină un număr de oameni pentru a-i asculta; ştiam că apoi cuvîntul partidului va fi transmis din gură în gură de către soldați.

Încăperea era ticsită. Emelian Mihailovici, care purta o scurtă civilă, se distingea printre militari. El a spus că nu va prezenta o expunere.

— Întrebați-mă, tovarăşi, despre tot ce vă preocupă, iar eu voi răspunde cum mă pricep.

Întrebările curgeau din toate părțile. Nu departe de Iaroslavski, pe podea şedea un grup compact de ostaşi ai lui Panfilov. Purtau halate albe de camuflaj şi îşi țineau pe genunchi automatele.

În preajma ofensivei inamicului aveam informații destul de precise despre gruparea lui. În fața Armatei 16 el concentrase Corpul 5 armată şi corpurile motorizate 46 şi 40 din Gruparea 4 de tancuri. La nord de Volokolamsk să afla baza de plecare a diviziilor 106 şi 35 infanterie. La vest şi sud-est de Volokolamsk, în dreptul flancului stîng al armatei noastre s-au aliniat patru divizii de tancuri: 2, 11, 5, şi 10 şi Divizia motorizată SS „Das Reich“. Aceste informații au fost de cîteva ori raportate statului major al frontului. Se pare că tovarăşii de acolo erau înclinați să creadă că rapoartele noastre exagerează forțele inamicului. Înțelegeam, desigur, starea lor de spirit. Ei ar fi vrut ca inamicul să dispună de forțe mai mici. Firește, şi noi aveam aceeaşi dorință, dar prizonierii capturați la Skirmanovo şi în alte sectoare confirmau informațiile noastre. Eram nevoiți să ținem seama de realitate şi să punem răul înainte. N-aveam dreptul să ne legănăm în

iluzii sau să întreținem o asemenea stare de spirit în rîndurile trupelor.

Pentru întărirea aripii noastre stîngi a fost folosit corpul lui Dovator. La nevoie el avea să se deplaseze în sectoarele amenințate.

Tot pe flancul stîng, eşalonată înapoi, am dispus Divizia 78 infanterie.

Nu avem unde să ne retragem

După ce s-a regrupat, a adus noi unități şi a completat marile unități care participaseră la lupte, la 16 noiembrie Grupul de armate german „Centru", comandat de von Bock, a trecut la ofensivă. Luptele s-au desfăşurat pe un front larg, de la Kalinin pînă la Tula. În nord, lovitura principală era îndreptată asupra armatelor 30 şi 16 şi a flancului drept al Armatei 5 (lacul de acumulare de pe Volga – calea ferată Moscova, Mojaisk), în sud, asupra Armatei 50 (Tula – Novomoskovsk, direcția Kaşira).

S-a conturat imediat direcția loviturii principale în fîşia armatei noastre. Era vorba de flancul stîng: sectorul Volokolamsk, apărat de Divizia 316 şi de regimentul de elevi.

Atacatorii erau sprijiniți de un puternic foc de artilerie şi de bombardamente aeriene. Avioanele germane se lansau în picaj unul după altul şi aruncau cu vuiet bombe asupra pozițiilor infanteriei şi artileriei noastre.

După un timp s-au năpustit asupra noastră tancurile, urmate de lanțuri compacte de pistolari. Tancurile înaintau în grupuri de cîte 15-30. Urmăream manevrele inamicului aflîndu-mă împreună cu Lobaciov la punctul de observare al generalului Panfilov, comandantul Diviziei 316.

Tancurile înaintau pieptiş, fără să se abată. La răstimpuri se opreau şi trăgeau cu tunurile asupra bateriilor noastre antitanc. Cîte un tanc, cu şenilele avariate de focul nostru, se răsucea pe loc... Vreo zece tancuri luaseră foc şi scoteau trombe de fum. Îi vedeam pe soldații hitlerişti sărind afară din ele şi culcîndu-se la pămînt.

Pistolarii care înaintau în urma tancurilor, dînd de focul nostru s-au culcat. Între timp, un număr de tancuri inamice a reuşit să ajungă la tranşeele noastre. S-a încins o luptă înverşunată.

Unitățile Diviziei 316, artileria care le sprijinea, precum şi tancurile de sprijin a infanteriei, care pe atunci erau încă foarte puține, dădeau o ripostă hotărîtă atacatorilor. Asupra avioanelor care se lăsau în picaj trăgeau neîncetat mitralierele antiaeriene cvadruple de 37 mm. Rezultatele erau vizibile. Din cînd în cînd într-un loc sau altul se prăbuşea în flăcări un avion german, lăsînd în urma lui o dîră de fum.

Era ziua cînd la halta Dubosekovo şi-au săvîrşit fapta glorioasă, cunoscută astăzi în întreaga lume, cei 28 de eroi din divizia lui Panfilov în frunte cu instructorul politic Vasili Klocikov. Cuvintele instructorului politic: „Rusia este mare, dar nu avem unde să ne retragem, pentru că înapoia noastră este Moscova" au rămas întipărite în memoria armatei şi a țării întregi.

Tabloul general al luptei şi comportarea trupelor noastre mi-au dat certitudinea că duşmanul va fi înfrînt, că nu va reuşi să cucerească Moscova. În această luptă l-am cunoscut şi mai bine pe Ivan Vasilievici Panfilov, cît şi pe cei mai apropiați tovarăşi ai lui. Acest comandant de divizie îşi conducea trupele cu dîrzenie, fermitate şi inteligență. Dacă se va ajunge în acest sector la o situație deosebit de grea, mă gîndeam eu, va trebui doar să întărim divizia lui Panfilov cu forțe proaspete; cît despre folosirea lor, el va şti s-o facă fără sugestii din partea superiorilor. Am părăsit cu această convingere punctul lui de observare.

Lobaciov a plecat în sectorul regimentului de elevi, unde de asemenea se dădea o luptă înverşunată, iar eu m-am îndreptat spre punctul meu de comandă de bază, la Ustinovo, pentru a fi la curent cu evenimentele ce se desfăşurau în întreaga fîşie de apărare a armatei. În timp ce mă deplasam de-a lungul frontului, am nimerit în două rînduri sub focul avioanelor germane, care patrulau deasupra şoselei Volokolamsk, Moscova şi se luau după fiecare autovehicul. De cîteva ori m-am oprit în drum, ascultînd zgomotul canonadei: îmi dădeam seama că şi în sectorul Diviziei 18 infanteria a început lupta.

Încă înainte de sosirea mea la punctul de comandă, statul major a strîns şi a sintetizat informațiile despre ultimele evenimente. Inamicul întreprinsese în ajun acțiuni intense împotriva Armatei 30, folosind însă forțe mici. Toate atacurile lui au fost respinse de Divizia 107 motorizată, care acționa la joncțiunea cu noi. În dimineața zilei de 16 noiembrie începuse aici o ofensivă puternică a inamicului, despre ale cărei rezultate deocamdată nu se ştia nimic. Malinin ne-a spus că tocmai primise o informație de la Divizia 126, care se afla la flancul nostru drept: la vecinul ei situația era critică, nemții pătrunseseră la joncțiune, aşa încît comandantul Diviziei 126 a fost nevoit să introducă în luptă rezerva lui, cu toate că el însuşi avea de respins atacurile Diviziei 14 motorizate germane, folosind în acest scop toate mijloacele de care dispunea.

În sectorul regimentului de elevi nu încetau atacurile îndîrjite ale inamicului. Apărarea noastră nu a fost însă nicăieri ruptă. Divizia 18 infanterie, angajată în luptă la stînga diviziei lui Panfilov, respingea şi ea cu fermitate atacurile inamicului. Cu toate acestea, la joncțiunea dintre divizii s-a creat o situație grea: comandamentul german a introdus aici în luptă forțe noi. Presupuneam că e vorba de Divizia 5 de tancuri. Ulterior, această presupunere s-a confirmat. Divizia 5 de tancuri germană, adusă în zona Moscovei din Africa, a fost aruncată în luptă fără ca

personalul ei să aibă cel puțin timp să schimbe culoarea maşinilor, vopsite în galbenul deşertului african. Era necesar să trimit întăriri pe direcția amenințată. Am dat deci ordin cavaleriştilor lui I. A. Pliev şi lui K. S. Melnik să înainteze, ordin care a venit, aşa cum avea să se vadă, tocmai la timp.

Situația de la flancul stîng al Armatei 30 ne provoca o serioasă îngrijorare, mai ales după ce spre seară s-a întrerupt legătura cu statul ei major. Am cerut comandantului frontului să pună la dispoziția mea două divizii de cavalerie şi o divizie de tancuri aflate în fîşia armatei noastre la vest de Klin, dar care figurau în rezerva frontului. Jukov mi-a răspuns că, potrivit indicației Cartierului general, aceste divizii au şi fost subordonate Armatei 30, care, începînd cu 17 noiembrie avea să fie inclusă în compunerea Frontului de vest. Trebuie să spun că această hotărîre a comandamentului suprem era justă, deşi fusese luată cu o oarecare întîrziere.

La 17 noiembrie inamicul a continuat ofensiva, introducînd în acțiune noi şi noi unități. Mlaştinile înghețaseră şi acum marile unități de tancuri şi motorizate germane – principala forță de izbire a inamicului – aveau o mai mare libertate de acțiune. Am simțit îndată acest lucru. Comandamentul inamic a început să folosească tancurile în afara drumurilor. Ele ocoleau oraşele şi satele şi se deplasau prin crînguri şi lăstărişuri. Atunci cînd inamicul nu putea să ocolească sectoarele apărate de noi, el concentra o masă de tancuri, încercînd să rupă apărarea noastră, atacurile fiind însoțite de un puternic foc de artilerie şi de aruncătoare, în timp ce de sus acționau bombardierele în picaj. Această tactică îngreuia acțiunile trupelor noastre. Pentru a o zădărnici am întreprins o manevră cu baterii nomade şi cu piese de artilerie şi tancuri răzlețe. Ele interceptau tancurile fasciste şi le nimiceau cu focul lor. În lupta cu grupurile de tancuri „hoinare” au fost de mare folos pionierii. Deplasîndu-se cu autovehicule, ei plantau în calea inamicului mine şi fugase. Încurajam orice inițiativă utilă, ceea ce a dat rezultate bune. Fiecare palmă de pămînt sovietic parcursă de hitlerişti

era din belşug udată de sîngele lor; inamicul pierdea în cantităţi mari tehnică, iar forţa lui de izbire slăbea.

Cu toate acestea el era încă puternic şi continua să ne dea lovituri neîntrerupte. În faţa flancului nostru stîng, unde luptau deja patru divizii de tancuri şi o divizie motorizată SS, au apărut la 18 noiembrie unităţi din Divizia 252 infanterie. Aducînd forţe proaspete, inamicul a izbutit să preseze considerabil unităţile de la flancul drept al Armatei 5 şi a înaintat cu repeziciune în golul care s-a format între armate.

A apărut primejdia pătrunderii adînci a inamicului în flancul nostru. Nemţii s-au năpustit spre şoseaua Volokolamsk, Moscova.

În acest moment critic a intrat în acţiune Divizia 78 infanterie a lui Beloborodov, pe care o ţineam în rezervă. I s-a dat misiunea de a contraataca trupele fasciste germane care se străduiau să intercepteze şoseaua. Beloborodov şi-a desfăşurat cu repeziciune regimentele, care au pornit imediat la atac. Siberienii l-au izbit pe duşman în flanc, dîndu-l peste cap şi punîndu-l pe fugă.

Această frumoasă lovitură a salvat situaţia.

Ostaşii, cuprinşi de elanul luptei, au continuat să-l urmărească pe inamic. Numai după ce au adus noi unităţi, nemţii au reuşit să oprească înaintarea impetuoasă a Diviziei 78.

Lupte grele se dădeau şi în alte sectoare ale frontului armatei noastre. Dispunînd de o considerabilă superioritate numerică, avînd o mare mobilitate şi sprijinul permanent al aviaţiei, inamicul crea cu relativă uşurinţă grupări de izbire în timpul luptei. Terenul, prins de îngheţ, îl avantaja. Hitleriştii atacau cînd într-o direcţie cînd în alta, obţinînd succese de însemnătate locală. Noi însă nu dispuneam de suficiente rezerve în adîncime, şi de aceea, la fiecare atac, trebuia să scoatem o parte a forţelor dintr-un sector al apărării pentru a împiedica ruperea apărării pe direcţia ameninţată.

Ne vedeam acum nevoiţi să dăm înapoi. În decursul celor trei zile de lupte neîntrerupte, unităţile armatei s-au retras pe

alocuri cu 5-8 kilometri. Cu toate acestea, nemții nu au rupt nicăieri apărarea noastră.

La 18 noiembrie, cînd ostaşii din divizia lui Panfilov l-au respins cu dîrzenie eroică pe inamicul care pătrunsese în apărarea lor, a căzut la punctul său de comandă generalul Panfilov. A fost o pierdere deosebit de grea. Moartea l-a răpit cu cîteva ceasuri înaintea unui moment înălțător pentru marea unitate pe care cu atîta bravură a condus-o în timpul luptelor: atribuirea titlului de divizie de gardă. Eroismul şi curajul fără seamăn al soldaților şi ofițerilor din Divizia 316, remarcabilele calități ale comandantului ei au primit o înaltă apreciere din partea partidului şi guvernului. Radio Moscova a transmis decretul Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. prin care divizia era decorată cu Ordinul „Drapelul Roşu“. Acum se numea Divizia 8 de gardă. Şi tocmai în acest moment ne-a parvenit vestea despre moartea comandantului ei…

După trei zile de luptă, comandamentul german părea să se fi convins că nu va reuşi să rupă apărarea noastră pe direcția Volokolamsk. De aceea, continuînd să ne dea în ritm mai lent lovituri în acest sector, obligînd unitățile noastre să se retragă cu cîte 2-3 kilometri pe zi, inamicul a început să pregătească o străpungere la sud de lacul de acumulare de pe Volga. Această hotărîre a comandamentului inamic era probabil determinată şi de faptul că unitățile germane care înaintau de-a lungul malului nordic al lacului de acumulare, în sectorul Frontului Kalinin, au izbutit să pună stăpînire pe podul de cale ferată şi să intercepteze autostrada Moscova, Leningrad.

Trupele inamice se concentrau precipitat pe direcția Klin. Pericolul dinspre nord se accentua mereu. Presiunea asupra flancului nostru stîng, unde fuseseră angajate toate rezervele de care dispuneam, nu înceta… Toate acestea m-au făcut să mă gîndesc la măsuri care să îmbunătățească situația armatei şi să ne permită să oprim înaintarea inamicului.

În acel moment luptele de la centru şi de la flancul stîng se desfăşurau la 10-12 kilometri vest de lacul de acumulare de pe Istra.

Acest lac de acumulare precum şi rîul Istra şi malurile lui reprezentau un aliniament excelent: ocupîndu-l, din timp, puteam organiza, după părerea mea, o apărare trainică cu forțe nu prea mari. În acest caz o parte a efectivelor putea fi trecută în eşalonul doi, asigurînd în felul acesta adîncimea apărării, iar un număr apreciabil de unități putea fi transferat pentru întărirea forțelor pe direcția Klin.

După ce am discutat detaliat problemele cu ajutoarele mele, luînd în considerare toți factorii, am adus la cunoştința comandantului frontului proiectul nostru, rugîndu-l să ne permită să retragem trupele pe aliniamentul Istra, fără să aşteptăm ca inamicul să ne împingă şi să forțeze rîul şi lacul de acumulare, călcînd pe urmele noastre.

La toate argumentele care pledau pentru o asemenea hotărîre, trebuie să mai adaug că armata suferise mari pierderi în efective şi tehnică. Nu mai vorbesc despre epuizarea celor care rămăseseră pe poziții! Chiar şi comandanții cădeau literalmente din picioare. Nu reuşeau să doarmă decît un timp scurt, în maşini, în timpul trecerii de la un sector la altul.

Comandantul frontului nu a satisfăcut însă rugămintea mea, cerîndu-ne să apărăm pozițiile cu orice preț, fără să ne retragem nici măcar cu un singur pas.

În război se ivesc uneori situații în care apărarea pozițiilor chiar cu prețul vieții apărătorilor este singura soluție posibilă. Ea este indiscutabil justificată dacă rezistența pînă la moarte permite realizarea unui obiectiv important, cum ar fi salvarea majorității de la pieire, sau dacă se creează premise pentru modificarea unei situații grele şi se asigură succesul general. În interesul cauzei comune îşi dau viața, cu bărbăție ostăşească, cei cărora le revine această datorie. În cazul nostru însă, în spatele Armatei 16 nu se aflau alte trupe, şi dacă unitățile care se apărau ar fi fost nimicite, drumul spre

Moscova ar fi fost deschis, ceea ce era de fapt şi scopul inamicului.

Retragerea pe aliniamentul Istra era, după părerea mea, o problemă de o importanță excepțională. Datoria mea de comandant şi de comunist nu-mi permitea să accept fără obiecții decizia comandantului frontului. De aceea am apelat la mareşalul B. M. Şapoşnikov, şeful Marelui stat major. I-am adresat o telegramă cu o motivare amănunțită a propunerii noastre. După cîteva ore am primit răspunsul. Propunerea noastră era apreciată ca justă şi şeful Marelui stat major o sancționa.

Îl cunoşteam pe Boris Mihailovici de mult, avusesem prilejul să conlucrăm şi eram sigur că răspunsul lui este aprobat şi de comandantul suprem. În orice caz, acest răspuns trebuia să fi fost adus la cunoştința comandantului suprem.

Am pregătit imediat o dispoziție cu privire la retragerea forțelor principale ale armatei pe aliniamentul lacului de acumulare de pe Istra. Pe vechile poziții aveau să rămînă detaşamente întărite cu ordinul să se retragă numai sub presiunea inamicului.

Dispoziția a fost transmisă comandanților de unități prin ofițeri de legătură.

Moralul nostru s-a ridicat. Acum, ne gîndeam noi, înaintarea nemților va fi oprită pe aliniamentul Istra. Forța lor principală, tancurile, vor da de un obstacol pe care nu-l vor putea depăşi, iar unitățile motorizate nu vor putea pune în valoare mobilitatea lor.

Bucuria noastră a fost însă de scurtă durată. Dispoziția cu privire la retragere nu ajunsese încă la toate unitățile, cînd am primit o telegramă deosebit de dură de la Jukov. Reproduc textul ei: „Trupele frontului se află sub comanda mea! Revoc ordinul privind retragerea trupelor dincolo de lacul de acumulare de pe Istra, vă ordon să apărați aliniamentul pe care-l ocupați şi să nu dați înapoi cu nici un pas. General de armată Jukov“.

Nimic de făcut, ordinul este ordin, iar noi, fiind soldați, ne-am supus. Rezultatele au fost însă neplăcute. După cum am prevăzut, inamicul a continuat să preseze unitățile noastre la flancul stîng, le-a respins spre est, a forțat din mers Istra şi a ocupat cîteva capete de pod pe malul ei estic. În acelaşi timp, la sud de lacul de acumulare de pe Volga, el a rupt apărarea în sectorul Armatei 30 şi a început să înainteze rapid, folosind mari unități de tancuri şi motorizate şi lărgind ruptura. Trupele lui pătrundeau în flancul şi spatele Diviziei 126 infanterie, care se apăra la flancul nostru drept. Ea fusese slăbită de luptele anterioare şi rezista cu greu atacurilor. Inamicul a dat de asemenea o lovitură din sectorul Tereaeva Sloboda. Tancurile şi infanteria lui au înaintat spre Solnecinogorsk, după ce au întors dinspre nord lacul de acumulare de pe Istra.

Pe direcțiile Klin şi Solnecinogorsk s-a creat o situație deosebit de gravă. Comandamentul fascist german a realizat aici o superioritate covîrşitoare în forțe, a introdus în luptă 6 divizii, dintre care 3 de tancuri (6, 7 şi 2), două de infanterie (106 şi 35) şi una motorizată (14).

Pentru a contracara acțiunile inamicului l-am trimis la Klin pe locțiitorul meu, generalul-maior Zaharov. În acel moment vecinul nostru din dreapta, Armata 30 de sub comanda generalului Leliuşenko, a fost inclusă în Frontul de vest. Trebuia concentrată într-o singură mînă comanda trupelor de la joncțiunea celor două armate. Tocmai aceasta era misiunea generalului Zaharov. S-a dovedit însă că forțele dispuse în acest sector erau prea puține pentru a opri înaintarea trupelor inamicului. Se afla aici Divizia 126 infanterie, cu efective puține, Divizia 17 cavalerie, foarte slabă, Divizia 25 de tancuri, care nu dispunea decît de 12 tancuri, dintre care numai patru T-34. Unitățile Armatei 30 care înfruntaseră lovitura duşmanului, respectiv Divizia 107, cu un efectiv de circa 300 de oameni, şi Divizia 58 de tancuri, care rămăsese fără tancuri, au fost împinse înapoi şi dispersate. Marile unități de tancuri ale inamicului au

început să înainteze cu repeziciune spre Klin, întorcînd dinspre nord unitățile noastre. Cu toate acestea, tovarăşul Zaharov, după ce a strîns toate forțele pe care le-a găsit în zonă, a organizat apărarea oraşului Klin.

Curînd după aceasta, la ordinul comandantului frontului am plecat la Klin şi eu, împreună cu Lobaciov. Ajunşi la destinație, nu am putut decît să constatăm că este cu neputință să păstrăm oraşul. Trebuia să ne gîndim la organizarea rezistenței în vederea opririi înaintării inamicului spre Dmitrov şi Iahroma. O asemenea primejdie se contura. I-am ordonat lui Malinin să trimită în sectorul Klin pe generalul Kazakov cu artileria lui pentru a stăvili înaintarea tancurilor duşmane. În dimineața de 23 noiembrie am fost însă informat că oraşul Solnecinogorsk a fost ocupat de inamic. În această situație eu şi Lobaciov nu puteam rămîne la flanc. Trebuia să ajungem la centrul armatei, pentru a conduce mai operativ trupele şi a nu permite ruperea frontului.

Din poşta de la Klin am reuşit să-l chem la telefon pe V. D. Sokolovski, şeful statului major al frontului. I-am raportat în ce situație grea ne aflăm, dar convorbirea noastră a fost întreruptă de explozia unui proiectil care a căzut pe localul telegrafului şi a rupt mai multe fire. Lupta se ducea acum pe teritoriul oraşului, în care au pătruns tancurile inamice după ce l-au întors dinspre nord.

I-am dat indicații generalului Zaharov, lăsîndu-i întreaga inițiativă în conducerea tuturor forțelor care se aflau în sectorul Klin şi la est de oraş. Am precizat că misiunea lui principală constă în a se opune cu cea mai mare îndîrjire, folosind toate forțele şi mijloacele, înaintării inamicului spre Dmitrov şi Iahroma, cîştigînd în felul acesta timp pînă la afluirea pe această direcție a unor forțe proaspete. M-am văzut nevoit să-l previn că nu prea există şanse să ajungă la el mijloacele de artilerie cerute de mine, în afară de Regimentul 16 artilerie antitanc care se şi evidențiase în acea zi, scoțînd din luptă 33 de tancuri ale inamicului.

După această discuție mi-am luat rămas bun de la F. D. Zaharov şi de la comandantul Diviziei 17 cavalerie, V. A. Gaidukov, ai cărui cavalerişti au dat dovadă de eroism în luptele pentru Klin. Împreună cu Lobaciov am părăsit oraşul cuprins de flăcări.

Nu puteam merge decît pe un singur drum: spre Novoşciapovo. Dar şi pe aici, de-a lungul unui sector de cîțiva kilometri maşinile noastre au nimerit de cîteva ori sub focul tancurilor germane care au apărut la nord-est de Klin. În timp ce treceam pe gheață rîul Sestra, nemții au distrus un autovehicul dotat cu o mitralieră cu patru țevi, care ne însoțea.

Întrucît oraşul Solnecinogorsk era deja ocupat, a trebuit să facem un ocol prin Rogacevo. Eram cîțiva oameni, în două autoturisme. Nu reprezentam deci o forță... Ne deplasam noaptea, cu precauția ce se impunea. Fiecare dintre noi dispunea de cîte un pistol-mitralieră şi de grenade. Eu aveam un pistol-mitralieră excelent, pe care mi-l dăruiseră muncitorii din Tula, un pistol şi două grenade. Aşadar, aveam cu ce să ne apărăm, totuşi o întîlnire cu nemții în aceste păduri nu era de dorit.

În sfîrşit, am ajuns la şoseaua Moscova, Leningrad. Am trecut prin Durîkino. Aici nu era nici o unitate sovietică, în schimb am dat de numeroşi refugiați din Solnecinogorsk. Ei ne-au informat că oraşul lor fusese ocupat de mai multe ore de tanchişti fascişti. Mărturisesc că situația mi s-a părut îngrijorătoare.

În cursul nopții am ajuns la statul nostru major. V. I. Kazakov, care se întorsese cu puțin înainte de la Solnecinogorsk, mi-a confirmat că nemții se află în oraş. Potrivit spuselor lui, comandantul frontului a încredințat apărarea acestui oraş generalului V. A. Reveakin (şeful comenduirii militare a Moscovei), care însă nu ar fi făcut față misiunii în mod corespunzător. Oraşul Solnecinogorsk a fost ocupat mai întîi de mici forțe de pistolari inamici, iar pe înserate au venit tancurile germane.

În linii mari situația se prezenta după cum urmează. La flancul drept, în sectorul Klin, importante forțe germane de tancuri şi motorizate continuau să întoarcă Armata 16 dinspre nord. În pofida rezistenței eroice a grupului generalului Zaharov, la sfîrşitul zilei de 23 noiembrie inamicul a ocupat oraşul Klin. Încercările lui de a dezvolta cu repeziciune acest succes în direcția est au întîmpinat însă o rezistență fermă şi organizată. Deşi avea la dispoziție forțe puține, Zaharov le-a impus nemților lupte grele. Pe direcția Solnecinogorsk, inamicul, după ce a silit regimentul de elevi să se retragă, a învăluit lacul de acumulare de pe Istra, a ocupat oraşul Solnecinogorsk, înaintînd în continuare spre sud, pe direcția Moscova. Şi pe aliniamentul Istra, cum am arătat mai sus, marile noastre unități s-au văzut nevoite să se retragă. Cu toate acestea, în pofida unor eforturi îndîrjite, inamicul nu a reuşit nicăieri să rupă apărarea armatei noastre. Eroicii infanterişti, artilerişti, tanchişti, cavalerişti, genişti au rezistat cu dîrzenie în toate sectoarele asalturilor duşmanului. Prin apărarea lor organizată şi prin contraatacuri ei i-au pricinuit mari pierderi.

În acel moment punctul cel mai nevralgic s-a dovedit a fi Solnecinogorskul. Aici pericolul înaintării inamicului spre Moscova era deosebit de mare. Rezerve nu aveam. Ne concentram forțele într-un loc, slăbind apărarea în alte sectoare. Aşa am procedat şi în cazul de față. V. I. Kazakov a oprit înapoia Solnecinogorskului regimentele antitanc 289 şi 296 care inițial erau destinate să participe la luptele de la Klin, precum şi Regimentul 138 tunuri. Tot spre Solnecinogorsk a fost dirijată gruparea de cavalerie a lui Dovator, întărită cu două batalioane de tancuri şi două batalioane de infanterie din divizia lui Panfilov.

Am hotărît să organizăm un punct de comandă provizoriu în apropiere de Solnecinogorsk, în satul Peşki, în timp ce punctul de comandă de bază a fost transferat la Lialovo.

În seara de 24 noiembrie ne aflam deja la Peşki. Lîngă o casă țărănească se afla un tanc T-34. În casă am dat de un

grup de ofițeri, printre care se aflau generalii I. P. Kamera şi A. V. Kurkin. Era mare larmă. Toți discutau despre situația ce se crease, dar nu-ți puteai da seama ce se urmărea de fapt.

În cele din urmă am aflat că generalii au fost trimişi aici de statul major al frontului pentru a clarifica situația. Generalul Kamera mi-a strîns mîna, spunînd:

— Să lăsăm discuțiile, a venit cel care răspunde pentru sectorul de apărare, să nu-l deranjăm.

I-am fost recunoscător. Grupul de stat-majorişti a plecat. Cu noi a rămas doar comandantul unei unități de tancuri, nu i-am reținut numele. Primise de la comandamentul frontului misiunea de a acoperi direcția Solnecinogorsk.

Am analizat situația. Din raportul unui ofițer de la statul nostru major a reieşit că la nord de satul Peşki se află forțe neînsemnate din grupul generalului Reveakin şi cîteva tancuri care s-au oprit lîngă şosea. Unitățile Armatei 16 încă nu ajunseseră în sectoarele prevăzute în ordinul meu, iar statul major menținea legătura cu ele prin radio.

Nu am apucat să precizez cine acoperă şoseaua şi să dau dispoziții comandantului tanchiştilor, că artileria inamică a început să tragă asupra satului. Un proiectil a lovit casa în care ne aflam, a găurit un perete, dar nu a explodat înăuntru.

L-am întrebat pe tanchist unde-i sînt tancurile şi ce fac. Răspunsul lui m-a mirat: două tancuri au fost lăsate la nord de sat, unde se aflau pozițiile infanteriei, în timp ce celelalte plecaseră la Durîkino să se alimenteze cu combustibil.

— Sînteți sigur că şi aceste două tancuri nu au plecat să se alimenteze?

Ofițerul s-a fîstîcit. A trebuit să-i amintesc că în luptă, de regulă, nu tancurile pleacă să se alimenteze, ci combustibilul este adus la tancuri. I-am dat ordin să aducă toate tancurile la Peşki. A ieşit imediat pentru a executa ordinul.

În acest moment în casă a intrat grăbit un ofițer de legătură, care mi-a raportat că tancurile germane au intrat în sat, înaintează pe şosea, iar pistolarii inamicului se deplasează de-a lungul străzilor trăgînd asupra caselor.

Într-o situație atît de critică nu ne-am mai găsit niciodată. Trebuia să iau o hotărîre fulgerătoare. Primul meu gînd a fost la trupele care acopereau ieşirile din Solnecinogorsk. Unde erau ele? În al doilea rînd m-am gîndit la maşinile noastre: erau oare neatinse? Le lăsasem la extremitatea sudică a satului.

Am ieşit din casă şi ne-am uitat în jur. În sat, cînd într-o parte, cînd în alta, explodau proiectile. Unele treceau prin aer cu un şuierat, cădeau la pămînt sau loveau clădirile, gardurile, dar nu explodau. Probabil că tanchiştii germani trăgeau cu proiectile inerte. Întunericul nopții era necontenit sfîşiat de văpăile exploziilor şi de dîrele multicolore ale gloanțelor trasoare. Îți venea să te opreşti ca să admiri acest tablou impresionant, dacă n-ar fi fost conştiința primejdiei care ne amenința.

Lîngă casă tot mai stătea tancul T-34. Comandantul m-a invitat să mă urc. I-am dat ordin să plece imediat cu tancul, să-şi caute unitatea şi să acopere şoseaua. Inamicul nu trebuia lăsat să depăşească calea ferată, care se întretăia cu şoseaua Leningrad la 6-8 kilometri sud de Peşki.

Cît despre noi – un grup de vreo doisprezece ofițeri –, separîndu-ne, dar în aşa fel ca să nu ne pierdem din vedere, am început să ne strecurăm spre rîpa de la extremitatea satului. Aproape de noi am văzut tancul T-34, deplasîndu-se cu mare viteză. Sub puternicul foc al inamicului el a dispărut din cîmpul nostru vizual.

Apropiindu-ne cu precauție de şosea, ne-am găsit în curînd maşinile. Tovarăşii noştri şoferi nu ne-au părăsit în această grea situație.

Dîndu-mi seama că nu vom face nici o treabă utilă umblînd de colo-colo sub nasul inamicului, am hotărît să plec fără întîrziere la statul major al armatei şi să conduc de acolo trupele ce se concentrau pe direcția Solnecinogorsk.

La Lialovo, Malinin mi-a raportat că Jukov şi Sokolovski au întrebat de cîteva ori la telefon dacă armata noastră a trecut la ofensivă în sectorul Solnecinogorsk. Comandamentul

frontului a schimbat între timp misiunea pe care eu o dădusem trupelor scoase de pe pozițiile de la Istra. Ele nu mai trebuiau să se apere înapoia Solnecinogorskului, ci să înainteze şi să-l scoată pe inamic din oraş. Am luat cunoştință de această misiune cînd marile unități se deplasau deja în marş forțat şi, bineînțeles, nu ne mai rămînea timp pentru organizarea ofensivei.

Din păcate, se mai întîmplă ca instanțele superioare să dea dispoziții şi să emită ordine fără a ține seama de factorul timp şi de starea unităților care trebuie să execute ordinul. În dinamica luptelor asemenea dispoziții rămîneau în urma evenimentelor şi atunci cînd ajungeau la trupe nu mai corespundeau noii situații. Rezultatul era că într-o serie de cazuri ordinul nu exprima decît un frumos deziderat care nu se baza pe posibilitățile reale ale trupelor. Comandanții din verigile inferioare ajungeau astfel într-o situație destul de complicată, le venea foarte greu să se descurce!

Ofensiva pe direcția Solnecinogorsk a început în mare grabă. Trei divizii de cavalerie au încercat să-l învăluie dinspre sud-vest şi nord-est pe inamicul care ocupase oraşul. La început acțiunile s-au desfăşurat cu succes. Generalul Pliev, cu energia şi impetuozitatea care-l caracterizau, a zdrobit cu forțele diviziei sale Regimentul 240 infanterie al nemților în localitățile Svercikovo, Selişcevo şi Martînovo. Celelalte unități au reuşit şi ele să înainteze întrucîtva, apoi însă au fost oprite şi silite să se întoarcă pe baza de plecare. Inamicul a izbutit să aducă destule forțe pentru a respinge toate atacurile grupării lui Dovator şi nu este vina acestui general că trupele lui nu şi-au putut îndeplini misiunea. Cavaleriştii, sprijiniți de un număr destul de mic de tancuri şi de subunități de artilerie antitanc, au acționat cu hotărîre. Ei l-au atacat pe inamic în formație pe jos. Mai multe localități au trecut de cîteva ori de la unii la alții. Forțele erau însă inegale şi spre seară trupele lui Dovator au fost nevoite să renunțe la tentativele de a-l da peste cap pe inamic.

Aviația germană a pricinuit pierderi grele cavaleriei noastre. În dimineața zilei de 25 noiembrie unitățile acestei grupări au trecut la apărare. Bilanțul general al luptei ar putea fi enunțat în felul următor: cu toate că trupele noastre nu l-au putut izgoni pe inamic din Solnecinogorsk, nu a reuşit nici el să-şi dezvolte succesul pe direcția Moscova.

Trupele Armatei 16 depuneau toate eforturile pentru a împiedica înaintarea inamicului fie şi cu un singur pas. Luptele nu încetau nici pentru o clipă. Hitleriştii au început să atace şi noaptea, ceea ce nu prea făceau înainte. Se înverşunau să înainteze. Se poate spune că inamicul înainta călcînd peste cadavrele propriilor săi soldați.

Noi toți, de la ostaş pînă la comandantul armatei, aveam sentimentul că au venit zile hotărîtoare, cînd trebuie să rezistăm cu orice preț. Această dorință comună ne însufleța pe toți, şi fiecare se străduia să facă cît mai bine tot ce depindea de el. Nu era nevoie să-i stimulăm pe soldați. După ce a trecut prin lupte şi încercări atît de năpraznice, armata noastră era conştientă de întreaga răspundere ce-i revenea.

Nu numai noi, ci şi întregul Front de vest trăia zile deosebit de grele. De aceea aveam înțelegere pentru o anumită nervozitate şi nerăbdare pe care o manifestau superiorii noştri. Dar stăpînirea de sine, calmul şi considerația pentru subalterni sînt calități necesare oricărui comandant. În război aceste calități se impun cu atît mai mult. După cum arată experiența mea de soldat bătrîn, pentru un ostaş nimic nu este mai scump în luptă decît conştiința faptului că se bucură de încredere, că superiorii cred în el, îşi pun speranțele în el... Din păcate, comandantul Frontului nostru de vest nu totdeauna ținea seamă de acest factor.

De G. K. Jukov mă leagă o prietenie de mulți ani. Soarta ne-a prilejuit numeroase întilniri şi numeroase despărțiri. Ne cunoşteam încă din anul 1924, de la Şcoala superioară de cavalerie din Leningrad. Cînd am intrat în această şcoală, amîndoi eram comandanți de regimente de cavalerie. Eu

veneam din Transbaikalia, iar Jukov din Ucraina. Ne-am apucat de învățătură cu multă rîvnă. În mod firesc, în şcoală s-a format un colectiv sudat de comandanți-comunişti plini de energie şi de zel tineresc. Mi-aduc aminte că din acest colectiv făceau parte Bagramean, Sineakov, Eriomenko şi alți tovarăşi. Pe Jukov nimeni nu-l întrecea în sîrguința de care da dovadă în studiul ştiințelor militare. De multe ori, intrînd în camera lui, îl găseam îngenuncheat în fața unei hărți întinse pe podea. Încă de pe atunci munca, datoria erau pentru el mai presus de orice.

La începutul anilor treizeci ne-am revăzut la Minsk, unde am fost numit comandant al unei divizii de cavalerie din compunerea corpului condus de S. K. Timoşenko. G. K. Jukov era comandant de regiment în cadrul aceleiaşi divizii. În preajma războiului ne-am întîlnit din nou, dar de data aceasta în alte roluri: generalul de armată Jukov comanda o regiune militară, iar eu, avînd gradul de general-maior, comandam un corp de cavalerie, iar mai tîrziu un corp mecanizat. Gheorghi Konstantinovici a făcut o ascensiune rapidă. Poseda cu prisosință calitățile necesare pentru aceasta: talent, energie, încredere în forțele proprii.

Acum, pe Frontul de vest, în cursul grelelor lupte de apărare a căilor de acces spre Moscova, aveam din nou prilejul să colaborăm. Din păcate, relațiile de serviciu dintre noi lăsau de dorit. De ce oare? Imaginea pe care mi-am format-o despre Gheorghi Konstantinovici Jukov a rămas aceeaşi: un om ferm, înzestrat cu o voință puternică, cu toate calitățile necesare unui remarcabil comandant de oşti. Dar fiecare dintre noi înțelegea în alt fel rolul şi forma de manifestare a factorului volițional în conducere şi aceasta era esențialul. La război multe depind de felul cum înțelegem să folosim acest factor.

Mi-aduc aminte de o convorbire între Jukov şi Stalin, la care am fost martor. E vorba de un episod care a avut loc mai tîrziu, iarna. Stalin i-a încredințat lui Jukov conducerea unei operații de proporții mai mici, după cîte mi-amintesc în zona

staţiei Mga. Această acţiune era menită să uşureze întrucîtva situaţia apărătorilor Leningradului. Jukov pleda pentru o operaţie de mare anvergură, demonstrînd că numai în acest fel obiectivul va fi realizat. Stalin i-a răspuns:

— Toate bune, tovarăşe Jukov, dar nu dispunem de mijloace suficiente, trebuie să ţinem seama de asta.

Jukov însă o ţinea una şi bună:

— Dacă nu vom proceda astfel, totul va fi în zadar. Nu e suficientă intenţia.

Stalin nu-şi ascundea iritarea, dar Jukov rămînea ferm pe poziţie. În cele din urmă Stalin a spus:

— Mergi, tovarăşe Jukov, mai gîndeşte-te, deocamdată eşti liber.

Mi-a plăcut sinceritatea lui Gheorghi Konstantinovici. Cu toate acestea, cînd am ieşit, i-am spus că după părerea mea nu trebuia să-i răspundă atît de tăios comandantului suprem. Jukov mi-a răspuns:

— Se întîmplă să ne luăm la harţă şi mai rău.

În cazul la care mă refer, el avea dreptate. Simpla intenţie nu este suficientă pentru obţinerea succesului. Dar în timpul luptelor pentru apărarea Moscovei, Gheorghi Konstantinovici uita adesea el însuşi acest adevăr.

O calitate necesară şi deosebit de importantă a unui comandant de oşti este înalta exigenţă. Dar voinţa de fier trebuie să se îmbine la comandant cu solicitudinea faţă de subalterni, cu priceperea de a se sprijini pe inteligenţa şi iniţiativa lor. Or, comandantul nostru, în acele zile grele, nu ţinea seama întotdeauna de acest principiu. Uneori era şi nedrept, cînd îi sărea arţagul, cum se spune.

Cîteva zile mai tîrziu, după o discuţie furtunoasă cu comandantul frontului, m-am întors de pe poziţiile de la Istra, unde se dădea o luptă aprigă. Ofiţerul de serviciu mi-a raportat că Stalin a cerut să-l caut la telefon.

Tocmai atunci inamicul reuşise din nou să preseze unităţile noastre. Nu cîştigase mult teren, dar… Punînd mîna pe receptor, mă gîndeam – sub impresia discuţiei cu Jukov –

că cine ştie ce trăznete se vor abate acum asupra mea. Eram pregătit pentru varianta cea mai proastă a discuției.

Am ridicat receptorul şi am spus cine sînt. Mi-a răspuns vocea calmă a comandantului suprem. M-a întrebat care era situația în acel moment pe aliniamentul Istra. În timp ce-i raportam am încercat să-i expun măsurile proiectate de mine pentru contracararea acțiunilor inamicului. Stalin însă m-a întrerupt, spunînd că nu este necesar să înşir măsurile luate de mine. În felul acesta el a subliniat că are încredere în mine, în calitățile mele de comandant de armată. La sfîrşitul convorbirii, Stalin m-a întrebat dacă întîmpinăm greutăți mari. Primind răspunsul meu afirmativ, mi-a spus că şi-a dat şi el seama cît ne este de greu:

— Vă rog să rezistați încă un timp, vă vom da o mînă de ajutor…

Este de prisos să adaug că o asemenea atenție din partea comandantului suprem era de foarte mare însemnătate pentru cei cărora ea le era acordată. Tonul calm cu care el ni se adresa întărea încrederea noastră în forțele proprii. Dealtfel, în dimineața următoare ne-a şi venit ajutorul promis: un regiment de „katiuşe“, două regimente antitanc, patru companii de puşti antitanc şi trei batalioane de tancuri. În sfîrşit, pentru completarea efectivelor noastre Stalin ne-a trimis şi două mii de ostaşi din Moscova.

Era într-adevăr un moment cînd o completare cît de mică ne era extrem de necesară. Pe direcțiile Klin, situația se agrava. Generalul Zaharov a unit într-o singură grupare toate trupele care se aflau în acest sector – Divizia 17 cavalerie, diviziile 126 şi 133 infanterie, un regiment al Şcolii militare a Sovietului Suprem şi Brigada 25 de tancuri (mai exact, ceea ce rămăsese din aceste unități şi mari unități). Cît despre inamic, după cum am stabilit în cursul luptelor, pe direcția Dmitrov, Iahroma acționau diviziile 6 şi 7 de tancuri, diviziile 23 şi 106 infanterie, iar de la 1 decembrie au apărut în dispozitivul german şi unitățile Diviziei 1 de tancuri.

Fireşte, gruparea lui Zaharov nu putea bara drumul masivelor forțe germano-fasciste care se năpustiseră spre Dmitrov şi Iahroma. El a căutat însă să încetinească prin toate mijloacele înaintarea inamicului şi s-a achitat strălucit de această misiune. Retrăgîndu-se cu lupte grele de la un aliniament la altul, trupele de sub comanda lui Zaharov îl sileau pe inamic să se oprească, să-şi desfăşoare forțele şi să-şi croiască drum cu prețul unor pierderi considerabile. În cursul luptelor, care au durat zece zile, ostaşii din grupul lui Zaharov ajungeau uneori în încercuire, o străpungeau, dădeau lovituri inamicului din față şi din spate, animați, ca şi toți apărătorii Moscovei, de o singură dorință: să nimicească, folosind toate mijloacele, un număr cît mai mare de hitlerişti, să slăbească forțele lor în preajma momentului hotărîtor, care se apropia...

În timpul luptelor pe direcția Dmitrov, Iahroma s-au evidențiat în mod deosebit subunitățile de elevi şi regimentul de infanterie comandat de colonelul N. N. Multan, din Divizia 133.

Comandamentul german dădea semne de nerăbdare şi introducea în acțiune ultimele sale rezerve. Faptul acesta era confirmat, între altele, de apariția la flancul drept al Armatei 16 a unităților Diviziei 1 de tancuri din compunerea Grupării 3 de tancuri a inamicului. Cu toate că nemții, care încă mai dispuneau de superioritate în forțe, continuau să preseze trupele noastre, iar noi eram nevoiți să aruncăm în luptă toate efectivele de care dispunea armata, ne puteam da seama că nu e departe momentul de cotitură în mersul bătăliei.

Deocamdată ne vedeam siliți să ne transferăm punctul de comandă tot mai aproape de Moscova. Nu am apucat să ne instalăm temeinic la Lialovo, că la periferia de nord-est a satului s-a încins o luptă cu tancurile germane. La această luptă au participat toți cei care se aflau în sectorul Lialovo, inclusiv unii ofițeri din statul major al armatei. Ne-a salvat un divizion de tunuri antitanc de 85 mm. După ce artileriştii au incendiat cîteva tancuri germane, atacul s-a oprit.

Tancurile inamice ardeau pe fundalul unui cer întunecat. În şuieratul şi bubuitul proiectilelor a trebuit să părăsim Lialovo pentru a ne stabili la Kriukovo. În aceste condiţii am putut să observ cu o deosebită satisfacţie meticulozitatea şi stăpînirea de sine cu care acţiona şeful nostru de stat major. Întregul aparat de conducere a trupelor a dat dovadă de o excepţională mobilitate şi operativitate.

În urma apariţiei trupelor fasciste la Lialovo, comandantul frontului a satisfăcut rugămintea noastră insistentă de a ne trimite întăriri. Armata noastră a primit ca întărire o brigadă de tancuri cu efective foarte reduse, comandată însă de un ofiţer cu multă experienţă, F. T. Remizov, iar mai tîrziu un regiment de infanterie, unul de cavalerie, unul de tunuri şi unul de artilerie antitanc. Chiar şi această înşiruire arată că nici comandamentul frontului nu dispunea de rezerve. La fel cum procedam noi la scara armatei, comandamentul frontului scotea o parte a forţelor dintr-un sector şi o trimitea în alt sector, unde situaţia era mai gravă în momentul respectiv.

Dispozitivul linear al armatei putea fi rupt în orice moment într-un loc sau altul. Trebuia să ne punem mereu la contribuţie inventivitatea pentru a preîntîmpina o asemenea eventualitate. În momentul cînd se contura pericolul unei breşe, făceam totul pentru a o „cîrpi“.

Aşa se prezentau lucrurile în armata noastră şi la fel şi la nivelul frontului.

După ce am primit întăriri de la comandamentul frontului, am întreprins, conform ordinului lui Jukov, o contralovitură împotriva grupării inamice pătrunse în zona Lialovo. Nu am repurtat succese prea mari, totuşi am izbutit să oprim pentru un timp înaintarea inamicului.

Evocînd acele zile, am în faţă imaginea Armatei 16. Sleită de forţe, ea se crampona de fiecare palmă a pămîntului patriei, ripostînd cu fermitate loviturilor inamicului. Ne retrăgeam cu un pas, apoi din nou eram gata să răspundem la lovitură prin lovitură şi făceam acest lucru, măcinînd

forțele duşmanului. Armata noastră nu era încă în stare să-l oprească definitiv pe inamic. Dar nici el nu reuşea să-i rupă frontul compact.

Ambele părți beligerante acționau la cea mai înaltă tensiune, erau în criză de efective. Informațiile de care dispuneau arătau că von Bock şi-a epuizat toate rezervele, aruncîndu-le în luptă pe direcția Moscova. Trupelor Frontului de vest, inclusiv armatei noastre, li se cerea să-şi mobilizeze toate eforturile pentru a se menține pe poziții.

Ne dădeam seama că trebuie să mai rezistăm un timp scurt şi că aceasta este datoria noastră sfîntă.

Comandantul Frontului de vest făcea tot posibilul pentru a întări cît de cît trupele slăbite, fără însă a se atinge de rezervele strategice. Acestea, potrivit hotărîrii Cartierului general, erau aduse mai aproape de Moscova, în sectoarele cele mai periclitate. Ele trebuiau păstrate pînă în momentul decisiv. Pentru aceasta se cerea un calcul riguros şi o stăpînire de sine excepțională.

Într-o noapte, la sfîrşitul lunii noiembrie, m-a chemat la telefon, la punctul meu de comandă de la Kriukovo, comandantul suprem. El m-a întrebat dacă ştiu că în sectorul Krasnaia Poleana au apărut unități ale inamicului şi ce măsuri am luat pentru a nu le lăsa să cucerească această localitate. Stalin a subliniat că ajunşi la Krasnaia Poleana fasciştii ar fi putut să bombardeze capitala cu artileria de calibru mare. Am răspuns că luasem deja măsuri şi că au fost aduse aici forțe din alte sectoare. Comandantul suprem m-a informat că, potrivit hotărîrii Cartierului general, s-au dat dispoziții ca acest sector să fie întărit şi cu trupe din zona de apărare a Moscovei.

În curînd şeful statului major al frontului, Sokolovski, m-a informat că din rezerva frontului ne-au fost repartizate pentru pregătirea unei contralovituri o brigadă de tancuri, un regiment de artilerie şi patru divizioane de „katiuşe“. Le-am alăturat de la armată două batalioane de infanterie, un regiment de artilerie şi două regimente de tunuri din rezerva

Cartierului general. (Anterior intenționasem să trimitem aceste forțe în sectorul Solnecinogorsk.)

Concentrarea şi pregătirea trupelor pentru această acțiune deosebit de importantă au fost încredințate generalului Kazakov şi locotenent-colonelului Oriol. Ei au plecat imediat la Ciornaia Greaz, unde se afla un punct de comandă ajutător. Tot acolo m-am deplasat apoi şi eu.

Nu puteam zăbovi cu organizarea contraloviturii. Totul se făcea din mers. Unitățile care urmau să participe soseau în marş forțat în sectorul Ciornaia Greaz, îşi primeau misiunea şi, fără a pierde timp, îşi ocupau pozițiile.

Dimineața a început atacul. Unitățile noastre, sprijinite de un puternic foc de artilerie şi de salve masate de „katiuşe", l-au atacat pe inamic, fără a-i da timp să se consolideze. Hitleriştii rezistau cu îndîrjire şi treceau la contraatacuri. Aviația lor ne bombarda intens. Cu toate acestea, spre sfîrşitul zilei, unitățile germane împreună cu tancurile lor au fost izgonite din Krasnaia Poleana şi respinse spre nord, la o distanță de 4-6 km. Împreună cu unitățile Armatei 16 la această luptă au participat trupele zonei de apărare a Moscovei.

De-abia am apucat să-i venim de hac inamicului în acest sector, punîndu-l în imposibilitate de a trage asupra Moscovei cu artileria grea, că situația s-a complicat pe direcția Solnecinogorsk. Aici acționau diviziile noastre 7 şi 8 de gardă, un regiment al Diviziei 354, corpul de cavalerie al lui Dovator şi Divizia 20 cavalerie. Inamicul a împins aceste trupe pe aliniamentul Kluşino, Matuşkino, Kriukovo, Baranțevo. Am aruncat în luptă în acest sector tot ce se putea. Punctul de comandă al armatei nu mai putea însă rămîne la Kriukovo. Proiectilele şi minele explodau pe străzi. La periferia nordică a oraşului ostaşii noştri respingeau atacul tancurilor germane. Avioanele inamicului bombardau pozițiile noastre de apărare.

La această luptă a participat şi aviația noastră. Pentru prima dată de la începutul războiului am avut prilejul să văd acționînd un număr atît de mare de avioane sovietice. Îşi

îndeplineau misiunea cu deosebită energie. Şi totuşi, superioritatea numerică în aer deasupra cîmpului de luptă mai era de partea inamicului. Cred că şi calitatea avioanelor germane era încă în acel moment mai bună. Dar apariția pe cer a avioanelor sovietice de vînătoare, de asalt şi de bombardament a însufleţit trupele noastre.

Am trecut de la Kriukovo la un nou punct de comandă, pregătit între timp. Lupte neîncetate şi înverşunate continuau pe tot frontul armatei noastre şi al vecinilor noştri de la stînga şi de la dreapta – armatele 5 şi 30. Situația era grea peste tot. Inamicul a obligat unitățile de la flancul stîng al Armatei 30 să se retragă pe malul estic al canalului Moscova-Volga iar cu mici detaşamente a reuşit să forțeze canalul la sud de Dmitrov. Au fost împinse sensibil înapoi şi unitățile de la flancul drept al Armatei 5.

Lovitura principală se dădea însă în aceste zile hotărîtoare, ca şi mai înainte, în fîşia armatei noastre, Armata 16, împotriva căreia erau concentrate forțele principale ale trupelor fasciste germane, în cea mai mare parte divizii de tancuri şi motorizate. Inamicul încerca să rupă frontul aici, pe direcția de flanc cea mai apropiată de Moscova, folosind în acest scop toate forțele.

Printr-un suprem efort, inamicul a reuşit să preseze în continuare flancul stîng al armatei noastre, împingînd-o pînă la aliniamentul Baranțevo, Hovanskoe, Petrovskoe, Lenino. Cu aceasta atacul lui s-a epuizat.

În acest sector luptau împotriva trupelor germane două mari unități sovietice: Divizia 18 infanterie din Moscova şi Divizia 78. Ambelor li se atribuise titlul de divizii de gardă. Fosta divizie a gărzilor populare, comandată de P. N. Cernîşev, a devenit Divizia 11 de gardă, iar Divizia 78, comandată de A. P. Beloborodov, Divizia 9 de gardă.

Se mai duceau în continuare lupte înverşunate, în special pentru localitatea Kriukovo, care a trecut de cîteva ori din mînă în mînă. Inamicul îşi pierduse însă suflul. Trupele

noastre respingeau cu succes toate loviturile lui, pricinuindu-i pierderi considerabile.

Între timp se desăvîrşea concentrarea trupelor din rezerva Comandamentului suprem – a Armatei 20 şi a Armatei 1 de izbire, dislocate la nord de Moscova, înapoia joncțiunii dintre armatele 30 şi 16. Alte trupe de rezervă afluiau la sud de capitală.

În zilele precedente cîteva mari unități din rezerva comandamentului suprem au fost trimise în sectoarele deosebit de amenințate ale frontului pentru întărirea apărării, în special în zona Iahroma. Dar, rezervele principale erau păstrate în vederea luptelor decisive. Această tactică a determinat în ultimă instanță rezultatul bătăliei pentru Moscova.

Înainte!

Aşadar, grupările de izbire germane şi-au epuizat în întregime rezervele, dar n-au izbutit să rupă apărarea trupelor noastre în faţa Moscovei. În consecinţă, comandamentul inamic era nevoit să se gîndească la apărare. Simţeam cu toţii această schimbare. Prin acţiunile ofensive din ultimele zile germanii urmau să cîştige timp pentru a se consolida şi a se menţine cu orice preţ pe aliniamentele atinse în apropierea Moscovei.

Acest plan al inamicului trebuia zădărnicit. Comandamentul suprem a luat la timp măsuri în acest sens. Contraofensiva întreprinsă de trupele noastre în faţa Moscovei nu i-a lăsat timp inamicului pentru organizarea apărării.

Încă înaintea declanşării contraofensivei, Cartierul general a considerat necesar să întărească trupele aflate în apărare, punînd un număr de mari unităţi la dispoziţia Frontului de vest. Dintre acestea, trei brigăzi de infanterie au fost repartizate armatei noastre. Practic, fiecare din ele nu depăşea un regiment de infanterie întărit. Oricum, efectivele armatei au crescut în felul acesta, aşa că ne-a bucurat şi acest ajutor.

Trupele noastre au trecut la contraofensivă fără nici o pauză. În sectorul Krasnaia Poleana, Lialovo, Kriukovo luptele nu au încetat nici pentru un moment. Lupta pentru Kriukovo a fost deosebit de înverşunată. Nemţii se cramponau din răsputeri de această localitate. Aici înaintau unităţile Diviziei 8 de gardă, întărite cu un batalion de tancuri, Brigada 17 infanterie şi Divizia 44 cavalerie cu două regimente de artilerie şi două divizioane de „katiuşe“.

La 8 decembrie, după o bătălie de aproape trei zile, în cursul căreia s-a ajuns adesea la lupte corp la corp, şi după ce oraşul a fost întors dinspre sud-vest, inamicul a cedat. Evacuînd Kriukovo şi mai multe sate din jur, nemții au luat-o la fugă spre vest, abandonînd armament şi tehnică. În lupta pentru Kriukovo unitățile noastre au capturat circa 60 de tancuri, 120 autovehicule, o mare cantitate de armament, muniții şi alte materiale.

În satul Kamenka inamicul a părăsit două piese de artilerie de 300 mm destinate să tragă asupra Moscovei.

Şi pe direcția Istra forțele principale ale armatei au trecut la ofensivă. După ce au dat mai multe lovituri fasciştilor, care spre norocul nostru nu apucaseră să-şi organizeze apărarea, trupele au frînt împotrivirea înverşunată a inamicului şi au trecut la urmărirea lui. Stratul gros de zăpadă şi gerul puternic ne împiedicau să manevrăm în afara comunicațiilor pentru a-i tăia inamicului căile de retragere. Aşadar, generalii germani ar fi trebuit să fie recunoscători iernii aspre care i-a ajutat să se retragă de la Moscova cu pierderi mai mici. În loc de aceasta, ei invocau iarna rusească drept cauză a înfrîngerii lor.

Retrăgîndu-se, trupele germane făceau totul pentru a frîna înaintarea noastră. Ei minau la fiecare pas drumurile, întindeau tot felul de capcane. Statul major al armatei noastre se străduia să fie cît mai aproape de unitățile înaintate, aşa că se întîmpla să devansăm trupele, ocolind locurile unde genişti noştri nu apucaseră să demineze. Trebuie să mărturisesc că aveam o senzație destul de neplăcută: păşeam în zăpada adîncă cu frica-n sîn, cu gîndul că în pasul următor aş putea rămîne fără picioare... Or, situația nu ne permitea să aşteptăm pînă ce toate drumurile şi marginile lor vor fi deminate şi verificate. Nu-i puteam lăsa timp inamicului să se desprindă de trupele noastre şi să-şi consolideze apărarea.

În drumul lor hitleriştii incendiau toate satele. Dacă pe alocuri rămînea în picioare vreo casă țărănească, era sigur că

fusese minată. Într-un rînd, împreună cu Lobaciov, Malinin şi încă cîțiva tovarăşi am intrat într-o căsuță rămasă neatinsă, ca să ne mai încălzim, să discutăm unele chestiuni urgente şi să pregătim dispozițiile de luptă pentru ziua următoare. Casa fusese deminată, ceea ce se vedea şi după grămăjoarele de mine dezamorsate de pionierii noştri. În clipa cînd eram gata să ne apucăm de treabă, au intrat cîțiva corespondenți însoțiți de operatori cu aparate de filmat. Încăperea era acum ticsită de lume, încît nu se mai putea lucra. Amintindu-mi de minele detectate de pionieri, m-am gîndit să le joc o festă vizitatorilor care mă deranjau. Pe peretele unicei odăi care putea fi folosită era atîrnat un ceas cu greutăți. Numai că în locul greutăților originale erau agățate altele, improvizate, înfăşurate în bucăți de postav. Cu ochii la ele, m-am adresat celor de față, avertizîndu-i să nu se atingă de ceas, deoarece este minat. Toți ştiau foarte bine că hitleriştii lasă în urma lor diverse „surprize". Bineînțeles, după avertismentul meu, nimeni în afară de ofițerii de stat major care lucrau cu mine nu a mai avut chef să rămînă în apropierea ceasului şi în general în casă. În felul acesta am putut să ne apucăm de treabă, fără să-i fi invitat pe cei care ne deranjaseră să părăsească casa.

După ce în intervalul dintre armatele 16 şi 30 au fost introduse cele două armate din rezervă puse la dispoziția Frontului de vest de către Cartierul general, fîşia noastră de înaintare s-a îngustat considerabil. Aceasta ne-a permis să creăm un al doilea eşalon, pentru a putea intensifica loviturile acolo unde inamicul opunea o rezistență destul de dîrză.

Ofensiva se desfăşura cu succes.

Vecinul nostru din dreapta, Armata 20, înainta, deşi nu prea repede în direcția Solnecinogorsk. Armata 5, aflată la stînga noastră, a început şi ea să înainteze spre vest, avînd misiunea de a imobiliza forțe cît mai mari ale inamicului şi de a-l împiedica astfel să întărească direcția pe care înaintau forțele principale ale frontului nostru.

Statul major al frontului ne-a informat de asemenea despre înaintarea cu succes a Armatei 30 şi a Armatei 1 de izbire, precum şi despre ordinul Cartierului general dat marilor unități de la flancul stîng al Frontului Kalinin de a trece la ofensivă.

Eram serios preocupat de faptul că în calea înaintării armatei noastre se afla un aliniament important: rîul Istra. Pentru a nu da răgaz inamicului să se consolideze pe acest aliniament, unitățile Armatei 16 au primit dispoziția să înainteze impetuos şi să forțeze rîul. Am constituit din timp o grupare din cele mai mobile trupe pentru a învălui lacul de acumulare de pe Istra dinspre nord şi dinspre sud, în caz că inamicul va arunca în aer ecluzele.

Luptele se dădeau acum pe căile de acces spre Istra. Se simțea că împotrivirea duşmanului creşte şi că nu vom reuşi să forțăm rîul din mişcare. De aceea am acordat o atenție deosebită întăririi grupărilor care au întreprins ocolul lacului de acumulare. Gruparea din dreapta era comandată de F. G. Remizov, iar gruparea din stînga de M. E. Katukov.

Hitlerişti au aruncat în aer barajul lacului de acumulare. Puhoiul de apă care s-a revărsat prin spărtură a creat greutăți deosebite trupelor noastre. În acest moment au intervenit cu mare eficiență grupările mobile. Loviturile date dinspre nord şi dinspre sud de Remizov şi Katukov au înlesnit executarea misiunii de către diviziile de infanterie, silindu-l pe inamic să se retragă. Lupta s-a terminat cu victoria noastră.

Sub ochii mei ostaşii siberieni ai lui Beloborodov, fără să le pese de gerul aspru şi de focul inamicului, au forțat apele înspumate şi reci ale rîului. Pentru aceasta ei au făcut uz de tot ce s-a putut găsi în zonă: bîrne, garduri, porți, plute din paie, bărci din cauciuc, pe scurt, au folosit tot ce se putea ține pe apă. Cu aceste mijloace improvizate ostaşii siberieni au trecut Istra şi au pus pe fugă pe inamic. Asaltul a fost bine sprijinit de artilerie, care a acoperit infanteria noastră în timpul trecerii rîului.

Atît în timpul apărării, cît şi în ofensivă, artileria a fost la înălțimea exigențelor. Țin să subliniez contribuția ei. Încă cu mult înainte de începerea Marelui război pentru apărarea patriei, partidul nostru, prevăzînd importanța şi rolul artileriei pe cîmpurile de luptă, a luat măsurile cuvenite a asigura forțele armate cu artilerie şi aruncătoare de tipurile cele mai perfecționate. Exista o vastă rețea de pregătire a cadrelor pentru această armă: ea cuprindea şcolile de artilerie, academia de artilerie, diferite cursuri de perfecționare şi de reciclare. Este meritul cadrelor superioare din artileria sovietică, că prin calitățile armamentului, prin nivelul de pregătire a ofițerilor şi a trupei ea era cu mult superioară artileriei oricărei țări capitaliste. Aceasta s-a vădit în tot cursul Marelui război pentru apărarea patriei.

Chiar în primele lupte, principalul mijloc de contracarare a acțiunilor tancurilor inamice, care ne covîrşeau prin masa şi mobilitatea lor, era artileria. Ea s-a acoperit de glorie nemuritoare în bătălia pentru Moscova. Aceste aprecieri sînt pe de-a-ntregul valabile şi pentru unitățile de artilerie ale Armatei 16, ca şi pentru cele care cooperau cu marile ei unități. Încrederea fermă în eficiența armei lor îi însufleța pe artilerişti, care rămîneau neclintiți la piesele lor, în pofida evidentei superiorități numerice a inamicului şi a primejdiei care-i păştea la fiecare pas de a fi striviți de tancurile germane trimise să atace pozițiile artileriei noastre. În toate cazurile cînd situația o cerea artileriştii noştri executau focul pînă la ultimul proiectil şi pînă la ultima piesă, respingînd cu succes atacurile furibunde ale inamicului.

După forțarea Istrei, unitățile Armatei 16 au continuat să înainteze ducînd lupte spre vest, fără să-i lase duşmanului răgazul pentru a se opri şi a organiza apărarea. Pentru a se desprinde de unitățile noastre care îl urmăreau şi-l hărțuiau, şi pentru a-şi salva personalul, inamicul părăsea în retragerea lui tot ce-l împiedica să fugă. Dădeam tot mai des de porțiuni de teren pe care de-a largul drumurilor era îngrămădită tehnica militară părăsită de germani împreună cu diverse alte

bunuri militare: sute de tancuri şi de tunuri autopropulsate, tractoare, piese de artilerie de diverse calibre, mii de autovehicule de tot felul, lăzi cu muniții. Toate acestea erau însă minate, ca şi marginile drumurilor.

Fireşte, aceste obstacole încetineau înaintarea noastră. Pe atunci nu aveam utilaje speciale pentru deschiderea unor drumuri de coloană pe pămînt înțelenit şi prin zăpadă adîncă. Avînd la dispoziție mijloace destul de rudimentare, geniştii noştri şi infanteria reuşeau cu greu să facă față sarcinii de a curăți drumurile existente, fără să mai vorbim de construirea de drumuri noi. Pentru a accelera înaintarea, am folosit pe scară largă subunități de schiori, care însă erau prea slabe pentru a-l ține în loc pe inamicul ce se retrăgea pînă la afluirea forțelor noastre principale, capabile să-l zdrobească.

Cu cît unitățile şi marile unități sovietice se îndepărtau de Moscova, cu atît creştea împotrivirea inamicului. Din documentele ajunse în mîinile noastre şi din depozițiile prizonierilor am aflat că Hitler ordonase trecerea la apărare strategică. Aşadar, pentru nemți se punea problema de a opri cu orice preț înaintarea armatelor sovietice, de a le pricinui pierderi cît mai mari, folosind aliniamentele cele mai favorabile şi condițiile aspre de iarnă, şi de a se pregăti totodată pentru campania din vara anului 1942.

Lupte deosebit de îndîrjite s-au dat pe aliniamentul Volokolamsk, unde în octombrie 1941 începuse bătălia pentru Moscova. Atunci comandamentul fascist german concentrase în acest sector forțe uriaşe şi era convins că hoardele sale îşi vor face intrarea triumfală în capitala sovietică. Acum, aceste vise de triumf erau uitate: nemții erau siliți să fugă ruşinos spre vest, căutînd doar posibilități de a opri ofensiva noastră.

Dar nici situația noastră nu era uşoară. În cursul îndelungatelor lupte de apărare, apoi în timpul contraofensivei, efectivele Armatei 16 suferiseră pierderi mari. Diviziile numărau cîte 1 300-1 500 de ostaşi, inclusiv artileriştii, geniştii, transmisioniştii şi personalul de stat

major. „Baionetele active”, cum obişnuiam să spunem pe atunci infanteriştilor, erau foarte puține. Nici armatele vecine nu stăteau mai bine. Pierderi considerabile au suferit în cursul luptelor şi corpul de comandă şi aparatul politic.

Încă înainte ca trupele să ajungă la rîurile Lama şi Ruza, comandamentul Frontului de vest a început să recurgă tot mai des la formarea unor grupări cînd într-un sector, cînd în altul. În acest scop o parte a forțelor unei armate era pusă la dispoziția unei alte armate şi aşa mai departe. Trebuia creată o posibilitate de a forma forțe compacte pentru continuarea ofensivei. Aceste procedee improvizate asigurau un anumit succes, dar cu caracter parțial. În momentul cînd am ajuns pe aliniamentul Volokolamsk mi-am dat seama că inamicul a reuşit să-şi revină, în pofida loviturilor primite: apărarea lui devenea tot mai organizată şi mai trainică.

La începutul lunii ianuarie contraofensiva trupelor noastre în zona Moscova s-a încheiat. Gruparea de sud şi cea de nord a inamicului au fost înfrînte şi respinse pe o distanță de 100-300 kilometri. Pericolul direct care amenințase capitala țării a fost înlăturat.

Ne dădeam seama că această victorie în uriaşa bătălie care s-a desfăşurat pe spații imense cu participarea trupelor a trei fronturi constituia o cotitură în întregul mers al războiului.

Suhinici

La jumătatea lunii ianuarie, în urma deciziei Cartierului general, în diverse sectoare ale frontului sovieto-german s-a întreprins o nouă ofensivă. Unitățile Frontului de vest au continuat şi ele acțiunile ofensive. Am participat şi noi la aceste acțiuni, aflîndu-ne de data aceasta nu la flancul drept,

ci la cel stîng al frontului. Armata 10, comandată de generalul F. I. Golikov, trecea prin momente grele. Germanii nu numai că au oprit-o, dar aducînd forțe noi pe direcția Jizdra, au pus stăpînire pe Suhinici, important nod de cale ferată. În felul acesta erau interceptate căile de afluire a personalului şi tehnicii către aripa stîngă a frontului, care înaintase mult în zona Kirov.

Comandamentul Armatei 16 a primit ordinul de a se deplasa în sectorul Suhinici, de a lua în subordine marile unități care acționau în zonă şi de a redresa situația.

Am predat sectorul şi trupele noastre vecinilor şi am plecat spre noua destinație. Malinin a condus coloana noastră de stat major la Kaluga, iar eu cu Lobaciov am făcut o vizită la punctul de comandă al frontului.

Aici ne-au primit şeful de stat major, Sokolovski, iar după aceea şi comandantul frontului.

Jukov ne-a descris situația care s-a creat la aripa stîngă a frontului. Ne-a prevenit că nu putem conta pe alte forțe în afară de cele pe care le vom găsi în zonă.

— Sper, ne-a spus comandantul frontului, că îi veți veni de hac inamicului chiar şi cu aceste forțe şi că îmi veți raporta cît de curînd că oraşul Suhinici este eliberat.

Am interpretat aceste cuvinte ale lui Gheorghi Konstantinovici drept un elogiu la adresa noastră.

Armata 16 a preluat de la F. I. Golikov diviziile de infanterie 322, 323, 324 şi 328 şi o brigadă de tancuri împreună cu un sector de front de 60 km. Dintre marile unități ale armatei noastre de care ne ataşasem atît de mult în timpul luptelor pentru Moscova, am primit numai Divizia 11 de gardă. Cititorul nu a uitat, desigur, acea divizie formată din gărzile populare de la Moscova, cu care ne-am întîlnit, părăsind Veazma, cu patru luni în urmă, în timp ce ne instalam pe poziții în zona Volokolamsk. Acum era o divizie de gardă, călită în focul bătăliei pentru Moscova.

Vecinul nostru din stînga era acum Armata 61, care intra în compunerea Frontului de vest. Comandantul ei era M. M.

Popov, iar comandamentul Armatei 10 a fost preluat de către generalul V. S. Popov. În felul acesta ne-am pomenit între doi Popovi. În vremurile vechi s-ar fi spus că e un semn bun.

Drumul pe care-l aveam de parcurs trecea prin Moscova. Se înserase cînd ne-am apropiat de oraş. La periferiile capitalei baricadele fuseseră desființate, au rămas însă obstacolele antitanc, care aminteau de eroismul celor care au lucrat la construirea lor. Cetățenii Moscovei şi-au făcut cu cinste datoria față de patrie, ridicîndu-se în apărarea capitalei. Noi cei care luptam în fața Moscovei am resimțit rezultatele eforturilor lor. Acum toate uzinele, fabricile, atelierele lucrau cu întreaga lor capacitate pentru victoria definitivă asupra inamicului.

Oraşul era camuflat. Pe străzile capitalei treceau maşini, în cea mai mare parte militare, cu farurile stinse. Ele se deplasau în direcția frontului. Pretutindeni domnea liniştea şi ordinea. Războiul şi apropierea inamicului, acum respins, îşi puneau, fireşte, amprenta asupra oraşului. Dar ne dădeam seama că în casele capitalei, dincolo de ferestrele întunecate, oamenii nu mai trăiesc în tensiunea din trecut. Era un copleşitor sentiment de bucurie. Fiecare dintre noi era mîndru de faptul că participase la marea luptă pentru Moscova.

Nu puteam scăpa prilejul de a rămîne o noapte în capitală. Propunerea a venit de la Lobaciov, iar eu am susținut-o. Comandantul miliției capitalei era pe atunci V. N. Romancenko, alături de care făcusem serviciul în Transbaikalia. Am tras la vechiul meu tovarăş. Între altele, am aflat de la el că în octombrie Moscova a trecut prin zile de mare alarmă. S-au găsit oameni, nu prea mulți la număr, care s-au lăsat cuprinşi de panică şi au vrut să părăsească oraşul. Comitetul orăşenesc de partid şi organele administrative, sprijinindu-se pe oamenii muncii din capitală, au luat măsurile de rigoare şi au înlăturat cu repeziciune această stare de spirit. Dealtfel, Armata 16 a avut de profitat de pe urma acestor evenimente: miliția din Moscova ne-a trimis autovehiculele confiscate de la cei cu nervii slabi.

Comandamentul şi statul major le foloseau şi acum pentru a se deplasa spre Suhinici.

În apartamentul confortabil al prietenului meu am încercat un sentiment de fericire. După atîtea nopți petrecute în maşini, în tranşee, în bordee, am dat de un confort uitat: apă caldă, paturi cu aşternut curat. În casă era lumină, căldură şi linişte, nu se auzeau focuri de arme, nu explodau proiectile şi bombe.

Dis-de-dimineață, după un mic dejun consistent, am plecat la Kaluga, unde în ziua aceea trebuia să sosească tot statul major. De aici nu era departe pînă la destinație, aşa că m-am gîndit să poposesc în acest oraş şi să mă ocup cu elaborarea planului de acțiune.

Comandamentul şi statul major se şi apucaseră de lucru.

Oraşul Kaluga nu a avut prea mult de suferit. Peste tot se vedeau însă urmele retragerii grabnice a nemților. Pe străzi şi prin ulicioare grămezile de tehnică militară, părăsită de inamic în retragere, barau trecerea. În timpul cît au stat în oraş, hitleriştii au jefuit populația, luîndu-i, cum se spune, şi cenuşa din vatră. În oraş nu au rămas deloc alimente. Toate lucrurile calde şi încălțămintea au fost luate de inamic. Locuitorii oraşului se aflau într-o situație dezolantă şi a trebuit să luăm toate măsurile posibile pentru a salva pe mulți de la moartea prin inaniție.

În cursul nopții am discutat toate problemele legate de îndeplinirea misiunii noastre. Am hotărît să încercăm să-l inducem în eroare pe inamic, făcîndu-l să creadă că spre Suhinici se deplasează întreaga Armată 16. Germanii îi cunoşteau bine valoarea din luptele anterioare.

Eşalonul înaintat al statului major, care se stabilise la Meşciovsk, a primit indicația să-şi mai dea drumul la gură în convorbirile radio. Era bine să fie menționată cît mai des Armata 16, să se facă referiri la divizii, care de fapt nici nu erau cu noi, să se pronunțe numele comandantului armatei şi aşa mai departe. Cu alte cuvinte, trebuia făcută cît mai multă zarvă pe calea undelor.

— Atacăm cu steagurile desfăşurate? m-a întrebat Malinin glumind.

— Da. Şi în bătaia tobelor…

La 24 ianuarie am ajuns la Meşciovsk.

Statul major se ocupa cu treburile pe care le impunea momentul. Generalul Kazakov plecase să ia în primire regimentele de artilerie care ni se afectau şi să studieze posibilitățile lor. Cît despre mine, împreună cu membrul consiliului militar, am pornit spre punctul de comandă al Armatei 10, care se afla la Mehovaia, un sătuc total înzăpezit. Cu maşina nu se putea ajunge acolo, aşa că am recurs la o sanie. Nu părea un loc prea potrivit pentru punctul de comandă al unei armate. Era greu să-l găseşti şi ziua, darmite noaptea. Or, în cursul zilei era în general interzisă orice mişcare, deoarece avioanele germane patrulau de-a lungul drumurilor.

La statul major am primit informații nu tocmai îmbucurătoare cu privire la diviziile care treceau în subordinea noastră. Am plecat la fața locului ca să luăm contact direct cu personalul lor.

În drum am nimerit de două ori sub focul unor avioane germane izolate. Se purtau destul de insolent, coborînd pînă la zbor razant. Am răspuns la focul lor prin focul automatelor noastre. Lucrurile s-au încheiat cu bine pentru noi şi, bineînțeles, şi pentru ei. Am luat însă hotărîrea să luăm cele mai urgente măsuri pentru a descuraja aviația germană, care socotea că îşi poate face de cap nepedepsită.

Pentru a treia oară în cursul războiului, statul nostru major lua în primire noi mari unități într-un timp extrem de scurt. Eram însă cît se poate de sigur că sub conducerea lui Mihail Sergheevici Malinin totul se va face la timp. Pe cînd noi inspectam trupele, ofițerii de stat major organizau cu calm şi meticulozitate legăturile, cercetarea, pentru a avea informații despre inamic, culegeau toate datele necesare pentru executarea misiunii noastre imediate, care consta în cucerirea oraşului Suhinici.

În curînd am stabilit destul de precis intențiile inamicului. Ofensiva lui împotriva Armatei 10 urmărea un obiectiv limitat: prin ocuparea oraşului Suhinici şi a unor localități mai mici el îşi propunea să împingă trupele noastre cît mai spre nord, îndepărtîndu-le de magistrala Orel, Breansk. În felul acesta duşmanul şi-a îmbunătățit situația şi s-a consolidat pentru perioada de iarnă pe aliniamentul cucerit.

În cursul înaintării spre vest trupele Armatei 10 s-au întins pe o distanță prea mare. Întrucît erau slab conduse şi nu au reuşit să organizeze la timp apărarea, au fost respinse de nemți, cu atît mai uşor cu cît comandamentul german a adus în sectorul Jizdra trupe venite din Franța. Una din aceste divizii de infanterie, comandată de generalul von Gils, a ocupat Suhinici, s-a consolidat acolo şi nu avea de gînd să plece.

La statul major al frontului am aflat că unitățile Armatei 10 l-au încercuit pe inamic în acest oraş. Dealtfel, şi la Mehovaia mi s-a spus că oraşul Suhinici este blocat de Divizia 324 de sub comanda generalului N. I. Kiriuhin. Comandantul diviziei, care era un om energic şi lucid, mi-a spus însă atunci cînd am făcut cunoştință cu el:

— I-am încercuit, vorba vine, cu stegulețe. Mi-e teamă să nu ne încercuiască ei pe noi…

Analizînd situația marilor unități de curînd intrate în compunerea Armatei 16 mi-am dat seama că ele duceau lipsă de toate. Diviziile îu parcurs în timpul ofensivei peste 300 de kilometri. Ostaşii erau puțini la număr, toți foarte obosiți. Fiecare unitate avea nevoie de completare, de armament şi de muniții.

Misiunea trasată de comandamentul frontului nu corespundea forțelor şi mijloacelor de care dispuneam. În acea perioadă însă era un fenomen destul de frecvent, ne obişnuisem cu asemenea situații, aşa că am început să ne pregătim pentru operație, analizînd ce se putea lua din alte sectoare şi din care anume. Firește, aceasta implica riscuri,

dar nu aveam altă ieşire. Dealtfel, inamicul, după ce şi-a realizat scopul, nu întreprindea noi acțiuni.

Punctul de comandă a fost transferat în satul Jerdevo, la vreo 20 de kilometri de Suhinici.

În gruparea de izbire au fost incluse Divizia 11 de gardă a generalului Cernîşev şi Divizia 324 infanterie, comandată, după cum am menționat, de Kiriuhin. Le-am întărit cu artilerie.

Am trecut apoi la regruparea şi concentrarea forțelor.

Atacul era prevăzut pentru dimineața zilei de 29 ianuarie. În cursul nopții trupele noastre au ocupat baza de plecare. Artileria s-a dispus încă mai înainte pe pozițiile ei şi s-a pregătit pentru tragere.

Potrivit planului, lovitura principală avea s-o dea divizia de gardă. Atît în ceea ce priveşte efectivul cît şi armamentul, divizia lui Cernîşev era mai bine înzestrată. Avea şi experiență mai mare decît divizia 324, căreia i s-a dat misiunea să execute o lovitură secundară.

Totul a fost gata la momentul fixat. Eu, Kazakov şi Oriol ne aflam la punctul de observare al generalului Cernîşev şi ne uitam mereu la ceas.

S-a auzit bîzîitul telefonului de campanie. Comandantul diviziei a ridicat receptorul şi a exclamat deodată mirat:

— Imposibil!...

Ce se întîmplase oare?

Avea de ce să se mire: de la regimentul aflat mai aproape de oraş decît celelalte ni se comunica că mai mulți locuitori veniți în mare grabă declară că germanii părăsesc în panică Suhinici. Comandantul regimentului, om energic, a trimis imediat înainte un grup de cercetare întărit şi a dat dispoziții ca un batalion, însoțit de două tancuri, să pornească în direcția oraşului.

Pînă la declanşarea pregătirii de artilerie rămăseseră cîteva minute.

Nu prea aveam încredere în informațiile primite. De obicei nemții se cramponau cu înverşunare de fiecare localitate. Era

de crezut că vor părăsi un asemenea oraş? Şi pe feţele tovarăşilor mei se putea citi un oarecare scepticism. Kazakov chiar s-a strîmbat dispreţuitor şi a făcut un gest de lehamite cu mîna: or fi obişnuitele şiretlicuri germane…

Oricum, am luat hotărîrea să amîn declanşarea focului de artilerie. Kazakov a transmis ordinul meu bateriilor.

Se auzeau împuşcături rare. Era evident că veneau din oraş. Canonada nu se întetea însă. Nu ştiam ce se petrece.

La punctul nostru de observare tensiunea creştea.

Din nou s-a auzit bîzîitul vibratorului. Fără să vrem, ne-am întins cu toţii mîinile spre telefon, dar ne-am stăpînit. Telefonistul de serviciu a raportat că este chemat la aparat comandantul diviziei. Toţi stăteam în jurul lui ca pe ghimpi. În sfîrşit, Cernîşev, cu o voce sugrumată de emoţie şi totuşi fermă, ne spune:

— Comandantul regimentului raportează că inamicul a părăsit Suhinici. Grupul nostru de cercetare, batalionul trimis înainte şi artileria regimentului au intrat în oraş, iar grosul regimentului e în marş spre Suhinici.

Spontan, toţi cei care ne aflam la punctul de observare am izbucnit în urale.

Imediat cele două divizii au primit noi misiuni: să constituie detaşamente întărite pentru urmărirea duşmanului şi pentru cercetare.

I-am dat apoi un telefon lui Malinin.

— Pînă la clarificarea situaţiei să nu raportăm la statul major al frontului cele întîmplate. Să pregătim totul pentru transferarea punctului de comandă în oraş. Să fie trimisă imediat la mine o grupă operativă cu mijloace de legătură.

Cuprinşi de nerăbdare, am pornit imediat spre oraşul evacuat de inamic, bucurîndu-ne că lucrurile s-au aranjat fără să angajăm lupta. Probabil că dezinformarea pusă la cale de noi i-a indus în eroare pe nemţi, care au luat hotărîrea să se retragă din timp. Ulterior această presupunere s-a adeverit.

Misiunea dată de comandantul frontului a fost deci executată, dacă nu prin forță, prin şiretlic. Oraşul Suhinici era în mîinile noastre.

Se luminase de ziuă cînd am intrat în oraş. Pe străzi nu se vedeau localnici. Probabil că nu erau foarte siguri că-şi redobîndiseră libertatea.

Pretutindeni vedeam urme ale plecării grabnice a hitleriştilor. Pe străzi şi în curți zăceau grămezi de lucruri părăsite, tehnică militară şi diverse materiale. Lîngă casa care-l adăpostise pe generalul von Gils stătea un autoturism de toată frumusețea. Era în perfectă stare şi nu s-a găsit în el nici o „surpriză". În general, în oraş nu au fost nicăieri detectate mine. Dar nu pentru că fasciştii germani ar fi manifestat umanism. Pur şi simplu au plecat în pripă, preocupați de un singur țel: să-şi salveze pielea. Nu le era gîndul la minat.

În aceeaşi zi am precizat aliniamentul pînă la care s-a retras inamicul. Trecea la 6 km sud de oraş. Încercarea unităților lui Kiriuhin şi a ostaşilor din divizia de gardă de a rupe acest aliniament nu a fost încununată de succes. Am dat de o apărare bine organizată. Forțele concentrate pe direcția Suhinici erau insuficiente pentru a o da peste cap. De aceea am hotărît să opresc pentru moment ofensiva şi să mă ocup de consolidarea succesului realizat.

Obiectivul principal era menținerea oraşului Suhinici. Ne puteam aştepta ca inamicul să se dezmeticească şi să încerce să recupereze această localitate, atît de importantă pentru el.

Tocmai aceste considerente ne-au îndemnat să transferăm în seara aceleiaşi zile întregul stat major al Armatei 16 la Suhinici. Prezența comandantului de armată cu statul său major în acest oraş avea să insufle tuturor încrederea că nu-l vom părăsi în nici un caz.

Fiecare secție a statului major şi a comandamentului a primit ordinul să se ocupe de un sector, să-l pregătească pentru apărare şi să-l apere dacă duşmanul ar fi contraatacat şi ar fi pătruns în apărarea noastră. Aliniamentele din fața

oraşului au fost ocupate de Divizia 11 de gardă. Punctul de comandă al lui Cernîşev s-a instalat aproape de noi.

În seara zilei de 29 ianuarie am raportat comandantului frontului că oraşul Suhinici a fost eliberat. Se pare că cei de la statul major al frontului nu ne-au prea crezut. Era într-adevăr un caz ieşit din comun. Jukov m-a chemat la telegraf, cerîndu-mi să-i confirm că raportul nostru corespunde realității. S-a liniştit abia atunci cînd l-am informat că-i vorbesc de la Suhinici, de la sediul statului major, care se află în oraş.

Comandantul frontului mi-a spus că în cîteva zile vom primi directive pentru perioada următoare.

În aşteptarea acestor directive am făcut ordine în dispozitivul trupelor din fîşia Armatei 10. Ideea călăuzitoare a fost concentrarea unor puternice grupări pe direcțiile pe care erau de aşteptat riposte ale inamicului.

Ne-am ocupat cu toată seriozitatea de apărarea antiaeriană şi trebuie să spun că rezultatele au fost îmbucurătoare. Tunarii din bateriile antiaeriene au organizat ambuscade în sectoarele şi pe itinerarele unde apăreau mai frecvent pirații germani, reuşind să doboare un mare număr de avioane. Aceştia şi-au dat seama că nu mai pot zbura nepedepsiți deasupra dispozitivelor noastre, şi de la o vreme îşi făceau apariția tot mai rar şi numai la mare înălțime.

Statul major şi comandamentul armatei s-au instalat cît se poate de bine la Suhinici. Ce-i drept, eram prea aproape de inamic. Germanii vedeau oraşul ca în palmă şi artileria lor era foarte activă. Ne-am apucat deci să construim adăposturi spre a feri statul major de pierderi mari.

Inamicul deschidea focul asupra oraşului la cele mai diverse ore ale zilei şi nopții. Ne-am obişnuit foarte curînd cu această stare de lucruri şi, sincer vorbind, nici nu-i mai dădeam atenție. Ne instalasem în cea mai mare parte în case destul de bune.

Populația oraşului ne-a primit cu multa dragoste, dar în fiecare zi tot mai mulți locuitori îl părăseau. Focul de artilerie

şi desele bombardamente aeriene erau prea supărătoare. Populația civilă, în special femeile şi copiii, nu se putea obişnui cu această situație şi de aceea pleca în spatele frontului, aşteptînd să treacă perioada grea. Vasili Ivanovici Kazakov făcea tot ce-i stătea în putință pentru a sili artileria inamicului să se retragă cît mai departe de Suhinici. El a dispus chiar în mijlocul oraşului un număr de obuziere de 152 mm, camuflîndu-le în nişte şoproane.

Am stabilit o legătură bună cu armatele vecine, ne informam reciproc şi am început să organizăm cooperarea la joncțiuni.

În curînd am primit directiva frontului, în care misiunea Armatei 16 era precizată în următorii termeni: „Oraşul Suhinici să fie menținut cu fermitate. Totodată vor fi continuate acțiuni ofensive, de hărțuire a inamicului, pentru a-l împiedica să se consolideze şi să acumuleze forțe".

Cerințele frontului cu greu puteau fi satisfăcute. Puteam depune eforturi pentru istovirea inamicului prin acțiuni de apărare, urmărind echilibrarea forțelor, ceea ce făceam şi înainte de trecerea la contraofensivă, ca dealtfel şi alte armate. Dar era oare cu putință să-l „hărțuim şi să-l slăbim" pe inamic prin acțiuni ofensive atunci cînd raportul de forțe era evident în defavoarea noastră, mai ales în condițiile unei ierni aspre?

Inamicul a fost alungat departe de Moscova, a suferit o înfrîngere. El nu şi-a pierdut însă capacitatea defensivă, a reuşit în cele din urmă să se consolideze, şi acum continua să aducă trupe proaspete din vest, unde forțele militare ale Germaniei hitleriste nu trebuiau să facă față unor acțiuni ale aliaților noştri. Singurul lucru pe care îl mai puteau face trupele noastre istovite era să-l împingă pe inamic cînd într-un sector, cînd în altul, consumînd forțe fără a obține rezultate decisive. Unitățile noastre înaintau cu greu. Am vizitat în repetate rînduri mai multe unități şi sectoare, examinînd cauzele rezultatelor minime ale acțiunilor noastre ofensive. Cele ce am putut constata, precum şi experiența

mea personală, m-au convins că nu sîntem capabili să realizăm un succes hotărîtor. Regimentele şi diviziile duceau lipsă de soldați, nu aveam destule mitraliere, aruncătoare, artilerie, muniții. Tancurile se puteau număra pe degete.

Baza apărării duşmane o constituiau punctele de sprijin organizate în localități sau în pădurici. Spațiile dintre ele erau minate şi bătute cu foc. Infanteria noastră înainta în rînduri rare, prin zăpadă adîncă, sub un foc puternic, avînd un slab sprijin de artilerie din cauza numărului mic de piese şi a penuriei de proiectile. Încă înainte de a-l vedea pe inamic, cu mult înainte de a angaja lupta, eroicii infanterişti erau sleiți de puteri şi sufereau pierderi.

Mă întrebam dacă nu este mai rezonabil să profităm de răgazul obținut pentru a trece la apărare şi a acumula forțe şi mijloace în vederea unei ofensive puternice.

Potrivit datelor de care dispunea statul nostru major, inamicul ne era mult superior. Era o situație paradoxală: partea cea mai tare se afla în apărare, iar cea mai slabă în ofensivă. În plus, trebuia să atacăm pe o zăpadă ce ne ajungea pînă la brîu.

Toate aceste considerente, însoțite de calcule şi de concluzii, au fost expuse într-un raport amănunțit pe care l-am prezentat comandantului frontului.

Răspunsul pe care l-am primit era concis: „Executați ordinul!“

Nu ne rămînea decît să chibzuim cum să ne îndeplinim misiunea.

Nu aveam forțe pentru operații ofensive de mare anvergură. De aceea am hotărît ca de fiecare dată să ne limităm la un obiectiv concret, bine determinat. Obiectivele cele mai ispititoare erau localitățile ocupate de inamic. Abandonarea fiecărui sat era pentru el o pierdere simțitoare, deoarece îi afecta întregul dispozitiv, în care se ivea o breşă.

Trupele fasciste germane țineau seama de caracterul reliefului şi de condițiile climaterice. Fiecare sat şi cătun aflat pe limita dinainte sau în adîncime era transformat într-un

punct de spriijn, înconjurat cu sîrmă ghimpată, iar căile de acces erau minate. Subsolurile caselor au fost transformate în cazemate, avînd crenele pentru tragere circulară. Tancurile erau astfel aşezate încît să poată trage asupra noastră prin ochire directă, fiecare din ele constituind un punct de foc blindat înzestrat cu artilerie şi mitraliere.

Tocmai acest sistem al apărării inamice ne-a condus la ideea de a ataca succesiv diversele puncte de sprijin, concentrînd în limitele posibilităților noastre forțele necesare în acest scop, fără a lăsa prea descoperite alte sectoare.

Prima operație de acest fel a fost realizată la flancul drept cu participarea a două divizii incomplete: unele subunități ale acestora au fost lăsate pe locurile lor pentru a-şi apăra, la nevoie, sectoarele. Am întărit cele două divizii cu artileria armatei şi cu vreo zece tancuri T-34. Mai mult nu ne puteam permite.

În cursul nopții infanteria s-a instalat pe baza de plecare şi şi-a croit drum prin zăpadă, apropiindu-se cît mai mult de punctul de sprijin inamic. Pionierii noştri au pregătit culoare pentru tancuri, dînd la o parte zăpada. După începerea pregătirii de artilerie, tancurile urmau să înainteze pe aceste culoare, să se apropie de infanterie şi să susțină atacul ei prin trageri de pe loc. Apoi, tanchiştii trebuiau să curețe cîmpul de luptă de inamic.

Artileria noastră şi-a reglat din timp tragerea cu piese izolate. Cîteva baterii au fost pregătite pentru respingerea eventualelor contraatacuri atît din dreapta cît şi din stînga. Cîteva baterii de tunuri antiaeriene şi-au ocupat în cursul nopții pozițiile, mascîndu-se cu grijă.

Operația s-a desfăşurat cu succes. Pînă la amiază localitatea vizată a fost în întregime curățată de hitlerişti. Inamicul a pierdut un mare număr de soldați, ceilalți s-au retras în pădure, la o distanță de 6 kilometri spre sud-est. Contraatacurile au început în după-amiaza aceleiaşi zile, pornind din pădure şi din punctul de sprijin vecin, fiind susținute de un foc puternic şi de bombardamente aeriene.

Trupele noastre le-au respins. Artileria antiaeriană a doborît şase avioane germane.

Ne-am convins că metoda adoptată de noi este eficientă. Dezvoltînd-o, puteam obține succese cu pierderi minime.

În cursul acestei lupte a avut loc un episod care merită să fie menționat. Artileria noastră antiaeriană a doborît un avion german. L-am văzut pe pilotul inamic sărind de la o înălțime de două mii de metri din avion şi prăbuşindu-se: nu i s-a deschis paraşuta. Ostaşii noştri s-au repezit spre locul în care a căzut. Mare mi-a fost mirarea, cînd l-am văzut pe pilotul german venind spre noi viu şi aproape nevătămat, escortat de ostaşii noştri! Căzuse într-o rîpă adîncă, plină de zăpadă, ceea ce l-a salvat. N-aş fi crezut niciodată că aşa ceva se poate întîmpla, dacă n-aş fi fost martor ocular…

Învăţăminte memorabile

Treptat trupele noastre zdruncinau apărarea inamicului, pătrunzînd în dispozitivele lui cînd într-un sector, cînd în altul. Ele nu erau în stare să rupă frontul, dar îl împingeau sistematic spre sud, cucerind o localitate după alta, şi silindu-i pe nemți să se retragă spre rîul Jizdra.

După război am avut adesea prilejul să aud formulîndu-se o întrebare care exprima şi mirare: cum de s-a întîmplat că deşi într-o serie de operații noi aveam mai multe divizii decît inamicul, n-am putut străpunge apărarea lui? Şi pe atunci răsunau la adresa noastră asemenea critici, care ne mîhneau. Or, numărul de divizii nu putea determina atunci raportul de forțe.

Uitasem de mult că o divizie are în mod normal 8 000 de ostaşi. Marile noastre unități numărau cîte 3 500, iar uneori

numai cîte 2 000 de oameni. O divizie de 4 000 de ostaşi era o raritate, iar după o zi sau două de lupte ajungea şi ea la nivelul celorlalte.

Asta în timp ce la inamic o divizie de infanterie număra nu mai puțin de 10 000-12 000 de soldați şi ofițeri, iar o divizie de tancuri sau motorizată, 12 000-15 000. Dacă o divizie suferea pierderi mari, soldații şi gradații erau transferați la alte divizii, iar comandamentul şi statele majore erau trimise în spatele frontului în vederea formării din nou a marii unități respective.

Şi în sectorul Suhinici raportul de forțe ne era defavorabil în iarna anului 1942. Oricine îşi poate închipui prin ce greutăți treceam şi ce răspundere gravă revenea comandanților de armate. Din păcate, unii nu țineau seama de această situație. Îmi amintesc de un caz interesant. Unul dintre generalii care reprezentau statul major al frontului ne-a criticat vehement, în necunoştință de cauză, chiar în preajma luptei pentru Suhinici. Primind ordinul comandantului frontului să meargă şi la vecinii noştri, Armata 61, nu a rămas mulțumit nici acolo de starea lucrurilor. A dezaprobat măsurile pe care le luase comandantul armatei, M. M. Popov, şi i-a raportat lui Jukov că le consideră necorespunzătoare. Gheorghi Konstantinovici a reacționat imediat: i-a dat ordin generalului să preia comanda Armatei 61 şi să arate ce este în stare să facă el. Oricît a încercat generalul să se eschiveze, motivînd că în urma indicațiilor date Popov va face față misiunii, va îndrepta lucrurile etc., n-a avut încotro, a trebuit să preia comanda armatei. În mai puțin de o săptămînă germanii au înaintat în fîşia lui cu 30 de kilometri. Ca urmare, generalul a fost mutat de la Frontul de vest, iar M. M. Popov a redevenit comandantul Armatei 61. După un an, cu puțin înainte de bătălia de la Kursk, am avut prilejul să-l întîlnesc. Popov comanda pe atunci Frontul Breansk. Ne-am amintit de luptele pentru Suhinici şi de cazul generalului de la statul major al

frontului, dar fără maliţiozitate. Purtarea lui ne stîrnea doar mirarea…

Nu departe de Suhinici se află un sat mare cu numele de Popkovo. Această localitate se întinde pe un deal care domină împrejurimile. Din acest punct nemţii trăgeau cel mai mult asupra oraşului.

Trebuia să cucerim cu orice preţ Popkovo. Potrivit informaţiilor de care dispuneam, se aflau acolo vreo 2 000 de soldaţi germani, dotaţi cu tancuri şi artilerie de asalt. Inamicul organizase o apărare circulară.

În acel moment – începuse luna februarie – am reuşit să ne mai completăm diviziile cu ostaşi eliberaţi din captivitate. La un moment dat, Lobaciov şi Romanov, şeful secţiei politice a armatei, m-au informat că în zona Kozelsk trupele noastre au ocupat cîteva lagăre de concentrare.

— Căutăm resurse pentru completare, şi iată-le lîngă noi, ne-a spus Aleksei Andreevici.

Avea dreptate. Am trimis la Kozelsk un grup de ofiţeri de stat major, instructori politici şi medici. Au fost selecţionaţi cei cărora sănătatea le permitea să participe la acţiunile militare. Oamenii aceştia înduraseră atîtea în timpul captivităţii încît erau dispuşi să înfrunte orice pericol, numai să se poată răzbuna pe odiosul duşman.

Comandantul frontului a pus la dispoziţia Armatei 16 încă o divizie de infanterie (97) şi două brigăzi de tancuri. A fost o completare foarte binevenită, care ne-a insuflat optimism.

Ne-am instalat temeinic în sectorul în care ne aflam, ne-am familiarizat cu terenul şi am stabilit contacte cu populaţia din zonă. Se simţea la locuitori încrederea fermă, că perioada de groază a ocupaţiei nu se va mai repeta. Mulţi localnici se întorceau din refugiu la casele lor, viaţa îşi relua vizibil cursul normal. Lobaciov şi secţia politică au stabilit legături cu D. M. Popov, secretarul comitetului regional de partid Smolensk. Am avut prilejul să-l cunosc pe cînd luptasem în zona Iarţevo. Acum el ajunsese unul dintre conducătorii mişcării de partizani.

Partizanii, în afară de faptul că îl hărțuiau pe inamic, ne erau de mare folos, furnizîndu-ne informații despre starea trupelor fasciste şi spatele frontului lor. Secția de cercetare a armatei lucra în strîns contact cu detaşamentele tovarăşilor Orlov, Batea, Soldatenkov şi Oreşkin, care acționau în raioanele Breansk, Deatkovo şi Jizdra. La rîndul nostru îi ajutam pe partizani cu arme, muniții, materiale explozive. Secția politică le punea la dispoziție materiale pentru munca în rîndurile populației.

Cu ajutorul Armatei 16, statul major al partizanilor trimitea peste liniile frontului întăriri partizanilor. Între altele, în februarie a plecat în spatele inamicului un mare detaşament de schiori, format din comunişti şi comsomolişti. Trecînd prin liniile trupelor noastre a ajuns în spatele frontului inamic un detaşament puternic, condus de A. P. Şestakov. El s-a instalat în apropierea căii ferate Breansk, Gomel, l-a terorizat multă vreme pe duşman în acest sector, iar nouă ne-a transmis informații prețioase.

Ca şi în trecut, Moscova, şi aş zice toată țara, nu uitau Armata 16. Delegații de muncitori şi colhoznici veneau la noi din capitală, din Asia Centrală şi chiar din depărtata Transbaikalie, regiune pe care o cunoşteam din anii douăzeci, cînd făcusem serviciul acolo. Cu puțin înainte de luptele pentru satul Popkovo, am primit vizita unor delegați din sectorul Leningrad al capitalei. Aşa cum era şi firesc, ei au ținut să viziteze imediat Divizia 11 de gardă, formată la origine din membrii gărzilor populare din Moscova. În acel moment avea loc acolo o festivitate: li se înmîna ostaşilor drapelul trupelor de gardă. Generalul Cernîşev, îngenunchind, a sărutat pînza roşie a drapelului şi mulți şi-au adus aminte că se împlinea o jumătate de an de cînd membrii gărzilor populare din sectorul Leningrad au pus bazele acestei divizii, acum aureolată de glorie.

Ofensiva proiectată asupra importantului punct de sprijin al inamicului, Popkovo, a început la sfîrşitul lunii februarie. Lovitura principală a fost dată de Brigada 146 de tancuri,

care dispunea de cîteva zeci de tancuri T-34 şi KV. Diviziile vecine au primit misiunea să blocheze inamicul aflat în satele din apropiere.

Ofensiva a fost bine pregătită. Pentru mascare, toate deplasările trupelor se executau noaptea.

Lupta a început cu o pregătire de artilerie. Prin culoarele executate în cursul nopții în zăpada adîncă au pornit tancurile cu desant, urmate de infanterie. Piesele de artilerie destinate să tragă prin ochire directă fuseseră instalate în timpul nopții şi au ajutat bine infanteria, nimicind punctele de foc şi tancurile nemților.

În pofida împotrivirii îndîrjite a inamicului, în după-amiaza aceleiaşi zile satul Popkovo a fost ocupat de trupele noastre. Lupta a mai continuat un timp pe culmea dealului, lîngă biserica de piatră şi în cimitir. În cele din urmă şi aici s-a terminat totul.

Hitleriştii au lăsat pe cîmpul de luptă peste 700 de morți, mult armament şi tehnică militară. Lucrul esențial însă era că au pierdut punctul cheie al apărării lor.

Unitățile noastre s-au consolidat la Popkovo. Obiectivul următor era satul Maklaki, situat la 15 kilometri spre sud-vest. Dacă am fi putut pune mîna pe acest punct de sprijin, aşa cum ne făcusem socotelile la statul major al armatei, aproape întregul sistem de apărare al germanilor pe direcția Jizdra ar fi fost spulberat. Ulterior ne-ar fi rămas doar sarcina să curățim de duşmani satul Brîn şi cîteva sătulețe împrăştiate pe şesul lipsit de vegetație forestieră, după care inamicul ar fi fost nevoit, să se retragă dincolo de Jizdra.

Am început să ne pregătim pentru aceste acțiuni.

Situația Armatei 16 în sectorul Suhinici s-a îmbunătățit. Şi statul major o ducea mai uşor acum, cînd hitleriştii împreună cu tunurile lor fuseseră alungați departe de oraş.

Treburile mergeau bine. Aveam certitudinea că-l vom sili pe duşman să părăsească în curînd şi Maklaki. La 8 martie am vizitat împreună cu un grup de tovarăşi unitățile care aveau să atace acest ultim punct de sprijin important al

inamicului. Ne-am întors apoi la punctul de comandă cu o sanie cu elice.

Despre deplasările noastre cu sania cu elice aş vrea să vorbesc mai amănunțit.

De-jur-împrejurul nostru era zăpadă. Drumuri bune pentru circulație erau puține, dar acestea erau înzăpezite. Or, în armata noastră, respectam regula de a întreține contactul viu cu unitățile din subordinea noastră, chiar dacă erau risipite la distanțe mari.

La rugămintea noastră, Sokolovski ne-a pus la dispoziție o companie de sănii cu elice. Ea s-a instalat lîngă sediul statului major al serviciilor armatei. Fiecare sanie cu elice era dotată cu o mitralieră uşoară.

Acest ajutor primit de la statul major al frontului s-a dovedit foarte prețios şi nu numai pentru întreținerea legăturilor.

În a doua jumătate a lunii februarie, un detaşament de schiori germani, numărînd peste 200 de soldați, a pătruns în cursul nopții în spatele dispozitivului nostru şi a interceptat drumul prin care aripa dreaptă a armatei era aprovizionată cu toate cele necesare. S-a creat pentru un moment o situație critică.

Colonelul Maximenko, şeful transmisioniştilor noştri, se afla tocmai atunci la sediul companiei de sănii cu elice. Din inițiativa lui această subunitate a fost folosită pentru a da o lovitură inamicului care se obrăznicise pînă într-atît.

Compania s-a deplasat imediat în sectorul ocupat de schiorii germani, s-a desfăşurat şi i-a atacat din mişcare, trăgînd din cele 14 mitraliere ale sale. Nemții au fost parte nimiciți, parte împrăştiați. Au scăpat numai cei care au reuşit să ajungă la lăstărişul de la liziera pădurii.

Prizonierii căzuți în mîinile noastre în această ciocnire au declarat cu toții că atacul i-a derutat. De departe ei au luat săniile cu elice drept tancuri şi au rămas mirați văzînd cum aceste maşini parcă zboară pe zăpada adîncă. (De fapt, acest mijloc de transport atît de bun în condiții de iarnă avea un

punct slab: elicea îl împiedica să se deplaseze pe drumuri înguste de pădure şi prin tufişuri.)

Mai tîrziu am relatat acest episod lui Ilia Ehrenburg, care ne-a făcut şi el o vizită la Suhinici. Ţin minte că scriitorul şi-a pierdut mult timp studiind scrisorile şi documentele găsite la schiorii germani ucişi şi selecţionînd materiale pentru articolele lui atît de caustice şi pline de mînie din ziarul „Krasnaia Zvezda“.

Revin la relatarea mea: sania cu elice m-a adus cu repeziciune şi în condiţii destul de confortabile de la Maklaki la punctul de comandă. Aveam de lucrat la ordinul privind acţiunile trupelor după ocuparea punctului de sprijin german. În aceeaşi seară am luat cu toţii hotărîrea să participăm la o adunare consacrată Zilei internaţionale a femeii. Mă aflam la sediul statului major, împreună cu Malinin, Kazakov şi încă cîţiva ofiţeri. Luasem în mînă tocul pentru a semna ordinul. Deodată, dincolo de ferestrele odăii a explodat un proiectil brizant. O schijă m-a lovit în spate.

Era o lovitură puternică. Fără să vreau am îngăimat:

— Ei, de data asta mi s-a înfundat!

Am pronunţat cu greu aceste cuvinte. Durerea mă sufoca.

Rana s-a dovedit gravă. Comandantul frontului a dispus să fiu evacuat cu un avion la Moscova, la spitalul militar care pe atunci se afla în clădirea Academiei agricole „Timireazev”.

Era a treia rană primită de mine de cînd îmi făceam serviciul în rîndurile Armatei Roşii. De data aceasta însă lucrurile nu au mers ca în trecut.

La 7 noiembrie 1919 executasem o incursiune în spatele albgardiştilor. Divizionul de cavalerie independent din Ural, pe care îl comandam pe atunci, a trecut în cursul nopţii prin dispozitivul de luptă al armatei lui Kolceak, a cules informaţii din care rezulta că în satul căzăcesc Karaulnaia s-a instalat statul major al grupării de la Omsk, a pătruns în spatele inamicului, a atacat satul şi a înfrînt împotrivirea unităţilor albe, a distrus statul major şi a luat numeroşi prizonieri, printre care mai mulţi ofiţeri.

În cursul acestui atac, în lupta corp la corp cu generalul Voskresenski, comandantul grupării de la Omsk, am primit de la el un glonț în umăr, iar el de la mine o lovitură mortală de sabie.

În iunie 1921 Armata Roşie era în curs de lichidare a rămăşiţelor trupelor baronului Unghern, la graniţa mongolă. În satul Jelturinskaia, în calitate de comandant al Regimentului 35 cavalerie, am atacat unitatea de cavalerie a lui Unghern care rupsese liniile infanteriei noastre şi, după ce am reuşit să dobor cu sabia cîţiva cavalerişti inamici, am primit o a doua rană, la picior, soldată cu *o* fractură.

Rănile acelea le-am primit în cursul unor crîncene încăierări. Am luptat corp la corp cu inamicul.

A treia rănire a survenit în condiţii diferite... Mă aflam într-o încăpere, cu tocul în mînă, şi deodată un proiectil a explodat lîngă clădire. Altă epocă, alt gen de război, iar eu aveam altă funcţie.

Desigur, dacă aş fi dat dovadă de mai multă prudenţă, aş fi putut evita această rănire. Acum eram ţintuit la pat pentru multă vreme. Îmi era ciudă că pentru moment am rămas în afara rîndurilor luptătorilor şi nu puteam participa la acţiunile armatei noastre care curăţa de inamic malul nordic al rîului Jizdra.

Asistenţa medicilor şi organismul meu robust au învins. În curînd m-am întremat.

La spital mi-am dat seama cu cîtă atenţie şi dragoste înconjoară poporul nostru pe ostaşii armatei sale loviţi în luptă. Nu a fost zi în care să nu fi primit vizite. Răniţii primeau un adevărat torent de daruri şi scrisori. Ne vizitau muncitori şi muncitoare, colhoznici, scriitori, corespondenţi de ziare, actori şi oameni de artă. Uneori intrau în salon cu timiditate pionieri cu cravate roşii cu ochii luminaţi de entuziasm tineresc. Aceste dovezi de grijă erau pentru noi leacul cel mai bun, deşi conducerea spitalului se străduia să mai frîneze şuvoiul bunilor noştri prieteni.

În timpul tratamentului am reuşit să dau de urmele familiei mele: soția şi fiica mea s-au evacuat de la începutul războiului din zona frontului. Au ajuns în Kazahstan, apoi la Novosibirsk. G. M. Popov, secretarul comitetului regional de partid Moscova, care m-a vizitat la spital, m-a sfătuit să-mi aduc familia la Moscova şi a ajutat-o să-şi găsească o locuință.

Aspectul Moscovei se schimbase între timp. Se mai menținea camuflajul, dar nu se mai simțea acea atmosferă de dură încordare. Teatrele şi cinematografele funcționau. Străzile erau animate. Incursiunile aviației germane încetaseră, deşi pe înserate mai puteau fi văzute grupuri de ostaşi mergînd pe bulevardele capitalei şi ținînd de suspante baloanele de baraj, „caltaboşii“, cum le ziceau soldații.

Tovarăşii din Armata 16 nu uitau nici ei de mine, aşa că eram mereu la curent cu evenimentele şi simțeam cum bate pulsul armatei. M-am putut convinge că în rîndurile colectivului nostru domneşte o adevărată prietenie de luptă, bazată pe stimă reciprocă şi trainică. Îmi era dor de tovarăşii mei. Nu am aşteptat să se termine perioada de convalescență, am declarat că îmi voi termina tratamentul pe front şi în luna mai m-am întors la ai mei.

Statul major nu-şi mai avea sediul la Suhinici. Malinin mutase punctul de comandă într-o pădure.

Armata noastră i-a alungat pe nemți dincolo de Jizdra şi pentru moment luptele au încetat. În decursul celor două luni de operații ofensive cu caracter local am suferit pierderi destul de mari. A fost grav rănit colonelul P. A. Eriomin, comandantul Diviziei 328. Comandamentul armatei a propus ca divizia lui, care s-a evidențiat în lupte, să primească titlul de divizie de gardă. A căzut în lupte I. I. Kravcenko, Erou al Uniunii Sovietice, comandantul Diviziei 324 infanterie…

Imediat după ce am revenit la post, m-am văzut copleşit de treburi. Potrivit directivei frontului trebuia să întreprind, în cooperare cu M. M. Popov, încă o operație ofensivă.

Drept întărire am primit un corp de tancuri. Am creat în cadrul armatei un corp de infanterie format din trei divizii, care erau dispuse la flancul drept. În felul acesta conducerea trupelor s-a îmbunătățit simțitor. În postul de comandant al corpului a fost numit generalul N. A. Orlov. Sistemul corpurilor exista în Armata Roşie de multă vreme. Bătăliile grele de apărare din anul 1941 au dus la lichidarea lui provizorie. Pe măsură ce se creau posibilități cît de mici, corpurile se reînființau.

Am plecat cu Kazakov la comandamentul Armatei 61 pentru a pune la punct cooperarea. M. M. Popov, comandantul armatei, ne-a întîmpinat cu căldură. S-a dovedit a fi un interlocutor agreabil şi un comandant militar lucid. În discuțiile noastre tovărăşeşti am dezbătut multilateral viitoarele acțiuni ale celor două armate, care urmau să execute o lovitură cu flancurile alăturate.

Armata lui Popov, ca şi armata noastră, avea efectivele mult reduse. Am strîns, în vederea luptei care ne aştepta, tot ce se putea strînge. De la spitalele militare au fost rechemați toți ostaşii care şi-au terminat tratamentul, am trecut în rîndurile combatanților personalul din serviciile armatei cît şi din serviciile diviziilor. Şi totuşi nu era decît o picătură în ocean.

Nici eu, nici generalul M. M. Popov nu am putut realiza o grupare masivă destul de puternică pentru a rupe liniile inamicului şi a dezvolta succesul chiar cu prețul slăbirii apărării în alte sectoare. În acel moment şi fasciştii germani deveniseră mai activi. Despre angajarea unor acțiuni ofensive pe tot frontul armatelor nu putea fi vorba. Lovitura ce se pregătea se limita la un mic sector al apărării inamice, ceea ce avea să-i permită inamicului să folosească pentru contracararea atacului nostru forțe din sectoarele neatacate.

Operația a început la sfîrşitul lunii mai. În cursul nopții unitățile noastre au ocupat baza de plecare. Efectivele reduse de infanterişti ne-au silit să constituim dispozitivul de luptă al diviziilor pe un singur eşalon, cu o mică rezervă. În schimb,

armata avea în eşalonul doi corpul de tancuri. El trebuia să asigure dezvoltarea rupturii în adîncime. Diviziile de infanterie au primit fiecare cîte 12-15 tancuri de sprijin nemijlocit.

Artileria şi-a reglat din timp tragerea asupra obiectivelor şi şi-a ocupat pozițiile, inclusiv un număr de poziții pentru tragere prin ochire directă. De data aceasta am putut să concentrăm cîte 30-40 de piese de artilerie pe un kilometru de front în sectorul loviturii principale.

M. S. Malinin, fost tanchist, m-a rugat să-i permit să pregătească pentru luptă corpul de tancuri. Cunoscîndu-i scrupulozitatea, mi-am dat consimțămîntul. Într-adevăr, împreună cu comandantul tanchiştilor el a programat cu minuțiozitate totul pe ore şi minute. Mă îngrijora doar faptul că baza de plecare a corpului a fost stabilită cam departe, la 20 de kilometri. Mă temeam ca nu cumva tanchiştii să întîrzie dintr-un motiv oarecare cînd va fi nevoie de ei! Tovarăşii mei m-au convins că totul era prevăzut şi că amplasarea depărtată a corpului de tancuri va asigura surpriza totală, deoarece duşmanul nu va auzi zgomotul motoarelor. Am acceptat în cele din urmă punctul lor de vedere.

De la punctul de observare am avut posibilitatea să urmăresc toate etapele luptei de la început pînă la sfîrşit. Asigurarea cu muniții s-a mai îmbunătățit, aşa că am început atacul cu o pregătire de artilerie care a durat 30 de minute. Era limita posibilităților noastre.

Îndată ce pregătirea de artilerie s-a terminat, infanteria şi tancurile au pornit cu repeziciune spre pozițiile inamice. Bateriile germane au deschis un foc nu prea tare. Au intrat în funcțiune mitralierele inamicului, dar tancurile de însoțire a infanteriei şi tunurile care trăgeau prin ochire directă le-au silit imediat să amuțească.

Sub ochii noştri infanteria a pătruns în tranşeele primei poziții a inamicului, le-a depăşit şi şi-a continuat atacul. O parte a tancurilor a rămas să curețe prima tranşee, celelalte s-au năpustit înainte trăgînd mai ales din tunuri, deşi infanteria inamică în retragere era o țintă mai potrivită pentru

mitraliere. În general, şi în alte lupte am constatat că tanchiştii noştri aproape că nu recurgeau la mitraliere, preferînd focul tunurilor chiar şi atunci cînd nu era cazul.

În tot sectorul vedeam infanteria atacînd în urale poziția a doua. Tancurile au ajuns acolo la timp, trăgînd de pe loc asupra inamicului. Cîteva din ele fuseseră incendiate.

În tranşee se duceau lupte. Totuşi, în diferite locuri infanteriştii şi tancurile au depăşit poziția a doua, urmărind inamicul care se retrăgea şi care, la răstimpuri, riposta cu foc.

Sosise momentul să introducem în acțiune corpul de tancuri.

Acesta nu era însă acolo unde ar fi trebuit să fie conform planului. „Pe hîrtie drumu-i neted, hîrtoapele nu se văd“, spune un proverb. În calea corpului de tancuri se afla un pîrîiaş cu malurile mlăştinoase, nişte turbării. Acolo zăbovea corpul nostru de tancuri. Elaborînd planul luptei, am uitat să cercetăm şi să controlăm terenul. A rezultat o încurcătură, care s-a repercutat asupra rezultatelor luptei, începute sub auspicii atît de bune. Acest caz regretabil ne-a servit de învățămînt pentru viitor.

A fost nevoie de două ore pentru a scoate corpul de tancuri din turbării şi a-l aduce pe cîmpul de luptă. Fasciştii germani n-au stat cu mîinile în sîn în acest timp. Ei au adus forțe proaspete din adîncime şi din alte sectoare. Printre prizonierii luați de o divizie aflată la flancul drept al grupării noastre de izbire se aflau acum soldați hitlerişti din unitățile amplasate în fața sectorului Armatei 10. În fața centrului nostru au apărut unități dintr-o divizie motorizată germană din zona Breansk. Cu toate acestea, infanteria noastră, înfrîngînd împotrivirea duşmanului, continua înaintarea. Ea pătrunsese pe o adîncime de circa 10 km. În acest moment s-a desfăşurat în dispozitiv de luptă corpul de tancuri.

Mai eram încredințat atunci că vom rupe apărarea inamică şi vom traversa Jizdra, ceea ce ne va deschide drumul spre Breansk. Se pare că la această perspectivă s-a gîndit şi

comandamentul părții adverse. Căutînd să cîştige timp pentru a aduce noi unități, inamicul a folosit aviația.

Deasupra cîmpului de luptă zburau în cerc 40 de avioane de bombardament în picaj. Ele s-au năpustit în primul rînd asupra brigăzii de tancuri din capul corpului, care, desfăşurîndu-se cu precizie, trecea peste un deal aflat la 2-3 kilometri în spatele infanteriei noastre care înainta. În acest moment s-a întîmplat ceva de necrezut: în loc să se avînte înainte brigada s-a oprit.

Ea stătea acum pe dealul lipsit de acoperiri, iar „Junkers“-urile o presărau cu bombe.

În aer a apărut o nouă armadă – vreo 30 de avioane de bombardament însoțite de avioane de vînătoare.

În fața acestei situații nu puteam rămîne pasiv. I-am ordonat comandantului corpului de tancuri să accelereze deplasarea forțelor principale şi să execute misiunea ce i s-a încredințat. Împreună cu Latîşev, comisarul corpului, cu Oriol şi cu cîțiva ofițeri de stat major am plecat cu maşinile spre brigada de tancuri bombardată. Colonelul Oriol s-a repezit la un tanc şi a început să ciocnească cu o piatră în turelă, făcînd semn comandantului tancului să iasă. La fel a procedat şi Latîşev şi am fost şi eu pus în situația să mă ocup cu această treabă, ferindu-mă ca să nu ajung sub şenile dacă mecanicul-conductor se va gîndi să întoarcă tancul. Nu era o situație prea plăcută. Din fericire, totul s-a terminat cu bine: am determinat brigada să se urnească din loc şi să plece spre aliniamentul unde lupta infanteria, a cărei situație era destul de grea.

Timpul trecea. Spre cîmpul de luptă afluiau noi şi noi forțe ale inamicului. Au intrat în acțiune tancurile şi tunurile de asalt germane. O parte a avioanelor de bombardament dădea lovituri şi infanteriei noastre. Situația s-a înrăutățit brusc.

Infanteriştii noştri s-au culcat la pămînt şi țineau piept cu greu contraatacurilor. Corpul de tancuri bombardat bătea pasul pe loc, fiind risipit pe tot cîmpul. Trebuia să iau măsuri ca să ne menținem pe aliniamentul atins de trupele noastre în

înaintarea lor. Am dat ordin comandanților de unități să se consolideze şi să treacă temporar la apărare. O parte a tancurilor s-a amplasat în dispozitivele de luptă ale infanteriei, în timp ce forțele principale ale corpului de tancuri au rămas în rezerva comandantului de armată.

Cînd deasupra cîmpului de luptă a apărut aviația germană am cerut comandamentului frontului să ne susțină cel puțin cu avioane de vînătoare. Rugămintea noastră a fost satisfăcută. În curînd au apărut grupuri de avioane sovietice. Ele nu au putut însă să uşureze soarta infanteriei; erau prea puține.

Şi totuşi hitleriştii nu au reuşit să recucerească terenul pe care pusesem stăpînire. Timp de cîteva zile au continuat aici lupte de apărare. Şi vecinul nostru din stînga, după ce a înregistrat succese neînsemnate, a trecut la apărare. Misiunea în ansamblu nu am îndeplinit-o, dar i-am pricinuit inamicului pierderi apreciabile şi i-am băgat frica-n sîn. Nu degeaba germanii au aruncat într-un sector atît de mic forțe aeriene masive.

Am analizat cauzele comportamentului brigăzii de tancuri. Majoritatea tanchiştilor participau pentru prima dată la luptă. Bombardamentul înverşunat al aviatorilor germani i-a făcut să-şi piardă pentru moment cumpătul. Ulterior brigada s-a redresat şi a luptat bine. Ea a ajutat unitățile de infanterie să-şi mențină pozițiile şi să respingă atacurile tancurilor germane.

În război ajungi uneori în situații neaşteptate. Aşa s-a întîmplat şi cu brigada şi cu întregul corp de tancuri. Lucrul cel mai surprinzător era că echipajele tancurilor s-au ales de fapt doar cu o sperietură. Au fost momente cînd flăcările, fumul şi praful stîrnite de exploziile bombelor lansate de aviația hitleristă au format un văl, împiedicîndu-ne să vedem tancurile. Aveam impresia că ele se vor transforma în mormane de metal. În realitate, în tot cursul bombardamentului au fost avariate doar două tancuri. Dar

nu totdeauna lucrurile se petrec în felul acesta şi tanchiştii ştiu foarte bine ce se întîmplă în asemenea cazuri.

În iunie unitățile Armatei 16 au încercat să reia ofensiva, tot în direcția Breansk. Potrivit ordinului comandamentului frontului au fost angajate ceva mai multe forțe, totuşi, luptele au avut şi de data aceasta un caracter local.

Comandantul frontului, în persoană, a venit pentru a urmări mersul luptelor, fiind însoțit de comandantul aviației militare.

Vecinii noştri – Armata 10 şi Armata 61 – aveau doar misiunea să-l imobilizeze pe inamic prin acțiunile lor ofensive.

Densitatea artileriei s-a dovedit a fi ceva mai mică decît în luna mai, întrucît frontul ofensivei era mai întins. Dispuneam de un număr mai mic de tancuri. După părerea lui Jukov, această lipsă era compensată de aviație, care de data aceasta participa la luptă cu forțe considerabile.

Comandantul frontului a controlat pregătirea armatei pentru acțiune şi a rămas mulțumit. El s-a declarat de acord cu planul pe care i l-am expus şi mi-a permis să pornim la atac în zorii zilei următoare, aşa cum fusese prevăzut în plan.

În preziua luptei am pus la punct cooperarea aviației cu infanteria şi am stabilit semnalele pentru marcarea limitei dinainte.

Ofensiva a fost precedată de o scurtă pregătire de artilerie. Avioanele noastre de bombardament au atacat ținte dispuse în adîncimea apărării inamice, iar avioanele de asalt au lovit pozițiile infanteriei germane.

Punctul meu de observare se afla pe un deal, de unde vedeam foarte bine tot ce se petrecea în față, de o parte şi de alta. Tranşeele erau camuflate de mici tufişuri. Comandantul frontului se afla printre noi.

Unitățile noastre de infanterie s-au ridicat la comandă şi au pornit înainte, împreună cu tancurile. Le-am văzut ocupînd prima tranşee. Ostaşii noştri au continuat să înainteze, apoi s-au oprit. Inamicul a contraatacat cu un mare număr de tancuri şi cu lanțuri dense de infanterişti.

Pentru prima dată în această luptă aviația de asalt a făcut uz de proiectile cu reacție. Mi-am dat seama că este o armă destul de eficientă! În mod neașteptat era s-o simțim pe pielea noastră, dar ne-a salvat intuiția. În timp ce observam lupta, Jukov, Kazakov, eu şi cîțiva alți tovarăşi am ieşit din tranşee. În acel moment am văzut că din spate se aproprie de noi o formație de nouă avioane de asalt. M-a fulgerat gîndul că proiectilele reactive vor fi lansate asupra noastră... Am invitat pe un ton categoric toată lumea să intre în şanț. N-am apucat s-o facem că aparatele şi-au şi slobozit încărcătura. Zgomotul asurzitor al exploziilor se auzea cînd în față, cînd în spate, ne împroşcau bulgări de pămînt, şuierau schijele...

Lupta a căpătat un caracter de durată, în pofida eforturilor trupelor noastre şi al ajutorului substanțial al aviației. Nu izbuteam să înaintăm. Pe la amiază inamicul a introdus în luptă forțe masive, obligînd unitățile noastre să se retragă pe baza de plecare. Aviația germană a recîştigat supremația aeriană.

Cu aceasta s-au terminat acțiunile ofensive ale Armatei 16. Comandamentul frontului ne-a ordonat să trecem la apărare.

Aşteptam de mult acest ordin. Consider şi astăzi că ofensiva de iarnă atît a Frontului de vest cît şi a Frontului Kalinin nu a dat rezultatele scontate. Operațiile nu au putut fi duse pînă la capăt. După ce îl obligam pe inamic să se retragă, ne pomeneam adesea noi înşine într-o situație defavorabilă, ne vedeam siliți să întindem prea mult linia frontului care pe alocuri prezenta sinuozități accentuate. Inamicul reuşea adesea să reteze ieşindurile acestei linii.

Orice operație militară trebuie să se bazeze pe un calcul multilateral şi minuțios, să țină seama de forțele, mijloacele şi posibilitățile ambelor părți în luptă.

La începutul lunii iulie, Jukov m-a chemat la telefonul secret şi m-a întrebat dacă Malinin ar putea face față postului de comandant al armatei. Deşi eram cam nedumerit, neştiind despre ce este vorba, i-am dat imediat un răspuns afirmativ.

Abia atunci Jukov m-a informat despre intenția Cartierului general de a-mi încredința comanda Frontului Breansk.

— Pune-l la curent pe Malinin şi în momentul cînd vei primi dispoziția Cartierului general, vei pleca imediat la Moscova.

Această veste m-a pus pe gînduri. În calitate de comandant de armată mă simțeam sigur pe forțele mele şi mă ştiam la locul meu. Dar să comand un front? Am încercat să sugerez că n-ar fi rău să rămîn la comanda armatei, dar am primit o ripostă categorică.

A trebuit să pun deci capăt ezitărilor mele.

M-am despărțit cu greu de Armata 16, unde aveam în jurul meu un colectiv de buni tovarăşi, bine sudat. Am cunoscut împreună şi amărăciunea înfrîngerilor şi bucuria victoriilor. Mă apropiasem de trupă şi de ofițeri, mă cunoşteau şi ei bine pe mine. La război aceasta are o mare însemnătate.

Oricît de greu îmi era însă, trebuia să-mi iau rămas bun. Am plecat cu gîndul că şi la locul nou mă aşteaptă oameni tot atît de buni. Depindea de mine dacă voi reuşi să le cîştig încrederea şi stima.

În aceeaşi seară am primit dispoziția aşteptată. Mihail Sergheevici Malinin mi-a declarat pe şleau că îl sperie răspunderile legate de funcția de comandant de armată. M-a rugat să-l las în postul de şef de stat major. Jukov s-a declarat de acord. La comanda Armatei 16 a venit generalul I. H. Bagramean. Armata noastră a ajuns astfel în mîini bune, fapt care mă bucura.

La Cartierul general am fost primit cu căldură de comandantul suprem. El mi-a schițat în linii mari situația din zona Voronej, apoi mi-a spus că dacă țin să am lîngă mine pe unii ofițeri cu care colaborasem bine pînă atunci, el mă va ajuta să-mi fie puşi la dispoziție pentru completarea statului major şi a comandamentului Frontului Breansk. În acel moment, o parte a trupelor şi a aparatului de comandă al Frontului Breansk era transferată la Frontul Voronej, un front

nou, care se înființa între Frontul Breansk şi Frontul de sud-vest. Am spus că aş dori să conlucrez în continuare cu Malinin, Kazakov, Oriol şi Maximenko.

Stalin a dat imediat ordin comandantului Frontului de vest să pună la dispoziția mea pe aceşti tovarăşi. Mi-a urat succes în noua mea funcție şi m-a rugat să nu zăbovesc la Marele stat major, ci să plec cît mai repede la locul de destinație, deoarece în zona Voronej s-a creat o situație deosebit de serioasă.

În zona Voronej şi mai la sud se aşteptau evenimente importante, la care trebuia să particip şi eu. Îmi dădeam seama că trebuie să depun un efort deosebit, să mă familiarizez cît mai repede cu noile mele sarcini de mare răspundere, să mă dovedesc demn de încrederea partidului şi a guvernului. Nu are rost să descriu în amănunte începutul activității male, dar aş vrea să relatez un episod, pe care l-am reținut. Cu puțin înainte de operația de la Voronej am plecat din nou la Moscova, unde am avut o întrevedere cu comandantul suprem. După ce i-am prezentat un raport asupra situației, am vrut să mă ridic de pe scaun, dar Stalin mi-a spus:

— Aşteaptă, mai stai puțin!

L-a chemat pe Poskrebîşev şi i-a cerut să invite în încăpere pe generalul înlăturat de la comandamentul frontului. A urmat următorul dialog:

— V-ați plîns că ați fost sancționat pe nedrept?

— Da. Adevărul este că reprezentantul centrului mă frîna în activitatea mea.

— În ce fel vă frîna?

— Se amesteca în ordinele mele, organiza consfătuiri atunci cînd situația cerea să acționăm, dădea indicații contradictorii... În general, se substituia comandantului frontului.

— Aşadar, asta era! Vă crea greutăți. Dar comandantul frontului erați dumneavoastră?

— Da, eu...

— Dumneavoastră v-au încredințat partidul şi guvernul comanda frontului… Aveați la dispoziție un telefon secret?

— Aveam.

— Atunci de ce n-ați raportat nici măcar o dată că vi se fac greutăți în comanda frontului?

— Nu aveam curajul să mă plîng împotriva unui reprezentant al dumneavoastră.

— Ei bine, pentru că nu ați avut curajul să ridicați receptorul şi să-mi dați un telefon, iar ca rezultat ați dus de rîpă operația, ați fost sancționat…

Am ieşit din cabinetul comandantului suprem cu sentimentul că am primit o lecție concretă în calitatea mea de nou comandant al frontului.

Vă asigur că am căutat să trag învățămintele cuvenite.

Frontul Breansk

Nu am reuşit să stau de vorbă cu A. M. Vasilevski, şeful Marelui stat major. Se afla în zona Voronej, unde se dădeau lupte crîncene. Informațiile de care dispunea Marele stat major arătau că în zona Voronej s-a creat o situație gravă. Comandamentul fascist german şi-a revenit după înfrîngerea de la Moscova şi în vara anului 1942 a reuşit să-şi completeze trupele cu oameni şi tehnică. Inexistența unui al doilea front în vest îi permitea să transfere în est divizii proaspete din Franța şi Belgia. După ce au concentrat forțe importante la aripa de sud a frontului sovieto-german, hitleriştii, profitînd de insuccesele trupelor noastre în operațiile de primăvară din Crimeea şi din zona Harkov, au trecut la 28 iunie la ofensivă pe direcția Voronej. Lovitura a fost dată la joncțiunea dintre Frontul Breansk şi Frontul de sud-vest. Inamicul a rupt aici

apărarea trupelor noastre şi a început să înainteze cu repeziciune spre sud-est. Inițiativa a trecut din nou în mîinile lui.

Pentru noi dificultățile se accentuau prin faptul că luptele din timpul iernii ne-au consumat multe forțe şi mijloace aşa încît nu am putut acumula în vederea campaniei de vară mari rezerve strategice.

Statul major al Frontului Breansk se afla în satul Nijni Olşaneț, la 15 kilometri est de Eleț. Şeful statului major era generalul M. I. Kazakov. Am făcut cunoştință cu el cînd luptele erau în toi. Mihail Ilici mi-a făcut o impresie deosebit de bună. Era la locul său în calitatea de şef al statului major al frontului. M-a pus la curent foarte repede cu situația, a apreciat clar şi corect starea trupelor şi posibilitățile lor.

În compunerea Frontului Breansk intrau Armata 3 (P. P. Korzun), Armata 48 (G. A. Haliuzin), Armata 13 (N. P. Puhov), Armata 38 (N. E. Cibisov), care era în curs de formare, Armata 5 de tancuri (A. I. Liziukov), corpurile de tancuri 1 şi 16 şi un corp de cavalerie.

A trebuit să preiau comanda frontului, cum se spune, din mers. Se duceau lupte îndîrjite. Inamicul reuşise să ajungă la Don. Dirijîndu-şi eforturile principale spre sud-est, el a lovit totodată cu o parte a forțelor sale de-a lungul malului vestic al fluviului spre nord, căutînd să lărgească breşa. Acestei intenții a comandamentului hitlerist i se opuneau trupele de la aripa stîngă a frontului nostru – Frontul Breansk –, şi anume Armata 13 şi Armata 5 de tancuri. Ele duceau lupte de apărare. Cu puțin înainte Cartierul general încercase să execute o contralovitură împotriva trupelor inamice care rupseseră apărarea noastră la joncțiunea celor două fronturi. Armata 5 de tancuri a primit misiunea să intercepteze comunicațiile grupării inamice care înainta spre Don, s-o lovească în spate şi s-o împiedice astfel să cucerească oraşul Voronej.

Aşa cum se prezenta situația, soluția cea mai bună ar fi fost ca organizarea şi executarea acestei operații îndrăznețe şi

promițătoare să fie încredințată Frontului Breansk, care avea posibilitatea să folosească pentru îndeplinirea misiunii nu numai Armata 5 de tancuri, dar şi alte mari unități. Or, lucrurile s-au petrecut altfel. S-a luat hotărîrea ca lovitura să fie executată din altă direcție.

Fiind slab organizată şi condusă insuficient de energic, operația n-a dus la rezultatele scontate. Inamicul a trecut în cele din urmă la ofensivă şi pe această direcție. Acum şi în acest sector se duceau lupte grele. Este adevărat că duşmanul a fost nevoit să aducă aici forțe considerabile, slăbind întrucîtva gruparea sa principală. Aceasta nu uşura însă cu mult situația noastră. Evenimentele la care mă refer au fost descrise pe larg şi cît se poate de obiectiv de generalul Kazakov în amintirile sale [4]. De aceea nu mă voi opri aici la amănunte.

În sectorul în care luptau unitățile Armatei 5 de tancuri situația se înrăutățea. Inamicul continua să înainteze. Trebuia să aducem aici de urgență forțe noi. Am trimis în acest sector, din rezerva frontului, Corpul 7 de tancuri comandat de generalul P. A. Rotmistrov.

De la punctul nostru de observare puteam urmări întreaga desfăşurare a bătăliei. Lucrul era cu atît mai uşor, cu cît în fața noastră se afla un cîmp deschis, un şes. Vedeam clar unitățile noastre care se retrăgeau luptînd şi trupele inamice care le presau. În față acționau pe un front larg tancurile inamice, în grupuri mici, trăgînd cu tunurile, în special la opriri. Infanteria germană urma tancurile, culcîndu-se la răstimpuri şi trăgînd neîncetat cu pistoalele-mitralieră. Departe la orizont, în nori deşi de praf, se vedeau deplasîndu-se coloane de tancuri şi autovehicule.

Artileria noastră antitanc lovea cu o precizie destul de bună tancurile germane care înaintau. Cîte o piesă sau cîte o baterie întreagă îşi schimba poziția şi imediat deschidea focul, încetinind înaintarea inamicului şi acoperind infanteria noastră, care se retrăgea şi care trăgea şi ea cu mitraliere şi

aruncătoare. Retragerea avea pentru moment un caracter organizat. Era însă limpede că odată cu intrarea în luptă a principalelor forțe ale inamicului, care veneau din adîncime, el va reuşi cu uşurință să dea peste cap unitățile noastre.

Între timp ne-au venit însă în sprijin unitățile Corpului 7 de tancuri. Sub privirile noastre ele s-au desfăşurat şi au pornit impetuos împotriva inamicului.

Tancurile duşmane erau acum lovite şi de artileria corpului de tancuri. Deosebit de eficiente erau salvele „katiuşelor".

Cîmpul de luptă era învăluit în nori de praf. Prin această pîclă se vedeau la răstimpuri sclipirile împuşcăturilor şi exploziile proiectilelor. Trombe de fum negru se ridicau în locurile unde se aflau tancuri germane incendiate.

Infanteria noastră a prins curaj şi, însoțită de tancuri, s-a năpustit asupra inamicului. Nemții nu au rezistat acestui atac masat şi impetuos şi s-au retras cu mari pierderi.

Aviația germană, cu excepția cîtorva avioane, aproape că nu a luat parte la luptă. Nici din partea noastră nu a intrat în acțiune aviația.

Toate încercările noastre de a dezvolta succesul repurtat în acest sector nu au dat rezultate. Ofensiva inamicului a fost însă respinsă.

În aceste lupte şi-a găsit moartea generalul Liziukov, comandantul Armatei 5 de tancuri. El se afla în tanc, în dispozitivul unei mari unități din subordinea lui. La un moment dat i s-a părut că tanchiştii nu acționează cu destulă energie. Pentru a-i însufleți, generalul a luat-o înainte cu tancul său KV, a dat năvală în dispozitivul inamicului, dar a căzut în luptă.

Am regretat profund această pierdere. Îl cunoşteam pe Liziukov încă de pe timpul luptelor de la Iarțevo. Era un tanchist combativ, curajos. A comandat cu pricepere brigada de tancuri şi ar fi putut fi un bun comandant de corp. O armată de tancuri era însă o misiune care-l depăşea. Era o mare unitate nouă, formată în grabă şi trebuie menționat că

pe atunci nu aveam încă experiența folosirii în luptă a unei mase atît de mari de tancuri. Armata de tancuri a lui Liziukov participa pentru prima dată la luptă, situația era deosebit de complexă, ceea ce s-a resimțit în acțiunile tanchiştilor. Comandantul armatei de tancuri a avut motive să fie nemulțumit…

Curînd după această luptă comandamentul şi statul major al Armatei 5 de tancuri au trecut în rezerva Cartierului general, iar corpurile de tancuri au fost direct subordonate frontului. În acel moment, era, desigur, o soluție justă. Nici situația şi nici posibilitățile noastre nu ne permiteau încă să creăm mari unități de tancuri de asemenea proporții.

După ce au zădărnicit toate tentativele inamicului de a înainta de-a lungul fluviului Don spre nord, trupele Frontului Breansk au trecut la apărare în acest sector. În fîşia vecinului din stînga, în zona oraşului Voronej, care a fost parțial ocupat de inamic, au mai continuat lupte de însemnătate locală, care însă îşi încetineau treptat ritmul. Principalele evenimente se desfăşurau la sud şi la sud-vest de noi. Inamicul a reuşit să împingă peste Don marile unități ale Frontului Voronej, de curînd format şi aflat sub comanda lui N. F. Vatutin, iar acum continua să-şi dezvolte ofensiva de-a lungul malului vestic al fluviului spre sud.

Conform ordinului Cartierului general am trecut la crearea unei apărări trainice în sectorul nostru. Profitînd de pauza în acțiunile militare, împreună cu un grup de ofițeri din statul major şi din direcția politică a frontului am inspectat trupele. La flancul nostru drept luptele încetaseră încă în iunie. În perioada care s-a scurs, unitățile Armatei 3 s-au consolidat trainic pe aliniamentul lor şi continuau să-şi desăvîrşească apărarea. Comandantul armatei era generalul P. P. Korzun, fost cavalerist, care a ajuns cu timpul un bun comandant de arme întrunite. Avea alături de el ofițeri cu experiență, capabili să conducă cu pricepere şi fermitate trupele din subordinea lor. Am rămas mulțumit şi de Armata 48, pe care o comanda generalul Haliuzin. Partea proastă era că ambele

armate aveau efectivele mult reduse şi duceau lipsă de armament, în special de arme automate. Acest necaz era însă pe atunci un fenomen general.

Comandanții urmăreau cu zel reintegrarea celor răniți şi bolnavi în unitățile lor după însănătoşire. La rîndul lor, eroicii noştri medici depuneau toată strădania pentru a trata cît mai bine pe ostaşii şi ofițerii spitalizați şi a-i reda cît mai curînd activității. Trebuie să recunoaştem că aceste eforturi s-au încununat cu succese.

La Frontul de vest, care era vecinul nostru din dreapta, a intervenit, de asemenea, o perioadă de acalmie. În subordinea lui a trecut Armata 61 de sub comanda generalului M. M. Popov, care pînă atunci se afla în compunerea frontului nostru. Tocmai la joncțiunea cu această armată am început să punem la punct cooperarea celor două fronturi.

La flancul nostru stîng, unitățile Armatei 13 de sub comanda generalului Puhov şi ale Armatei 38 de sub comanda generalului Cibisov au creat în ritm accelerat o apărare adînc eşalonată şi trainică. Operațiile militare se reduceau aici de ambele părți la acțiuni de cercetare şi la sporadice dueluri de artilerie şi aruncătoare.

N. P. Puhov, comandantul Armatei 13, un general energic şi cu multă inițiativă, poseda o bună pregătire militară şi o bogată experiență practică. Aceste calități s-au manifestat pregnant în luptele din ultimele luni, care s-au desfăşurat în condiții deosebit de complexe. Comandamentul armatei era bine închegat şi, la rîndul său, acționa cu multă siguranță şi inițiativă.

În ceea ce priveşte Armata 38, generalul N. E. Cibisov preluase conducerea ei de puțină vreme, pînă atunci fiind locțiitor al comandantului Frontului Breansk. Din punctul de vedere al calităților sale personale, era, fără îndoială, omul potrivit la locul potrivit şi îşi comanda armata ireproşabil. Mă punea totuşi pe gînduri o anumită încetineală, aş zice chiar atitudinea flegmatică a acestui comandant. Aş fi vrut ca el să

reacționeze mai prompt la tot ce se întîmpla. Dar, fiecare cu caracterul lui, care nu poate fi remodelat chiar aşa de uşor.

Mi-aduc aminte de o întîmplare din perioada luptelor aprige pentru Voronej. Aflîndu-mă în dispozitivul Armatei 38, am fost informat că într-un sector inamicul a întreprins un atac prin surprindere şi a silit unitățile noastre să se retragă. Ştirea aceasta m-a îngrijorat mult şi m-a determinat să mă deplasez la punctul de comandă al armatei. L-am găsit pe comandant stînd la masă, pe care zumzăia vesel un samovar. Cibisov părea cît se poate de senin. La întrebarea mea, dacă cunoaşte cum evoluează lucrurile la flancul său, comandantul armatei mi-a răspuns calm că încă nu a clarificat situația, dar este sigur că nu s-a petrecut nimic grav. M-a invitat apoi să beau cu el un ceai.

Acest calm cu adevărat olimpian într-o situație atît de alarmantă m-a indignat profund, aşa că am continuat discuția cu el într-o formă destul de tăioasă. Observațiile mele şi-au făcut efectul. Comandantul de armată s-a apucat cu energie de treabă. În sectorul amenințat au fost trimise imediat întăriri. Inamicul a fost respins. Este adevărat că a trebuit să-i dau şi eu o mînă de ajutor lui Cibisov, punîndu-i la dispoziție forțe din rezerva frontului.

În august am primit o brigadă de infanterie formată din oameni condamnați pentru diverse infracțiuni penale. Deținuții de ieri au cerut de bună voie să plece pe front, dornici să-şi ispăşească vina prin fapte de arme. Guvernul a manifestat încredere în elanul lor sincer. Ostaşii din brigadă s-au acomodat repede cu atmosfera de front. Ne-am convins că le putem încredința misiuni serioase. Au luptat cu însuflețire, obligîndu-l pe inamic să-şi dezvăluie întregul sistem de foc. În perioadele dintre lupte brigada era dispusă în sectoare în care se crea o situație prea tihnită.

Chiar în prima noapte ostaşii din această brigadă, dînd dovadă de o bravură excepțională, au făcut o incursiune în dispozitivul inamic. S-au întors cu prizonieri şi capturi. Dar acum nici ziua hitleriştii nu aveau răgaz. Nu puteau scoate

nici nasul din tranşee. În brigadă exista un număr de trăgători de elită. Asemenea unor vînători pasionaţi, ei stăteau la pîndă ore întregi cu arma aţintită asupra poziţiilor germane şi rar se întîmpla să nu răpună cîţiva hitlerişti.

Această brigadă „neastîmpărată" s-a comportat destul de bine în timpul luptelor. Pentru curajul manifestat, majoritatea ostaşilor ei au fost amnistiaţi, iar mulţi au fost decoraţi cu ordine şi medalii.

Viaţa m-a convins că se poate acorda încredere chiar şi unor oameni care la un moment dat, dintr-un motiv sau altul, au încălcat legea. Daţi-i unui asemenea om posibilitatea de a-şi ispăşi vina şi veţi vedea că fărîma bună din el va învinge, că dragostea pentru patrie, pentru popor, dorinţa de a recîştiga cu orice preţ încrederea lor îl vor transforma într-un ostaş brav.

Ştiam prea puţin pe atunci despre evenimentele care se petreceau în sectorul Frontului de sud-vest. Din comunicatele generale ştiam că acolo au loc lupte, dar nu aveam informaţii mai amănunţite.

În a doua jumătate a lunii august am fost pe neaşteptate invitat la Cartierul general. L-am găsit la Stalin şi pe vecinul nostru din stînga, generalul N. F. Vatutin. Era examinată problema eliberării oraşului Voronej. Vatutin propunea ca toate forţele frontului său să fie angajate în ofensiva asupra oraşului. Misiunea noastră avea să fie imobilizarea inamicului pe malul vestic al fluviului Don prin acţiuni energice ale Armatei 38, aflată la flancul nostru stîng. Ştiam că Vatutin încercase în cîteva rînduri să recucerească oraşul Voronej prin atacuri frontale, soldate însă toate cu insuccese. Inamicul se consolidase temeinic, iar trupele noastre care atacau dinspre est, înainte de a trece la asaltul oraşului, trebuiau să forţeze Donul şi rîul Voronej. Am propus o altă variantă: lovitura principală să fie dată nu de pe malul estic, ci de pe cel vestic al Donului. Aceasta ne-ar permite să punem în valoare poziţia avantajoasă a Armatei 38, care, la nord de Voronej, învăluia dispozitivul inamicului. Pentru o asemenea

operație trebuiau doar regrupate aici forțe cît mai mari, păstrîndu-se cît mai în secret această manevră. În varianta mea lovitura urma să fie îndreptată în flancul grupării de la Voronej a inamicului, aşa încît trupele noastre aveau să apară în spatele inamicului care ocupa oraşul. Afară de aceasta, o asemenea lovitură avea să-l oblige, fără doar şi poate, pe inamic să slăbească forțele lui care se aflau în ofensivă împotriva Frontului de sud-vest. În situația creată, această variantă, potrivit profundei mele convingeri, era cea mai judicioasă.

Vatutin îşi susținea însă cu îndărătnicie planul, argumentele mele părîndu-i, probabil, insuficient de convingătoare. Nu l-a convins nici promisiunea ca Frontul Breansk să pună la dispoziția vecinului său – în caz că varianta mea va fi acceptată – toate trupele care vor putea fi adunate fără a prejudicia apărarea noastră. Stalin a aprobat propunerea lui Vatutin, promițînd totodată să întărească Frontul Voronej cu cîteva mari unități din rezerva Cartierului general, cît şi cu regimente de aruncătoare cu reacție M-31, a căror putere de distrugere era foarte mare.

Cu aceasta s-a terminat convorbirea noastră cu Stalin. Am ieşit în încăperea de alături şi am discutat cu Vatutin toate problemele legate de acțiunile Armatei 38, care pentru perioada operației era trecută în subordinea Frontului Voronej. Apoi am plecat fiecare la sectorul său.

În fîşia Frontului Breansk situația rămînea în continuare calmă. Inamicul nu întreprindea atacuri, de asemenea nu se observau schimbări în compunerea trupelor sale. Armata 38 s-a pregătit pentru ofensivă şi aştepta un semnal din partea statului major al Frontului Voronej.

Statul major al frontului nostru a fost completat cu un număr de ofițeri superiori. Ne-au venit cîțiva tovarăşi din Armata 16. În locul lui M. I. Kazakov, care fusese transferat la Frontul Voronej, şef al statului major a devenit M. S. Malinin, postul de comandant al artileriei frontului l-a ocupat V. I. Kazakov, iar cel de şef al transmisiunilor, P. I. Maximenko.

Toți aceştia erau vechi tovarăşi ai mei, cu care colaborasem eficient multă vreme. Ca şef al serviciilor frontului a fost numit N. A. Antipenko, un general energic, care cunoştea bine această activitate. Locțiitorul meu pentru formarea unităților era generalul P. I. Batov, comandant cu multă experiență şi cu excepționale calități de organizator. Din ziua în care l-am cunoscut mi-am dat seama că misiunea ce i s-a încredințat nu-l satisfăcea. Unui om cu o fire atît de impetuoasă îi era greu să lucreze în birou.

Activitatea politică în cadrul frontului era condusă de S. I. Şabalin, membru al consiliului militar al frontului, om foarte înzestrat, care ştia să orienteze just aparatul politic şi organizațiile de partid.

În concluzie, la Frontul Breansk dispuneam de un colectiv de colaboratori capabil să asigure succesul acțiunilor de luptă ale trupelor în orice condiții.

Operația ofensivă pregătită de Frontul Voronej a fost amînată de cîteva ori. În cele din urmă a început la jumătatea lunii septembrie. Loviturile anterioare executate pe această direcție şi pregătirea prea îndelungată a noii operații l-au pus în gardă pe inamic. El şi-a consolidat pozițiile, încît atacurile trupelor noastre nu au dat rezultatele scontate. Şi totuşi, aceste atacuri lipsite de perspectivă au continuat pînă în momentul cînd a intervenit Cartierul general. Conform ordinului acestuia, ofensiva a fost suspendată, iar trupele Frontului Voronej au trecut la apărare pe malul estic al fluviului Don.

Între timp situația s-a complicat brusc pe direcția Stalingrad. Inamicul a forțat Donul, trupele lui au înaintat în spațiul dintre Don şi Volga şi în cele din urmă au răzbit pînă în oraş.

Cam în a doua jumătate a lunii august am avut de două ori prilejul să vorbesc la telefonul secret cu Stalin. Principalul subiect al acestor convorbiri a fost situția grea care s-a creat la Stalingrad. Frontului nostru i se cerea să repartizeze o parte a forțelor sale pentru întărirea acestui sector. Am

răspuns că ajutorul cel mai substanțial ar fi trimiterea corpurilor de tancuri. Stalin a fost de acord cu mine. Am trimis de urgență spre Volga corpurile de tancuri: la început cel al lui Katukov, iar apoi corpul lui Rotmistrov. La sfîrşitul convorbirii Stalin mi-a cerut să mă gîndesc ce am mai putea face spre a-i ajuta pe apărătorii Stalingradului. Această rugăminte avea să revină ca un refren.

În septembrie am fost din nou chemat la telefonul secret. De data aceasta îmi pregătisem dinainte răspunsul: puteam trimite la Stalingrad ultimul corp de tancuri care mai rămăsese în compunerea frontului, Corpul 16, dealtfel foarte slab. Spre marea mea mirare Stalin nu mi-a cerut însă nimic. M-a întrebat în schimb cum stau lucrurile la frontul nostru, şi, după ce mi-a ascultat raportul succint cu privire la deplina acalmie care domnea la noi, mi-a mai pus o întrebare: dacă nu mă plictisesc în această situație. I-am răspuns afirmativ, după care mi-a cerut să vin la Moscova.

N-aveam idee despre motivele pentru care am fost chemat la Cartierul general. Pentru orice eventualitate, aveam cu mine un material cu privire la situația trupelor din subordinea mea. A doua zi după convorbirea telefonică am plecat cu maşina la Moscova.

La Cartierul general m-a primit generalul de armată Jukov. El m-a informat în linii mari despre situația care s-a creat în zona Stalingrad şi despre misiunea care mi se încredința. Se prevedea concentrarea unei grupări puternice a trupelor noastre (cel puțin trei armate de arme întrunite şi cîteva corpuri de tancuri) în flancul inamicului care pătrunsese în spațiul dintre Don şi Volga, urmînd ca această grupare să dea o contralovitură cam din sectorul oraşului Serafimovici pe direcțiile sud şi sud-est. Era o idee îndrăzneață şi promițătoare. Eu urma să preiau conducerea acestei grupări. Au fost convocați şi puşi la dispoziția mea generalii Kozlov şi Golubev, numiți comandanți ai armatelor în curs de formare. Armata 3 se şi afla în zona în care avea să fie concentrată gruparea de sub comanda mea.

Primind această misiune, am făcut primii paşi pentru executarea ei încă aflîndu-mă la Moscova. Am precizat ce trupe de întărire ne vor fi afectate şi am rezolvat de comun acord cu Cartierul general problema cadrelor de comandă. Ca şef al statului major a fost numit Malinin. În locul lui Kozlov am cerut să fie numit la comanda armatei respective Batov. Nu am apucat însă să intru în miezul problemelor că m-a convocat din nou de urgență comandantul suprem. El mi-a spus că, avînd în vedere agravarea situației – în unele locuri inamicul reuşise să ajungă la Volga –, operația se suspendă, iar trupele destinate să intre în compunerea grupării sînt trimise la Stalingrad. Trebuia să plec şi eu la Stalingrad şi să preiau comanda Frontului Stalingrad.

— În continuare veți primi indicații la fața locului de la locțiitorul meu, Jukov, care pleacă şi el cu avionul la Stalingrad.

Am ieşit de la comandantul suprem cuprins de gînduri nu prea vesele. Din nou contralovitura noastră, bine proiectată, nu putea fi declanşată. Singura consolare era faptul că eram trimis în zona în care se desfăşurau lupte încordate, în loc să mă întorc într-un sector calm.

La Stalingrad

Am ajuns cu bine la destinație, călătorind cu un avion Li-2. Zborul s-a desfăşurat la mică înălțime. Pilotul căuta să se țină cît mai aproape de pămînt. Războiul ne-a învățat să procedăm astfel. Inamicul izbutea rareori să doboare avioane care zburau razant.

Imediat după aterizare am plecat împreună cu Jukov, cu maşinile care ne aşteptau, la punctul de observare al

comandantului Frontului Stalingrad, care se găsea la est de Erzovka. În apropiere se dădeau lupte grele. Trupele de la aripa stîngă a frontului îl atacau pe inamic, care la periferia nordică a Stalingradului, în sectorul Piață-Akatovka, ajunsese la Volga.

Deşi lupta dura de trei zile, inamicul nu a putut fi izgonit. Pozițiile lui se aflau la o înălțime considerabil mai mare; cum se spune în limbaj militar, dominau terenul. Unitățile noastre se aflau în văzul hitleriştilor care nu-şi economiseau munițiile. Pe tot frontul, cît vedeai cu ochii, exploziile se țineau lanț. Printre infanteriştii culcați fumegau tancuri incendiate de inamic. Orice tanc care apărea pe o creastă era imediat incendiat prin lovituri directe. Se vedea că artileria germană îşi reglase bine tirul.

În acest sector acționa Corpul 14 de tancuri german: diviziile X 60 şi 3 motorizate, avînd frontul orientat spre nord, şi diviziile 16 de tancuri şi 389 infanterie, cu frontul spre sud. Ele apărau coridorul realizat de trupele germane pînă la Volga. Lățimea acestui ieşind nu depăşea zece kilometri. Dar întrucît se afla la înălțime, noi, care ne aflam în depresiune, nu-l puteam vedea pe întreaga lui adîncime.

Spațiul aerian era controlat de aviația germană. Ea bombarda neîncetat trupele noastre şi cu o deosebită înverşunare, oraşul. După fiecare incursiune a avioanelor inamice, deasupra Stalingradului se ridicau nori de fum. Inamicul îşi propusese să distrugă oraşul pînă la temelii.

Noi acționam ofensiv cu armatele 1 de gardă şi 66, care căutau să realizeze joncțiunea cu Armata 62 din interiorul oraşului.

La punctul de observare am făcut cunoştință cu V. N. Gordov, locțiitor al comandantului frontului, pe care pînă atunci nu am avut prilejul să-l cunosc. Era vădit enervat, trăgea prin telefon perdafuri comandanților de armată şi trebuie să spun că nu prea îşi alegea cuvintele (auzisem deja că asemenea metode de comandă fuseseră botezate de soldații noştri „conducere de mamă"). Jukov şi-a pierdut răbdarea.

— Țipetele şi înjurăturile nu ne pot ajuta, i-a spus el lui Gordov. Ceea ce se cere este priceperea de a organiza lupta.

Apreciind obiectiv situația creată în acest sector, trebuie să recunosc că nu era vorba de o conducere nepricepută, ci de lipsa de forțe şi mijloace pentru rezolvarea cu succes a problemelor. Îşi manifesta efectul nefast şi graba excesivă. Frontului i se cerea cu insistență să realizeze rapid o cotitură în operațiile militare, fără a se ține seama de faptul că inamicul dispunea în acel moment de o superioritate considerabilă în forțe. Şi de data aceasta exista un evident decalaj între dorințe şi posibilități.

Spre seară a devenit limpede că ofensiva nu va da rezultate. Trupele noastre sufereau pierderi, fără să fie în stare să rupă apărarea inamicului în vreun sector.

Jukov i-a cerut lui Gordov să conceapă un plan de acțiune pentru zilele următoare, apoi m-a invitat să mă deplasez împreună cu el la punctul de comandă al frontului, de unde intenționa să ia legătura cu A. M. Vasilevski, aflat la Frontul de sud-est.

Spre mirarea mea am aflat că întregul comandament al Frontului de sud-est s-a mutat pe malul estic al Volgăi. S-a creat o situație destul de ciudată: în timp ce trupele frontului duceau lupte grele cu inamicul care le presa, comandamentul şi statul major erau despărțite de efectivele lor printr-un fluviu larg.

Am considerat şi consider şi acum că pe front comandantul trebuie să fie acolo unde luptă trupele lui. Pentru comandant e mai uşor să conducă în aceste condiții, iar trupele luptă cu mai multă încredere. În cazul de față ar fi fost judicios să existe pe malul estic al Volgăi un punct de comandă ajutător în vederea menținerii legăturii cu Armata 62 care se apăra în oraş.

Pe malurile marelui fluviu rus se desfăşura o bătălie fără precedent în istorie. Inamicul pătrunsese adînc pe teritoriul țării noastre. Şi totuşi planurile lui se prăbuşeau unul după altul. Împotrivirea poporului sovietic şi a armatei lui nu

slăbea, ci era cu fiecare zi tot mai energică. Populația regiunilor vremelnic ocupate îi privea cu ură pe cotropitori. Pretutindeni în spatele trupelor germane lua amploare mişcarea de partizani. Gravele insuccese de pe front nu au zdruncinat încrederea oamenilor sovietici în superioritatea sistemului socialist față de cel capitalist. Poporul şi forțele lui armate țineau la puterea sovietică, luptau cu abnegație pentru libertatea şi independența patriei şi nu-şi precupețeau forțele pentru a pregăti victoria deplină asupra duşmanului.

După înfrîngerea de la Moscova, căpeteniile fasciste germane şi-au dat seama că războiul a căpătat un caracter de durată. Wehrmachtul hitlerist nu mai putea acționa simultan pe toate direcțiile strategice, aşa cum făcuse în vara anului 1941. Acum, în vara anului 1942, obiectivul principal pe care şi-l fixase comandamentul german era nimicirea trupelor noastre la vest de Don, apoi cucerirea regiunilor bogate în petrol ale Caucazului, precum şi a trecătorilor din lanțul principal al Munților Caucaz. Prin ieşirea la Volga în sectorul Stalingrad ei încercau să asigure succesul acestei operații. Era un plan deosebit de primejdios! Realizarea lui ar fi pus țara sovietică într-o situație extrem de grea.

Am mai spus că la începutul operației comandamentul fascist german a reuşit să îmbunătățească baza de plecare a trupelor sale şi să concentreze la aripa sudică a frontului sovieto-german forțe importante. La sfîrşitul lunii iunie trupele germane au trecut la ofensivă, au rupt apărarea trupelor sovietice şi s-au năpustit spre sud-est. Armatele sovietice s-au văzut nevoite să se retragă sub loviturile forțelor superioare ale inamicului, care aveau o mobilitate mai mare; pe deasupra, inamicul domina spațiul aerian.

Punctul de comandă al Frontului Stalingrad se afla aproape de malul Volgăi. Adăposturile construite la repezeală nu ne puteau apăra nici de proiectile, nici de ploaie. Prin acoperişul subțire de bîrne şi pămînt curgea apa tulbure. Amplasarea punctului de comandă era cît se poate de

nefavorabilă: ne aflam într-o vale deschisă pe care aviatorii inamici o vedeau pe tot întinsul ei. În cursul zilei forfota de oameni, maşini şi căruțe ne demasca.

Tîrziu, seara, la punctul de comandă a venit Gordov. El i-a raportat lui Jukov că a dat ordin trupelor să treacă la apărare. După el, insuccesul ofensivei se explica prin lipsa de artilerie, aruncătoare şi muniții, dar mai ales prin proasta organizare a operației. Graba mare împiedica punerea la punct a cooperării, trupele erau angajate în luptă fără suficientă pregătire şi fragmentat.

— Şi a cui e vina? a întrebat Jukov.

Gordov a răspuns că nu avusese timp suficient pentru pregătirea operației, că el a raportat acest lucru, dar nu a putut obține o amînare a termenului ofensivei.

Se vedea că şi Gheorghi Konstantinovici ajunsese la concluzia că asemenea acțiuni nu vor da rezultate bune. Inamicul era destul de puternic şi nu numai că putea să respingă ofensiva noastră, dar continua el însuşi atacurile cînd într-un loc, cînd în altul. El era gata să facă orice sacrificii pentru a cuceri definitiv Stalingradul şi luptele aproape că nu se întrerupeau pe această direcție.

Era absolut clar că puteam conta pe un succes numai dacă ofensiva va fi minuțios pregătită şi asigurată cu toate mijloacele necesare, bineînțeles în limitele pe care le impuneau posibilitățile de atunci. Gordov a făcut sugestii în acest sens.

Jukov mi-a ordonat să preiau comanda Frontului Stalingrad, care în curînd şi-a schimbat denumirea în Frontul Don, în timp ce Frontul de sud-est şi-a schimbat denumirea în Frontul Stalingrad. I-am declarat lui Gheorghi Konstantinovici că după părerea mea concluziile lui Gordov sînt judicioase şi l-am rugat să-mi lase libertatea de a comanda după cum voi găsi eu de cuviință trupele, în spiritul misiunii date de Cartierul general şi ținînd seama de situația ce s-a creat.

— Cu alte cuvinte, mi-a spus Jukov zîmbind, eu n-am ce căuta aici. Ei bine, plec chiar astăzi!

Într-adevăr, în aceeaşi zi el a plecat cu avionul la Moscova.

Preluînd comanda frontului, am luat contact cu trupele. În compunerea Frontului Don intrau cîteva armate: sectorul Armatei 63 (general V. I. Kuznețov) se întindea pe malul stîng (nordic) al Donului, pe un front de peste 200 de kilometri, avînd pe malul sudic un mic cap de pod în zona Verhni Mamon; Armata 21 (general A. I. Danilov) ocupa şi ea o fîşie pe malul nordic pe un front de 150 kilometri şi avea un cap de pod pe malul sudic, în zona Elanskaia, Ust-Hoperskaia, Serafimovici; Armata 4 de tancuri (general V. D. Kriucenkin) ocupa un sector pe malul nordic şi în spațiul dintre Volga şi Don pe un front de 30 kilometri; Armata 24 (general I. V. Galanin) se apăra în spațiul dintre cele două fluvii, pe un front de 50 kilometri; Armata 66 (general R. I. Malinovski) apăra de asemenea în spațiul dintre Don şi Volga un aliniament de 20 kilometri, flancul ei stîng sprijinindu-se pe Volga.

În felul acesta două armate erau instalate în apărare pe front larg de-a lungul Donului, iar trei armate duceau acțiuni energice în spațiul dintre fluvii, învăluind dinspre nord gruparea principală a trupelor fasciste germane care izbutise să iasă la Volga.

În compunerea Frontului Stalingrad (fost Frontul de sud-est), pe care-l comanda generalul A. I. Eriomenko, au intrat Armata 62 a generalului V. I. Ciuikov (ea se apăra pe teritoriul oraşului, fiind separată de grosul trupelor frontului la nord şi la sud de către trupele inamicului care ajunseseră la Volga), Armata 64 a generalului M. S. Şumilov, Armata 57 a generalului F. I. Tolbuhin şi Armata 51 a generalului N. I. Trufanov, care se apăra pe un front larg la sud de lacul Barmanțak.

Toate marile unități din compunerea Frontului Don aveau efective reduse ca urmare a luptelor îndelungate. Completări aproape că nu primeam. Potrivit hotărîrii Cartierului general,

completările disponibile erau trimise pentru formarea de noi mari unități în spatele frontului.

La sfîrşitul lunii septembrie inamicul a angajat în luptă toate forțele sale, dar nu şi-a realizat obiectivul. Grupul de armate german „A“ ducea lupte grele la poalele munților Caucaz, unde înaintarea lui a fost oprită de împotrivirea energică a trupelor noastre. Afară de aceasta, el a fost nevoit să repartizeze un număr de mari unități din compunerea Armatei 4 de tancuri pentru întărirea Grupului de armate „B“, care se oprise în spațiul dintre Volga şi Don şi ducea lupte grele cu trupele sovietice. În felul acesta hitleriştii nu au reuşit nici să cucerească Caucazul şi nici să iasă la Volga pe toată întinderea de la Stalingrad la Astrahan. Ca şi în 1941, comandamentul hitlerist a greşit în calculele sale, subapreciind forțele şi posibilitățile Uniunii Sovietice. În acest moment comandamentul german ar fi trebuit să aprecieze lucid situația şi să se gîndească la o ieşire rezonabilă din situația critică ce s-a creat. El nu a făcut însă aceasta. Cît despre Cartierul general sovietic şi Marele stat major, ca şi în momentul hotărîtor al luptei pentru Moscova ei au apreciat just posibilitatea de a da o lovitură zdrobitoare inamicului insolent.

După cum am spus, trupele Frontului Don deținеau două capete de pod pe malul sudic al Donului. Ele aveau pentru noi o mare importanță. Inamicul a căutat în cîteva rînduri să le lichideze, ca urmare aceste sectoare ale frontului erau în permanență active. Lupte crîncene se desfăşurau şi în sectoarele armatelor 24 şi 66, dispuse în spațiul dintre cele două fluvii. Ripostînd la fiecare încercare cît de mică a inamicului de a intensifica presiunea asupra apărătorilor Stalingradului, unitățile noastre contraatacau pentru a uşura în acest fel situația armatelor 62 şi 64 care se apărau în oraş. În felul acesta atrăgeam asupra noastră o parte considerabilă a forțelor inamicului, obligîndu-l să țină în spațiul dintre Don şi Volga gruparea lui principală. Temîndu-se de o lovitură în

spatele trupelor care luptau împotriva Frontului Stalingrad, comandamentul hitlerist a concentrat în spațiul dintre cele două fluvii cele mai de nădejde divizii germane, în timp ce la sud, pe aliniamentul lacurilor, se aflau unități româneşti din compunerea Corpului 6 armată.

Eu şi şeful meu de stat major, Malinin, ne-am apucat imediat de treabă. Situația nu ne permitea să procedăm la mari schimbări, dar îndată ce luptele au căpătat un caracter de durată am luat unele măsuri noi, pe care le-am considerat utile. În primul rînd a trebuit să facem ordine în conducerea trupelor. Nu era judicios să menținem punctul de comandă la numai 8 kilometri de limita dinainte, şi încă la flancul frontului, care avea o întindere de peste 400 de kilometri. Am transferat punctul de comandă la Malaia Ivanovka, mai aproape de centru. Am luat apoi contact direct cu trupele, începînd cu flancul drept, respectiv Armata 63. Ceea ce sărea pur şi simplu în ochi erau efectivele extrem de reduse. Dacă în subunitățile speciale (de artilerie, de geniu, de aruncătoare, de transmisiuni) numărul ostaşilor reprezenta cam 5O% din efectivul complet, în regimentele de infanterie el reprezenta 40-30%. Deficitul în puşcaşi era catastrofal.

În pofida grelelor încercări la care eram supuşi, moralul trupelor era bun, domnea un spirit combativ. Comandanții, lucrătorii politici, organizațiile de partid şi de comsomol duceau cu multă pricepere munca de educație în rîndul ostaşilor, popularizau numeroasele exemple de eroism. În luptele pentru Stalingrad eroismul luase, într-adevăr, proporții fără precedent. Munca de partid şi politică era condusă de doi organizatori excelenți. Aeeştia erau generalul A. S. Jeltov, membru al consiliului militar al frontului, şi generalul S. F. Galadjev, şeful direcției politice. Galadjev s-a dovedit a fi un lucrător politic remarcabil, multilateral pregătit, şi un bun tovarăş. Îl caracterizau o energie clocotitoare şi o voioşie demnă de invidiat, o calitate deosebit de valoroasă mai ales pe atunci, cînd momentele grele erau mai multe decît momentele de bucurie. Cu Jeltov am

colaborat un timp foarte scurt. El a fost în curînd transferat la Frontul de sud-vest, dar mi-a lăsat o impresie foarte bună. Era o plăcere să conlucrezi cu el. Era un adevărat comunist, un adevărat bolşevic.

Vizitînd Armata 4 de tancuri mi-am dat seama încă o dată ce pierderi mari în tehnică sufereau marile unităţi de tancuri în urma faptului că erau introduse în luptă pe părţi, neorganizat şi fără asigurarea de artilerie cuvenită. În această armată (care a avut totuşi un anumit rol în zădărnicirea planurilor inamicului de a încercui armatele noastre 62 şi 64 în marele cot al Donului) rămăseseră, în momentul cînd am ajuns acolo, doar 4 tancuri. Unul dintre ofiţerii care mă însoţeau a întrebat în glumă dacă nu cumva acesta este motivul pentru care ea poartă denumirea de armata „4 tancuri". În timp ce soldaţii, cu o amară ironie, au botezat-o armata „de 4 tancuri". Comandantul acestei armate, generalul V. D. Kriucenkin, a fost rechemat la Moscova. Îl cunoşteam încă din timp de pace: comanda Divizia 14 cavalerie din cadrul Corpului 5 cavalerie aflat sub comanda mea. Era un ostaş brav, aprig mînuitor de sabie, care s-a distins în special în luptele cu basmacii. A primit şi el destule răni în aceste încleştări, ceea ce se vedea după numeroasele cicatrice pricinuite de lovituri de sabie care-i brăzdau capul şi faţa.

În locul lui a fost numit generalul P. I. Batov, care poseda o bogată experienţă practică în activităţi de comandă şi manifesta multă iniţiativă. Îl cunoşteam pe Pavel Ivanovici de pe frontul Breansk, unde am avut prilejul să colaborăm. Eram sigur că el va ridica această armată la nivelul exigenţelor. Ea a fost în curînd transformată în Armata 65 de arme întrunite. Trupele ei ocupau un sector deosebit de important, care includea un mare cap de pod pe malul vestic al Donului. Acest cap de pod trebuia menţinut cu orice preţ în mîinile noastre. Folosindu-l ca bază de plecare, trupele noastre îl atacau pe inamic ori de cîte ori întreprindea asalturi împotriva oraşului, dînd astfel ajutor armatelor 62 şi 64 din compunerea Frontului Stalingrad.

Armata 24, a cărei comandă a fost preluată de generalul I. V. Galanin, îşi avea sectorul între cele două fluvii, flancul ei drept sprijinindu-se pe fluviul Don. Era un sector de front deosebit de activ. Armata 24 ducea acțiuni ofensive, atrăgînd asupra sa, ca şi Armata 65, cele mai puternice mari unități germane.

Mi-am dat seama la fața locului că forțele şi mijloacele de care dispunea Galanin nu erau suficiente pentru a se putea obține în acest sector succese cît de cît palpabile. În față se afla un inamic puternic, manevrier, care ocupa şi un aliniament deosebit de avantajos, amenajat anterior de unitățile noastre. Marile unități ale Armatei 24 aveau rîndurile mult rărite după lupte îndelungate şi crîncene. Dar, în pofida oboselii, a pierderilor suferite şi a imposibilității de a realiza succese importante, starea de spirit a ostaşilor şi a comandanților era bună. Toți erau însuflețiți de conştiința faptului că prin acțiunile lor energice ei îi ajută pe tovarăşii care luptă în interiorul Stalingradului.

Mai trebuia să vizitez Armata 66 care, la fel ca şi Armata 24, era dispusă în spațiul dintre cele două fluvii, sprijinindu-se cu flancul stîng pe Volga şi învăluind unitățile germane din Stalingrad dinspre nord. Această situație avantajoasă determina Armata 66 să întreprindă aproape neîncetat acțiuni energice în vederea lichidării coridorului realizat de inamic, prin care Armata 62 din compunerea Frontului Stalingrad era izolată de trupele noastre. Dar ea nu putea îndeplini această misiune cu forțele şi mijloacele de care dispunea. Inamicul, care reuşise să pătrundă la Volga, pusese stăpînire şi pe fortificațiile din aşa-numita centură a Stalingradului, amenajată în timpul verii de trupele noastre. El avea forțe destule pentru a menține aceste poziții. Totuşi, prin acțiunile sale energice, Armata 66 uşura situația apărătorilor oraşului, atrăgînd asupra sa atenția şi eforturile inamicului. În fața Armatei 66 se afla Corpul 14 de tancuri german.

La punctul de comandă al Armatei 66 nu l-am găsit pe comandant. Era la unități, după cum mi-a raportat generalul

F. K. Korjenevici, şeful statului major al armatei, pe care-l cunoşteam încă din 1930. Făcusem parte amîndoi din Corpul 3 cavalerie, în cadrul căruia eu comandam Divizia 7 „Samara“, în timp ce el era şeful secției operații în statul major al corpului. Era un ofițer de stat major foarte bine pregătit. Am fost oarecum surprins de faptul că comandantul armatei a plecat, deşi vizita mea îi fusese anunțată. Korjenevici a vrut să-l cheme la telefon, dar i-am spus că îl voi găsi singur şi cu acest prilej voi vizita unitățile.

Am fost pe la cîteva puncte de comandă de divizie şi de regiment, am ajuns la punctul de comandă al unui batalion, dar nici aici nu am dat de comandantul armatei. Mi s-a spus că se află în sectorul unei companii.

Trebuie să menționez că în acea zi avea loc un duel artileristic destul de activ în sectorul respectiv şi, după toate aparențele, inamicul pregătea o contraacțiune, ca răspuns la atacul întreprins în ajun de unitățile Armatei 66. Am luat hotărîrea să merg şi eu în sectorul companiei unde se afla comandantul armatei: eram curios să văd cu ce se ocupă. Strecurîndu-mă prin şanțurile de comunicație, străbătînd tnanşee pe jumătate surpate, pe alocuri aproape pe brînci, în cele din urmă am ajuns în prima tranşee. Aici l-am văzut pe general, un om de statură mijlocie, bine legat. După prezentări, şi după o scurtă convorbire i-am dat de înțeles că nu e rezonabil ca un comandant de armată să umble tîrîş prin tranşeele companiilor şi i-am recomandat să aleagă un loc mai potrivit pentru a-şi conduce eficient trupele. Rodion Iakovlevici Malinovski a ascultat cu atenție observația mea. Pe fața lui severă a apărut un zîmbet cald.

— Asta înțeleg şi eu. Dar, drept să vă spun, ne vine foarte greu, prea ne presează şefii de sus. De aia am plecat şi eu, cît mai departe de şefi.

Ne-am despărțit ca buni prieteni, ajungînd la o înțelegere reciprocă totală. Desigur, armata trebuia să facă față unei misiuni care-i depăşea forțele, comandantul înțelegea aceasta,

dar mi-a promis să facă totul pentru a intensifica atacurile împotriva inamicului.

Din unele sectoare ale apărării noastre se vedeau bine pozițiile duşmanului. După luptele înverşunate din ultimele zile, pe teren rămăseseră mai multe tancuri avariate, germane şi sovietice. Soldații numeau un asemenea aliniament, cîmp de tancuri. Era un sector de front deosebit de greu. Hitleriştii au săpat tranşee sub tancurile avariate. Aceste maşini scoase din uz au devenit acum puncte de foc greu vulnerabile. Atacurile împotriva lor erau plătite cu un preț foarte mare.

În timp ce mă aflam în unități, la comandamentul frontului au venit cadre noi. Generalul Kazakov a fost numit şef al artileriei frontului, generalul Oriol, şef al trupelor de tancuri, iar generalul Maximenko, şef al transmisiunilor frontului. Aceşti tovarăşi fuseseră alături de mine în zilele cele mai grele, în timpul luptelor de la Moscova, colaborasem cu ei pe frontul Breansk. Numirea lor la Frontul Don era cît se poate de binevenită, mai ales că în viitorul apropiat erau aşteptate evenimente importante.

Trupele frontului s-au consolidat temeinic, adoptînd o apărare activă, lovind energic inamicul cînd într-un sector cînd în altul şi ținîndu-l în felul acesta într-o permanentă stare de încordare, care nu-i permitea să-şi manevreze forțele. Acțiunile noastre se conformau directivei de bază a Cartierului general, care ne cerea să menținem aliniamentul de pe malul Donului şi toate capetele de pod la sud de fluviu şi să ajutăm prin contralovituri date în spațiul dintre Volga şi Don trupele Frontului Stalingrad în vederea menținerii Stalingradului în mîinile noastre. În oraş nu încetau luptele. Armata 62, care apăra oraşul, respingea atac după atac, luptînd literalmente pentru fiecare casă.

Stalingradul semăna acum cu faimoasa „tocătoare de la Verdun“ din timpul primului război mondial. Vrînd cu orice preț să pună stăpînire pe ruinele oraşului, inamicul angaja în acțiune noi şi noi trupe, fără a ține seama de pierderi.

Comandamentul Frontului Stalingrad făcea tot posibilul ca să întărească Armata 62. Cartierul general trimitea la Stalingrad unități de infanterie, de tancuri şi de artilerie. Cele mai multe dintre ele erau trecute imediat peste Volga, în oraş. Cîte ceva mai ajungea şi la Frontul Don. Dar aceste completări nu puteau compensa pierderile pe care le sufeream în timpul contraatacurilor.

În oraş, inamicul răzbise deja în trei locuri spre Volga. Ținînd seama de situația grea a Armatei 62, Cartierul general a ordonat să declanşăm în octombrie o operație ofensivă, la care aveau să participe două fronturi. Frontul nostru, Don, trebuia să-l imobilizeze pe inamic prin acțiuni energice, declanşate din capetele de pod, împiedicîndu-l să trimită întăriri în zona Stalingradului. În timpul acesta, Armata 24, cu unitățile de pe flancul stîng, în cooperare cu Armata 66 aveau misiunea să zdrobească trupele inamice la nord de oraş şi să stabilească contactul cu Armata 62 din compunerea Frontului Stalingrad. În această operație ni s-a dat permisiunea să folosim şapte divizii de infanterie care urmau să ne vină din rezerva Cartierului general. Frontul nu primea însă nici un fel de mijloace de întărire suplimentare (artilerie, tancuri, avioane). În aceste condiții cu greu puteam să ne aşteptăm la succes. Gruparea inamicului dispunea de poziții bine întărite în sectorul respectiv.

Întrucît în ofensiva prevăzută rolul principal revenea Armatei 66, am stat de vorbă cu Malinovski. El m-a rugat să nu angajez în luptă cele şapte divizii noi:

— Singurul rezultat va fi că le vom pierde inutil.

Norocul a fost că la data fixată de Cartierul general nu am primit decît două divizii din cele şapte promise. Ele au fost puse la dispoziția Armatei 66. Celelalte au întîrziat şi le-am lăsat în rezerva frontului. Mai tîrziu ele aveau să joace un rol important.

Aşa cum era de aşteptat, ofensiva noastră nu a dat rezultate. Trupele Frontului Don nu au reuşit să rupă apărarea inamicului. Nici la Frontul Stalingrad ofensiva nu şi-

a atins scopul. Totuşi, inamicul a fost nevoit să-şi mențină gruparea în spațiul dintre cele două fluvii, ceea ce a avut o mare importanță pentru desfăşurarea ulterioară a evenimentelor în zona Stalingradului.

Trupele inamice băteau pasul pe loc. Ele nu reuşeau să înainteze nici în regiunea Volgăi, nici în Caucaz. Comunicațiile lungite peste măsură îi creau inamicului greutăți tot mai mari; au luat amploare acțiunile partizanilor sovietici.

Profitînd de situația creată, comandamentul sovietic a trecut la pregătirea unei puternice contraofensive. Ea trebuia să înceapă, după cum am intuit, concomitent de la flancurile nordic şi sudic. Pentru realizarea planului, gruparea principală a trupelor germane trebuia reținută un timp în spațiul dintre Volga şi Don. Acest lucru se putea obține prin acțiuni energice ale Frontului Don şi ale Frontului Stalingrad în zona Stalingradului. Între timp se efectuau regruparea corespunzătoare şi concentrarea trupelor noastre destinate să execute contralovitura.

Se simțea că inamicul îşi epuizase posibilitățile ofensive. Flancurile grupării lui principale, aflate între cele două fluvii şi în zona Stalingradului, erau slabe, el nu dispunea de rezerve suficiente pentru a asigura o apărare trainică în zona ocupată. Comunicațiile lui erau vulnerabile pe o mare întindere.

Se apropia pentru noi momentul mult aşteptat. Eu şi Eriomenko ştiam încă din octombrie că se pregăteşte contraofensiva. Ne-a vorbit despre ea, în termeni foarte generali, Jukov. El nu ne-a comunicat nici măcar data aproximativă a declanşării operației. Totuşi, cele aflate ne-au permis să luăm măsuri de pregătire, păstrînd bineînțeles în cel mai strict secret scopul lor. Depuneam de asemenea eforturi pentru a induce în eroare pe inamic. Căutam să-l convingem că pregătim ofensiva în spațiul dintre cele două fluvii şi duceam aici cele mai energice acțiuni. În celelalte sectoare ale frontului se imitau lucrări intense de construire a

tranşeelor, fortificațiilor etc. Orice deplasare a trupelor în sectoarele din care trebuia să pornim ofensiva se efectua numai în cursul nopții, respectîndu-se toate măsurile de mascare.

Aviația noastră – Armata 16 aeriană comandată de S. I. Rudenko, un general energic şi cu multă experiență – a primit indicația de a urmări continuu comportarea inamicului, paralel cu îndeplinirea misiunilor de zbor. Trebuia să descoperim la timp momentul regrupării trupelor inamice în sectorul încredințat frontului şi la joncțiunile cu vecinii.

Ca un făcut, tocmai în acest timp, cînd aviatorii trebuiau să îndeplinească atîtea misiuni importante, în rîndurile lor au apărut cazuri de tularemie, boală răspîndită de şoareci. Rozătoarele mişunau în număr foarte mare şi trebuia să luăm măsuri speciale nu numai pentru a-i feri pe oameni de îmbolnăvire, ci şi pentru a preveni deteriorarea avioanelor: şoarecii rodeau izolațiile de cauciuc oriunde reuşeau să pătrundă.

Planul operației ofensive prevedea participarea a trei fronturi. Frontul Stalingrad trebuia să dea lovitura cu flancul său stîng din sectorul lacurilor Sarpa. Frontul Don avea misiunea să imobilizeze prin acțiuni energice în spațiul dintre Volga şi Don forțe inamice cît mai mari, iar cu flancul drept să coopereze activ cu vecinul din dreapta, Frontul de sud-vest, nou înființat, care avea să dea lovitura principală din capetele de pod situate pe malul sudic al Donului.

În felul acesta, se prevedeau două lovituri puternice aplicate în flancurile grupării duşmane de la Stalingrad, urmate de încercuirea ei.

Marele stat major şi Cartierul general au ales cît se poate de bine momentul ofensivei. Aveam posibilitatea să ne asigurăm o superioritate în forțe şi mijloace pe direcțiile loviturilor. Era însă necesar să-l împiedicăm pe inamic să-şi organizeze apărarea, să nu-l lăsăm să retragă trupe din zona interfluvială pentru a-şi crea rezerve.

Înțelegeam cu toții că, în această situație, nu era admisibilă nici o tărăgănare. Acest lucru îl înțelegeau şi Cartierul general şi Marele stat major şi, în consecință, pregătirile pentru operația proiectată se desfăşurau în ritm accelerat. În noiembrie combativitatea inamicului a scăzut vizibil. În oraş el a trecut la acțiuni executate cu grupuri mici. Se putea observa că duşmanul încearcă să treacă la apărare şi în spațiul dintre fluvii.

Schimbări importante au intervenit şi la aripa noastră dreaptă. Am predat noului Front de sud-vest două dintre armatele noastre: 63 şi 21. Ne consolam întrucîtva cu faptul că am început să primim unele completări, din păcate foarte mici. Or, duceam mare lipsă de oameni. Ca întotdeauna în asemenea cazuri, am apelat la personalul serviciilor noastre, al batalioanelor sanitare şi al spitalelor. Statul major şi direcția politică a frontului au întreprins această acțiune în cadrul unităților şi formațiunilor de front, iar comandamentele armatelor, în cadrul marilor unități din subordinea lor. Cu multă greutate am izbutit să găsim un număr de oameni disponibili şi să-i trimitem la unitățile care aveau de îndeplinit misiunile cele mai importante în primele zile ale luptelor.

Despre ofensiva care se pregătea era informat doar un grup mic de stat-majorişti. În această privință, G. K. Jukov, reprezentantul Cartierului general, ne-a pus în gardă cu întreaga rigoare cuvenită.

Toate măsurile se efectuau ca pentru consolidarea apărării.

La 3 noiembrie am fost convocat cu un grup de ofițeri de stat major la o consfătuire în sectorul Armatei 21, care acum intra în compunerea Frontului de sud-vest. Consfătuirea era prezidată de Jukov. Erau de față comandanții armatelor şi diviziilor care aveau să acționeze pe direcția loviturii principale. O atenție deosebită s-a acordat cooperării unităților aflate la joncțiunile fronturilor.

Ulterior am aflat că o consfătuire similară a avut loc şi la Frontul Stalingrad.

În fața comandanților au fost ridicate o serie de probleme interesante, care cereau soluții îndrăznețe; atmosfera era cu adevărat creatoare. Jukov a dat dovadă de o mare erudiție şi de o amănunțită cunoaştere a situației.

Concomitent cu elaborarea planului se luau măsuri pentru asigurarea materială a contraofensivei. Cele trei fronturi primeau cantități însemnate de tancuri, artilerie, muniții. Nu se poate spune că toate acestea curgeau din belşug, dar țara făcea eforturi deosebite pentru a acorda un ajutor maxim armatei sale. Noi toți înțelegeam foarte bine acest lucru şi eram însuflețiți de dorința de a ne arăta la înălțimea aşteptărilor poporului în bătălia care se pregătea. Comandanții şi lucrătorii politici au îndreptat elanul general pe făgaşul necesar: se făcea totul pentru perfecționarea continuă a instrucției militare, pentru întărirea spiritului ofensiv al trupelor.

Împreună cu comandanții de armate Batov, Galanin, Jadov (care l-a înlocuit pe Malinovski, chemat pentru alte misiuni de Cartierul general), Rudenko şi cu şefii de arme am elaborat în amănunțime planul acțiunilor pe care le pregăteam.

Între timp Cartierul general a precizat misiunile noastre.

Fontul de sud-vest urma să execute lovitura principală din capul de pod de la sud-vest de Serafimovici împotriva Armatei 3 române. Dezvoltînd ofensiva în direcția generală Kalaci, el urma să facă în ziua a treia a operației joncțiune cu trupele Frontului Stalingrad (acesta avea misiunea să execute o lovitură de întîmpinare), să înainteze cu aripa sa dreaptă în direcția sud-vest pînă la aliniamentul rîurilor Krivaia şi Cir şi să creeze un front exterior activ al încercuirii.

Frontul Stalingrad avea misiunea să declanşeze ofensiva din zona lacurilor Sarpa, să rupă apărarea într-o fîşie largă, în cadrul căreia se apărau şi trupele Corpului 6 armată român, şi să înainteze spre nord-vest în direcția Sovetski, să

facă joncțiune cu trupele Frontului de sud-vest pentru a nimici apoi în cooperare cu trupele Frontului Don gruparea inamică încercuită. Pentru asigurarea grupării sale de izbire, Frontul Stalingrad trebuia să execute o lovitură secundară pe direcția Abganerovo, Kotelnikovo, formînd şi aici un front exterior al încercuirii.

Frontul Don avea să înceapă ofensiva din capul de pod de la Kletskaia şi din sectorul Kacealinskaia, să zdrobească trupele germane din fața lui, să înainteze pe direcția generală Verteaci şi împreună cu trupele Frontului de sud-vest să încercuiască şi să nimicească gruparea inamicului din cotul mic al Donului. În continuare, împreună cu trupele Frontului Stalingrad, el trebuia să nimicească gruparea principală a inamicului, încercuită în zona Stalingrad. În acest moment Armata 21 avea să revină la noi, ieşind din compunerea Frontului de sud-vest.

Inițial se prevedea ca Frontul de sud-vest şi Frontul Don să treacă la ofensivă la 9 noiembrie, iar Frontul Stalingrad, la 10 noiembrie. Din pricina întîrzierii cu concentrarea forțelor şi mijloacelor, termenul a fost amînat pentru 19 noiembrie în cazul fronturilor de sud-vest şi Don şi respectiv 20 noiembrie în cazul Frontului Stalingrad.

Cu toate că situația reclama accelerarea ofensivei, Cartierul general a dat dovadă de înțelepciune, ținînd cont de propunerile comandanților fronturilor. Trupele au primit astfel posibilitatea să se pregătească mai bine şi să declanşeze ofensiva în mod organizat. Faptul acesta a determinat în bună măsură succesul operației.

Pînă la începerea operației, Frontul Don a primit din rezerva Cartierului general trei divizii de infanterie, completate în proporție de circa 60%, iar Armata 16 aeriană a primit un al doilea corp de aviație de bombardament. Faptul că nu prea primeam mari unități de infanterie nu ne surprindea. Înțelegeam că este nevoie de trupe proaspete în primul rînd acolo unde se decidea soarta întregii operații. Întrucît rolul principal în încercuirea inamicului revenea

Frontului de sud-vest, el primea nu numai infanterie, cît şi trupe mobile în număr mare.

A fost considerabil întărit şi Frontul Stalingrad. Avea şi el misiunea să rupă apărarea germană şi să înainteze rapid în întîmpinarea trupelor Frontului de sud-vest, pentru a închide cercul în jurul grupării inamicului.

Pe baza directivelor Cartierului general şi ținînd seama de situația concretă de pe front a fost elaborată hotărîrea pentru operația ofensivă şi s-au stabilit misiunile trupelor frontului. În cursul luptelor îndelungate pe aliniamentul Donului şi în spațiul dintre fluvii statele majore l-au studiat bine pe inamic şi terenul pe care aveau să se desfăşoare luptele. Faptul acesta ne-a înlesnit în bună măsură fixarea misiunilor pentru armate, cărora li s-a afectat şi timp mai mult pentru organizarea luptei. În orice caz am făcut totul pentru ca statele majore, la fiecare eşalon, să consume cît mai puțin timp pentru elaborarea documentelor necesare, ca această activitate să nu se facă în detrimentul pregătirii trupelor, cărora adesea nu le rămînea decît timpul necesar pentru executarea ordinelor.

În cadrul operației pe care trebuia s-o execute frontul, un rol deosebit de important revenea Armatei 65. Ea trebuia să participe împreună cu Armata 21 (vecina ei din dreapta) la lovitura principală. Cele două armate aveau o misiune comună: să rupă frontul, să nimicească unitățile inamice aflate în fața lor, apoi să pătrundă în flancul şi spatele apărării inamicului de pe aliniamentul fluviului Don şi să înainteze în direcția sud-est spre Verteaci. În fața Armatei 21 se aflau trupe române, iar în fața Armatei 65, unități germane. Ținînd seama de aceasta am căutat să întărim în măsura posibilului armata lui Batov, chiar în detrimentul altor armate.

O misiune deosebit de complexă revenea Armatei 24. Ea trebuia să înainteze în spațiul dintre cele două fluvii cu flancul drept în lungul Donului, să rupă apărarea inamicului şi, înaintînd spre Verteaci, să împiedice retragerea pe malul

estic al fluviului a trupelor inamice care acționau în fața armatelor 65 şi 21. Trebuie să mărturisesc că, avînd în vedere forțele şi mijloacele pe care le puteam repartiza în acest sector, această misiune era vădit nerealizabilă.

Scontam totuşi că prin acțiunile sale ofensive Armata 24 va imobiliza importante forțe ale inamicului, lipsindu-l de posibilitatea de a întări direcția principală, unde se realiza încercuirea inamicului.

Probabil că şi Cartierul general a avut în vedere considerentele de mai sus atunci cînd a cerut frontului nostru să folosească în felul acesta armata lui Galanin.

Întrucît Armata 66 nu a primit nici un fel de mijloace de întărire, i s-a încredințat misiunea să imobilizeze unitățile inamice din fața ei. Ea avea experiența unor asemenea acțiuni. Era însă o misiune destul de grea şi, trebuie s-o spunem, ingrată. Totuşi, la război trebuie să recurgi adesea şi la astfel de acțiuni. Bieții comandanți cărora le revine acest rol consumă adesea mai multă energie decît cei care înaintează pe direcția principală. Totodată nu au nici o perspectivă să se evidențieze! E rău cînd faptul acesta nu este luat în considerare de către superiori. Mi se poate obiecta că asemenea raționamente țin mai mult de domeniul psihologiei. Dar comandantul de oşti trebuie să fie un bun psiholog şi trebuie să înțeleagă ceea ce simte soldatul. Dacă superiorii apreciază la justa lor valoare acțiunile fiecărui comandant şi ale trupelor din subordinele acestuia, ținînd seama de toate dificultățile cu care este confruntat, oamenii se simt însufleții şi încrederea lor în forțele proprii creşte.

Menghina s-a strîns

În pofida timpului extrem de scurt acordat trupelor Frontului Don pentru pregătire, ele au reuşit să efectueze pînă la termenul fixat regruparea şi să ocupe poziția de plecare pentru ofensivă. Ofițerii de stat major, şefii de arme şi servicii ale frontului şi ale armatelor au acționat cu spor şi eficient.

Ceva mai înainte de începerea pregătirii de artilerie am sosit la punctul nostru de comandă ajutător, situat în sectorul Armatei 65, împreună cu K. F. Teleghin, recent numit membru al consiliului militar în locul lui A. S. Jeltov, transferat la Frontul de sud-vest, cu generalii Kazakov, Oriol şi Rudenko.

Prognoza meteorologică pe care am primit-o în ajun fusese favorabilă. S-a văzut însă cu mult înainte de răsăritul soarelui că meteorologii au dat greş. Se lăsase o ceață deasă şi nu era nici un semn că vremea se va îmbunătăți.

Momentul fixat pentru începerea pregătirii de artilerie se apropia. Am discutat cu tovarăşii mei ce corective se impun față de situația care s-a creat şi am dat dispozițiile cuvenite. Exact în momentul stabilit, piesele de artilerie şi aruncătoarele cu reacție au deschis focul asupra duşmanului.

Imediat s-a auzit şi din dreapta bubuitul canonadei: începuse ofensiva vecinului nostru, Frontul de sud-vest.

Aşa a început, la 19 noiembrie 1942, istorica bătălie care a dus la încercuirea unei mari grupări formate din trupe fasciste germane de prim rang.

Dacă pînă în acel moment inamicul mai avea posibilitatea să-şi salveze unitățile de la nimicire printr-o retragere spre vest executată la timpul oportun, acum infatuarea generalilor hitlerişti osîndea aceste trupe la pieire. Nimic nu le mai putea salva. Intrase în acțiune planul elaborat cu iscusință şi minuțiozitate de comandamentul sovietic.

S. I. Rudenko era cuprins de o mare nervozitate. Loviturile masate de aviație, prevăzute de plan, nu puteau fi executate din pricina timpului nefavorabil pentru zbor. I-am permis să acționeze cu celule şi cu avioane izolate. Atacurile lor, efectuate prin surprindere, erau de un mare ajutor pentru infanteria noastră.

Piloții trebuiau să posede o înaltă măiestrie şi mult curaj pentru a conduce aparatele prin ceață, dar au făcut față cu succes misiunii primite, consolidîndu-şi şi mai mult prestigiul în fața soldaților şi ofițerilor frontului.

Avioanele duşmanului aproape nici n-au apărut în acea zi. Aviația noastră, dimpotrivă, îşi intensifica acțiunile, pe măsură ce vremea se îmbunătățea.

Pîcla deasă nu ne permitea observarea cîmpului de luptă. Nu ne-au fost de nici un folos instrumentele optice, de care nu duceam lipsă la punctul nostru de observare. Doar exploziile obuzelor şi proiectilelor grele cu reacție luminau vălul lăptos. Vuietul asurzitor nu înceta nici o clipă.

Dar iată că în acest vuiet puternic au intervenit unele schimbări. Bubuitul exploziilor se deplasase în adîncime. Aşadar, venise momentul executării transportului de foc. Se auzeau pînă la noi strigăte de „ura“ repetate. Au pornit să uruie şenilele tancurilor. Începea atacul. Involuntar, ne-am privit unii pe alții. Toți cei care ne aflam la punctul de observare aveam acelaşi gînd: vor reuşi ai noştri să rupă pozițiile fortificate ale inamicului?

Ne-am încordat auzul. Focul artileriei şi aruncătoarelor duşmanului nu se intensifica. Bubuiturile răsunau sporadic şi neorganizat. Dar pe tot frontul începură să țăcăne mitralierele şi automatele inamicului. Aşadar, pregătirea noastră de artilerie nu neutralizase totul. Din ceață se auzeau lovituri de tun disparate. Ne-am dat seama că punctele de foc erau reduse la tăcere cu ajutorul tunurilor împinse înainte pentru trageri prin ochire directă. Armata 65 folosea pe scară largă acest procedeu. Îl preconiza cu insistență comandantul artileriei frontului, generalul Kazakov. Un adept tot atît de

pasionat al tragerii prin ochire directă era şi S. I. Beskin, comandantul artileriei Armatei 65.

Curînd am început să auzim glasul tunurilor de sprijin nemijlocit al infanteriei; focul inamicului slăbise simțitor, vuietul luptei se îndepărta tot mai mult în adîncime.

Treptat se însenina. Ceața se risipea şi, pe alocuri, cîmpul de luptă se putea observa. Urmăream cu binoclul asaltul crestelor abrupte ale înălțimilor cretacice din zona Kletskaia. Îi vedeam pe ostaşii noştri cățărîndu-se pe stînci, urcînd tot mai sus. Mulți alunecau, cădeau, apoi din nou, ajutîndu-se reciproc, se cățărau cu îndîrjire şi atacau duşmanul. Hitleriştii se împotriveau cu disperare, dar nu reuşeau să se mențină pe poziții. Infanteria noastră îi alunga de pe înălțimi. Fîşia principală a apărării inamicului începu să cedeze. Zdrobind-o, Armata 65 înaintă în adîncime: cu mare greutate la flancul stîng şi cu mai mult succes la cel drept, la joncțiunea cu Armata 21.

În a doua jumătate a zilei inamicul a încercat prin contraatacuri să frîneze înaintarea trupelor noastre. Comandantul Armatei 21, generalul I. M. Cisteakov, introducînd în luptă corpul de tancuri, a înfrînt rezistența duşmanului şi a început să dezvolte succesul.

Comandantul Armatei 65, generalul Batov, a avut o inițiativă bună. El a creat rapid o grupare mobilă improvizată. Adunînd toate tancurile de care dispunea, a îmbarcat pe ele infanterişti şi le-a trimis să învăluie punctele de sprijin ale inamicului. Prin lovituri în flanc şi spate date duşmanului, gruparea mobilă a asigurat înaintarea rapidă a celorlalte mari unități.

Ca urmare a acestor măsuri şi a introducerii în luptă de către comandantul Frontului de sud-vest a armatei de tancuri şi a altor mari unități mobile, frontul inamicului pe direcția loviturii principale a fost rupt şi trupele noastre s-au avîntat în breşă, căutînd să ajungă cît mai repede în zona de întîlnire cu unitățile Frontului Stalingrad, care executau lovitura din sens opus, de la sud la Stalingrad.

Toate încercările inamicului de a împiedica înaintarea trupelor noastre s-au dovedit tardive. Marile lui unități de tancuri şi motorizate, transferate în grabă din zona Stalingradului în sectorul unde se produsese ruperea, au fost introduse în luptă treptat şi, sub loviturile forțelor noastre superioare, au fost înfrînte.

Ofensiva Armatei 24, menită să împiedice retragerea marilor unități ale inamicului atacate de armatele 65 şi 21 pe malul estic al Donului, n-a dus la rezultatele scontate. Hitlerişti mențineau aici cu fermitate un aliniament bine amenajat şi au respins toate atacurile noastre. Regretam că forțele şi mijloacele afectate Armatei 24 nu fuseseră date marilor unități care acum înaintau cu succes.

Fireşte, într-o anumită măsură, Armata 24 şi-a adus contribuția la operația generală, imobilizînd şi atrăgînd asupra sa forțe importante ale inamicului. Ar fi nedrept să se atribuie întreaga vină pentru insucces comandantului Armatei 24, Galanin. Este indiscutabil că el a comis unele greşeli. Dar nu ele au fost hotărîtoare. Pur şi simplu armata nu avea forțe suficiente pentru a rupe apărarea atît de puternică a inamicului.

La 23 noiembrie, trupele fronturilor de sud-vest şi Stalingrad, după ce au zdrobit trupele duşmanului de la flancurile învăluitoare ale grupărilor lor de izbire, s-au întîlnit în raionul Sovetski, la Kalaci, desăvîrşind încercuirea întregii grupări de la Stalingrad. Forțele principale ale Frontului de sud-vest, mai puțin Armata 21, care a revenit în curînd în compunerea Frontului Don, au continuat să înainteze pe direcțiile sud-vest şi vest, realizînd frontul exterior al încercuirii. Frontul Stalingrad, care lăsase trei armate pentru blocarea şi nimicirea inamicului încercuit, a continuat şi el să înainteze cu celelalte forțe spre sud-vest, împingînd frontul exterior cît mai departe de punga ce se formase. Misiunea de a lichida unitățile Armatei 6 şi Armatei 4 de tancuri germane, încercuite în zona Stalingradului, a fost încredințată de Cartierul general fronturilor Don şi Stalingrad. Trupele

noastre au trecut la îndeplinirea acestei misiuni din mişcare, fără a întrerupe ofensiva.

Dinspre vest şi nord inelul era închis de armatele noastre 21, 65, 24 şi 66, iar dinspre sud şi est de armatele 57, 64 şi 62 ale Frontului Stalingrad. Cartierul general ne zorea, cerînd să lichidăm cît mai grabnic gruparea inamică încercuită. Insistența lui era întru totul explicabilă, deoarece odată cu lichidarea pungii deveneau disponibile importante efective ale trupelor noastre, atît de necesare în situația strategică ce se crease. Aceste trupe ar fi putut fi trimise în spatele Grupului de armate „A“ al inamicului pentru a-l bloca în Caucazul de nord, adică pentru a reedita ceea ce se făcuse deja la Stalingrad. Conştienți de importanța acestei misiuni, am luat toate măsurile pentru a o îndeplini cît mai repede. Membrii consiliului militar, toți comandanții şi lucrătorii politici superiori se aflau tot timpul în mijlocul trupelor. Mulți participau chiar personal la atacuri. O atare bravadă nu trebuia încurajată, deoarece ea putea duce nu numai la sacrificii nejustificate, dar şi la slăbirea conducerii unităților şi marilor unități. Toate trebuie făcute cu măsură.

Cîteva zile de lupte îndîrjite au arătat că inamicul încercuit nu poate fi lichidat dintr-o lovitură. Deziderateле rămîneau deziderate, însă noua operație avea nevoie de o pregătire minuțioasă, incluzînd precizarea detaliată a cooperării fronturilor. O soluție şi mai bună ar fi fost o conducere unică a întregii operații.

Timpul trecea, iar rezultatele ofensivei împotriva grupării încercuite erau vădit insuficiente. Armata 21 forțase Donul şi împinsese trupele inamice la est de fluviu, dar acum ducea lupte tot mai grele. S-a oprit şi Armata 65, care a dat de un puternic aliniament de apărare inamic.

Armata 24 mult timp nu a reuşit să rupă apărarea inamică, dar prin acțiunile ei l-a silit pe duşman să scoată din Stalingrad şi să aducă aici cîteva divizii. Aceasta a contribuit la succesul Armatei 66, care a înaintat pe o distanță

apreciabilă spre sud, apropiindu-se de Stalingrad de-a lungul malului Volgăi.

După ce unitățile Armatei 5 au forțat Donul, a înaintat şi Armata 24. Acum, cele două armate, realizînd joncțiunea la flancuri, s-au întors cu frontul spre est, nereuşind totuşi să dea peste cap apărarea bine organizată a inamicului.

În aceeaşi situație se găsea şi Armata 66. După ce a înaintat mai întîi cu succes, ea a fost oprită de inamic pe aliniamentul fostei noastre centuri fortificate de mijloc.

După cum am mai menționat, potrivit hotărîrii Cartierului general, Armata 24 avea misiunea să acționeze ofensiv şi să încercuiască o grupare a inamicului aflată la est de Don. În cazul succesului acestei manevre, ar fi rezultat nişte inele concentrice: încercuire în încercuire. Concomitent cu încercuirea inamicului în punga principală, ar fi trebuit încercuită şi gruparea lui de la est de Don, ceea ce ar fi angajat aproape toate trupele noastre, iar armatele 24 şi 21 ar fi fost nevoite să acționeze în acelaşi timp împotriva grupării de la est de Don, cu frontul spre est, şi împotriva grupării de la Stalingrad, cu frontul spre vest, aflîndu-se într-un coridor îngust. Acest plan a rămas nerealizat.

Ca urmare a ofensivei trupelor noastre, suprafața ocupată de gruparea inamică încercuită s-a redus aproape la jumătate. La sfîrşitul lunii noiembrie ea reprezenta mai puțin de 1 500 kilometri pătrați.

În unele sectoare duşmanul fusese împins înapoi, în altele se repliase singur pe poziții mai avantajoase. Hitlerişti foloseau pe scară largă sistemul nostru de fortificații construit încă în timpul verii, înainte de luptele pentru Stalingrad. Scurtarea frontului apărării a permis inamicului să realizeze o densitate mult mai mare a dispozitivelor sale, iar abundența de fortificații diverse de pe aliniamentul pe care se retrăseseră trupele sale i-au permis să organizeze repede o apărare trainică. Inamicul mai beneficia de un avantaj: avea posibilitatea să manevreze rapid cu rezervele sale în interiorul cercului, transferîndu-le pe oricare din direcțiile amenințate.

E de la sine înțeles că trupele noastre, ale căror rînduri fuseseră rărite considerabil în cursul ofensivei neîntrerupte şi îndelungate, nu puteau învinge din mişcare un atare inamic.

În luptele din 28-30 noiembrie un anumit succes a fost realizat de armatele 21 şi 65. Ele au ocupat localitățile Peskovatka şi Verteaci. În alte sectoare nici noi, nici vecinul nostru nu am obținut rezultate. Vizitînd diverse sectoare, m-am convins că fără o pregătire specială, cît se poate de serioasă a ofensivei, nu puteam spera să repurtăm succese. Într-o discuție la telefonul secret cu Stalin am considerat de datoria mea să-i raportez această situație. Am spus, de asemenea, că ar fi mai indicat ca operația de lichidare a grupării încercuite a inamicului să fie încredințată unui singur front, Stalingrad sau Don, căruia să-i fie subordonate toate armatele care acționau în zona Stalingrad.

Stalin nu mi-a dat un răspuns ferm. Pe atunci atenția Cartierului general era îndreptată spre frontul exterior al încercuirii. În această direcție erau îndreptate forțele din rezerva Cartierului general şi o parte din trupele care luptau cu inamicul încercuit. De la noi au fost luate trei divizii de infanterie şi patru regimente de artilerie antitanc, iar de la Frontul Stalingrad, toate marile unități şi unități de tancuri şi motorizate. Toate acestea au slăbit considerabil marile unități care duceau lupte neîntrerupte la Stalingrad, efectivele lor fiind şi aşa reduse. Cu toate acestea, în situația din acel moment, măsurile luate de Cartierul general erau justificate.

La începutul lunii decembrie frontul exterior al încercuirii se afla la 40-100 kilometri de pungă. Aceasta uşura sarcina lichidării inamicului din interiorul cercului. Era însă evident că nu aveam forțe suficiente pentru a accelera această operație.

La cererea insistentă a Cartierului general, transmisă prin Vasilevski, şeful Marelui stat major, care a venit la frontul nostru, la începutul lunii decembrie am trecut din nou la ofensivă. Am consumat o mare cantitate de muniții din rezervele noastre, care erau din ce în ce mai reduse. Ostaşii

se avîntau cu însufleţire în luptă şi se băteau eroic. Dar inamicul era încă foarte puternic, ocupa poziţii de apărare avantajoase şi bine amenajate. Nu era uşor să-l scoatem de acolo.

Tot corpul de comandă, de la comandantul frontului pînă la comandanţii de plutoane, se afla în mijlocul combatanţilor, studiind în cursul luptelor sistemul de apărare al inamicului şi caracterul acţiunilor sale. Orice iniţiativă judicioasă, de natură să contribuie la succesul luptelor, era sprijinită şi încurajată prin toate mijloacele.

Am remarcat că inamicul foloseşte timpul în care executam pregătirea de artilerie, care adesea avea o durată prea mare, pentru a aduce rezerve în sectorul unde se aştepta să fie atacat şi a zădărnici apoi ofensiva noastră prin foc şi contraatacuri. S-au formulat numeroase propuneri menite să-i contracareze stratagema. Ca urmare a apărut metoda ocupării pe etape a diverselor obiective. Pentru aceste misiuni erau repartizate unităţi bine pregătite, întărite cu artilerie şi tancuri. Pentru asigurarea elementului surpriză, atacul se executa fără pregătire de artilerie, fie ziua, fie noaptea. Asaltul începea odată cu deschiderea focului de artilerie împotriva obiectivului atacat. De îndată ce infanteria, însoţită de tancuri, pătrundea în prima linie de tranşee inamice, artileria muta focul în adîncime şi asupra flancurilor. Între timp, unităţile de infanterie blocau punctele de foc, le distrugeau şi dezvoltau succesul în adîncime. Erau folosite şi alte metode. Am menţionat cele de mai sus pentru a sublinia hotărîrea ostaşilor de a obţine succes cu orice preţ şi de a-şi îndeplini misiunea.

Şi totuşi, nici de data aceasta nu l-am putut zdrobi pe inamic. Dar acţiunile energice ale armatelor noastre şi ale Frontului Stalingrad i-au pricinuit pierderi în oameni şi tehnică, l-au obligat să consume muniţii, de care hitlerişţii încercuiţi dispuneau în cantitate tot mai redusă. Inamicul a fost împins de la Don spre Volga pe o adîncime de 20-30 km, cercul se strîngea tot mai mult în jurul lui.

Cu toate acestea, întinderea frontului, respectiv circumferința inelului, era de 170 kilometri. Pe tot frontul acesta trebuia să-i opunem inamicului dispozitive dense şi trainice care să nu poată fi străpunse de infanteria şi tancurile lui. Terenul pe care se desfăşurau acțiunile era o stepă deluroasă, brăzdată de numeroase rîpe cu malurile abrupte. Inamicul le putea folosi ca adăposturi sigure pentru amplasarea statelor majore, depozitelor şi concentrarea rezervelor tactice.

În partea de sud-est a marii depresiuni străbătute de rîul Rossoşka existau mai multe terenuri netede, bune pentru aterizarea avioanelor (cei asediați erau aprovizionați pe calea aerului). Pe ambele maluri ale rîului Rossoşka se aflau numeroase localități pe care inamicul le transformase în noduri de rezistență. Zăpada acoperise cu un strat gros toate lucrările de apărare, făcînd dificilă descoperirea lor.

Pe un asemenea teren trupele noastre înaintau cu mare greutate. Numeroase coline, rîpe cu malurile abrupte, orientate în principal de la vest spre est, îngreuiau manevra trupelor noastre. Insuficiența acoperirilor şi surselor de apă din zona dispozitivului nostru complica şi mai mult situația.

Iarna era aspră. Suflau vînturi năpraznice, viscolea, gerurile ajungeau la minus 32 de grade, ceea ce îngreuia mult ofensiva.

Repetatele rapoarte pe care le-am trimis Cartierului general, arătînd că nu ne vom putea îndeplini misiunea dacă frontului nu i se va acorda timp suficient pentru executarea regrupării necesare şi dacă nu vom primi forțe şi mijloace suplimentare, şi-au făcut pînă la urmă efectul. Cartierul general a pus la dispoziția Frontului Don Armata 2 de gardă care avea efective complete şi dispunea de un corp mecanizat înzestrat cu tancuri şi alte mijloace. Era o forță impunătoare, şi primirea ei a constituit pentru noi un eveniment important. Toți şi-au recăpătat elanul. Se putea afirma cu certitudine că acum gruparea inamică va fi lichidată într-un timp scurt.

Aceasta avea să permită folosirea în alte sectoare a celor şapte armate angajate în zona Stalingradului şi să elibereze importantul nod de cale ferată Stalingrad, ceea ce ar fi sporit în foarte mare măsură amploarea operației fronturilor de sud-vest şi Voronej pe direcția Rostov.

Fără să aşteptăm sosirea Armatei 2 de gardă, am trecut la pregătirea ofensivei. Vasilevski, reprezentantul Cartierului general, care se afla la noi cu misiunea de a coordona acțiunile celor două fronturi, participa activ la elaborarea planului operației.

La această muncă a fost atras întregul corp de comandă al frontului şi al armatelor, care cuprindea generali şi ofițeri cu multă experiență şi vaste cunoştințe. Teleghin, membru al consiliului militar al frontului, Malinin, şef al statului major, Boikov, şeful direcției operații, Vinogradov, şeful direcției cercetare, Galadjev, şeful direcției politice, locțiitorul meu Trubnikov, Kazakov, comandantul artileriei, Oriol, comandantul trupelor de tancuri şi mecanizate, Proşleakov, şeful trupelor de geniu, Maximenko, şeful transmisiunilor, au participat cu toții la această importantă acțiune.

Planul operației prevedea scindarea grupării încercuite prin lovituri date spre centrul ei din direcții opuse şi lichidarea ulterioară pe părți. Trupele Frontului Don aveau să dea lovitura principală de la vest spre est. În întîmpinarea lor trebuiau să vină trupele Frontului Stalingrad, care urmau să atace dinspre sud-est spre vest.

Anticipînd, trebuie să spun că această idee a fost respectată de-a lungul întregii operații de la început pînă la sfîrşit. Ce-i drept, în funcție de situație şi de forțele de care dispuneam, modificam unele soluții, dar planul de scindare a grupării încercuite mai întîi în două părți prin aplicarea loviturii principale spre centrul ei, de la vest la est, a fost realizat în întregime. Subliniez în mod special faptul acesta, deoarece în unele lucrări apărute după război această problemă a fost prezentată inexact.

Potrivit planului, Armata 2 de gardă, comandată de generalul Malinovski, trebuia să atace la centru, într-un sector îngust; la stînga ei trebuia să atace Armata 21 (general Cisteakov), concentrîndu-şi gruparea principală a forțelor la flancul stîng, iar la dreapta, Armata 65 (general Batov), avînd gruparea principală la flancul drept, alături de Armata 2 de gardă. În felul acesta, la lovitura principală aveau să participe trei armate întărite cu cantitatea maximă de artilerie, tancuri, autotunuri. Armata 16 aeriană (general Rudenko) avea şi ea misiunea să participe cu întreaga ei forță la acțiunile pe această direcție.

Celelalte armate ale Frontului Don, şi anume Armata 24 (Galanin) şi Armata 66 (Jadov), aveau misiunea să acționeze energic în sectoarele lor pentru a nu permite inamicului să retragă forțe în scopul întăririi grupării atacate de noi pe direcția principală.

Frontul Stalingrad trebuia să execute o lovitură de întîlnire cu forțele armatelor 57 şi 64. Armata 62 (Ciuikov), care se afla în Stalingrad, trebuia să imobilizeze prin acțiuni energice forțele inamice aflate în fața ei.

Acest plan, elaborat de noi cu participarea activă a generalului-colonel Vasilevski, a fost prezentat la 9 decembrie Cartierului general şi aprobat.

În timp ce trupele Armatei 2 de gardă executau încă deplasarea, comandantul ei, Malinovski, împreună cu ofițerii statului său major au sosit la noi la Zavorîkino. Acest procedeu se încetățenise de mult în Armata Roşie: în timp ce trupele se deplasează, comandamentul soseşte în zona unde urmează să acționeze, studiază situația şi primeşte misiunile. În felul acesta pregătirea operației este accelerată.

Rodion Iakovlevici nu a apucat însă să treacă la acțiune.

Pe front s-au desfăşurat evenimente care ne-au obligat să amînăm ofensiva.

Pentru a veni în ajutorul trupelor încercuite la Stalingrad, comandamentul fascist german a hotărît să execute o

contralovitură din exterior pe direcția Kotelnikovo. S-a aflat că şi în zona Tormosin se constituie o grupare a inamicului.

În dimineața de 12 decembrie au început luptele în zona Kotelnikovo. Inamicul a presat întrucîtva unitățile Armatei 51 (Trufanov), care acționa pe frontul exterior al încercuirii. Comandantul Frontului Stalingrad, generalul Eriomenko, temîndu-se ca nu cumva inamicul să-şi croiască drum spre gruparea încercuită, s-a adresat Cartierului general cu cererea să-i fie dată Armata 2 de gardă care era în drum spre Stalingrad, pentru a fi folosită împotriva grupării lui Manstein.

Convorbirile pe această temă au fost duse de Vasilevski, prin telefonul secret, în prezența mea. El mi-a transmis apoi receptorul, prevenindu-mă că e vorba ca Armata 2 de gardă să fie transferată Frontului Stalingrad. La telefon s-a auzit vocea lui Stalin. El m-a întrebat care este părerea mea în legătură cu aceasta. Răspunsul meu a fost negativ. Atunci Stalin a reluat discuția cu Vasilevski. Reprezentantul Cartierului general a insistat asupra necesității de a transfera Frontului Stalingrad armata de sub comanda lui Malinovski, deoarece Eriomenko se îndoia că va face față ofensivei inamicului cu forțele de care dispunea. După ce a ascultat părerea lui Vasilevski, Stalin mi-a transmis imediat prin telefonul secret că este de acord cu argumentele acestuia, că hotărîrea mea de a lichida mai întîi gruparea încercuită folosind în acest scop Armata 2 de gardă este o soluție îndrăzneață şi merită toată atenția, dar în situația care s-a creat este prea riscantă, drept care mi se cere să trimit imediat, fără nici o întîrziere, armata lui Malinovski spre Kotelnikovo, la dispoziția lui Eriomenko.

Întrucît am declarat că fără armata lui Malinovski Frontul Don nu va putea lichida gruparea germană încercuită, Stalin s-a arătat de acord să suspende pentru moment această operație, promițîndu-mi să întărească trupele frontului meu cu alte forțe şi mijloace. El a adăugat, de asemenea, că pentru a ne acorda ajutor pe linia întăririi frontului cu artilerie şi

muniții, îl va trimite la noi pe generalul Voronov, comandantul artileriei Armatei Roşii.

În felul acesta ne-am pomenit din nou în vechea situație, ba chiar cu rîndurile marilor noastre unități şi mai mult rărite.

Curînd după această discuție a sosit directiva Cartierului general cu privire la includerea tuturor trupelor care acționau în zona Stalingrad în compunerea Frontului Don. Era o măsură binevenită. Imediat am stabilit legături cu armatele 57, 64 şi 62. De fapt, aceste legături existau încă dinainte. Problema unificării forțelor celor două fronturi fusese luată în considerare mai de mult de către statul nostru major, şi am făcut ceva – deşi nu prea mult – în această privință. Încă cu mult înainte, Vasilevski îmi spusese că Eriomenko, comandantul Frontului Stalingrad, este nemulțumit: se plînge că statul major al lui Rokossovski a trimis ofițeri la marile unități din compunerea frontului său, încercînd să stabilească cu ele contacte. Eriomenko era foarte nemulțumit de acest procedeu. S-a văzut acum că ne-am orientat just. Dispozițiile noastre au înlesnit considerabil stabilirea legăturilor cu armatele recent incluse în Frontul Don.

Am considerat necesar să vizitez personal armatele respective, să fac cunoştință cu noii mei tovarăşi de luptă, cu trupele lor, cu sectoarele în care erau instalate. Am început cu Armata 57, pe care am vizitat-o împreună cu generalul Teleghin.

Armata se afla în porțiunea de sud-vest a inelului de încercuire, ocupînd un aliniament de 25 kilometri de-a lungul rîului Cervlionaia. F. I. Tolbuhin, comandantul armatei, mi-a făcut o impresie cît se poate de bună. Era un general competent, capabil să-şi conducă trupele cu fermitate în orice împrejurări. Punctul lui de comandă se afla într-un sat, unde îi erau asigurate condiții destul de confortabile. Starea de spirit a unităților din compunerea armatei era bună, combativă, deşi după luptele grele se simțea o mare lipsă de efective.

Tolbuhin şi-a exprimat în glumă părerea de rău că el, conducînd la timpul său lucrările de apărare în zona Stalingrad, a făcut exces de zel. Nu a ştiut că tot el va trebui să depăşească aceste obstacole. Trebuie să adaug din partea mea că lucrările fuseseră executate cît se poate de bine. La rîndul său, inamicul a făcut mult pentru a întări aceste poziții. Acum Tolbuhin avea de rezolvat o problemă destul de grea cu forțe relativ reduse.

Am vizitat Armata 64, care ocupa o fîşie de 34 kilometri în porțiunea sudică a inelului de încercuire, cu frontul spre nord. Flancul drept al acestei fîşii se sprijinea pe Volga la sud de Stalingrad, iar cel stîng ajungea la rîul Cervlionaia. Generalul M. S. Şumilov, comandantul armatei, era un militar încercat, avînd bune cunoştințe în domeniul artei militare şi o bogată experiență practică de comandă. Părea un om flegmatic, dar s-a dovedit că în momentele critice este deosebit de energic şi hotărît, iar trupele din subordinea lui au demonstrat că ştiu să dea lovituri usturătoare duşmanului şi în apărare şi în ofensivă. Acum ele se consolidau pe aliniamentul atins, hărțuindu-l pe inamic prin acțiuni energice cînd într-un sector, cînd în altul. Trupele erau dispuse în tranşee şi bordeie, în mijlocul stepei, şi foloseau pe scară largă văile şi rîpele. Consiliul militar al armatei îşi avea sediul într-un adăpost bine amenajat, alcătuit din cîteva încăperi. Pe podele erau preşuri, iar pe pereți, covoare. Gazdele ne-au oferit un prînz sățios şi am putut să ne dăm seama după toate că avem de-a face cu gospodari pricepuți, care ştiu să creeze ostaşilor condiții bune. Peste tot se simțea grija de trupă. Şi aici perioada îndelungată de lupte încordate a dus la greutăți, la lipsă de oameni şi de tehnică. Cu toate acestea starea de spirit a soldaților era bună, ostaşii şi ofițerii aveau încredere în forțele lor.

Ne-am îndreptat apoi spre sectorul Armatei 62, folosind pentru aceasta mijloace de deplasare combinate. Mai întîi a trebuit să trecem pe malul estic al Volgăi, apoi să traversăm

fluviul în direcție contrară, de data aceasta în interiorul oraşului Stalingrad. Volga încă nu înghețase complet, se vedeau mari ochiuri de apă.

Am traversat rîul pe gheață lîngă satul Dubovka. Pe malul celălalt ne aşteptau maşini care ne-au dus pînă la punctul în care trebuia să trecem din nou pe malul vestic. Acesta era drumul cel mai scurt spre dispozitivul Armatei 62. Un ofițer care avea rolul de călăuză ne-a făcut un scurt instructaj. Urmînd indicațiile lui, ne-am aprovizionat cu scînduri şi frînghii pentru trecerea peste porțiunile unde gheața era spartă de exploziile proiectilelor şi am pornit spre malul celălalt. Eram însoțit de Teleghin, de cîțiva ofițeri, de călăuză şi de doi pionieri. Inamicul a observat, bineînțeles, imediat grupul, aşa că în tot cursul traversării am fost ținta focului de artilerie şi de aruncătoare. Am ținut seama de condiții, pe alocuri am accelerat, pe alocuri am încetinit mişcarea noastră şi, ocolind obstacolele, am ajuns cu bine la mal. Aici ne aşteptau V. I. Ciuikov, comandantul Armatei 62, K. A. Gurov, membru al consiliului militar, şi N. I. Krîlov, şeful statului major al armatei.

O scurtă convorbire ne-a permis să facem cunoştință cu ei, apoi ne-am îndreptat spre punctul de comandă şi am intrat în adăpostul consiliului militar. Aici totul se deosebea izbitor de atmosfera pe care o găsisem în Armata 64. Am simțit imediat că ne aflăm pe pozițiile de luptă.

Punctul de comandă al armatei se afla foarte aproape de fluviu, bordeiele erau săpate în malul abrupt şi nisipos al Volgăi. Cu toate că pereții şi tavanul blindajului în care am intrat erau căptuşiți cu scînduri şi placaj, nisipul curgea de peste tot.

Bineînțeles, nici vorbă de preşuri sau covoare. Condițiile de viață erau cu adevărat spartane. Nu te gîndeşti la covoare şi la mobilă cînd numai cîteva sute de metri despart punctul de comandă de limita dinainte. Exploziile bombelor şi proiectilelor făceau să se cutremure totul în jur, iar nisipul, scurgîndu-se printre crăpături, ne ajungea sub cămaşă.

Armata ocupa o fîşie îngustă de-a lungul malului vestic al fluviului şi sectorul de oraş lipit de fluviu. Peste tot se vedeau mormane de ruine în mijlocul cărora pe alocuri se înălțau clădiri lovite de explozii, dar nu total distruse. Printre aceste ruine s-au consolidat trupele Armatei 62, transformîndu-le într-o citadelă inexpugnabilă şi respingînd eroic atacurile furibunde ale inamicului. Cu toate că, în trei locuri, inamicul răzbise la Volga, despărțind marile unități ale armatei, el nu reuşise să pună stăpînire pe tot oraşul, iar în momentul sosirii noastre trecuse deja la apărare. Luptele continuau, dar se dădeau de ambele părți numai pentru obiective izolate, în vederea îmbunătățirii pozițiilor şi în scop de cercetare.

Luptele în interiorul oraşului aveau specificul lor şi cereau ostaşilor şi ofițerilor mult curaj, fermitate, prezență de spirit şi inițiativă. Iar mai presus de toate era nevoie de un sentiment de camaraderie mergînd pînă la jertfirea de sine. Maxima lui Suvorov: „Salvează-ți tovarăşul cu prețul vieții“ a devenit aici lege pentru fiecare. Ostaşii din această bravă armată au demonstrat calitățile cele mai bune proprii soldatului sovietic. Numai datorită acestor calități ei au reuşit să se mențină pe îngusta limbă de pămînt de pe malul Volgăi, pînă în momentul hotărîtor, care acum era aproape. În pofida marilor greutăți moralul trupelor era excelent. Toți aşteptau clipa cînd va începe zdrobirea inamicului şi se pregăteau în vederea ei.

Pe Vasili Ivanovici Ciuikov l-am întîlnit atunci pentru prima oară şi de la bun început m-am pătruns de un profund respect pentru acest general. Din tinerețe mi-au plăcut întotdeauna oamenii cinstiți, curajoşi, hotărîți, cu caracter deschis. Aşa l-am văzut pe Ciuikov. Părea uneori cam aspru în comportare, dar la război, mai ales în condițiile în care se afla acum, era poate greu să fie altfel. Numai un ostaş cu calitățile lui a putut să reziste şi să se mențină pe această limbă de pămînt. Fermitatea şi spiritul de abnegație al comandantului armatei constituiau o vie pildă pentru subalternii lui şi au contribuit în mare măsură la dîrzenia de

care au dat dovadă toți soldații şi ofițerii care luptau la Stalingrad pentru Stalingrad.

Omul acesta a produs asupra mea o puternică impresie şi, chiar din ziua în care am făcut cunoştință, ne-am împrietenit.

Am făcut calea întoarsă pe acelaşi traseu pe care am ajuns la Stalingrad. Pe malul drept al Volgăi, înainte de a ne întoarce la punctul nostru de comandă, am făcut o scurtă vizită lui A. S. Jadov, comandantul Armatei 66. Acțiunile ofensive duse fără întrerupere s-au repercutat simțitor asupra stării trupelor. În unități şi mari unități efectivele s-au redus la 30-40%; în special a avut de suferit infanteria. Şi totuşi, pe ostaşi îi aşteptau încă noi lupte grele. Se impuneau măsuri urgente pentru a completa cît de cît marile unități ale acestei armate.

Am vizitat aliniamentul pe care îl ocupase inamicul cu puțin timp înainte de a se retrage din oraş. Ne-am putut da seama cît de puternice erau aceste poziții. Pe o întindere foarte mare, de-a lungul aliniamentului defensiv, se afla un mare număr de tancuri avariate şi arse, trist rezultat al contraatacurilor declanşate în grabă de trupele noastre, care se angajau în luptă fragmentat, în perioada ofensivei germane spre Volga. Nu, trebuie să organizăm ofensiva altfel! Trebuie s-o pregătim în modul cuvenit!

Sfîrșitul grupării inamice

Ca urmare a trecerii Armatei 2 de gardă în compunerea Frontului Stalingrad a trebuit să introducem importante corective în planul operației. Schema a rămas cea veche: scindarea grupării inamice în două părți, dar acum nu prin aplicarea a două lovituri, ci printr-o singură lovitură principală de la vest spre est.

Planul a fost definitivat cu participarea activă a lui N. N. Voronov, care a venit la Zavorîkino, unde se afla punctul nostru de comandă, la 19 decembrie.

La 27 decembrie planul a fost prezentat Cartierului general.

Frontul Don avea misiunea să zdrobească douăzeci şi două de divizii inamice, cu un efectiv total, la sfîrşitul lunii decembrie, de circa 250 000 de oameni. În fîşia principală, de-a lungul liniei frontului de încercuire, erau instalate în apărare cincisprezece divizii de infanterie, trei divizii motorizate şi una de tancuri. În rezerva inamicului se aflau două divizii de tancuri şi una de cavalerie. În afară de aceasta, el dispunea de 149 de unități independente aparținînd diverselor arme, unități folosite atît pentru completarea diviziilor de infanterie care se apărau pe fîşia principală, cît şi pentru întărirea marilor unități din rezervă.

Rezervele erau astfel dispuse încît formau înlăuntrul încercuirii un fel de inel concentric, ceea ce contribuia la creşterea adîncimii apărării şi oferea posibilități de manevră pentru contraatacuri în orice direcție. În decembrie trupele fasciste germane au efectuat un mare volum de lucrări pentru întărirea pozițiilor lor. În fîşia principală a apărării şi pe

aliniamentele intermediare duşmanul a creat o reţea de puncte de sprijin şi de noduri de rezistenţă. În partea de vest a zonei respective el a folosit instalaţiile din fosta noastră centură de apărare de mijloc care se întindeau pe malul stîng al rîului Rossoşka şi mai departe spre sud-est pe malul drept al rîului Cervlionaia. Pe acest aliniament inamicul avea posibilitatea să-şi perfecţioneze apărarea, creînd o linie compactă de fortificaţii.

În partea de est a inelului, unde de asemenea trecea fosta noastră centură interioară de apărare, inamicul a amenajat alte puncte de sprijin şi noduri de rezistenţă, reţeaua lor avînd o adîncime pînă la 10 km şi ajungînd la Stalingrad.

Hitlerişţii au recurs pe scară largă la minarea căilor de acces spre punctele de sprijin şi a direcţiilor expuse atacurilor cu tancuri. Au fost adaptate în vederea apărării rambleurile de cale ferată, tancurile, vagoanele şi locomotivele scoase din uz.

În felul acesta inamicul încercuit nu numai că dispunea de forţe considerabile, dar se şi sprijinea pe poziţii bine pregătite din punct de vedere genistic, mult dezvoltate în adîncime.

Toate acestea impuneau concluzia că în situaţia care s-a creat inamicul va face totul pentru a prelungi rezistenţa grupării încercuite în zona Stalingrad. El urmărea să angajeze cît mai multe forţe sovietice în operaţiile împotriva acestei grupări, ceea ce i-ar fi înlesnit închiderea imensei breşe care se crease în frontul lui ca urmare a ofensivei noastre pe direcţiile Stalingrad şi Rostov.

Faptele sînt de mult consumate, dar eu cred şi acum că ar fi fost indicat ca Armata 2 de gardă să fie folosită aşa cum planificase Cartierul general la început. În felul acesta gruparea încercuită ar fi fost lichidată mai repede. Această variantă îndrăzneaţă deschidea imense perspective pentru acţiunile ulterioare ale trupelor noastre la aripa sudică a frontului sovieto-german. Jocul merita o miză mare.

Fireşte, mi se pot face reproşuri că acum, cînd totul a devenit clar, este uşor să emiţi cu curaj tot felul de opinii, dar

eu am insistat şi atunci asupra folosirii Armatei 2 de gardă în primul rînd pentru nimicirea grupării încercuite, şi propuneam ca în cazul apropierii din exterior a unor forțe inamice să întoarcem împotriva lor întreaga Armată 21. Cartierul general a preferat o altă variantă, care ne asigura împotriva unor eventuale surprize.

Hitleriştii dispuneau în interiorul pungii de cîteva aerodroame bine amenajate, care puteau primi un mare număr de avioane. Trebuia să distrugem acest pod aerian prin care gruparea încercuită era aprovizionată cu alimente şi muniții. În vederea organizării blocadei au sosit la Frontul Don generalii de aviație Novikov şi Golovanov. Ei s-au achitat cu succes de această misiune.

Cartierul general ne-a prevenit că nu putem conta pe întărirea frontului nostru cu unități de infanterie şi tancuri. Faptul acesta obliga pe toți cei care răspundeau pentru succesul operației şi, în primul rînd, pe comandantul frontului, să-şi facă bine socotelile în ceea ce priveşte folosirea forțelor de care dispuneau.

Ca urmare a vastei activități desfăşurate de statul major al frontului, de comandanții de arme şi de servicii, precum şi datorită marelui ajutor pe care ni l-au acordat reprezentanții Cartierului general, Voronov, Novikov şi Golovanov, pregătirile pentru bătălie au fost puse la punct. Pînă în momentul cînd trebuia să înceapă ofensiva, frontul a primit din rezervele Cartierului general 20 000 de ostaşi în vederea completării celor şapte armate, ceea ce era de fapt o picătură într-un ocean.

Am mai strîns încă circa 10 000 de ostaşi prin reducerea personalului serviciilor, prin trierea celor aflați în spitale şi batalioane medico-sanitare, atrăgînd în rîndurile combatanților pe toți cei capabili să poarte arme. În urma insistențelor lui Voronov, Cartierul general ne-a transferat o divizie de artilerie de rupere, două regimente de tunuri de mare putere, un divizion de artilerie de mare putere, cinci regimente de artilerie antitanc, un regiment de artilerie

antiaeriană, două divizii de aruncătoare cu reacție şi trei regimente de tancuri. Nu ne puteam aştepta la mai mult. Misiunea ce ni se încredințase trebuia executată cu mijloacele de care dispuneam în acest moment. Ele trebuiau însă folosite cu pricepere, ținînd seama de situația concretă.

Lovitura principală era executată cu trei armate: în centru, pe un front îngust, era dispusă Armata 65, întărită la maximum cu artilerie şi aruncătoare de toate tipurile, cu instalații de rachete, tancuri şi unități de geniu; la dreapta ei se afla Armata 21, iar la stînga, Armata 24, de asemenea întărite cu artilerie şi cu alte mijloace, dar în cantități mai mici.

Întreaga aviație a Armatei 16 aeriene urma să acționeze pe direcția principală.

Celelalte armate – 57, 64, 62 şi 66 – aveau misiunea să atace în diferite sectoare, atrăgînd asupra lor forțe cît mai mari ale inamicului şi limitîndu-i posibilitățile de manevrare. Aceste armate aveau să acționeze numai cu mijloacele lor proprii.

Moscova ne cerea să începem ofensiva cît mai repede. Datorită prezenței reprezentanților Cartierului general în rîndurile noastre am putut obține o oarecare amînare, necesară pregătirii trupelor. Cererea de amînare avea ca motiv principal întîrzierea sosirii artileriei, a aruncătoarelor şi a altor mijloace de întărire, precum şi a munițiilor. Grija de a accelera primirea acestor mijloace, în primul rînd a artileriei şi a munițiilor, şi-a asumat-o Voronov, care întreținea o permanentă legătură cu şeful serviciilor Armatei Roşii, generalul A. V. Hruliov.

Tot colectivul de conducere a frontului îşi desfăşura activitatea în mijlocul trupelor, pregătindu-le pentru ofensivă. Au depus eforturi rodnice aparatul politic al frontului şi al armatelor, organizațiile de partid şi comsomoliste. Ca urmare a crescut şi mai mult elanul ofensiv al trupelor. Soldații şi ofițerii aşteptau cu însuflețire semnalul pentru începerea luptelor.

Într-una din zile, pe cînd vizitam Armata 65, i-am amintit la o ceaşcă de ceai lui Pavel Ivanovici Batov o discuție pe care am avut-o la telefon. Asta se întîmplase pe timpul grelelor lupte din decembrie, cînd ni se cerea cu insistență să lichidăm cît mai repede gruparea inamică recent încercuită, deşi ne lipseau pentru aceasta forțele şi mijloacele. L-am chemat atunci la telefon pe Batov şi l-am întrebat cum se desfăşoară ofensiva.

— Trupele înaintează, a fost răspunsul lui.

— Cum înaintează?

— Tîrîş-grăpiş.

— Şi cît de departe s-au tîrît?

— Pînă la orizontala a doua a gorganului Kazacii.

Cu toate că aceste răspunsuri îmi provocau ciudă, îmi venea să rîd. Înțelegeam foarte bine starea de spirit a comandantului armatei pe care situația grea îl obliga să-mi raporteze aşa cum îmi raportase. I-am spus atunci că dacă trupele lui înaintează tîrîş-grăpiş şi au ajuns numai la o orizontală imaginară oarecare îi ordon să înceteze ofensiva, să retragă trupele pe baza de plecare şi să treacă la apărare, limitîndu-se la acțiuni de cercetare prin luptă, pentru a-l menține pe inamic în tensiune.

Desigur, pentru un asemenea ordin dat de capul meu, aş fi putut să fiu zdravăn mustrat. M-am obişnuit să mă adresez în asemenea cazuri direct lui Stalin. De cele mai multe ori el confirma hotărîrea comandantului frontului, dacă acesta invoca argumente convingătoare şi ştia să dea dovadă de perseverență, susținîndu-şi cauza. Întocmai aşa s-au petrecut lucrurile şi în acest caz. După ce m-a ascultat cu atenție, Stalin, căruia la început era să-i sară țandăra, s-a declarat de acord cu hotărîrea mea. Asta ne-a ajutat să facem economie de forțe, tehnică şi muniții pentru bătălia decisivă.

După ce i-am amintit lui Batov grelele momente prin care am trecut, mi-am exprimat încrederea că acum, cînd armata a primit ca întărire o asemenea cantitate de artilerie şi de alte mijloace, trupele lui nu se vor mai „tîrî“, iar înaintarea lor nu

va avea drept țintă nişte orizontale, ci obiective concrete. Pavel Ivanovici a fost, bineînțeles, de acord cu mine. Trupele acestei armate aveau de îndeplinit o misiune grea: ele trebuiau să declanşeze lovitura principală.

Un rol important i se rezerva în operație artileriei. De aceea s-a acordat o deosebită atenție rezolvării minuțioase a tuturor problemelor legate de folosirea acestei arme şi de cooperarea ei cu infanteria şi cu tancurile. De aceste probleme s-a ocupat în special generalul V. I. Kazakov, comandantul artileriei frontului, împreună cu statul său major. Dispuneau de suficiente cunoştințe şi de o mare experiență, aşa că nu aveam îndoieli că artileria va fi folosită eficient şi va face tot ce depinde de ea.

La 31 decembrie, profitînd de o anumită acalmie (desigur, relativă), am hotărît să întîmpinăm festiv Anul nou. La cartierul nostru general s-au adunat membrii consiliului militar al frontului şi tovarăşii de la Moscova: generalii Vasilevski, Novikov, Golovanov, scriitorii Wanda Wasilewska şi Alexandr Korneiciuk. La rugămintea lui Novikov, aviatorii au adus, cu una din cursele obişnuite, un brad, pe care l-am împodobit şi noi cu ce am putut. Întreaga serbare a fost improvizată, dar a decurs foarte plăcut.

Am întîmpinat Anul nou într-o atmosferă intimă, camaraderească. S-au rostit multe urări frumoase, întreaga reuniune era dominată de o profundă încredere în victoria iminentă asupra duşmanului.

Ne-am amintit şi de cei de acasă. Familia mea se afla deja la Moscova. Soția mea participase intens la activitatea Comitetului antifascist al femeilor sovietice, iar fiica mea intrase la şcoala de cercetaşi şi agenți de legătură, organizată de statul major central al mişcării de partizani.

În timpul discuțiilor cineva a amintit că în istorie se cunosc multe cazuri cînd inamicului încercuit i se prezenta un ultimatum prin care era somat să capituleze.

În seara aceea nimeni nu a acordat o atenție deosebită acestei sugestii. Dar în ziua următoare mi-a venit ideea să

întreb la Marele stat major: nu ar fi oare cazul să recurgem şi noi la această străveche uzanță cavalerească? Dacă memoria nu mă înşală, am stat de vorbă în această chestiune prin telefonul secret cu generalul Antonov, care la Moscova ținea locul şefului Marelui stat major. Mi-a promis să discute cu conducerea şi să-mi comunice rezultatul. Totodată mi-a sugerat că n-ar fi rău să schițez pentru orice eventualitate un proiect de ultimatum.

Le-am relatat lui Voronov, Novikov, Golovanov, Malinin, Galadjev şi altor tovarăşi discuția cu Antonov. Această inițiativă a suscitat interesul general. Nikolai Nikolaevici Voronov, la rîndul său, a stabilit imediat legătura cu Moscova. Nu aveam la îndemînă nici un fel de materiale documentare. Ne-am străduit să ne amintim amănunte în legătură cu evenimente istorice din trecutul îndepărtat, cazuri de asediere a unor castele, cetăți şi oraşe.

Prin eforturi comune am redactat un text de ultimatum. În curînd am primit un telefon de la Cartierul general. Mi s-a comunicat că propunerile noastre au fost foarte bine primite de Stalin şi ni s-a cerut să prezentăm de urgență proiectul nostru de ultimatum.

Cu modificări neînsemnate, textul pregătit de noi a fost aprobat. Ni s-a indicat să înmînăm ultimatumul generalului-colonel von Paulus, comandantul Armatei 6 germane, sau locțiitorului său, cu o zi sau două înainte de declanşarea ofensivei.

Documentul respectiv este binecunoscut. În el se spunea că Armata 6 germană, mari unități din Armata 4 de tancuri şi unitățile de întărire care le-au fost afectate sînt complet încercuite de trupele noastre încă de la 23 noiembrie 1942. Toate încercările comandamentului german de a despresura gruparea încercuită au eşuat. Unitățile germane care i-au venit în ajutor au fost înfrînte de Armata Roşie, iar rămăşițele lor se retrag în direcția Rostov. Aviația de transport germană care aproviziona pe cei încercuiți cu cantități minime de alimente, muniții şi combustibil, suferea pierderi foarte mari

în avioane şi oameni de pe urma loviturilor aviației ruseşti. Ajutorul care era trimis trupelor încercuite devenea un ajutor iluzoriu. Situația celor încercuiți era grea. Ei sufereau din pricina foamei, a bolilor şi a frigului. Aspra iarnă rusească abia începea. Erau de aşteptat geruri năpraznice şi viscole. Soldații germani nu dispuneau de echipament de iarnă, iar condițiile sanitare în care se aflau erau cît se poate de proaste.

„Dumneavoastră, în calitate de comandant, şi toți ofițerii din cadrul trupelor încercuite – se spunea în continuare în ultimatum – vă dați foarte bine seama că nu aveți nici o posibilitate reală de a rupe încercuirea. Situația voastră este deznădăjduită şi continuarea rezistenței nu are nici un sens.

Față de situația fără ieşire creată pentru voi, pentru a evita o vărsare de sînge inutilă, Vă propunem să acceptați următoarele condiții de capitulare:

1. Toate trupele germane încercuite, în frunte cu Dumneavoastră şi comandamentul Dumneavoastră, vor înceta rezistența.

2. Veți pune în mod organizat la dispoziția noastră întregul personal, armamentul, întreaga tehnică de luptă şi materialele militare în stare bună.

Tuturor ofițerilor, subofițerilor şi soldaților care vor înceta rezistența noi le garantăm viața şi securitatea, iar după terminarea războiului – înapoierea în Germania sau în orice altă țară în care vor dori prizonierii de război.

Toți cei care se vor preda vor păstra uniformele militare, însemnele de grad şi decorațiile, lucrurile personale, obiectele de valoare iar ofițerii superiori, şi armele albe.

Tuturor ofițerilor, subofițerilor şi soldaților care se vor preda li se va asigura imediat o alimentație normală.

Toți cei răniți, bolnavi şi degerați vor primi asistență medicală”.

Separat se preciza modul în care trebuia să se răspundă la cererile noastre.

Ultimatumul se încheia cu avertismentul că, dacă condițiile nu vor fi acceptate, unitățile Armatei Roşii vor fi nevoite să ducă lupta pînă la nimicirea trupelor germane încercuite, iar vina pentru aceasta va reveni comandamentului german.

Documentul era semnat de generalul-colonel de artilerie Voronov, în calitate de reprezentant al Cartierului general al Comandamentului suprem al Armatei Roşii, şi de mine, în calitate de comandant al Frontului Don.

După discuții neplăcute cu Cartierul general, data începerii ofensivei a fost totuşi amînată, aşa cum am cerut: de la 6 la 10 ianuarie. Dar şi pînă la această dată trupele ar fi reuşit să se pregătească doar cu multă greutate. Ne mai salva faptul că în timp ce unitățile se regrupau, comandanții, fără să aştepte sosirea trupelor, plecau în raioanele de concentrare şi precizau la fața locului misiunile. La drept vorbind, pentru ca să fim într-adevăr gata de asalt, mai aveam nevoie de încă cîteva zile, dar Cartierul general era de neînduplecat. Dealtfel, şi noi ne dădeam seama că fiecare oră e prețioasă. Situația generală care se crease la aripa de sud a frontului sovieto-german era cît se poate de favorabilă pentru Armata Roşie. Frontul de sud şi gruparea de nord a Frontului transcaucazian trecuseră la ofensivă împotriva grupării inamicului din Caucazul de nord. Frontul de sud-vest continua ofensiva în partea răsăriteană a Donbassului. Urma să se angajeze în ofensiva generală şi Frontul Voronej împotriva grupării inamicului care se apăra pe cursul superior al Donului.

Pentru dezvoltarea succesului acestei vaste operații strategice, Cartierul general avea nevoie de rezerve, şi cu cît acestea ar fi devenit disponibile mai curînd, cu atît mai importante ar fi fost rezultatele. Iată de ce ne străduiam să lichidăm cît mai grabnic gruparea inamică încercuită. Toți – de la general pînă la soldat – înțelegeau importanța acestei misiuni.

Înainte de începerea ofensivei am făcut uz de toate mijloacele de propagandă scrisă şi orală, adresîndu-ne trupelor inamice încercuite. Această activitate se desfăşura pe baza unui plan elaborat de statul major şi direcția politică a frontului. Ne-a fost de mare ajutor grupul de antifascişti germani care se afla în rîndurile noastre, împreună cu remarcabilul militant al mişcării muncitoreşti germane, Walter Ulbricht. Din grupul de tovarăşi germani făceau parte şi scriitorii Erich Weinert şi Willi Bredel. Ei se adresau soldaților şi ofițerilor din gruparea încercuită cu apelul să înceteze împotrivirea zadarnică şi să depună armele cît timp nu era prea tîrziu.

Întrucît Cartierul general ne-a cerut să transmitem inamicului ultimatumul cu două zile înainte de începerea ofensivei, am hotărît s-o facem în dimineața zilei de 8 ianuarie. Această misiune de răspundere a fost încredințată direcției cercetare a frontului, în fruntea căreia se afla generalul I. V. Vinogradov, excelent tovarăş şi militar priceput. Ni se recomanda ca pentru executarea acestei misiuni să folosim voluntari. S-au oferit foarte mulți doritori. Vinogradov a ales ca parlamentar pe maiorul A. M. Smîslov, iar ca interpret, pe căpitanul N. D. Deatlenko. Potrivit ritualului, îi însoțea şi un gornist. Vinogradov în persoană şi-a asumat sarcina să-i conducă pe solii noştri pînă la o distanță care să-l ferească pe el vederii inamicului.

Cu o seară mai înainte, comandantul Armatei 6 germane, von Paulus, şi statul său major fuseseră anunțați prin radio despre trimiterea parlamentarilor în locul şi momentul stabilit. Se preciza că ei vor veni fără arme şi vor purta un steag mare alb. În momentul apropierii de locul indicat, gornistul va da semnalul corespunzător, anunțînd sosirea parlamentarilor.

În sectorul unde urma să aibă loc întîlnirea parlamentarilor cu partea adversă am ordonat încetarea focului pe tot timpul procedurii. Aceeaşi condiție era pusă şi

inamicului, care la momentul indicat trebuia să-şi trimită ofițerii împuterniciți.

Fireşte, am organizat observarea sectorului respectiv şi am pregătit pentru orice eventualitate mijloacele de foc şi trupele.

Noaptea de 8 ianuarie am petrecut-o într-o stare de surescitare (cel puțin în ceea ce mă priveşte). Cînd mă întîlneam cu tovarăşii mei de lucru, la masă sau la comandament, unicul subiect de discuție era ce ne va aduce ziua de mîine. Reprezentanții Cartierului general nu rămîneau nici ei de o parte şi formulau cu însuflețire diverse ipoteze. Cît am fi vrut cu toții ca inamicul să înțeleagă logica evenimentelor! Cîte vieți omeneşti ar fi putut fi salvate în acest fel!

Comandamentului fascist german i se oferea şansa de a evita dezastrul care amenința trupele încercuite. Rațiunea trebuia să-i sugereze unica soluție judicioasă: acceptarea condițiilor de capitulare propuse de noi.

Exact la ora stabilită parlamentarii noştri au ieşit din adăpost şi, cu steagul alb desfăşurat, în sunetele puternice ale goarnei, s-au îndreptat spre pozițiile germane.

S-a întîmplat aşa cum presupusesem atît eu, cît şi N. N. Voronov: din partea inamicului n-a ieşit nimeni în întîmpinarea parlamentarilor noştri. Mai mult chiar, s-a tras asupra lor: mai întîi focuri răzlețe de armă, apoi s-a tras cu mitraliera şi chiar cu aruncătoarele.

Parlamentarii au fost nevoiți să se întoarcă. Bietul Vinogradov a trebuit să se tîrască o bună distanță: fără să existe vreun motiv special, el era ținta unui foc deosebit de intens.

Încercarea noastră de a da dovadă de umanitarism față de inamicul ajuns într-o situație critică nu a fost încununată de succes. Încălcînd în mod grosolan uzanțele internaționale, hitleriştii au deschis focul asupra parlamentarilor. Nu ne rămînea decît o soluție: să recurgem la forță.

Rezultatele demersului nostru au fost raportate Cartierului general. În aceeaşi zi m-am deplasat în sectorul Armatei 65

pentru a pune la punct cîteva probleme legate de pregătirea ofensivei. Trupele tocmai îşi ocupau poziţiile de plecare, aşa că la nivelul regimentelor şi al batalioanelor misiunile erau precizate în teren.

Ne-am adunat în adăpostul lui Batov. Generalul Glebov, şeful statului major al Armatei 65, în prezenţa şefilor de arme, a raportat că unităţile din compunerea armatei sînt gata pentru acţiune. Am luat pe loc hotărîrea de a întări Armata 65 cu două divizii de infanterie de la Armata 24 şi cu una de la Armata 21. S-au dat imediat dispoziţiile cuvenite.

Tot în această zi l-am vizitat pe Cisteakov, comandantul Armatei 21. În prezenţa mea, V. A. Penkovski, şeful de stat major al armatei, i-a raportat comandantului armatei că trupele sînt pregătite pentru executarea misiunii. Mă interesa în mod deosebit problema cooperării între armatele lui Batov şi Cisteakov în vederea lichidării aşa-numitului ieşind de la Marinovka, un sector în care unităţile inamice au pătruns adînc în dispozitivul trupelor noastre. Acest ieşind trebuia lichidat chiar la începutul operaţiei, ceea ce avea să uşureze în continuare acţiunile celor două armate.

În timp ce eram la Armata 21, m-a căutat la telefonul secret Malinin. El mi-a spus că într-o convorbire cu Cartierul general lui Voronov i s-a recomandat să mai facem o încercare, trimiţînd parlamentari din porţiunea sudică a încercuirii, bunăoară din sectorul armatei lui Tolbuhin. Am răspuns că din moment ce Cartierul general consideră utilă o asemenea măsură, nu am, bineînţeles, obiecţii, cu toate că nu mă îndoiesc că şi această tentativă va eşua. I-am încredinţat lui Malinin organizarea acestei misiuni. În cursul zilei şi al nopţii am continuat să transmitem la radio condiţiile de capitulare. Aviaţia a lansat deasupra teritoriului încercuit foi volante cuprinzînd îndemnul adresat soldaţilor şi ofiţerilor germani de a înceta rezistenţa. Aceiaşi tovarăşi care fuseseră parlamentari în ziua precedentă s-au oferit să repete încercarea.

De data aceasta lucrurile s-au petrecut oarecum altfel. În dimineața de 9 ianuarie, parlamentarii noştri au reuşit să ajungă cu bine pînă la pozițiile inamicului, unde, în locul convenit, au fost întîmpinați de ofițeri germani. Refuzînd să le înmîneze acestora mesajul, parlamentarii au cerut să fie conduşi la punctul de comandă. Ei au sosit acolo cu ochii legați. La punctul de comandă li s-a scos legătura de pe ochi şi parlamentarii s-au văzut în fața unui grup de ofițeri superiori germani. În prezența lor, unul dintre ofițeri a raportat prin telefon superiorului său despre sosirea parlamentarilor sovietici şi a adăugat că aceştia cer să predea personal lui Paulus mesajul cu privire la capitulare. După cîtva timp, emisarilor noştri li s-a declarat că comandamentul trupelor germane refuză să accepte ultimatumul, al cărui conținut îi este bine cunoscut din emisiunile radio. Parlamentarii au făcut apoi calea întoarsă, fără nici o peripeție. Cu aceasta s-a încheiat încercarea de a chema la rațiune comandamentul fascist german. După ce am raportat că inamicul a respins ultimatumul, Cartierul general ne-a urat succes în îndeplinirea misiunii pe calea armelor.

Doream să urmăresc începutul ofensivei din sectorul Armatei 65, care dădea lovitura principală. Împreună cu Voronov şi Kazakov am sosit la punctul de observare al lui Batov înainte de a se fi luminat de ziuă. Trupele ocupaseră pozițiile de plecare. Împrejur era linişte, nu se observa nici o agitație. Totul încremenise în aşteptarea semnalului.

Dar în adîncimea dispozitivului inamic izbucneau deja fulgerările exploziilor: aviația cu acțiune îndepărtată a lui Golovanov bombarda aerodroamele şi obiectivele mari. Coloane de foc se înălțau şi mai aproape: aviația lui Rudenko începuse să piseze pozițiile de artilerie ale duşmanului. Ba într-un sector, ba în altul, antiaeriana începea să tragă asupra avioanelor noastre. Artileria terestră germană deocamdată nu deschidea focul. Se crea impresia că inamicul stă la pîndă şi aşteaptă.

A venit şi momentul cînd trebuia să ne verificăm ceasurile, fără să fi intervenit vreo schimbare. La ora prevăzută în plan – 8 şi 5 minute – au țîşnit în văzduh rachetele de semnalizare, iar artileria noastră, aruncătoarele, „katiuşele“, au deschis focul. Pregătirea de artilerie a ofensivei a durat 55 de minute. Apoi artileria a trecut la însoțirea prin val de foc a infanteriei noastre, care ataca împreună cu tancurile pozițiile inamicului. Atacul era sprijinit şi de aviație prin lovituri din aer. Toate trupele aflate pe frontul încercuirii au trecut simultan la ofensivă.

Cu toate că pe unele direcții puternica lovitură a artileriei şi aviației noastre a neutralizat apărarea germană pe întreaga adîncime a poziției întîi, subunitățile inamice rămase neatinse rezistau cu înverşunare. Pe alocuri, inamicul introducea în luptă rezervele de regiment şi divizie, trimițîndu-le la contraatac, sprijinite de tancuri. Vedeam cu cîtă greutate răzbatea infanteria Armatei 65 prin fortificațiile duşmanului. Şi totuşi, însoțită de tancuri răzlețe şi de tunuri care trăgeau prin ochire directă, infanteria continua să înainteze. Lupta căpăta un caracter de durată, trupele noastre fiind nevoite să macine literalmente apărarea duşmanului. Focul inamicului se intensifica întruna. Noi, care urmăream desfăşurarea luptei, a trebuit să ne schimbăm de cîteva ori locul pentru a ne feri de focul mitralierelor. Dar, cu toată rezistența îndîrjită a hitleriştilor, către sfîrşitul zilei marile unități ale Armatei 65 au izbutit să pătrundă – pe întreg sectorul lor de front, lat de 12 km – în apărarea duşmanului pe o adîncime pînă la 5 km. Ceva mai mic a fost succesul obținut la flancul stîng al Armatei 24. În sectoarele celorlalte armate trupele înaintaseră foarte puțin, dar, prin acțiunile lor, ele au imobilizat importante forțe ale inamicului, înlesnind misiunea marilor unități care dădeau lovitura principală.

Deşi în prima zi de ofensivă trupele nu şi-au îndeplinit integral misiunile, succesul obținut pe direcția principală de unitățile armatelor 65, 21 şi 24 a avut o mare însemnătate. Mai multe puncte de sprijin importante au fost învăluite şi

apărarea în fîşia principală a inamicului a fost dezorganizată. Trebuia s-o sfărîmăm definitiv, fără a da răgaz duşmanului. De aceea am cerut să se continue ofensiva. Corectivele impuse de experienţa primei zile de luptă s-au făcut din mers.

Ofensiva a continuat zi şi noapte. Am permis scurte răgazuri numai în unele sectoare, în scopul regrupării forţelor în cadrul armatelor.

Rezistenţa duşmanului nu scădea, dar unităţile noastre continuau înaintarea cu o îndîrjire tot mai mare.

În seara zilei de 12 ianuarie unităţile armatelor 65 şi 21, cooperînd la flancurile alăturate, au încheiat lichidarea ieşindului de la Marinovka. Diviziile 44 şi 376 infanterie şi 3 motorizată ale inamicului, care apărau acest ieşind, au fost zdrobite. Odată cu ieşirea trupelor pe malul rîului Rossoşka, posibilităţile noastre s-au ameliorat considerabil. Era însă necesar să efectuăm o anumită regrupare a forţelor. În noua situaţie centrul direcţiei loviturii principale se deplasa în fîşia de ofensivă a Armatei 21. În consecinţă, o mare parte a forţelor de întărire, care la începutul operaţiei se afla la dispoziţia lui Batov, a fost transferată Armatei 21. Ea trebuia să lovească cu flancul ei stîng în lungul văii Dubovaia spre staţia Voropanovo. Armata 65, care coopera cu ea, ataca cu flancul drept pe direcţia generală Pitomnik. Armata 24, continuînd ofensiva cu flancul drept, trebuia să asigure dinspre nord unităţile Armatei 65. Misiunile celorlalte armate au rămas neschimbate.

Deplasînd eforturile în fîşia Armatei 21, ne propuneam să străpungem cît mai repede apărarea inamicului şi să dezvoltăm succesul pe direcţia loviturii principale. Această regrupare se efectua fără ca acţiunile de luptă să înceteze în sectorul grupării de izbire.

La 15 ianuarie trupele noastre au depăşit centura centrală de apărare, puternic fortificată. Pînă în acel moment ele înaintaseră 10-22 km la centru. Acum, în faţa noastră se afla centura interioară de apărare. Trebuie să remarc că inamicul construise aici fortificaţii deosebit de puternice. Le-am văzut.

La mică distanță unele de altele se aflau puternice puncte de sprijin, cu un mare număr de cuiburi de mitraliere, cupole blindate şi tancuri îngropate. Pe căile de acces, tot terenul era împînzit cu rețele de sîrmă ghimpată şi cîmpuri de mine.

Gerul ajungea la minus *22* de grade, viscolul se întețea. Trupele noastre erau nevoite să înainteze în cîmp deschis, în timp ce inamicul se afla în tranşee, bordeie şi adăposturi.

Numai dragostea nemărginită de patrie, ataşamentul pentru puterea sovietică şi ura înverşunată împotriva duşmanului ne-au ajutat să luăm cu asalt aceste poziții aproape inexpugnabile. Soldatul sovietic s-a achitat de această misiune, şi-a făcut datoria. Luptătorii noştri cucereau tranşee după tranşee, cazemată după cazemată. Fiecare pas înainte era plătit cu sînge.

Situația trupelor duşmane se înrăutățea. Pe măsură ce trupele noastre înaintau, inamicul pierdea aerodroame şi terenuri de aterizare. Acum, avioanele lui zburau numai noaptea, lansînd alimente, muniție şi carburanți. Sistemul blocadei noastre aeriene acționa eficient şi numai avioane răzlețe izbuteau să ajungă la destinație. Cele mai multe erau doborîte înainte de a-şi fi îndeplinit misiunea.

Pentru hitlerişti era un noroc că dispuneau de un mare număr de cai la diviziile de cavalerie şi la coloanele de transport. Carnea de cal devenise hrana principală a trupelor încercuite.

Numărul hitleriştilor încercuiți era mai mare decît presupusesem. Ar fi greu astăzi să precizăm cine este vinovat de această greşeală de calcul, deoarece operația de lichidare a inamicului încercuit era efectuată la început de trupele a două fronturi: Don şi Stalingrad. Se vorbea de 80 000-85 000 de soldați inamici. Poate că acesta era numărul celor care acționau împotriva Frontului Don. În momentul la care ne referim, aflasem că, după atîtea lupte, rîndurile inamicului mai numără circa 200 000 de oameni. Această cifră este confirmată de cercetarea de toate categoriile şi de mărturiile prizonierilor. Menționez în treacăt că N. N. Voronov,

reprezentantul Cartierului general, manifesta şi el mult interes pentru precizarea numărului de militari inamici încercuiți şi a participat personal la interogarea unor prizonieri.

Desigur, efectivul trupelor încercuite scădea neîncetat, deoarece pierderile inamicului erau mari. În pofida situației fără ieşire, el opunea o rezistență disperată.

Luptele neîntrerupte, ce continuau de multe zile în condiții deosebit de aspre, istoveau şi trupele noastre. Dar aveam pierderi nu numai de pe urma focului inamic, ci şi din cauza frigului.

Ostaşii noştri se aflau tot timpul sub cerul liber şi nu aveau posibilitatea să se încălzească nici măcar din cînd în cînd. Pierderile în oameni creşteau, iar sursele din care ne veneau înainte completări secaseră. Împotrivirea inamicului nu slăbea însă deoarece, pe măsură ce teritoriul ocupat de el se reducea, dispozitivele sale de luptă deveneau mai compacte.

Efectivul redus al infanteriei ne obliga să deplasăm toată greutatea măcinării apărării duşmane asupra artileriei. Am început să folosim infanteria în special pentru consolidarea aliniamentelor cucerite.

Ducîndu-mă în repetate rînduri pe poziții, vedeam ce reprezintă dispozitivele de luptă ale trupelor aflate în ofensivă. Rînduri rare de ostaşi înaintau prin şesul înzăpezit. În urma lor se deplasau în salturi tunurile destinate să tragă prin ochire directă. În jurul lor se aflau mai mulți oameni – erau artileriştii, servanții tunurilor. Pe un spațiu imens se zăreau vreo zece tancuri, urmate de mici grupuri de infanterişti, care cînd se lipeau de pămînt, cînd se ridicau şi alergau înainte. Artileria care acționa din poziții acoperite însoțea cu focul ei aceste dispozitive, executînd lovituri cînd într-un sector, cînd într-altul. La răstimpuri, inamicul era lovit de salvele aruncătoarelor cu reacție. Aviația de asalt, chiar şi în cele mai dificile condiții, căuta şi ea să sprijine acțiunile infanteriei noastre puțin numeroase, atacînd focarele de rezistență cu

grupuri de avioane sau, pe timp de ceață, cu avioane răzlețe. Aviatorii noştri şi-au cîştigat stima profundă a trupelor terestre.

În cursul acestor lupte îndelungate eram nevoiți să regrupăm din mers trupele, concentrînd importante forțe de artilerie, tancuri şi infanterie cînd într-un sector, cînd într-altul. Focul de artilerie era folosit în diferite moduri. În unele cazuri era declanşat prin surprindere, în altele avea menirea să-l inducă în eroare pe inamic (fals transport de foc etc.).

Înaintînd cu îndîrjire, pas cu pas, trupele noastre cucereau pozițiile inamicului pe direcția loviturii principale. Alte armate, acționînd în sectoare înguste, imobilizau forțele inamicului.

A venit, în sfîrşit, momentul cînd distanța dintre trupele armatelor 21 şi 65, care dădeau lovitura principală la centru dinspre vest, şi unitățile Armatei 62, care înaintau lent în întîmpinarea lor de la est, dinspre malul Volgăi, s-a redus la 3,5 km. Rezistența trupelor duşmane s-a intensificat şi mai mult. Era evident că inamicul încearcă prin toate mijloacele să împiedice scindarea grupării sale. Toate eforturile lui s-au dovedit însă zadarnice. Conştiința faptului că se apropia momentul întîlnirii cu eroicii apărători ai Stalingradului sporea energia soldaților Frontului Don.

În vederea acestei întîlniri au fost stabilite semne şi semnale de recunoaştere. Armatele 62, 65 şi 66 au primit indicații cu privire la lichidarea definitivă a trupelor încercuite în partea de nord a pungii, iar armatele 21, 57 şi 64, a celor din partea ei sudică. Armata 24 trecea în rezerva Cartierului general.

În dimineața zilei de 26 ianuarie, diviziile 51 şi 52 infanterie de gardă şi Brigada 121 de tancuri din compunerea Armatei 21, atacînd fără pregătire de artilerie, au făcut joncțiune, în sectorul Krasnîi Okteabr şi pe pantele gorganului lui Mamai, cu diviziile 13 infanterie de gardă şi 284 din compunerea Armatei 62, care înaintau dinspre oraş. Divizia 233 infanterie (general I. F. Barinov) aflată la flancul

drept al Armatei 65, după o luptă grea în zona aşezării Krasnîi Okteabr, a reuşit şi ea să stabilească contactul cu comandanții diviziilor 13 şi 39 de gardă ale Armatei 62.

În felul acesta, planul de scindare în două părți a grupării inamice încercuite, aplicat de noi cu perseverență, a fost înfăptuit cu deplin succes. Acum ne rămînea o misiune mai uşoară, pe care am şi început s-o îndeplinim – lichidarea forțelor inamice scindate.

Informațiile de care dispunea statul major al frontului nostru ne-au permis să stabilim cu aproximație că în momentul scindării grupării încercuite a inamicului, adică la 26 ianuarie, efectivele lui se cifrau la 110 000-120 000 de oameni. După aceleaşi calcule, pierderile suferite de hitlerişti între 10 şi 25 ianuarie, adică în 16 zile, se ridicau la peste 100 de mii de oameni.

Acum, cînd orice speranță de salvare era pierdută, cînd forțele erau scindate şi continuarea rezistenței nu putea să ducă decît la nimicirea soldaților, era rațional ca inamicul să depună armele. El n-a făcut însă acest lucru.

Comandantul Armatei 6, von Paulus, avansat feldmareşal, a hotărît să continue rezistența, transmițînd comanda grupării de trupe din sud, unde se afla el însuşi, generalului-maior Roske, iar pe cea a grupării de nord, generalului de infanterie Strecker.

Aşadar, trupele Frontului Don, de data aceasta fără Armata 24 şi fără cîteva divizii care au trecut în rezerva Cartierului general (măsură absolut justă), trebuiau să încheie lichidarea prin forță a inamicului care continua să reziste. Gruparea din sud, încercuită de armatele noastre 21, 57 şi 64, cuprindea şase divizii de infanterie, două divizii motorizate şi o divizie de cavalerie, toate avînd efectivele mult reduse ca urmare a luptelor. Armatele noastre 65, 66, 62 țineau în cleşte trei divizii de tancuri, o divizie motorizată şi opt divizii de infanterie ale inamicului, care suferiseră şi ele pierderi considerabile.

Regrupîndu-şi forţele potrivit situaţiei create, trupele noastre au lovit gruparea din sud dinspre sud-vest şi nord-vest, au pricinuit duşmanului o grea înfrîngere şi la 31 ianuarie l-au silit să depună armele.

Odată cu zdrobirea acestui grup de trupe inamice, a fost luat prizonier, împreună cu statul său major, şi feldmareşalul von Paulus, care în aceeaşi seară a fost adus la statul major al frontului nostru.

În încăperea în care a fost introdus Paulus ne aflam trei persoane: eu, Voronov şi interpretul. Camera era luminată cu lumină electrică, noi şedeam la o măsuţă şi, mărturisesc, aşteptam cu interes această întîlnire. În sfîrşit, uşa s-a deschis şi ofiţerul de serviciu ne-a raportat sosirea feldmareşalului captiv. Apoi el s-a dat la o parte şi l-a lăsat pe von Paulus să intre în cameră.

Am văzut un bărbat înalt, uscăţiv şi destul de chipeş, în uniformă de campanie, care s-a oprit în faţa noastră în poziţia drepţi. L-am invitat să ia loc. Pe masă aveam ţigări de foi şi ţigarete. L-am invitat pe feldmareşal să se servească, am luat şi eu o ţigară (Voronov nu fuma). I-am oferit un pahar de ceai fierbinte, pe care l-a acceptat bucuros.

Convorbirea noastră nu a avut un caracter de interogatoriu. Am purtat discuţii pe teme curente, în special despre situaţia soldaţilor şi ofiţerilor prizonieri. Chiar la începutul discuţiei feldmareşalul şi-a exprimat speranţa că nu-l vom obliga să dea răspunsuri care ar constitui o încălcare a jurămîntului militar. I-am promis să nu ne referim la astfel de probleme. La sfîrşitul convorbirii i-am propus lui Paulus să dea dispoziţii trupelor din gruparea de nord, aflată în subordinea lui, să înceteze rezistenţa lipsită de sens. El s-a eschivat însă, sub pretextul că în calitate de prizonier de război nu are dreptul să dea asemenea ordine. Cu aceasta s-a încheiat prima noastră întrevedere. Feldmareşalul a fost condus într-o încăpere pregătită pentru el, unde i se creaseră condiţii acceptabile.

Gruparea de nord nu a depus armele. În consecință ne-am pregătit să-i dăm o nouă lovitură. Imediat după discuția cu Paulus am plecat la punctul de comandă al lui Batov, fiind însoțit de Kazakov şi Oriol. În zori ne aflam deja, împreună cu Batov, la punctul de observare, instalat pe un rambleu de cale ferată. De aici se vedea foarte bine terenul din față.

Din rapoartele comandanților de armată Ciuikov şi Jadov rezulta că trupele lor sînt gata de acțiune şi că inamicul nu intenționează să depună armele. Nu aveam încotro, trebuia să-l obligăm s-o facă. Pentru moment, pe cîmpul de luptă domnea o linişte deplină. Nu se auzeau nici măcar împuşcături răzlețe.

Se lumina de ziuă şi de la punctul nostru de observare distingeam deja pozițiile de artilerie cele mai apropiate aflate înapoia noastră. Deosebit de clar se profilau şirurile lungi de aruncătoare cu reacție – „katiuşe“. Eu, ca vechi cavalerist, aveam impresia că vedeam nişte escadroane de cavalerie desfăşurate pentru atac. I-am vorbit despre asta lui Batov şi celorlalți tovarăşi. Au fost şi ei de acord că exista o asemănare între cele două imagini.

La executarea loviturii participau numeroase unități de artilerie, inclusiv cele care participaseră la zdrobirea grupării de sud, precum şi aviația Armatei 16 aeriene. Asaltul era astfel plănuit ca în lupta care avea să urmeze trupele noastre să aibă pierderi cît mai mici.

În dimineața zilei de 1 februarie un uragan de foc s-a abătut asupra pozițiilor duşmanului. De la punctul nostru de observare se vedea cum toată linia întîi a apărării sale era răscolită de exploziile obuzelor. Pozițiile de artilerie din adîncimea apărării erau bombardate de aviație. Canonada a durat mult timp. În cele din urmă a încetat şi deîndată, în mai multe locuri, deasupra pămîntului negru care încă mai fumega au început să fîlfîie steaguri albe. Ele apăreau spontan, împotriva voinței comandamentului german, din care cauză în unele sectoare nemții aruncau armele şi se predau, dar în altele continuau încă să reziste. În unele locuri

lupta a mai continuat încă o zi şi o noapte. Abia în dimineața zilei de 2 februarie rămăşițele grupării din nord au început să se predea în masă. Şi acest lucru s-a făcut tot împotriva voinței comandamentului fascist.

Gruparea încercuită a inamicului şi-a încetat existența. Marea bătălie de la Volga a luat sfîrşit.

După cum am mai spus, în punga de la Stalingrad fuseseră încercuite 22 de divizii şi numeroase unități de întărire şi auxiliare ale Armatei 6 germane. Comandamentul fascist sortise pieirii sute de mii de soldați germani. Timp de cîteva luni i-a obligat să lupte fără nici o speranță de salvare. De fapt, din voința clicii hitleriste, aceşti oameni erau osîndiți la nimicire totală. Numai omenia poporului sovietic a salvat viața unui mare număr de soldați germani. Duşmanii de ieri se aflau în fața noastră dezarmați şi descurajați. În ochii unora se citea resemnarea şi teama, în ochii altora parcă luceau licăriri de speranță.

Au fost luați prizonieri peste 90 000 de soldați şi ofițeri. În timpul lichidării pungii, trupele Frontului Don au capturat 5 762 de tunuri, peste 3 000 de aruncătoare, peste 12 000 de mitraliere şi puşti-mitraliere, 156 987 puşti, peste 10 000 de automate, 744 avioane, 1 666 tancuri, 261 maşini blindate, 80 438 autovehicule, peste 10 000 de motociclete, 811 tractoare, 3 trenuri blindate, 58 locomotive, 1 403 vagoane, 696 stații de radio, 933 aparate telefonice, 337 depozite diferite, 13 787 căruțe şi o mare cantitate de alte materiale militare.

Printre prizonieri se aflau 24 de generali, în frunte cu feldmareşalul.

Victoria a fost obținută în condiții foarte grele. De o astfel de victorie era în stare numai poporul sovietic şi Armata sa Roşie, sub conducerea partidului comunist-leninist.

Odată cu sfîrşitul bătăliei, în fața comandamentului şi a statului major al Frontului Don s-a pus problema de a trimite cît mai repede la noile destinații cele şapte armate care

deveniseră disponibile, împreună cu serviciile lor administrative şi auxiliare. Totodată trebuia să refacem cît mai repede marele nod de cale ferată Stalingrad pentru a asigura activitatea normală a mijloacelor de transport. În timpul luptelor îndelungate, cele mai neînsemnate cute de teren, terasamentele, toate clădirile fuseseră transformate în puncte de sprijin şi fortificaţii. În special rambleurile de cale ferată erau într-o stare deplorabilă.

Aveam mult de furcă cu prizonierii. Gerurile năpraznice, lipsa pădurilor în zonă, inexistenţa clădirilor, majoritatea localităţilor fiind distruse în cursul luptelor, iar construcţiile utilizabile fiind folosite pentru spitale, complicau la maximum această problemă.

În primul rînd trebuia să dispersăm uriaşa masă de prizonieri, să formăm coloane pe care să le punem sub comandă, să le scoatem din ruinele oraşului, să luăm măsuri pentru prevenirea unor epidemii, să asigurăm hrană, apă şi căldură pentru zeci de mii de oameni. Datorită eforturilor supraomeneşti ale personalului din serviciile frontului şi armatelor, ale lucrătorilor politici şi personalului medical, această sarcină a fost îndeplinită. Munca lor încordată şi, putem spune pe drept cuvînt, plină de abnegaţie, în condiţiile de atunci, a salvat viaţa prizonierilor.

Coloane nesfîrşite de soldaţi germani s-au înşirat de-a lungul drumurilor. În fruntea lor au fost numiţi ofiţeri germani care răspundeau pentru menţinerea ordinii în timpul marşului şi la popasuri. Şeful fiecărei coloane primea un talon pe care era indicat itinerarul, inclusiv opririle în timpul zilei şi zonele destinate odihnei pe timp de noapte.

La locurile unde poposeau coloanele de prizonieri se aduceau combustibil, mîncare caldă şi apă fiartă. Potrivit constatărilor personalului din statele majore şi organele politice şi ofiţerilor care s-au ocupat nemijlocit de evacuarea prizonierilor, nu s-au semnalat nici un fel de nereguli.

Aş vrea să remarc că prizonierii s-au dovedit prevăzători: fiecare avea o lingură, o cană şi o gamelă.

Atitudinea ostaşilor şi ofițerilor noştri față de prizonieri a fost plină de omenie, aş spune mai mult: generoasă. Şi aceasta în pofida atitudinii neomenoase pe care fasciştii o aveau față de cetățenii sovietici căzuți prizonieri.

Generalii germani au fost cazați în case, în condiții acceptabile pentru acea perioadă, şi-au păstrat toate obiectele personale şi nu au dus lipsă de nimic.

Convorbirile pe care le-am avut cu unii dintre ei nu prezintă un interes deosebit de aceea consider că este de prisos să le relatez. Țin doar să menționez că atitudinea corectă a personalului nostru a fost greşit interpretată de unii generali captivi. Aceşti domni îşi permiteau să fie grosolani, să refuze executarea unor dispoziții legale ale administrației noastre, să pretindă cu aroganță unele privilegii speciale. Ne-am văzut nevoiți să le amintim în mod civilizat că ei sînt în primul rînd prizonieri şi să-i punem la punct.

La 4 februarie, printr-o dispoziție a Cartierului general, eu şi Voronov am fost convocați la Moscova. De aceea nu am putut participa la mitingul organizat la Stalingrad cu prilejul înfrîngerii inamicului şi eliberării definitive a oraşului.

Ne-am deplasat la Moscova cu avionul, în cursul zilei. Am aterizat la Aerodromul central. În timp ce avionul rula pe pista de aterizare, priveam cu uimire şi chiar cu oarecare nelinişte la generalii şi ofițerii care ne aşteptau: pe umerii lor străluceau epoleți aurii.

— Ce se întîmplă, unde am ajuns? l-am întrebat eu pe Nikolai Nikolaevici.

Nici el nu înțelegea ce s-a întîmplat. Am văzut însă chipuri cunoscute şi totul s-a lămurit: în Armata Roşie se introdusese portul epoleților.

În aceeaşi zi ne-am prezentat la Kremlin, unde am fost primiți de Stalin. De cum am intrat, el s-a apropiat de noi cu paşi repezi şi, fără să aştepte să ne prezentăm regulamentar, ne-a strîns mîinile şi ne-a felicitat cu prilejul încheierii cu succes a operației de lichidare a grupării inamice. Era evident că Stalin este mulțumit de evoluția evenimentelor.

Convorbirea a durat mult timp. Stalin ne-a expus unele considerații cu privire la desfăşurarea ulterioară a operațiilor militare.

Am părăsit cabinetul lui însuflețiți de urările de noi succese. Nu pot să nu remarc că Stalin ştia să fascineze în unele momente pe interlocutorii lui prin căldura şi atenția pe care le manifesta, aşa încît fiecare întîlnire cu el se întipărea pentru mult timp în memoria celor ce-l vizitau.

M-am despărțit cu multă căldură de Nikolai Nikolaevici Voronov. Colaborarea cu el mi-a lăsat cele mai bune amintiri.

Trebuia să mă înapoiez de urgență la Stalingrad şi să trec la îndeplinirea unei noi misiuni. Frontul Don îşi schimbase denumirea în Frontul central. Ni s-a cerut să ne deplasăm în cea mai mare grabă în zona Eleț, unde erau transferate, de asemenea, armatele 21, 65 şi Armata 16 aeriană, precum şi mai multe mari unități şi unități din rezerva Cartierului general.

Ieșindul de la Kursk

În timpul vizitei la Stalin mi s-a comunicat că voi primi o nouă misiune, a cărei îndeplinire va avea o mare importanță pentru evoluția ulterioară a evenimentelor. La Cartierul general am fost informat despre planul general de desfăşurare a ofensivei pe direcția Kursk. În cadrul acestui plan a fost creat un nou front cu denumirea de Frontul central. În compunerea lui au intrat armatele 21 şi 65 de arme întrunite şi Armata 16 aeriană din cadrul Frontului Don, Armata 2 de tancuri, Armata 70 şi o serie de unități şi mari unități din rezerva Cartierului general.

Trupele noului front urmau să-şi desfăşoare forțele între Frontul Breansk şi Frontul Voronej, care în acest timp îşi continua ofensiva în direcțiile Kursk şi Harkov. Cooperînd cu Frontul Breansk, Frontul central trebuia să execute o lovitură de învăluire pe mare adîncime pe direcția generală Gomel, Smolensk, în flancul şi spatele grupării germane de la Orel.

Această operație concepută atît de promițător urma să înceapă la 15 februarie. Pentru a o declanşa, era însă necesar în primul rînd să fie concentrate trupele intrate în compunerea frontului, trupe care se găseau în cea mai marte parte, împreună cu serviciile lor, în zona Stalingrad.

Argumentele invocate de mine pentru a demonstra caracterul nerealist al termenului fixat pentru începerea ofensivei nu au avut darul să-i convingă pe cei de la Cartierul general. Fireşte, doream cu toții să începem operația cît mai repede, înainte ca inamicul să aibă timp să aducă forțe din alte sectoare şi din adîncime. Dar în situația care se crease, regruparea trupelor comporta serioase dificultăți. Ce-i drept, ni s-a promis tot ajutorul posibil.

Nu-mi rămînea decît să mă înapoiez cît mai repede la Stalingrad şi să iau măsuri pentru transferarea trupelor, a mijloacelor tehnice şi a serviciilor în raionul de concentrare.

Am întîmpinat imense greutăți chiar din primul moment. Aveam la dispoziție o singură cale ferată, cu o singură linie. Celelalte linii încă nu fuseseră restabilite. Se înțelege că o singură linie era insuficientă pentru a transporta efective atît de mari. Graficul transporturilor nu putea fi respectat. Cererile noastre de material rulant nu erau satisfăcute şi, chiar dacă primeam garnituri, vagoanele nu erau amenajate pentru transportarea oamenilor şi cailor.

Raportul nostru cu privire la toate aceste dificultăți în loc să îmbunătățească situația, a înrăutățit-o. Comisariatul poporului pentru afacerile interne a primit sarcina să ia măsuri pentru accelerarea transportării trupelor. Or, lucrătorii acestui comisariat au făcut exces de zel şi au exercitat asupra administrației căilor ferate o presiune atît de

energică, încît feroviarii s-au zăpăcit. Dacă pînă atunci a mai existat de bine de rău un grafic, acum el a fost complet dat peste cap. În raionul de concentrare au început să sosească unități de-a valma. Materialul de artilerie ajungea la destinație, în timp ce caii şi vehiculele se mai aflau la punctul de plecare. Au existat cazuri cînd mijloacele tehnice erau descărcate la o stație, iar efectivele în alte stații. Trenurile rămîneau zile în şir în diferite stații şi halte. Din cauza neprimirii la timp a vagoanelor, 169 de servicii şi unități auxiliare continuau să rămînă la Stalingrad. Am fost nevoiți să apelăm din nou la Cartierul general, solicitînd ca administrația căilor ferate să fie lăsată să-şi organizeze singură activitatea. Demersul nostru a fost satisfăcut, dîndu-se indicațiile cuvenite. Cu toate acestea, noi împreună cu lucrătorii căilor ferate a trebuit să mai pierdem mult timp pentru a lămuri unde au fost debarcate diverse unități.

Or, timpul trecea. Nu mai puteam zăbovi. Am lăsat la Stalingrad pe locțiitorul meu, generalul Trubnikov, împreună cu un grup de ofițeri, iar eu împreună cu statul major şi cu comandamentul frontului am plecat în raionul Eleț, unde stabilisem punctul de comandă.

În timp ce se puneau la punct legăturile cu marile unități sosite la destinație, am făcut o vizită – însoțit de un grup de ofițeri – la statul major al Frontului Breansk, vecinul nostru din dreapta, cu care urma să cooperăm. Comandantul frontului era generalul M. A. Reiter, pe care-l cunoşteam de pe vremea cînd făcusem serviciul în Transbaikalia şi participasem, în 1929, la campania prilejuită de conflictul iscat în jurul căii ferate din China de Est. Deplasarea pînă la comandamentul Frontului Breansk ne-a luat mult timp: drumurile erau înzăpezite. Ne-am dat seama ce dificultăți aveau să întîmpine trupele noastre încă înainte de luarea contactului cu inamicul.

Vecinii noştri ne-au întîmpinat cu multă căldură. Primiseră misiunea să treacă la ofensivă la 12 februarie şi îşi puneau mari speranțe în acțiunile frontului nostru. După ce

m-am edificat cu situația din sectorul lui Reiter şi am discutat toate problemele privind cooperarea fronturilor la joncțiuni, am fost nevoit să fixez cît mai repede misiuni marilor unități din compunerea Frontului central care ajunseseră în raionul de concentrare, pentru a nu lăsa descoperit flancul stîng al Frontului Breansk atunci cînd trupele lui vor înainta.

Înapoindu-mă la punctul de comandă, am procedat la studierea, împreună cu colectivul meu, a datelor furnizate de toate categoriile de cercetare, precum şi a zonei în care aveau să acționeze trupele noastre. Situația s-a dovedit a fi mult mai complexă decît ne închipuiam.

Raionul de concentrare, recent eliberat de trupele inamice, nu era pregătit şi amenajat pentru primirea unei mase mari de trupe, tehnică de luptă şi mijloace materiale. Am fost nevoiți să efectuăm lucrările de creare a bazelor, a căilor de aprovizionare şi de organizare a serviciilor paralel cu activitatea de pregătire a ofensivei.

Dispuneam de o singură cale ferată: Kastornoe, Kursk, cu o scurtă rocadă între Livnî şi Marmîji. Mişcarea trenurilor pe această linie se putea efectua numai pînă la stația Scigrî. Viscolea întruna, ceea ce îngreuia folosirea drumurilor. Înzăpezirile erau atît de mari, încît a trebuit să folosim pentru deplasarea autovehiculelor pe distanța Zolotuhino, Budanovka în loc de şosea terasamentul liniei ferate.

Numeroase coloane de trupe, autocamioane şi maşini de luptă înaintau cu multă greutate de la stația de descărcare spre vest pe unicul drum utilizabil pentru autovehicule: Eleț, Livnî, Zolotuhino. Din cauza lipsei de vehicule şi de cai, soldații erau nevoiți adesea să ducă în spinare mitralierele, puştile antitanc, iar uneori şi aruncătoarele. Artileria rămăsese în urma trupelor. Transportarea muniției s-ar fi blocat, dacă nu ne-ar fi venit în ajutor populația: țăranii transportau muniția cu căruțele lor de la un sat la altul. În general, locuitorii satelor recent eliberate făceau totul pentru a ne veni în ajutor. Deşi rămăseseră şi ei fără case, fără rezerve de alimente, au căutat să-i adăpostească pe ostaşi, să

le dea posibilitatea să se încălzească şi au împărţit cu ei ultima bucată de pîine.

Distanţa considerabilă pînă la serviciile şi bazele care nu ajunseseră în raionul de concentrare îngreuia aprovizionarea trupelor frontului cu cele necesare. După un marş epuizant pe drumuri înzăpezite, soldaţii nu găseau condiţii normale pentru a se odihni.

Rezultatul final a fost că trupele Frontului central recent constituit nu s-au putut concentra pînă la data fixată. Termenul de începere a ofensivei a fost amînat pentru 25 februarie. Dispuneam în acest moment de o parte a efectivelor Armatei 65 şi de Armata 2 de tancuri, care ne fusese repartizată din rezerva Cartierului general (şi care mai trebuia să-şi adune tancurile rămase în urmă), de Corpul 2 cavalerie, precum şi două brigăzi de infanterie pe schiuri. Aceste mari unităţi au fost desfăşurate pe aliniamentul Cern, Mihailovka, Konîşevka, Makarovka, avînd o întindere totală de 150 de kilometri. Armata 21 tot se mai afla pe drum între Stalingrad şi Eleţ, iar Armata 70, care ne fusese repartizată din rezerva Cartierului general, se apropia de raionul de concentrare.

Şi totuşi, nu aveam încotro: trebuia să începem ofensiva. Armata 65, căreia i-au fost subordonate cîteva divizii ale Frontului Breansk aflate în fîşia noastră, s-a pus în mişcare pe direcţia Mihailovka, Liutej. La dreapta ei trebuia să înainteze spre Dmitrovsk, Armata 70; la stînga, spre Sevsk, Armata 2 de tancuri (general-locotenent A. G. Rodin), iar la flancul stîng, pe direcţia Hutor Mihailovski, Novgorod-Severski, înainta o grupare mixtă de cavalerie şi infanterie (Corpul 2 cavalerie de gardă întărit cu două brigăzi de infanterie pe schiuri şi un regiment de tancuri) comandată de generalul V. V. Kriukov.

La început, ofensiva s-a desfăşurat în condiţii bune. Armata 65, sprijinită la dreapta de o parte a forţelor Armatei 70, silindu-l pe inamic să se retragă, a ajuns pînă la Komarici şi Liutej; Armata 2 de tancuri a cucerit Seredina-Buda, iar gruparea mixtă de cavalerie şi infanterie, neîntîmpinînd o

rezistență deosebit de energică, a reuşit să înainteze şi mai mult. Presimțind că duşmanul încearcă să ne atragă într-o cursă, i-am dat ordin lui Kriukov să se oprească şi să se consolideze pe aliniamentul Sevsk. Dar nu era atît de simplu să-l înfrînezi pe acest călăreț dezlănțuit. El ajunsese de-acum la rîul Desna, în apropiere de Novgorod-Severski, fără să se preocupe prea mult de flancurile sale.

Aşadar, unitățile noastre pătrunseseră destul de mult în dispozitivul inamicului. Altfel stăteau lucrurile la vecinii noştri. Frontul Breansk, care declanşase ofensiva încă la 12 februarie, a înaintat pe alocuri pînă la 30 km, dar la sfîrşitul lunii februarie s-a văzut nevoit să se oprească pe aliniamentul Novosil, Maloarhanghelsk, Rojdestvenskoe. Nu a repurtat succesul scontat nici Armata 16 de la flancul stîng al Frontului de vest, care ataca în cooperare cu noi.

Plănuind o operație de asemenea proporții – încercuirea întregii grupări a inamicului din zona Orel –, Cartierul general se pare că nu a ținut seama de unii factori. În acel moment duşmanul începuse să se refacă de pe urma loviturilor primite din partea trupelor sovietice pe direcțiile Breansk şi Harkov şi, la rîndul său, se pregătea pentru contraofensivă. În sectorul Orel şi mai la sud afluiau noi şi noi mari unități transferate din cadrul grupării de la Veazma, Rjevsk. Partizanii şi cercetarea aeriană au informat Cartierul general că inamicul concentrează forțe în zona Breansk şi că o parte a acestora sînt îndreptate spre Sevsk. Alte trupe inamice se concentrau la nord de Rîlsk şi de Şostka.

Toate trupele de care dispuneam erau angajate în luptă pe frontul larg care se crease. Era evident că inamicul ne devansase în ceea ce priveşte concentrarea şi desfăşurarea forțelor. Armata noastră 21 abia acum cobora din vagoane în zona Eleț. Serviciile rămăseseră în urmă, în zona Stalingrad. Trupele duceau mare lipsă de alimente, furaje, carburanți şi muniții.

Nu pot să trec sub tăcere greşelile pe care le-am comis la începutul acestei operații. Graba cu care am transferat

trupele ne-a împiedicat să studiem în prealabil terenul şi să aducem, odată cu marile unităţi de arme întrunite, trupele de drumuri cu tehnica respectivă, precum şi subunităţile de transport. Organele superioare, planificînd operaţia la care avea să participe frontul recent creat, au omis şi ele aceste probleme. Toţi urmăream un singur obiectiv: concentrarea cît mai grabnică a trupelor. Ca urmare, marile unităţi care soseau s-au pomenit într-o situaţie grea: nici drumurile, nici mijloacele de transport nu erau pregătite. A trebuit să remediem aceste lipsuri în procesul de concentrare a trupelor şi în cursul acţiunilor de luptă.

I-am raportat lui Stalin că în asemenea condiţii trupele Frontului central nu-şi vor putea îndeplini misiunea. Ca urmare, misiunea frontului a fost modificată. Acum trebuia să atacăm spre nord, în direcţia Orel, cu forţele armatelor 21, 70 şi ale Armatei 2 de tancuri, cooperînd cu Frontul Breansk şi cu aripa stîngă a Frontului de vest în vederea zdrobirii grupării inamice de la Orel. Dar, în condiţiile menţionate, nici această operaţie nu avea şanse de succes. Inamicul dispunea de forţe mult superioare celor pe care le aveam noi.

Eram preocupaţi de soarta grupării noastre mixte de cavalerie şi infanterie, deoarece inamicul concentra trupe la ambele ei flancuri. Am repetat ordinul dat lui Kriukov de a se opri şi a se consolida pe aliniamentul rîului Sev, menţinînd oraşul Sevsk pînă la apropierea unităţilor Armatei 65. L-am avertizat să desfăşoare acţiuni intense de cercetare în direcţiile nord şi sud. Dar Kriukov nu a mai apucat să facă nimic. Inamicul l-a atacat din flancuri şi spate.

El a reuşit să iasă din încercuire cu preţul unor pierderi mari, fiind ajutat de unităţile Armatei 2 de tancuri şi Armatei 65.

Pentru a-l opri pe inamic, a trebuit să desfăşurăm forţele Armatei 65 într-un sector larg pe malul estic al rîului Sev.

Ne bucura un singur fapt: înaintarea cu succes a trupelor noastre a fost de un mare ajutor vecinului nostru din stînga, Frontul Voronej, angajînd importante forţe ale duşmanului

din sectorul acestui front. Armata 60 a vecinului nostru a putut astfel să înainteze. Faptul că inamicul a îndreptat împotriva noastră forțe importante, a uşurat în mare parte situația Frontului Voronej atunci cînd hitleriştii au trecut la ofensivă în sectorul lui.

Primind noua misiune, am început să ne regrupăm trupele şi să concentrăm forțele principale pe direcția Orel. Tot aici a fost dirijată Armata 70, sosită în acel moment din rezerva Cartierului general. Ea era formată din grăniceri, soldați excelenți, pregătiți pentru lupte în orice împrejurări. Punîndu-ne mari speranțe în această armată, am trimis-o în sectorul cel mai important, respectiv la flancul drept, la joncțiunea cu trupele Frontului Breansk. Dar acțiunile grănicerilor n-au dat satisfacție. Faptul se explică prin lipsa de experiență a comandanților superiori care s-au pomenit pentru prima dată într-o situație atît de complexă. Marile unități erau angajate în luptă din mers, neorganizat, fragmentat, fără sprijin de artilerie şi asigurarea cu muniții.

Subliniind răspunderea comandamentului Armatei 70 şi a statului ei major pentru acțiunile infructuoase, nu pot să mă absolv de partea de vină care îmi revine mie şi statului meu major. Am trimis în pripă armata la luptă, i-am fixat misiunea fără să verificăm gradul de pregătire a trupelor, fără să cunoaştem calitățile corpului de comandă. Aceasta mi-a fost de învățămînt pentru viitor.

Îndată ce am avut posibilitatea, am făcut o vizită la grăniceri. Nu era o treabă uşoară să ajungem pînă la ei. A trebuit să folosim trei mijloace de transport: întîi am mers cu maşina, apoi am străbătut cu sania o fîşie de pădure defrişată şi, în sfîrşit, vreo 15 kilometri am mers cu schiurile, împreună cu Teleghin, membru în consiliul militar al frontului.

Contactul personal cu ofițerii din Comandamentul Armatei 70 ne-a permis să constatăm numeroase deficiențe. Ne-am convins că se impune înlocuirea comandantului armatei şi că statul major trebuie întărit cu ofițeri mai experimentați. Am

depus eforturile cuvenite pentru a opera cît mai repede aceste schimbări, deoarece ne aşteptau noi lupte.

Între timp situaţia se complica tot mai mult. Trupele Frontului Breansk au întîmpinat o rezistenţă puternică din partea inamicului şi au fost nevoite să se oprească pe aliniamentul Novosil, Arhanghelskoe, Rojdestvenskoe, neputînd înainta mai departe. După cum ne-a informat comandantul frontului, generalul Reiter, inamicul îşi întărise considerabil gruparea de la Orel, astfel încît puteam să ne aşteptăm în orice moment, la o contralovitură. Statul major al Frontului Voronej dăduse deja semnalul de alarmă: inamicul trecuse la ofensivă, ducea lupte pentru cucerirea Harkovului şi înainta spre Belgorod.

În sectorul nostru hitleriştii opuneau o rezistenţă tot mai îndîrjită. Luptele au căpătat un caracter de durată. Mai aveam speranţa că odată cu intrarea în luptă a Armatei 21 îl vom sili pe inamic să dea puţin înapoi. Nu puteam să ne aşteptăm la mai mult. Oricum, nu era momentul să continuăm ofensiva, asta nu ar fi dus decît la o irosire zadarnică a forţelor. În timp ce mă frămîntau aceste gînduri sumbre cu privire la perspectiva ofensivei, am primit ordinul Cartierului general de a trimite urgent Armata 21 în zona Oboian, la dispoziţia comandamentului Frontului Voronej. Acest ordin se explica prin faptul că importante forţe ale inamicului rupseseră liniile noastre pe direcţiile Harkov şi Belgorod şi ameninţau să înainteze spre Kursk.

Am fost nevoit să raportez Cartierului general că situaţia noastră nu se îmbunătăţeşte, că sosirea trupelor şi serviciilor întîrzie, că nu reuşim să aducem la unităţi mijloacele necesare, în timp ce inamicul şi-a întărit considerabil gruparea care acţiona împotriva frontului nostru. În urma transferării la alt front a Armatei 21, raportul de forţe se va schimba şi mai mult în defavoarea noastră.

Raportul meu şi-a făcut efectul. În a doua jumătate a lunii martie, Cartierul general a ajuns la concluzia că nu este

indicat să se continue ofensiva pe direcția Orel. Era o hotărîre judicioasă, care ne-a încurajat.

Frontul central a primit misiunea de a trece la apărare, care a fost organizată pe aliniamentul Gorodişce, Maloarhanghelsk, Trosna, Liutej, Korenevo. Ni s-au repartizat Armata 48 (P. L. Romanenko), Armata 13 (N. P. Puhov), care a trecut la noi din compunerea Frontului Breansk împreună cu sectorul pe care-l ocupa, precum şi Armata 60 (I. D. Cerneahovski) din compunerea Frontului Voronej, de asemenea împreună cu sectorul ei. Între timp ambii noştri vecini au respins loviturile inamicului, şi acum, ca şi noi, s-au instalat în apărare.

Planul comandamentului fascist german de a încercui şi nimici trupele sovietice din zona Kursk atacînd dinspre nord, respectiv dinspre Orel, şi dinspre sud, respectiv dinspre Belgorod, a dat greş. Cu toate acestea, cu prețul unor mari eforturi, inamicul a reuşit să mențină două ieşinduri importante: unul aflat la est şi sud-est de Orel, iar celălalt la est şi nord-est de Harkov. Între aceste ieşinduri, pe care germanii le apărau cu îndîrjire, s-a format enormul arc de la Kursk, care înainta spre vest pe o distanță de 200 km. Apărarea acestui arc a revenit trupelor Frontului central şi ale Frontului Voronej.

Comandamentul, statul major şi direcția politică a frontului s-au pregătit pentru îndeplinirea noilor misiuni. Trebuia să asigurăm o apărare pe care inamicul să nu o poată rupe. În primul rînd ea trebuia eşalonată în adîncime şi asigurată cu obstacole antitanc. Trăgînd învățăminte din experiența amară a luptelor anterioare, ne dădeam seama că, trecînd la ofensivă, inamicul va folosi masat tancurile, de aceea trebuia să fim gata în primul rînd pentru respingerea acestora.

În trecut, inamicul izbutise în repetate rînduri să străpungă relativ uşor apărarea noastră. Aşa se explică, între altele, pierderea oraşelor Harkov şi Belgorod. După părerea

mea nu s-a acordat suficientă atenție creării la timp a rezervelor necesare, în cursul ofensivei fiind folosite toate forțele. Frontul se înşira pe o mare distanță, rupîndu-se de bazele sale. S-au manifestat şi deficiențe ale cercetării noastre operative şi strategice. Ca urmare, repliindu-se, inamicul avea posibilitatea să creeze mari grupări de forțe şi să execute contralovituri prin surprindere, în timp ce noi nu aveam cu ce să le parăm. Inexistența unor rezerve operative în adîncimea apărării noastre îi permitea inamicului, după ruperea frontului în sectoare înguste, să întreprindă încercuirea trupelor noastre aproape fără să se teamă de contralovituri.

În aprilie, au sosit la noi, pentru a studia situația şi necesitățile frontului, tovarăşii G. M. Malenkov, membru al Comitetului de stat al apărării, A. V. Hruliov, şeful serviciilor Armatei Roşii, A. I. Antonov, locțiitor al şefului Marelui stat major şi P. K. Ponomarenko, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist din Bielorusia şi şef al statului major central al mişcării de partizani, numit membru al Consiliului militar al frontului nostru.

Ei au stat la noi destul de mult timp, examinînd în detalii situația trupelor, a serviciilor frontului şi ale armatelor. În multe cazuri serviciile încă nu ajunseseră în sectoarele în care erau dispuse trupele. S-au discutat şi probleme cu caracter operativ şi strategic. Mi-am expus opiniile cu privire la organizarea apărării ieşindului de la Kursk. Tovarăşii de la centru mi-au propus să-mi aştern considerațiile într-o notă adresată comandantului suprem, ceea ce am şi făcut. Nota conținea o scurtă apreciere a situației care se crease la aripa de sud a frontului sovieto-german în urma campaniei din iarna anilor 1942-1943, precum şi unele ipoteze cu privire la ceea ce ne aştepta în cursul verii. Sectorul cel mai probabil în care inamicul putea să întreprindă în cursul verii o ofensivă puternică era arcul de la Kursk. Aici putea să repete ceea ce nu-i reuşise în timpul iernii, dar de data aceasta cu forțe mai mari. Îl avantaja configurația liniei frontului. Faptul că el

continua să aducă trupe în sectoarele Orel şi Belgorod demonstra intenția lui de a profita de această configurație. În nota mea insistam asupra necesității de a se crea puternice rezerve ale Comandamentului suprem, plasate la est de arcul de la Kursk. Ele aveau să ne ajute să respingem orice lovitură a duşmanului pe această direcție.

Întrucît la bătălia care ne aştepta aveau să participe cîteva fronturi, m-am referit şi la unele probleme ale conducerii acțiunilor militare.

Nu vreau să afirm că aceste considerații ale mele au avut o însemnătate decisivă. Este probabil că situația de ansamblu a atras atenția deosebită a Comandamentului suprem asupra arcului de la Kursk. Oricum, în lunile mai şi iunie ale anului 1943, înapoia fronturilor central şi Voronej a fost organizat un nou front. Frontul de rezervă. Se pare deci că propunerea noastră cu privire la crearea unor rezerve importante în spatele arcului de la Kursk a fost luată în seamă.

Eșecul operaţiei „Citadela”

Începînd din luna aprilie, în zona arcului de la Kursk ambele părți beligerante au început să se pregătească intens pentru campania de vară.

Punctul nostru de comandă era amplasat la Eleț. Acest important nod de cale ferată se afla în atenția inamicului, care îl bombarda frecvent. Faptul în sine arăta că amplasarea punctului de comandă era necorespunzătoare. Dealtfel, în noua situație era necesar să dispunem punctul de comandă mai aproape de trupe. De aceea ne-am mutat în localitatea Svoboda, situată la nord de Kursk. Statul nostru major avusese grijă să pregătească noul punct de comandă în toate

privințele, să stabilească legături cu toate armatele şi marile unități şi cu fronturile vecine din dreapta şi din stînga noastră.

Caracterul acțiunilor inamicului şi datele obținute prin toate categoriile de cercetare ne convingeau tot mai mult că, dacă armata fascistă germană este, în general, în stare să întreprindă în perioada apropiată o ofensivă urmărind scopuri decisive, aceasta va avea loc în zona arcului de la Kursk. Configurația acestei zone favoriza folosirea de către comandamentul german a unui procedeu preferat – executarea de lovituri la baza ieşindului pe direcții convergente (în cazul de față spre Kursk). În caz de reuşită, inamicul ar fi pătruns în spatele fronturilor central şi Voronej, şi ne-ar fi încercuit circa şapte armate, instalate în apărare pe arcul de la Kursk. Transferarea neîncetată de trupe, în special tancuri şi artilerie, din adîncime în zona ieşindului de la Orel confirma presupunerile noastre.

După cum s-a aflat ulterior din documentele capturate, comandamentul german, elaborînd planul operațiilor pentru anul 1943, luase hotărîrea de a zdrobi, în primul rînd, trupele sovietice instalate în apărare pe arcul de la Kursk. Ordinul lui Hitler din 15 aprilie 1943 arăta ce importanță atribuia inamicul acestei operații, denumită convențional „Citadela”: „Am hotărît ca, de îndată ce vremea va permite, să efectuez prima ofensivă din anul acesta: «Citadela». Ofensiva are o însemnătate hotărîtoare. Ea trebuie să ne asigure inițiativa în primăvară şi în vară”.

Erau totuşi destui generali germani care nu credeau în succesul operației de la Kursk. La o consfătuire convocată de Hitler la 4 mai 1943, generalul-colonel Model, comandantul Armatei 9 germane, spunea: „Inamicul se aşteaptă la ofensiva noastră, şi de aceea, pentru a ne asigura succesul, trebuie să alegem o altă tactică; dar cel mai bine ar fi să renunțăm, în general, la această ofensivă”. Ezitări asemănătoare au manifestat şi comandanții grupurilor de armate „Sud” şi „Centru”, respectiv feldmareşalii Manstein şi Klüge.

Cu toate acestea, comandamentul german, dornic să restabilească prestigiul militar zdruncinat al Germaniei şi să preîntîmpine dezmembrarea blocului fascist, profitînd de inexistența celui de-al doilea front în Europa, a hotărît, după o pregătire îndelungată şi după repetate amînări, începerea ofensivei în zona Kursk.

Comandamentul sovietic a reuşit să descifreze la timp intențiile inamicului, direcțiile probabile ale loviturilor lui principale şi chiar data trecerii la ofensivă. Ținînd seama de situația creată pe front şi de intențiile duşmanului, Cartierul general a luat hotărîrea ca printr-o operație de apărare la Kursk să-i slăbească grupările de izbire, iar apoi să treacă la ofensivă în tot sectorul sudic al frontului – de la Smolensk pînă la Taganrog. Țin să subliniez faptul că, cu prilejul discutării viitoarei operații la Cartierul general (la această consfătuire am participat şi noi, comandanții fronturilor), unii au fost de părere să nu aşteptăm ofensiva inamicului, ci, dimpotrivă, să devansăm lovitura lui. Cartierul general a procedat just, neacceptînd această propunere.

Potrivit hotărîrii Cartierului general, fronturile central şi Voronej au primit misiunea să creeze un puternic sistem defensiv.

În sectorul nostru, al Frontului central, consideram că punctul cel mai amenințat este baza ieşindului de la Orel, care surplomba aripa noastră dreaptă. De aceea ne-am propus să asigurăm aici gruparea cea mai densă de forțe. Tot în această direcție ne propuneam să dispunem şi grosul rezervelor frontului.

Această hotărîre se baza pe următoarele considerente. Direcția cea mai favorabilă pentru ofensiva inamicului era Orel, Kursk, şi tocmai aici era de aşteptat lovitura principală (care putea fi îndreptată spre sud sau spre sud-est). Ofensiva grupării de izbire germano-fasciste în orice altă direcție nu prezenta un pericol deosebit, deoarece trupele şi mijloacele de întărire ale frontului, amplasate în dreptul bazei ieşindului de la Orel, puteau fi în orice moment dirijate în sectorul

ameninţat. În cel mai rău caz, o asemenea ofensivă putea duce doar la o retragere a trupelor noastre care se apărau în zona arcului de la Kursk, în nici un caz însă la încercuirea şi nimicirea lor.

Hotărîrea luată de comandamentul Frontului central a fost aprobată de comandantul suprem. Trupele frontului au trecut la organizarea apărării.

În dreptul grupării de la Orel a inamicului, care învăluia flancul nostru drept, se apărau armatele 48, 13 şi 70, linia frontului întinzîndu-se pe o lungime de 132 km, de la Gorodişce pînă la Breanţevo. La stînga, pe un front de 174 km, de la Breanţevo la Korneevo, erau instalate în apărare armatele 65 şi 60.

Ca şi în alte cazuri, am hotărît să creez rezerve, acestea fiind necesare în orice împrejurări. De aceea Armata 2 de tancuri a fost trecută în eşalonul doi, iar în rezerva frontului au intrat corpurile 3 şi 19 de tancuri şi Corpul 17 de gardă care avea misiunea să ocupe poziţii în fîşia Armatei 13, în cazul că va apărea o asemenea necesitate.

Cîteva cifre demonstrează efortul nostru de a asigura o densitate mare a trupelor pe direcţia ameninţată. Pe o fîşie de 95 kilometri am concentrat 58% din diviziile noastre de infanterie, 70% din artileria noastră şi 87% din tancuri şi artileria autopropulsată. Tot pe această direcţie erau dispuse trupele eşalonului doi şi ale rezervei frontului (armata de tancuri şi două corpuri de tancuri independente). De-a lungul celor 211 kilometri care mai rămîneau din linia frontului se aflau mai puţin de jumătate din infanteria noastră, a treia parte din artilerie şi mai puţin de o cincime din tancuri. O asemenea repartizare a forţelor era, desigur, riscantă. Am efectuat-o totuşi conştient, fiind siguri că inamicul va folosi metoda lui preferată, îndreptîndu-şi forţele principale spre baza ieşindului. Cercetarea noastră, precum şi partizanii, au confirmat că o puternică grupare a forţelor inamice se constituie tocmai în sectorul unde ne aşteptam.

La elaborarea planului general al operației de apărare a frontului au participat comandanții armatelor, generalii-locotenenți: P. L. Romanenko, comandantul Armatei 48; N. P. Puhov, comandantul Armatei 13; I. V. Galanin, comandantul Armatei 70, recent numit în acest post; P. I. Batov, comandantul Armatei 65; I. D. Cerneahovski, comandantul Armatei 60; A. G. Rodin, comandantul Armatei 2 de tancuri şi S. I. Rudenko, comandantul Armatei 16 aeriene. După ce planul a fost aprobat, a început munca concretă pe teren. La ea au participat activ comandamentul frontului, direcția politică, comandanții de armate, de arme şi şeful serviciilor frontului.

Avînd certitudinea că inamicul va ataca cu forțe mari, comandamentul frontului, încă de la sfîrşitul lunii martie, a dat trupelor indicații concrete cu privire la amenajarea aliniamentelor de apărare. Generalul-maior A. M. Proşleakov, şeful trupelor de geniu ale frontului, a întocmit un grafic amănunțit şi a depus mari eforturi pentru ca lucrările să se desfăşoare în termen, asigurîndu-se totodată buna lor calitate. Puteam să mă bizui pe energia şi inițiativa acestui general. Modest, puțin cam timid chiar, el ştia să dea dovadă de fermitate şi hotărîre de nezdruncinat atunci cînd era nevoie. Vastele sale cunoştințe şi marea experiență practică îl ajutau să facă față misiunilor celor mai complexe. Manifesta multă grijă față de oameni, fiind în acelaşi timp foarte exigent. Se bucura de stima generală şi era o plăcere să colaborezi cu el.

Pregătirea sistematică a apărării ieşindului de la Kursk a început din aprilie şi a continuat pînă în momentul ofensivei inamicului. Lucrările de fortificații din fîşia principală erau executate de unități. La amenajarea celei de-a doua şi celei de-a treia fîşii de apărare, precum şi a fîşiilor de spate ale armatelor şi frontului a participat activ, alături de trupe, şi populația locală.

Efectuînd aceste lucrări, noi am folosit experiența acumulată pînă atunci. Toate ordinele şi directivele date de

comandamentul frontului cereau să se creeze o apărare trainică, cu lucrări de tip campanie, adînc eşalonată, cu mai multe fîşii, cu o maximă dezvoltare a lucrărilor genistice pe întreaga ei adîncime operativă.

Inițial intenționasem să amenajăm cinci fîşii de apărare cu o adîncime totală de 120-130 kilometri. Dar ulterior, adîncimea apărării pe unele direcții, cele mai importante, a fost mărită pînă la 150-190 kilometri.

În decurs de trei luni trupele frontului au amenajat şase fîşii principale de apărare. Afară de acestea, au fost construite aliniamente intermediare şi poziții în bretelă care se întindeau pe sute de kilometri. Şanțurile de comunicație dintre tranşee se construiau în aşa fel, ca, la nevoie, să poată servi ca poziții în bretelă. Nodurile de rezistență ale batalioanelor, de regulă, erau pregătite pentru apărare circulară.

O atenție deosebită se acorda acoperirii joncțiunilor, asigurării manevrei mijloacelor de foc şi de transport ale artileriei, precum şi manevrei trupelor de-a lungul frontului şi din adîncime.

Din aprilie pînă în iunie, trupele frontului au săpat aproximativ 5 000 kilometri de tranşee şi şanțuri de comunicații, au plantat circa 400 000 de mine şi fugase. Numai în sectorul armatelor 13 şi 70 au fost instalați 112 kilometri de sîrmă ghimpată, dintre care 10,7 kilometri de sîrmă prin care trecea curent de înaltă tensiune, şi au fost îngropate 170 000 de mine.

Deoarece dispuneam de informații potrivit cărora comandamentul german, pregătindu-se pentru ofensiva de vară, îşi punea speranțe deosebite în loviturile masate ale trupelor sale de tancuri, noi am conceput apărarea ieşindului de la Kursk, în primul rînd, ca o apărare antitanc, în stare să respingă loviturile unor mari grupări de tancuri inamice. A trebuit să ținem seama şi de faptul că inamicul intenționa să utilizeze pe scară largă noile sale tancuri „Tigru” şi tunuri de asalt „Ferdinand”. Am pregătit deci puternice aliniamente

antitanc, cu puncte de sprijin tari, amenajate pe direcțiile cele mai amenințate, şi le-am asigurat din plin cu artilerie.

S-a hotărît ca pentru respingerea tancurilor inamice să fie folosită întreaga artilerie a frontului, inclusiv cea antiaeriană, grosul ei fiind concentrat în fîşiile armatelor 13 şi, parțial, 48 şi 70, pe direcția probabilă a loviturii principale a inamicului.

Pentru o mai bună organizare a cooperării şi a conducerii, punctele de sprijin au fost unite în raioane antitanc. Pînă în luna iulie, la aripa dreaptă a frontului adîncimea apărării antitanc a atins 30-35 kilometri. Numai în sectorul Armatei 13, în cadrul fîşiei principale de apărare existau 13 raioane antitanc, formate din 44 de puncte de sprijin. În fîşia a doua existau nouă raioane de acest fel, cu 34 de puncte de sprijin, iar în fîşia a treia – 15 raioane cu 60 de puncte de sprijin antitanc.

S-a acordat o mare atenție instalării diverselor obstacole antitanc. În fața limitei dinainte şi în adîncimea apărării, pe direcțiile probabile de atac cu tancuri s-au amenajat zone compacte de obstacole de acest fel. Ele cuprindeau cîmpuri de mine, şanțuri antitanc, colțuri antitanc, stăvilare care permiteau inundarea terenului, abatize.

Cu toate că instrucțiunile nu prevedeau folosirea aruncătoarelor cu reacție („katiuşe“) împotriva tancurilor, s-a luat hotărîrea să fie utilizate şi acestea. În vederea stabilirii modalităților celor mai eficiente de folosire a artileriei cu reacție pentru respingerea atacurilor unor mase mari de tancuri s-au organizat trageri experimentale. Ele au demonstrat un procent înalt de atingere a țintelor.

În eventualitatea pătrunderii tancurilor inamice în apărarea noastră, la divizii şi armate au fost constituite detaşamente mobile de baraj care aveau misiunea să planteze în calea tancurilor inamice fugase şi să instaleze obstacole transportabile. În cadrul diviziilor aceste detaşamente se formau dintr-o companie sau două de pionieri, iar în cadrul armatelor dintr-un batalion de geniu întărit cu pistolari. Li se indicau dinainte sectoarele probabile de acțiune.

În afara detaşamentelor de baraj, la divizii, armate şi în cadrul frontului au fost create rezerve de artilerie antitanc. Rezerva mea era constituită din trei brigăzi şi două regimente de artilerie antitanc.

O atenție deosebită s-a acordat organizării sistemului de foc. Mijloacele de foc erau eşalonate pe întreaga adîncime a fîşiilor de apărare ale armatelor. Se prevedea manevra focului şi concentrarea lui pe direcțiile amenințate. Pentru asigurarea unei conduceri mai simple şi mai sigure a focului s-a creat o rețea ramificată de puncte de observare cu un sistem de transmisiuni stabil.

Constituirea dispozitivului de luptă al companiei urmărea, în primul rînd, necesitatea de a se crea o perdea de foc impenetrabilă. În funcție de teren, dispozitivele subunităților luau forma de triunghi cu vîrful înainte sau înapoi, ceea ce le permitea să țină sub foc întregul sector al batalionului şi să execute foc de flanc şi oblic. În aproape toate batalioanele s-a pregătit focul de baraj şi concentrat al mitralierelor atît în fața limitei dinainte cît şi în adîncimea sectoarelor batalionare şi regimentare. Companiile de aruncătoare şi-au reglat din timp tragerea pe sectoare şi aliniamente. Servanții puştilor antitanc erau concentrați pe plutoane sau grupe pe direcțiile probabile de atac cu tancuri.

După acelaşi principiu s-a organizat sistemul focului de infanterie în fîşiile de apărare de divizie şi de armată. În sectoarele ocupate de trupe pozițiile erau saturate cu mijloace de foc aproape în aceeaşi măsură ca şi în fîşia principală. În fîşia de spate a Armatei 13 densitatea mijloacelor de foc era chiar mai mare decît în fîşia principală de apărare.

Pe direcțiile probabile ale acțiunilor inamicului am concentrat puternice grupări de artilerie. Densitatea medie a artileriei la frontul nostru era de 35 guri de foc, dintre care zece antitanc, pe un kilometru, în fîşia de apărare a Armatei 13 această densitate fiind mult mai mare.

Paralel cu executarea lucrărilor de apărare, trupele se instruiau intens. Cel puțin o treime din timpul acordat

pregătirii de luptă era rezervat instrucției pe timp de noapte. O intensă activitate instructivă se desfăşura şi în cadrul statelor majore.

Inamicul dispunea de tancurile grele „Tigru”, care aveau un blindaj gros şi tunuri de 88 mm. Ostaşii şi ofițerii noştri studiau caracteristicile tehnico-tactice ale acestor maşini şi metodele de luptă împotriva lor. În fiecare armată s-au amenajat poligoane de tragere, în care se făceau exerciții de tragere împotriva tancurilor. Servanții tunurilor de 45 mm învățau să tragă asupra şenilelor tancurilor de la distanțe mici. Această pregătire sistematică a făcut să crească considerabil măiestria artileriştilor.

Gradul de pregătire a artileriştilor pentru luptă se verifica direct pe poziții. Ofițerul superior care efectua verificarea se deplasa la punctul de observare al artileriei şi, în conformitate cu planul apărării, indica apariția inamicului într-un anumit sector. Țintele respective se aflau în dispozitivele hitleriştilor. În mai puțin de un minut începea tragerea asupra lor. Am participat şi eu de cîteva ori la asemenea verificări şi m-am convins că artileriştii şi-au înțeles rolul şi se pregătesc pentru viitoarea bătălie cu toată seriozitatea.

Un mare merit în buna organizare a pregătirii artileriei şi a sistemului de foc i-a revenit generalului Kazakov, neobositul comandant al artileriei frontului.

Direcția politică a frontului, condusă de generalul-maior S. F. Galadjev, a desfăşurat o muncă uriaşă menită să sudeze mai bine subunitățile şi să intensifice activitatea organizațiilor de partid şi comsomoliste. Întreaga muncă politică avea drept obiectiv creşterea spiritului de luptă şi a moralului ostaşilor şi ofițerilor şi se întemeia pe devotamentul lor nemărginit față de patrie, față de cauza partidului comunist. Instructorii politici, comuniştii şi comsomoliştii îi însuflețeau pe ostaşi, îi stimulau să-şi îmbunătățească pregătirea de luptă, cultivau fermitatea şi spiritul de întrajutorare, grija față de armament şi tehnica de luptă.

Urmăream sistematic calitatea lucrărilor genistice executate în cadrul fişiilor şi poziţiilor, organizarea apărării antitanc pe direcţiile cele mai importante. Mă deplasam în repetate rînduri pe teren, inspectam aliniamentele fortificate, stăteam de vorbă cu oamenii. Mă bucura faptul că ostaşii şi ofiţerii aveau încredere în forţele lor, în trăinicia sistemului de apărare construit de ei. Acumulaseră cu toţii o mare experienţă de ducere a luptelor pe aceste aliniamente în februarie şi martie, cînd respinseseră cu succes toate atacurile inamicului. În timp ce verificam apărarea în sectorul Ponîri i-am întrebat pe ostaşii unei subunităţi ce părere au despre poziţiile lor de apărare. Mi-au răspuns în unanimitate că inamicul nu va trece prin poziţiile lor. Şi trebuie să spun că ei s-au ţinut de cuvînt: toate încercările inamicului de a rupe apărarea în sectorul Ponîri au eşuat.

În timp ce mă aflam la Armata 60, transferată de la Frontul Voronej la frontul nostru, observam cu mult interes activitatea generalului I. D. Cerneahovski. Era un militar tînăr, cult, optimist şi un comandant remarcabil. Un om admirabil! Ostaşii şi ofiţerii îl îndrăgiseră. Aşa ceva se observă imediat. Dacă ofiţerul care se prezintă cu un raport la comandantul armatei nu o face timorat, ci zîmbind, se poate spune că acest comandant a realizat mult. Ofiţerii de toate gradele sînt foarte sensibili faţă de atitudinea superiorilor şi cred că visul fiecăruia dintre noi este să se impună în aşa fel ca subalternii să-i execute ordinele cu plăcere. Lucrul acesta l-a realizat Cerneahovski (şi, poate, şi Batov, comandantul Armatei 65).

Aş vrea să mă refer la noţiunea de „colaborare armonioasă“. Avusesem impresia că oricine poate colabora uşor cu Cerneahovski. Şi totuşi, A. I. Zaporojeţ, membru al consiliului militar al armatei, nu se putea înţelege cu Cerneahovski. Zaporojeţ era un om demn de tot respectul, un vechi bolşevic, erou al războiului civil. Vremurile se schimbaseră însă, armata devenise şi ea alta, dar tovarăşul respectiv trăia şi muncea ca în trecut. S-au iscat conflicte

între el şi Cerneahovski, comandant de armată tînăr, cu perspective. În pofida eforturilor depuse de mine şi de Teleghin, relaţiile dintre ei nu s-au normalizat. Se vedea că erau oameni diferiţi şi că nu vor reuşi să se înţeleagă. Am fost nevoit să raportez această situaţie comandantului suprem. Stalin m-a ascultat, s-a gîndit puţin şi a fost de acord:

— Da, trebuie să-i despărţim.

După două zile, Zaporojeţ a fost chemat la Moscova.

Atmosfera încordată, perspectiva unor lupte crîncene stîrneau la unii tovarăşi o firească nelinişte. Animaţi de bune intenţii – vrînd să ferească de un risc inutil oamenii, şi aşa destul de încercaţi şi smulşi abia de curînd din ghearele robiei fasciste –, ei propuneau să evacuăm din timp populaţia din zona arcului de la Kursk. Noi nu puteam fi în nici un caz de acord cu această propunere. Evacuarea populaţiei s-ar fi răsfrînt inevitabil asupra stării de spirit a trupelor. Soldaţii construiau poziţii fortificate, se pregăteau să apere cu orice preţ ceea ce cuceriseră. Se făcea totul pentru ca nimeni să nu se gîndească măcar la posibilitatea unei retrageri. Punctul de comandă, comandamentul, statul major şi serviciile frontului erau amplasate în centrul arcului de la Kursk. Noi luam măsuri ca toate stocurile necesare ducerii unei lupte îndelungate să fie concentrate tot aici. Chiar dacă inamicul ar fi reuşit să ne izoleze, tot am mai fi putut menţine ieşindul de la Kursk. Populaţia avea încredere în forţele noastre şi nu se gîndea la evacuare. Cartierul general, de asemenea, ne-a susţinut. Spre cinstea tovarăşilor din regiunea Kursk, aceştia au înţeles imediat că avem dreptate. Problema evacuării nu s-a mai pus.

Ulterior, mulţi m-au întrebat: de ce eram atît de siguri că-l vom respinge pe duşman.

Această convingere avea o bază trainică. Comandanţii noştri se maturizaseră, căpătaseră experienţă. Soldaţii învăţaseră să lupte şi să învingă. Ţara ne asigura în cantităţi din ce în ce mai mari tehnica şi armele de tipul cel mai nou. În structura organizatorică a trupelor avuseseră loc

însemnate schimbări. Apăruseră mari unități de artilerie – divizii şi corpuri –, constituind rezerve ale Comandamentului suprem, ceea ce permitea concentrarea unor mase mari de artilerie pe direcțiile necesare (la aceasta a contribuit şi trecerea artileriei la tracțiune mecanică).

Aviația noastră, înzestrată cu cele mai moderne avioane din acel timp, devenise mai puternică. Nu, acum nici o forță nu ne mai putea înfrînge!

Foarte mult au făcut pentru noi partizanii din regiunea Breansk şi din Bielorusia. Pe mulți dintre comandanții lor îi cunoşteam personal. N-am uitat întîlnirile ce avuseseră loc cu ei în vara anului 1942 la punctul de comandă al Frontului Breansk, în raionul Efremov. După conferința de la Moscova, conducătorii de detaşamente şi mari unități de partizani s-au reunit la noi pentru a discuta împreună cu comandantul frontului problemele cooperării. Cu acest prilej ei au făcut cunoştință cu noile modele de arme, fabricate anume pentru partizani. Printre tovarăşii invitați se aflau V. I. Kozlov, S. A. Kovpak, A. N. Saburov şi alții. Pe toți aceştia i-am ajutat să treacă linia frontului şi să ajungă în zonele lor de partizani. În zilele acelea prietenia dintre noi şi partizani s-a întărit şi mai mult. Faptul acesta ne ajuta acum să organizăm cooperarea între trupele regulate şi „răzbunătorii poporului", cum erau numiți partizanii. Ei ne furnizau informații despre deplasările duşmanului. Datele cercetării noastre aeriene erau confruntate şi completate cu datele furnizate de partizani. Pe baza indicațiilor lor, aviația bombarda importante obiective inamice. La rîndul nostru, îi ajutam şi noi cît puteam pe „răzbunătorii poporului": îi aprovizionam cu armament, muniții, medicamente, le transportam răniții pe teritoriul liber.

Observarea perseverentă a inamicului i-a permis statului major al frontului să strîngă informații neîndoielnice, care demonstrau că el îşi concentrează forțele în zona ieşindului de la Orel. În acelaşi timp, statul major al Frontului Voronej ne-a informat că germanii masează trupe în zona Harkov,

Belgorod. Pe baza tuturor acestor ştiri puteam trage concluzia că presupunerea noastră se adeverea: inamicul se pregătea să declanşeze ofensiva în zona Kursk, atacînd din două direcţii: dinspre Orel şi dinspre Belgorod.

În cursul lunilor mai şi iunie aviaţia germană a devenit mult mai activă. Efectua atacuri asupra nodurilor de cale ferată, bombarda gări, poduri, căutînd să ne împiedice să aducem spre front trupe, tehnică de luptă, muniţie şi carburanţi. Obiectivele mai depărtate de linia frontului erau atacate noaptea, în formaţii de cîte 20-25 avioane. În cursul zilei loviturile vizau obiective de pe front sau din apropierea liniei frontului. De obicei acţionau mici grupuri de bombardiere, sub acoperirea vînătorilor şi, uneori, avioane izolate.

Împotriva aviaţiei inamicului au acţionat Armata 16 aeriană a generalului Rudenko, care între timp şi-a mutat baza în apropiere de Kursk, unităţile de aviaţie ale Apărării antiaeriene a teritoriului, artileria antiaeriană a frontului şi a armatelor. A urmat o perioadă de lupte înverşunate pentru cucerirea supremaţiei aeriene.

Inamicul depunea eforturi susţinute pentru a ne dezorganiza transporturile. Acţiunile lui îngreuiau îndeplinirea misiunilor, şi aşa dificile, ale serviciilor frontului. Şeful acestor servicii, generalul-maior N. A. Antipenko, era un organizator priceput, un om extrem de energic. Aparatul lui, bine pus la punct, făcea faţă tuturor greutăţilor. Se construiau noi drumuri. Pe sectoarele de cale ferată unde nu puteau fi folosite locomotivele, vagoanele erau tractate cu cai. Zi şi noapte pe şosele se deplasau autovehicule şi căruţe. În perioada respectivă feroviarii regionalei Kursk au dat dovadă de un eroism fără seamăn, lucrînd sub bombardamente la refacerea obiectivelor lovite de aviaţia inamică. Populaţia Kurskului ne-a dat şi ea un mare ajutor la lichidarea urmărilor atacurilor aeriene, la construirea drumurilor ocolitoare şi a lucrărilor de apărare.

Muncitorii din Kursk au organizat cu mijloacele pe care le aveau la îndemînă ateliere pentru repararea tancurilor, autovehiculelor şi pieselor de artilerie. Mii de locuitori din partea locului se înrolau în unităţile noastre. Şi totuşi nu aveam efective suficiente. Am procedat din nou la reducerea personalului serviciilor. Un mare număr de răniţi aflaţi în convalescenţă părăseau spitalele şi batalioanele medico-sanitare de îndată ce se simţeau înzdrăveniţi, grăbindu-se să-şi ocupe locul în unităţi.

Pînă la începutul verii am reuşit să mai completăm diviziile de infanterie, ridicîndu-le efectivele la 4 500-5 000 de oameni. Numai cîteva divizii, vreo patru, numărau 6 000-7 000 de soldaţi. În acelaşi timp aveam informaţii sigure că diviziile de infanterie inamice care se aflau în faţa noastră numărau 10 000-12 000 de soldaţi, cele motorizate 14 000, iar diviziile de tancuri 15 000-16 000. În pofida marilor pierderi suferite în cursul iernii, comandamentul hitlerist reuşise să-şi completeze substanţial marile unităţi.

A doua jumătate a lunii iunie a fost marcată de lupte aeriene deosebit de intense. În unele zile, la asemenea înfruntări participau, de ambele părţi, peste o sută de avioane în acelaşi timp, în sectoare relativ restrînse. De la punctul nostru de comandă puteam urmări tabloul pasionant al acestor încleştări.

Am observat că avioanele de cercetare inamice au început să apară frecvent deasupra satului în care se afla punctul nostru de comandă. Noi ne desfăşuram activitatea în case ţărăneşti obişnuite. Pentru orice eventualitate, în apropierea fiecăreia din ele fuseseră săpate şanţuri care ne puteau feri de schije şi gloanţe. Nu ne-am preocupat însă de construirea unor adăposturi, ceea ce, evident, era o mare greşeală. Casa în care mă instalasem se afla vizavi de intrarea în parcul unei mănăstiri. În apropiere se înălţau doi plopi impunători. Aşadar, casa constituia o ţintă uşor reperabilă. Am observat însă aceasta abia atunci cînd avioanele germane au început

să zboare prea des deasupra noastră. Ne-am gîndit să ne mutăm, dar mereu nu găseam timpul necesar.

De obicei, seara tîrziu parcurgeam telegramele cifrate, apoi luam masa la popota consiliului militar, care se afla într-o casă învecinată. Într-o seară, nu mai țin minte pentru ce motiv, nu l-am mai aşteptat pe ofițerul cifrator şi i-am telefonat să-mi aducă telegramele la popotă. Aici i-am găsit pe Kazakov, Malinin, Teleghin şi încă cîțiva tovarăşi de la statul major. Exact la orele 23 ofițerul cu cifrul mi-a adus telegramele. Şi tot în acest moment un avion german a lansat paraşute luminoase, după care s-a auzit zgomotul unui alt avion şi cunoscutul şuierat de bombe. Abia am avut timp să dau comanda „culcat!“. Toți s-au lipit de podea, şi în aceeaşi clipă s-a auzit o explozie asurzitoare. Geamurile s-au făcut țăndări. Camera s-a umplut de moloz şi praf. A urmat o a doua explozie, dar la o distanța mai mare. Toți am scăpat teferi. Am constatat însă că din casa în care locuiam nu mai rămăsese nimic: cea de-a doua bombă literalmente o spulberase. Dacă vreunul dintre noi s-ar fi aflat acolo, nu ar fi rămas în viață. M-a salvat deci întîmplarea sau, poate, intuiția. La război se întîmplă de toate.

Au fost totuşi victime. Explozia a ucis o santinelă care-şi avea postul aproape de casa mea; o altă santinelă şi un adjutant secund au apucat să sară într-un şanț, dar au fost răniți.

După cele două explozii a venit la noi generalul Oriol. A făcut un gest descumpănit cu mîinile. Văzînd cele două „felinare” aprinse de aviatorii fascişti, el s-a adăpostit în şanț, apoi însă, pierzîndu-şi răbdarea, s-a înapoiat în casă. Imediat s-a auzit explozia primei bombe. Ea a nimerit exact în şanțul unde se adăpostise mai înainte generalul. Cîte nu depind în război de asemenea întîmplări!

— Dar cum de v-a venit ideea să părăsiți şanțul? a exclamat cineva din asistență.

Grigori Nikolaevici a rîs:

— Păi, să vedeți, în şanț era tare strîmt şi rece ca într-un mormînt. M-am enervat şi am ieşit afară: dacă o fi să mor, mai bine acasă, la călduricã!...

Am izbucnit cu toții în rîs. Dar nu aveam dreptul să mai riscăm. Situația complexă în care ne aflam nu ne permitea deocamdată să mutăm punctul de comandă în altă localitate. Am hotărît să construim adăposturi. Prin grija şefului statului major al frontului, Malinin, şi şefului serviciului de geniu, Proşleakov, în parcul mănăstirii au fost construite adăposturi solide, în care ne-am instalat.

Momentul bătăliei se apropia. La sfîrşitul lunii iunie am început să primim date despre deplasări importante de mari unități germane de tancuri, artilerie şi infanterie, care erau aduse spre linia întîi. Cercetarea de artilerie şi cea aeriană căutau să repereze toate noile poziții de artilerie precum şi aglomerările de tancuri inamice din rîpele şi păduricile situate în apropierea liniei întîi.

La 2 iulie Cartierul general ne-a prevenit că dintr-un moment în altul inamicul va trece la ofensivă. Era al treilea avertisment: primul îl primisem la 2 mai, al doilea la 20 mai.

În noaptea de 15 iulie în fîşia armatelor 13 şi 48 au fost capturați pionieri germani care executau culoare în cîmpurile de mine. Ei au declarat că ofensiva este prevăzută pentru orele trei dimineața şi că trupele germane au ocupat pozițiile de plecare.

Aşadar, nu aveam decît o oră şi ceva pînă la declanşarea ofensivei. Trebuia oare să dăm crezare celor declarate de prizonieri? Dacă spuneau adevărul, era cazul să începem contrapregătirea de artilerie plănuită de noi, pentru care repartizasem aproape o jumătate de unitate de foc de proiectile şi bombe.

Nu aveam timp să cerem avizul Cartierului general. Orice întîrziere putea să aibă consecințe grave. Reprezentantul Cartierului general, G. K. Jukov, care sosise în seara precedentă, m-a lăsat pe mine să iau hotărîrea.

Consider că a procedat just. În felul acesta am avut posibilitatea să dau imediat ordin comandantului artileriei frontului să deschidă focul.

În dimineața de 5 iulie, la orele 2 şi 20 de minute, bubuitul tunurilor a sfîşiat liniştea ce învăluia înaintea zorilor stepa şi pozițiile ambelor părți, într-un sector larg al frontului la sud de Orel.

Artileria noastră a deschis focul în fîşia Armatei 13 şi, parțial, în cea a Armatei 48, unde se aştepta lovitura principală a inamicului, după cum s-a aflat mai tîrziu, numai cu zece minute înainte de începerea pregătirii lui de artilerie.

Asupra trupelor duşmane care se pregătiseră de ofensivă, asupra bateriilor lor s-a abătut focul a peste 500 de piese de artilerie, 460 de aruncătoare şi 100 de aruncătoare cu reacție M-13. Ca urmare, inamicul a suferit pierderi mari, mai ales în artilerie, iar sistemul de conducere a trupelor i-a fost dezorganizat.

Trupele fasciste germane au fost luate prin surprindere. Inamicul a tras concluzia că partea sovietică a pornit ea însăşi la ofensivă. Acest lucru, fireşte, i-a încurcat planurile, stîrnind derută în rîndurile soldaților germani. Duşmanului i-au trebuit circa două ore pentru a-şi pune în ordine trupele. Abia la orele 4 şi 30 a putut să înceapă pregătirea de artilerie. Aceasta a demarat cu forțe slăbite şi în mod neorganizat.

La orele 5 şi 30 gruparea de trupe fasciste germane de la Orel a trecut la ofensivă în întreaga fîşie a Armatei 13 şi la flancul drept al Armatei 70, dînd lovitura principală într-un sector îngust de front.

În prima zi de ofensivă inamicul a aruncat în luptă o masă de tancuri, inclusiv „Tigri“, şi tunuri grele de asalt „Ferdinand“.

Ofensiva era sprijinită de un puternic foc de artilerie şi de lovituri ale aviației. Circa trei sute de avioane de bombardament, acționînd în grupuri de cîte 50-100, au bombardat sistemul nostru de apărare pe întreaga lui adîncime tactică şi în special pozițiile de tragere ale artileriei.

Lupte înverşunate s-au încins pe direcția Olhovatka, în sectorul diviziilor 81 şi 15 infanterie din Armata 13. Inamicul a declanşat aici lovitura principală cu forțele a trei divizii de infanterie şi două divizii de tancuri. Atacul era sprijinit de un mare număr de avioane.

Infanteria inamică se deplasa în transportoare blindate şi pe jos, precedată de tancuri. La adăpostul acestora ea înainta cu repeziciune.

Pe cît se pare, comandamentul german intenționa să realizeze atacul pe care îl desfăşurase în vara anului 1942 din sectorul Kursk pe direcția Voronej. Dar inamicul şi-a greşit rău socotelile: vremurile nu mai erau aceleaşi!

Artileria noastră, aruncătoarele, „katiuşele" şi mitralierele i-au primit pe atacanți cu foc puternic. Tunurile care trăgeau prin ochire directă şi puştile antitanc împroşcau cu proiectile de la mică distanță tancurile duşmanului. Aviația noastră lovea inamicul în aer şi pe pămînt.

S-au angajat bătălii grele, înverşunate. Pătrunzînd în cîmpurile noastre de mine, tancurile duşmanului explodau unele după altele. Maşinile ce veneau în urma lor le trăgeau înapoi pe cele distruse şi avariate şi, mergînd pe urmele lăsate de ele, continuau să străbată sectoarele minate ale apărării trupelor noastre. „Tigrii" şi tunurile de asalt „Ferdinand" acopereau cu focul lor acțiunile tancurilor mijlocii şi ale infanteriei.

Atacate de această avalanşă de oțel, trupele noastre luptau cu abnegație, folosind toate mijloacele pentru lovirea duşmanului. Infanteria noastră folosea împotriva tancurilor şi tunurile de 45 mm. Proiectilele lor nu puteau străpunge blindajul „Tigrilor". De aceea trăgeau de la mică distanță în şenile. Sub uraganul de foc, pionierii şi infanteriştii se strecurau spre maşinile duşmane oprite, plasau mine sub ele, aruncau asupra lor grenade şi sticle cu lichid incendiar. Între timp, subunitățile de puşcaşi izolau cu focul lor infanteria care venea în urma tancurilor şi o nimiceau prin contraatacuri. Patru atacuri înverşunate au fost respinse cu

succes de luptătorii Armatei 13 şi numai după al cincilea atac, executat cu forțe proaspete, inamicul a reuşit să pătrundă în dispozitivele diviziilor 81 şi 15 infanterie. Sosise momentul pentru a sprijini cu aviația aceste mari unități. Comandantul Armatei 16 aeriene a primit ordinul să atace trupele duşmane. Rudenko a ridicat în aer 200 de avioane de vînătoare şi 150 de bombardiere. Loviturile lor au făcut să scadă ritmul de ofensivă al hitleriştilor în acest sector, ceea ce ne-a permis să aducem aici Corpul 17, două brigăzi antitanc şi o brigadă de aruncătoare. În felul acesta înaintarea inamicului a fost oprită.

Cu toate că duşmanul a executat lovitura cu forțe uriaşe, în prima zi a luptelor el nu a reuşit să pătrundă în apărarea noastră mai mult de 6-8 kilometri.

Informațiile de care dispuneam ne duceau la concluzia că comandamentul german nu angajase toate forțele grupării principale şi că în ziua următoare erau de aşteptat noi lovituri puternice. În noaptea de 5 spre 6 iulie am raportat Cartierului general situația. Comandantul suprem mi-a comunicat pe loc că frontul va primi din rezerva Cartierului general Armata 27 de sub comanda generalului-locotenent S. T. Trofimenko. Vestea aceasta ne-a bucurat mult. Cîțiva ofițeri de stat major au fost trimişi să întîmpine această armată. Bucuria noastră s-a dovedit însă prematură. Dimineața am primit o nouă indicație: Armata 27 trebuia transferată imediat la dispoziția Frontului Voronej, dat fiind că în sectorul Oboian situația luase o turnură nefavorabilă. Cartierul general ne-a prevenit să nu contăm decît pe forțele noastre. Totodată ni se încredința o misiune suplimentară: să apărăm Kurskul dacă inamicul îşi va croi drum dinspre sud, din sectorul Frontului Voronej.

— Trebuie să aveți în vedere, mi-a spus Stalin, că situația vecinului vostru din stînga este grea şi inamicul poate să întreprindă din sectorul lui o lovitură în spatele trupelor voastre.

Se impunea deci să găsim de urgență mijloace pentru întărirea acestei direcții.

Nu aveam decît o soluție: să întărim sectorul amenințat slăbind armatele aflate în vîrful ieşindului de la Kursk. Comandantul Armatei 60 a primit ordinul să transfere de urgență în rezerva frontului divizia care se afla în rezerva armatei lui. În decurs de 24 de ore ea a fost transportată în întregime cu mijloacele frontului la noua destinație. De asemenea, am trimis în zona Kursk, din rezerva frontului, Corpul 9 de tancuri.

Pentru întărirea joncțiunii dintre armatele 13 şi 70 au fost aduse două regimente de tancuri din compunerea Armatei 65. Nu pot să nu menționez reacția generalului Batov la această dispoziție a mea. El a încercat să-mi demonstreze că fără aceste regimente nu-l va putea opri pe inamic dacă acesta va trece la ofensivă. A trebuit să-i pun şi eu la rîndu-mi o întrebare: ce era mai periculos pentru Armata 65, un atac frontal al inamicului sau pătrunderea acestuia în spatele armatei? De alte argumente nu a mai fost nevoie. Regimentele de tancuri au fost trimise imediat în sectorul indicat.

În prima zi a bătăliei, pe frontul nostru s-a conturat net direcția loviturii principale a inamicului. Eforturile lui nu erau îndreptate în lungul căii ferate, aşa cum prevedea a doua variantă ipotetică a planului nostru de apărare, ci ceva mai la vest, spre Olhovatka.

Acest fapt ne-a obligat să renunțăm la manevra cu rezervele frontului, deoarece o asemenea acțiune cerea timp. Am hotărît să dăm cît mai grabnic inamicului pătruns în apărarea noastră o lovitură scurtă, dar puternică, folosind în acest scop Corpul 17 de gardă şi Corpul 16 de tancuri.

În zorii zilei de 6 iulie artileria şi aviația noastră au dat lovituri puternice trupelor inamicului, iar marile unități de arme întrunite destinate contraloviturii au trecut la ofensivă. Unitățile Corpului 17 au înaintat pe o distanță de 2 kilometri. Aici li s-au alăturat subunități din diviziile 15 şi 81, care de peste 24 de ore luptau în încercuire. În diverse sectoare

rezistau două batalioane, şapte companii, unsprezece plutoane şi numeroase grupuri de ostaşi în frunte cu ofiţerii lor. Ocupau poziţii avantajoase şi nu s-au descurajat cînd au fost împresurate de tancurile duşmane. Aceşti eroi dădeau lovituri în spatele duşmanului, stînjenindu-i înaintarea. Hitleriştii au încercat să-i nimicească prin lovituri masate. Soldaţii sovietici au opusă însă o rezistenţă fermă tancurilor şi infanteriei inamice. Acţiunile acestor bravi ostaşi au fost de mare ajutor unităţilor care contraatacau şi care la rîndul lor i-au salvat din încercuire. Ei s-au alăturat unităţilor noastre care înaintau, sporind intensitatea loviturii.

Dar curînd înaintarea noastră s-a oprit. Inamicul a reuşit să introducă în luptă forţe proaspete. 250 de tancuri germane şi importante efective de infanterie atacau poziţiile Corpului 17. Apărîndu-se cu dîrzenie, unităţile noastre s-au retras pe poziţiile de plecare. Încercarea duşmanului de a pătrunde pe urmele trupelor noastre în dispozitivele fîşiei a doua de apărare a fost respinsă. Avînd în vedere superioritatea lui în tancuri, în special grele, s-a ordonat trupelor să consolideze dispozitivele de luptă ale infanteriei cu tancuri, îngropîndu-le în teren pentru a putea trage de pe loc. Folosirea tancurilor la contraatac era permisă numai împotriva infanteriei şi a maşinilor uşoare ale inamicului, şi aceasta numai după ce dispozitivele sale de luptă vor fi disociate.

Această dispoziţie a fost impusă de împrejurări. Nu uitam nici un moment cazul cînd tanchiştii se avîntaseră cu înflăcărare într-un atac de întîmpinare împotriva „Tigrilor”. Ca urmare, au suferit pierderi însemnate şi au fost respinşi în spatele infanteriei. Situaţia a fost salvată de artileria noastră, care l-a primit pe duşman cu un tir precis executat prin ochire directă.

Deşi contralovitura Corpului 17 nu şi-a atins scopul, ea l-a împiedicat pe inamic să înainteze pe direcţia Olhovatka. Acest fapt a prefigurat eşecul ofensivei întreprinse de gruparea germană de la Orel. Am cîştigat timp pentru a concentra forţele şi mijloacele necesare pe direcţia cea mai ameninţată.

După eşecul suferit de inamic în ziua de 6 iulie la centru şi la flancul stîng al Armatei 13, în dimineața de 7 iulie el şi-a îndreptat eforturile principale spre Ponîri, unde aveam un puternic nod de apărare. Folosindu-l ca bază, trupele noastre executau lovituri în flancul inamicului care ataca spre Olhovatka.

Conştient de importanța acestui nod, comandamentul german şi-a propus să-l lichideze cu orice preț, ceea ce i-ar fi uşurat înaintarea spre sud. Noi însă i-am descifrat la timp intențiile şi am adus trupe din alte sectoare.

Pentru întărirea apărării antitanc în zona Ponîri şi sporirea sprijinului de artilerie în folosul unităților Diviziei 307 infanterie (general-maior M. A. Enşin) care lupta aici, au fost repartizate Divizia 5 artilerie de rupere, brigăzile 13 artilerie antitanc şi 11 aruncătoare, precum şi brigada 22 aruncătoare cu reacție. Tot aici au fost dirijate şi unitățile Brigăzii 1 geniu de gardă. În cursul nopții aceste unități au ocupat poziții în fîşia Diviziei 307 infanterie.

În zorii zilei de 7 iulie inamicul a început atacurile împotriva localității Ponîri. Exploziile a mii de bombe şi obuze, bubuitul tunurilor, vuietul motoarelor de tancuri şi scrîşnetul şenilelor cutremurau pămîntul.

Artileriştii noştri au luptat cu eroism, respingînd atacurile tancurilor. Comandanții exercitau cu fermitate conducerea, dirijau cu siguranță subunitățile şi unitățile. A ieşit la iveală extraordinara fermitate şi excelenta pregătire a artileriştilor. În această zi s-au evidențiat mii de ostaşi, ofițeri şi lucrători politici. Mi-ar fi greu să găsesc cuvinte potrivite pentru a caracteriza bravura şi eroismul lor. Avalanşa blindată a inamicului s-a izbit de fermitatea lor. Aceşti artilerişti au transformat faimoşii „Tigri” şi „Ferdinanzi” în mormane diforme de metal scorojit. Cu sprijinul artileriştilor, vitezele regimente din compunerea Diviziei 307 infanterie au respins cinci atacuri ale inamicului.

Pionierii au acționat cot la cot cu artileriştii şi infanteriştii, cooperînd la respingerea atacurilor inamice. Ei munciseră cu

devotament la executarea lucrărilor de apărare, iar acum acționau mai presus de orice elogiu, respingînd ofensiva inamicului. Cîmpurile de mine şi fugase telecomandate, plantate de ei pe principalele direcții expuse atacurilor cu tancuri, explodau acum sub şenilele blindatelor duşmanului. În multe sectoare înaintarea tancurilor a fost barată de detaşamente mobile de pionieri.

Aviația noastră a cooperat eficient cu trupele terestre. Cercetarea aeriană şi observarea terestră au stabilit că într-o vîlcea de lîngă Ponîri inamicul concentrase pentru un nou atac circa 150 de tancuri şi importante efective de infanterie moto. Am abătut asupra lor focul a sute de tunuri, iar Rudenko a trimis 120 de avioane de asalt şi bombardiere. Acest raid a cauzat duşmanului pierderi uriaşe, zădărnicindu-i atacul.

În a doua jumătate a zilei deasupra cîmpului de luptă şi-a făcut apariția aviația fascistă, care a început să bombardeze intens trupele noastre. Sub protecția ei inamicul a pornit din nou la atac. Cu prețul unor mari pierderi el a reuşit în unele sectoare să înainteze puțin, iar două din batalioanele lui, sprijinite de 50 de tancuri, au pătruns chiar în periferia nordică a localității Ponîri. A fost însă un succes de scurtă durată. Contraatacînd, trupele noastre au zdrobit cele două batalioane duşmane şi au restabilit situația.

În pofida pierderilor mari, inamicul şi-a continuat asaltul. Intensitatea acțiunilor n-a scăzut nici la căderea serii. Comandamentul fascist german a aruncat în luptă pe direcția Ponîri încă două regimente de infanterie şi 60 de tancuri „Tigru”. Aceste forțe au reuşit să oblige Divizia 307 să cedeze din teren. Regrupîndu-şi în cursul nopții forțele, ea a trecut dimineața la contraatac şi a ocupat pozițiile pierdute. Inamicul a fost izgonit cu mari pierderi şi silit să se retragă, iar localitatea Ponîri a rămas în mîinile noastre.

În zilele de 7 şi 8 iulie luptele nu au contenit nici în sectorul Olhovatka. Infanteria duşmanului, cu sprijinul tancurilor, ataca neîncetat apărarea noastră. Dar unitățile

Corpului 17 de gardă şi ale Armatei 2 de tancuri, artileria frontului şi aviația au respins atacul. Dîrzenia şi eroismul de masă al soldaților şi ofițerilor noştri l-au oprit pe inamic.

Spre sfîrşitul celei de-a treia zi de bătălie, aproape toate rezervele frontului fuseseră angajate în luptă, dar inamicul continua să aducă noi şi noi forțe pe direcția loviturii sale principale. Era de aşteptat ca el să arunce în luptă toate trupele de care dispunea, chiar dacă aceasta avea să ducă la slăbirea pozițiilor lui în sectoarele pasive ale frontului. Ce puteam întreprinde pentru a-i bara calea? M-am decis să fac un pas deosebit de riscant: am trimis pe direcția principală ultima mea rezervă, Corpul 9 de tancuri de sub comanda generalului S. I. Bogdanov, care era dispus lîngă Kursk, acoperind oraşul dinspre sud. Era o mare unitate cu efective complete; în ea ne puneam speranțele şi ştiam că puteam fi mîndri de ea.

Eram conştient de pericolul pe care l-ar fi implicat eşecul acestei manevre. În sectorul frontului vecin se produseseră breşe. Din această direcție, respectiv dinspre sud, ne puteam aştepta în orice moment la o lovitură a inamicului. Dar noi transferasem frontului lui Vatutin Armata 27, ce ne fusese repartizată din rezerva Cartierului general. Afară de aceasta, am ținut seama de faptul că în spatele vecinului nostru se află Frontul de rezervă, aşa încît într-un moment critic Cartierul general putea să-l ajute pe Vatutin.

În noaptea de 8 iulie Corpul de tancuri a fost adus pe direcția principală.

Dimineața, la orele 8 şi 20, circa 300 de tancuri inamice, sprijinite de artilerie şi aruncătoare, precum şi de aviație, au atacat pozițiile noastre la nord-vest de Olhovatka, la joncțiunea dintre armatele 13 şi 70. Duşmanul a pătruns în dispozitivele de luptă ale infanteriei noastre. Aici reuşise să ocupe poziții din mişcare Brigada 3 artilerie antitanc de sub comanda colonelului Rukosuev. Artileriştii i-au întîmpinat pe hitlerişti cu foc prin ochire directă.

Pentru a ilustra caracterul deosebit de încordat al acestor lupte mă voi referi la un singur exemplu. Circa 30 de tancuri germane înaintau spre bateria căpitanului G. I. Ighişev. Artileriştii au primit această luptă inegală. După ce l-au lăsat pe inamic să se apropie la 600-700 metri, cele patru tunuri au deschis focul. Au fost nimicite 17 tancuri germane. Dar şi din bateria noastră n-a rămas decît un singur tun şi lîngă el trei servanți. Ei au continuat să tragă şi au avariat încă două tancuri grele. Inamicul a fost nevoit să se retragă. Datorită eroicelor acțiuni comune ale tuturor genurilor de arme, atacul a fost respins. La această luptă din a doua jumătate a zilei de 8 iulie au participat şi blindatele Corpului 9 de tancuri.

Şi în celelalte sectoare ale frontului atacurile au fost respinse cu succes.

Acționînd în continuare în întregul sector al aripii noastre drepte, inamicul a încercat să dea o lovitură la joncțiunea dintre armatele 48 şi 13, dar şi aici a dat greş.

Presiunea duşmanului a început să slăbească simțitor. La 11 iulie, trupele fasciste, suferind pierderi enorme fără a obține vreun succes, au încetat ofensiva. În şase zile de atacuri neîntrerupte, inamicul a reuşit să pătrundă în apărarea noastră numai pe o adîncime de 6-12 km.

Astfel, trupele Frontului central şi-au îndeplinit misiunea. Printr-o rezistență dîrză, ele au epuizat forțele duşmanului şi i-au zădărnicit ofensiva. Gruparea de nord a trupelor fasciste germane, care înainta dinspre ieşindul de la Orel cu forțele a opt divizii de infanterie, şase de tancuri şi o divizie motorizată, cu sprijinul a 3 500 de piese de artilerie şi peste o mie de avioane, nu a reuşit să rupă apărarea noastră pentru a ieşi în întîmpinarea grupării de sud, care căuta să-şi croiască drum în zona părții de sud a arcului de la Kursk.

Vecinul nostru din stînga, Frontul Voronej, a reuşit şi el să oprească inamicul, care pătrunsese aici pe o adîncime de 35 km. Lui Vatutin i-au fost de mare ajutor rezervele create de Cartierul general. Trupele Frontului Voronej erau întărite mereu cu unități de la Frontul de rezervă. Ulterior, acest

Front de rezervă, care între timp primise denumirea de Frontul de stepă, a trecut la ofensivă şi a respins inamicul pe vechile poziții.

Cît despre noi, nu a fost nevoie să recurgem la rezervele Cartierului general; am făcut față misiunilor noastre fără ajutorul lor. Unii autori de memorii şi istorici încearcă să explice acest fapt prin aceea că gruparea de nord a inamicului, cu care aveam de luptat, era mult mai slabă decît cea de sud, care acționa împotriva trupelor lui Vatutin. Să încercăm să comparăm forțele celor două grupări. Vom constata că gruparea din sud avea cu două divizii de tancuri mai mult decît gruparea din nord, dar cu trei divizii de infanterie mai puțin. E vorba deci de o diferență neînsemnată. Este clar că nu aceasta este explicația, ci alta. Frontul central şi-a dispus mai bine forțele. Le-am concentrat pe direcția care prezenta cel mai mare pericol pentru frontul nostru. Inamicul nu a fost în stare să facă față unei asemenea concentrări de forțe şi mijloace. Altfel a rezolvat problema apărării Frontul Voronej: el şi-a dispus forțele aproape uniform pe întreaga fîşie de apărare. Asta cred eu că explică faptul că inamicul, care a atacat, ca şi la frontul nostru, într-un sector îngust, a reuşit să înainteze la Frontul Voronej pe o adîncime relativ mai mare, iar pentru a-i bara calea a trebuit să fie angajate în bătălia de apărare importante forțe din rezerva Cartierului general.

Evocînd luptele de apărare duse de trupele Frontului central în zona arcului de la Kursk, aş vrea să evidențiez unele momente caracteristice. În primul rînd vreau să mă refer la rolul reprezentantului Cartierului general. G. K. Jukov s-a aflat mult timp la Frontul central în perioada de pregătire, am rezolvat împreună cu el problemele de principiu ale organizării şi desfăşurării acțiunilor de apărare şi ale contraofensivei. Numeroasele cereri adresate de frontul nostru Moscovei au fost rezolvate şi cu ajutorul lui. A venit apoi din nou, chiar în ajunul declanşării ofensivei germane, a studiat amănunțit situația, şi în dimineața zilei de 5 iulie,

cînd bătălia era deja în toi, i-a raportat lui Stalin că trupele frontului sînt conduse cu fermitate de comandantul lor şi vor face față misiunii ce li s-a încredințat, cu forțele proprii. Imediat după aceea, primind permisiunea Cartierului general, Jukov a plecat.

Cred că şi Gheorghi Konstantinovici ajunsese la concluzia că în momentele decisive, cum era cel la care mă refer, era mai bine ca el, în calitatea sa de locțiitor al comandantului suprem, să se afle la Cartierul general, unde era concentrată conducerea tuturor acțiunilor militare de pe uscat şi de pe mare. Prezența lui la Cartierul general era mai utilă decît într-un sector oarecare, unde, vrînd-nevrînd, se lăsa influențat de situația locală.

În cursul luptelor, statul nostru major a ținut o legătură strînsă cu Marele stat major, informîndu-l destul de detaliat asupra situației de pe front.

Bătălia din zona arcului de la Kursk m-a îndemnat să analizez încă o dată şi locul comandantului de front în luptă. Mulți şefi militari erau de părere că nu e bun acel comandant de armată sau de front care în timpul luptei îşi conduce trupele aflîndu-se în cea mai mare parte a timpului la punctul de comandă, la statul major. Acest punct de vedere nu poate fi acceptat. După părerea mea o singură regulă este valabilă; locul comandantului este acolo de unde poate conduce mai uşor şi mai eficient trupele.

De la începutul pînă la sfîrşitul acelei bătălii de apărare m-am aflat neîntrerupt la punctul meu de comandă. Numai datorită acestui fapt am putut urmări tot timpul desfăşurarea acțiunilor, am simțit pulsul luptei, reacționînd oportun la schimbările ce interveneau.

Consider că orice deplasare pe teren într-o situație atît de complexă, des schimbătoare, îl poate sustrage pentru un timp pe comandantul frontului de la urmărirea ansamblului acțiunilor, şi în consecință, el nu-şi va mai putea manevra eficient forțele, ceea ce poate duce la înfrîngere. Aceasta nu înseamnă nicidecum că în orice condiții comandantul trebuie

să rămînă ţintuit la statul major. Prezenţa comandantului în rîndurile luptătorilor are o importanţă uriaşă. Dar totul depinde de moment şi de împrejurări.

Profitînd de succesul obţinut, în ziua de 12 iulie trupele armatelor 48, 13 şi 70 au întreprins un scurt atac, respingîndu-l pe inamic pe poziţiile anterioare. În aceeaşi zi a trecut la ofensivă Frontul Breansk, vecin cu noi.

Frontul nostru central urma să treacă şi el la ofensivă, în ziua de 15 iulie, cu flancul drept.

La această operaţie, concepută de Cartierul general, au participat concomitent cu Frontul Breansk, în fruntea căruia nu se mai afla acum M. A. Reiter, ci generalul-colonel M. M. Popov, şi armatele de la aripa stîngă a Frontului de vest, care au atacat pe direcţia sud. În întîmpinarea lor aveau misiunea să acţioneze ofensiv trupele de la aripa dreaptă a Frontului central, înaintînd spre nord-vest, pe direcţia Kromî. Frontul Breansk trebuia să execute două lovituri în vederea scindării grupării germane de la Orel şi învăluirii Orelului dinspre nord şi dinspre sud.

Aşadar, concepţia operaţiei prevedea fracţionarea grupării inamicului şi nimicirea ei pe părţi. Nu s-a ţinut însă seama de faptul că asemenea acţiuni dispersează prea mult forţele noastre. Cred că ar fi fost mai simplu şi mai bine să se dea două lovituri principale puternice dinspre nord şi sud înspre Breansk, la baza ieşindului de la Orel. Pentru aceasta ar fi trebuit să se lase timp trupelor fronturilor de vest şi central să execute regruparea corespunzătoare. În fapt însă s-a dat din nou dovadă de o grabă inutilă, care, după părerea mea, nu era generată de o situaţie complicată. Ca urmare, trupele au trecut la acţiune pe direcţiile hotărîtoare fără o pregătire suficientă. Nu s-a realizat un salt impetuos. Operaţia a căpătat un caracter de durată. În loc să încercuim şi să zdrobim inamicul, noi, de fapt, nu am făcut decît să-l împingem înapoi din ieşindul de la Orel. Or, poate că lucrurile ar fi decurs altfel dacă am fi început operaţia ceva mai tîrziu,

concentrînd forțele a două lovituri puternice, convergente, pe direcția Breansk.

Cred că nu s-a ținut suficient seama nici de împrejurarea că trupele germane din capul de pod de la Orel se aflau acolo de mai bine de un an şi reuşiseră să-şi creeze o apărare trainică, adînc eşalonată. În ultimpul timp, gruparea inamică de la Orel fusese întărită cu mari unități transferate din alte sectoare ale frontului şi din vest. Este adevărat că aceste trupe suferiseră pierderi grele în timpul ofensivei, dar chiar şi în această stare ele consolidau considerabil apărarea capului de pod. Pentru a ridica moralul soldaților, comandamentul hitlerist a unit trupele Armatei 2 de tancuri şi Armatei 9, care ocupau ieşindul de la Orel, sub conducerea generalului-colonel Model. Acesta se bucura de o deosebită încredere din partea lui Hitler şi avea faima de maestru neîntrecut al apărării, mai ales după luptele îndelungate din capul de pod Rjev-Veazma. Mi-a parvenit un exemplar al ordinului de zi al acestui general, dat cu prilejul preluării comenzii celor două armate. Acest ordin începea cu cuvintele: „Soldați, sînt alături de voi!“

Trecînd la ofensivă cu flancul său drept, respectiv armatele 48, 13 şi 70, considerabil slăbite în luptele grele de apărare, Frontul central a realizat o înaintare lentă, avînd de înfruntat rezistența înverşunată a hitleriştilor, care foloseau cu pricepere aliniamentele lor temeinic amenajate. A trebuit să măcinăm literalmente o poziție după alta. Inamicul a recurs la apărarea mobilă: în timp ce unele unități ale sale se apărau, altele ocupau un aliniament nou la o diistanță de 5-8 km. Hitleriştii contraatacau frecvent cu tancuri, de care dispuneau în număr suficient. De asemenea, foloseau pe scară largă manevra de forțe şi mijloace pe linii interioare.

Trupele fronturilor Breansk şi de vest înaintau, de asemenea, cu greu. Ele n-au reuşit să rupă apărarea inamicului pe întreaga ei adîncime. Această misiune nu a putut fi îndeplinită nici de armatele 3 şi 4 de tancuri, transferate din rezerva Cartierului general.

Una din aceste mari unități, Armata 3 de tancuri de gardă, fusese pusă de curînd la dispoziția noastră spre a fi folosită pe direcția Kromî. Examinarea succintă a posibilităților ei n-a fost de natură să ne bucure prea mult. Armata 3 suferise pierderi mari. Eşecurile pe care le cunoscuse au influențat negativ moralul personalului, fapt de care m-am convins chiar în prima zi de luptă. Comandantul Armatei 3 era genenalul P. S. Rîbalko, pe care îl cunoşteam din anul 1926. Eram pe atunci instructor în cadrul Armatei populare mongole, în timp ce Rîbalko comanda un escadron de cavalerie ataşat pe lîngă ambasada sovietică din Ulan Bator. În trecut fusese lucrător politic, apoi urmase un curs şi trecuse pe linie de comandă. Era un comandant bun, energic şi ferm. Dar nici el, nici subordonații săi nu avuseseră nici un răgaz după grelele lupte de la Frontul Breansk. În pofida tuturor eforturilor depuse de tanchişti, ei nu au putut frînge rezistența inamicului. Pentru a evita pierderi inutile, am propus Cartierului general ca armata de tancuri a lui Rîbalko să fie trecută în rezervă. Ulterior, tanchiştii Armatei 3 de gardă s-au acoperit de glorie, repurtînd succese remarcabile în cadrul Frontului Voronej.

Ofensiva se desfăşura lent. Cu toate acestea, noi şi trupele vecinului nostru, Frontul Breansk, înaintam cu îndîrjire, pas cu pas.

Potrivit informațiilor primite de la partizani şi confirmate de declarațiile prizonierilor, inamicul continua să transfere în capul de pod de la Orel noi şi noi mari unități din alte sectoare. El îşi consolida îndeosebi flancurile, sprijinind astfel retragerea organizată a trupelor care se apărau în vîrful ieşindului.

Prin eforturile comune ale celor trei fronturi – de vest şi central, care loveau dinspre nord şi sud, şi Breansk, care înainta dinspre est –, gruparea de trupe duşmane de la Orel a fost zdrobită. La 5 august, diviziile Frontului Breansk au eliberat Orelul, iar pînă la 8 august trupele Frontului central în cooperare cu Frontul Breansk i-au alungat pe hitlerişti din

întregul ieşind de la Orel şi s-au apropiat de puternicul aliniament al inamicului „Hagen“.

La 3 august au trecut la ofensivă şi trupele Frontului Voronej. În ziua de 5 august ele au ocupat Belgorodul. Cu prilejul eliberării Orelului şi Belgorodului, în seara de 5 august au fost trase la Moscova primele salve de artilerie de salut din istoria Marelui război pentru apărarea patriei. Patria cinstea astfel trupele fronturilor central, Voronej, Breansk, de vest şi de stepă, care îşi îndepliniseră strălucit misiunile de luptă.

A sosit momentul cînd poporul sovietic şi forțele sale armate, sub conducerea partidului comunist, au înfăptuit o cotitură radicală în mersul războiului. Inițiativa a trecut definitiv în mîinile comandamentului nostru. Spectrul amenințător al catastrofei s-a ridicat în toată amploarea lui în fața Reichului hitlerist.

Prin munca eroică a poporului, armata sovietică era tot mai bine înzestrată cu armament şi tehnică. S-a perfecționat structura organizatorică a trupelor. În focul luptelor s-au format noi cadre de ofițeri şi lucrători politici. Întregul popor ardea de dorința de a repurta cît mai curînd victoria asupra duşmanului odios. După bătălia de la Kursk cetățenii sovietici au văzut limpede că această zi nu mai este departe.

Salt peste Nipru

Am primit ordinul să ne pregătim pentru o nouă operație. Frontul central avea misiunea să acționeze ofensiv spre sud-vest, pe direcția Şostka, Bahmaci, Nejin, Kiev, să forțeze rîul Desna şi fluviul Nipru şi, în cooperare cu Frontul Voronej, să cucerească Kievul. Linia de despărțire dintre noi şi frontul

vecin era jalonată de stația Lokinskaia, Ternî, Krasnîi Koleadin, Icinea, Kiev.

În ansamblul său planul conceput de Cartierul general prevedea zdrobirea trupelor inamice de la aripa de sud a frontului sovieto-german, eliberarea Ucrainei pînă la Nipru, forțarea Niprului şi cucerirea unor capete de pod pe malul lui drept. Această misiune era încredințată trupelor a cinci fronturi: central, Voronej, de stepă, de sud-vest şi de sud.

Ni s-au acordat pentru pregătire zece zile, termen, evident prea scurt. Nu se mai putea însă amîna ofensiva. Inamicul ar fi folosit orice întîrziere pentru întărirea trupelor sale şi crearea unei apărări trainice. Eram informați că hitleriştii amenajează în mare grabă un puternic aliniament de-a lungul fluviului Nipru şi al rîului Soj. Acest aliniament făcea parte din aşa-zisul „val răsăritean". Partizanii din Bielorusia şi Ucraina ne informau că duşmanul fortifică intens acest aliniament şi că aduce noi trupe. Puteam deci să ne aşteptăm la o rezistență îndîrjită.

Eram conştienți de greutatea misiunii pe care aveau s-o îndeplinească trupele frontului nostru şi de răspunderea ce ne revenea. Dar ostaşii n-avuseseră nici un răgaz să se odihnească după aprigile lupte din zona arcului de la Kursk şi nici să-şi completeze rîndurile. De asemenea, trebuia să avem grijă de asigurarea alimentelor, munițiilor, furajelor şi carburanților. Am căutat să apropiem cît mai mult de trupe toate bazele şi depozitele. Generalul Antipenko, şeful serviciului frontului, şi oamenii lui au făcut tot posibilul pentru ca în cursul ofensivei aprovizionarea să se facă fără nici o defecțiune. Trebuie să menționăm că datorită energiei acestui general nu am avut niciodată dificultăți cu aprovizionarea. Şi de data aceasta puteam fi siguri că serviciile frontului vor fi la înălțimea misiunii lor.

Pe parcursul viitoarei ofensive, ținînd seama de experiența acumulată în bătălia de la Kursk, comandamentul frontului intenționa să recurgă la ample manevre de forțe. Întrucît aveam să forțăm mari cursuri de apă, ca Desna, Soj şi Nipru,

generalul Proşleakov, şeful trupelor de geniu, a primit indicații să asigure rezerva necesară de mijloace de trecere.

La 26 august, după unele regrupări, Frontul central a început ofensiva. Lovitura principală era executată pe direcția Sevsk, cu forțele Armatei 65 şi Armatei 2 de tancuri (mult slăbită). La înaintarea lor trebuia să contribuie armatele 48 şi 60 prin acțiunile marilor unități aflate în vecinătatea grupării de izbire. Împreună cu noi acționa vecinul din stînga, Frontul Voronej. Acest front avea misiunea să-l zdrobească pe inamic în zona Harkov, să înainteze apoi spre Poltava şi Kremenciug şi să pună stăpînire pe punctele de trecere peste Nipru.

Am întărit Armata 65, care înainta pe direcția principală, cu Corpul 4 artilerie de rupere din rezerva Comandamentului suprem. În aceeaşi fîşie urma să fie introdusă în luptă Armata 2 de tancuri a generalului Bogdanov. Pe această direcție, urmau să acționeze şi forțele principale ale Armatei 16 aeriene.

Partizanii ne-au furnizat informații despre apărarea inamicului. De asemenea, am aflat multe amănunte importante de la populația civilă, care venea la noi trecînd peste linia frontului. Aviația noastră a fotografiat pozițiile duşmanului. Toate acestea precum şi declarațiile prizonierilor ne-au permis să tragem concluzia că în fața noastră se află un aliniament puternic, bine amenajat. El era apărat de Armata 2 germană. Limita dinainte a acestor poziții se afla pe malurile rîurilor Sev şi Seim. Toate localitățile fuseseră pregătite pentru apărarea circulară şi transformate în noduri de rezistență.

Pregătind ofensiva, am ținut seama de toate dificultățile, dar trebuie să mărturisesc că îndîrjirea inamicului a depăşit aşteptările noastre. Cu tot uraganul de foc al artileriei noastre, cu toate atacurile aviației, hitleriştii nu numai că nu şi-au părăsit pozițiile, dar au întreprins şi contraatacuri furibunde. Trupele noastre aveau de înfruntat zeci de tancuri, urmate de lanțuri dense de pistolari şi însoțite de escadrile

întregi de aviație. Pe pămînt şi în aer luptele nu încetau nici pentru o clipă.

În dimineața zilei de 27 august ne-am văzut nevoiți să întărim infanteria cu o parte a forțelor Armatei 2 de tancuri. La rîndul său inamicul a adus la Sevsk încă două divizii de infanterie şi două divizii de tancuri. Hitlerişti luptau cu disperare, fără să le pese de pierderi. Fiecare pas făcut de trupele generalului Batov se realiza cu prețul unor uriaşe eforturi. Şi totuşi, ele înaintau cu perseverență. În seara aceleiaşi zile Armata 65, împreună cu tanchiştii lui Bogdanov, a cucerit oraşul Sevsk. Dar acest succes n-a putut fi dezvoltat. Contraatacurile inamice se țineau lanț. Întrucît noi atacam pe un front relativ îngust, inamicul avea posibilitatea să-şi întărească cu repeziciune trupele pe această direcție pe seama altor sectoare. Cu alte cuvinte, făcea ceea ce făcusem şi noi în luptele de apărare în zona arcului de la Kursk. Trebuia să-l lipsim de această posibilitate. În ziua a doua a ofensivei noastre i-am dat ordin generalului Cerneahovski, comandantul Armatei 60, să execute o lovitură la flancul său stîng, concentrînd în acest scop cît mai multe forțe.

Cerneahovski a înțeles imediat intenția mea. A concentrat într-un timp foarte scurt cîteva divizii dintre cele mai puternice, avînd chiar curajul să-şi descopere într-o anumită măsură sectoarele de la flancul drept, şi a izbit năprasnic. În timp ce pe direcția principală, ducînd lupte grele, unitățile noastre au înaintat în decurs de patru zile abia 20-25 de kilometri, lovitura bine organizată de Cerneahovski a dat roade imediate. Armata 60 a reuşit să înainteze apreciabil, fără să întîmpine contraacțiuni puternice ale inamicului. Folosind succesul repurtat pe această direcție, am început imediat să întărim armata lui Cerneahovski cu rezervele frontului, am sprijinit-o cu aviația.

La 29 august Armata 60 a eliberat oraşul Gluhov. Era cît se poate de clar că am găsit un punct vulnerabil în apărarea inamicului. Trebuia să profităm neîntîrziat de acest succes. Am luat hotărîrea să mut efortul principal la flancul stîng al

frontului. Printr-o regrupare rapidă am concentrat pe această direcție forțe şi mijloace însemnate. Armata 13 a fost scoasă de la flancul drept al frontului şi introdusă în luptă la joncțiunea dintre armatele 65 şi 60. Tot aici a fost adusă şi Armata 2 de tancuri.

Dezvoltînd ofensiva, Cerneahovski a înaintat pînă în seara zilei de 31 august pe o adîncime de 60 de kilometri, lărgind breşa pînă la 100 de kilometri. Trupele lui s-au apropiat de oraşul Konotop, păşind astfel pe teritoriul Ucrainei.

Am mobilizat toate autovehiculele de care dispunea frontul pentru a transporta trupele şi mijloacele tehnice în zona rupturii. Şi de data aceasta ne-a fost de folos experiența căpătată în luptele de apărare de la Kursk. Am învățat să manevrăm cu rapiditate forțele. Acum reuşeam să executăm aceste manevre mai bine decît inamicul. Hitleriştii au înțeles ce pericol constituie pentru ei înaintarea trupelor noastre pe direcția Konotop şi au adus în grabă rezervele lor în acest sector. Dar n-au mai reuşit să ne țină piept.

Dealtfel aş dori să remarc că comandamentul fascist german făcea tot mai des greşeli de calcul. Şi de data aceasta el nu s-a orientat la timp şi nu a apucat să pareze lovitura.

Înaintarea rapidă a trupelor noastre pe direcția Konotop a înlesnit şi succesul armatelor 65 şi apoi 48. Acum Frontul central înainta cu toate forțele. Dînd peste cap rezistențele inamicului, armata lui Batov îşi continua ofensiva într-un ritm care creştea zi de zi. Trupele lui au depăşit masivele păduroase Breansk şi Hinelsk şi la 5 septembrie au eliberat Seredina-Buda şi Hutor Mihailovski, parcurgînd 125 de kilometri spre vest. Au fost capturați numeroşi prizonieri, de asemenea, piese de artilerie, tancuri, armament şi materiale militare.

A început să înainteze şi Armata 48, cooperînd cu Armata 65 aflată la stîngă ei şi cu trupele de la flancul stîng al Frontului Breansk, care acționau la dreapta noastră.

În fața noastră se afla rîul Desna, un curs de apă lat, pe care inamicul căuta să-l folosească ca aliniament defensiv.

Trebuia să facem totul pentru a împiedica trupele sale să se consolideze pe malurile lui. I-am dat lui Batov ordinul să accelereze înaintarea, să forțeze din mişcare rîul şi în cooperare cu Armata 48 să elibereze oraşul Novgorod-Severski.

Pe direcția principală şi Armata 13, de sub comanda generalului Puhov, ajunsese la Desna. Ea avea misiunea să continue ofensiva în lungul malului stîng al acestui curs de apă, să-l forțeze la sud de Cernigov, pentru a înainta apoi spre Nipru, pe care trebuia să-l depăşească din mişcare şi să cucerească un cap de pod pe malul lui vestic, în sectorul Cernobîl, la vărsarea în Nipru a rîului Teterev.

Armata 60 urmărea inamicul înfrînt, dînd peste cap rezistențele care încercau să i se opună. La 6 septembrie ea a eliberat oraşul Konotop, iar după alte trei zile, Bahmaci. La sud de acest oraş, după două zile de luptă au fost încercuite şi lichidate patru divizii de infanterie inamice. La 15 septembrie, după o scurtă luptă, trupele lui Cerneahovski au eliberat oraşul Nejin. Drumul spre Kiev era deschis.

În acest timp, armatele de la flancul drept al vecinului nostru din stînga, Frontul Voronej, mai duceau lupte pe aliniamentul Romnî, Lohvița, astfel încît între ele şi flancul nostru stîng rămăsese neacoperit un spațiu de 100-120 kilometri. Cerneahovski s-a văzut nevoit să repartizeze o parte a forțelor pentru a-şi proteja flancul stîng, slăbind astfel gruparea de izbire.

Era, desigur, un fapt supărător. Pe de altă parte însă, înaintarea impetuoasă a armatelor 60 şi 13 pe direcțiile Cernigov şi Kiev a deschis în fața noastră perspective ademenitoare: puteam lovi flancul grupării inamice care ducea lupte împotriva trupelor de la aripa dreaptă a Frontului Voronej, frînînd înaintarea lor. Procedînd astfel, aveam să-l împiedicăm pe inamic să-şi retragă trupele peste Nipru, să contribuim la înaintarea vecinului şi poate că, prin eforturi comune, puteam să cucerim Kievul. Propunerea mea a fost luată în discuție, dar nu s-a bucurat de aprobare. Mai mult

decît atît, mi s-a reproşat faptul că i-am aprobat lui Cerneahovski să ocupe oraşul Priluki, care se afla în afara fîşiei noastre.

Întrucît flancul nostru stîng se întindea tot mai mult, la solicitarea mea Cartierul general ne-a pus la dispoziție Armata 61 a generalului P. A. Belov, pe care am introdus-o între armatele 65 şi 13, pe direcția Cernigov. Aceasta ne-a permis să îngustăm într-o măsură însemnată fîşia de ofensivă a Armatei 60, ceea ce a accelerat înaintarea ei spre Kiev. Am venit la Cerneahovski după ce trupele lui au eliberat Nejinul. Soldații şi ofițerii erau cuprinşi de un elan fără precedent. Nu simțeau oboseală şi erau dornici să continue înaintarea. Toți aveau o singură dorință: să participe la eliberarea capitalei Ucrainei. Fireşte că aceeaşi intenție o avea şi Cerneahovski. Toate acțiunile lui erau călăuzite de dorința de a se apropia cu cea mai mare repeziciune de Kiev. El repurtase succese impresionante. Armata 60, măturînd resturile diviziilor inamice zdrobite din calea ei, înainta impetuos şi se afla acum aproape de Kiev.

În această situație am încercat o mare decepție cînd, în a doua jumătate a lunii septembrie, în urma unei dispoziții a Cartierului general, linia de despărțire dintre fronturile central şi Voronej a fost deplasată spre nord, aşa încît Kievul era acum în fîşia vecinului nostru. Direcția noastră principală viza acum oraşul Cernigov.

Am considerat necesar să-i telefonez lui Stalin. I-am spus că nu înțeleg de ce a fost astfel modificată linia de despărțire. El mi-a răspuns concis: această măsură a fost luată în urma insistențelor tovarăşilor Jukov şi Hruşciov care se aflau la fața locului şi cunoşteau mai bine situația. Un asemenea răspuns nu m-a satisfăcut. Nu aveam însă nici timp şi nici nu era absolut necesar să clarific lucrurile pînă la capăt.

Ofensiva se desfăşura cu succes. Trupele noastre au forțat din mişcare Desna şi la 21 septembrie au eliberat oraşul Cernigov, în timp ce Armata 13 a şi atins Niprul şi la 22 septembrie a început forțarea acestui fluviu în sectorul

Mnevo, Cernobîl, Staşev, la nord de Kiev. Înfrîngînd împotrivirea inamicului, făcînd uz de toate bărcile, plutele, butoaiele pe care trupele noastre au pus mîna pe malul fluviului, soldații, comandați de ofițeri cu experiență şi plini de hotărîre, au început să treacă Niprul pe un front larg. Forțarea a fost sprijinită de un foc de artilerie bine organizat. Artileria acționa prin trageri din poziții acoperite şi prin ochire directă. La focul de artilerie participau şi tancurile. Aviația de asalt şi de vînătoare sprijinea trupele noastre prin lovituri din aer. Ajungînd pe malul opus, subunitățile de infanterie se consolidau şi respingeau atacurile inamicului, care încerca să le arunce în apă. Împreună cu infanteriştii au traversat Niprul un număr de ofițeri de artilerie. Acum, aflîndu-se în capul de pod, ei conduceau focul bateriilor. Sub acoperirea detaşamentelor înaintate, tot mai mulți ostaşi treceau pe malul vestic. În capul de pod se acumula cu repeziciune un număr tot mai mare de trupe sovietice. Inamicul, luat prin surprindere, n-a avut timp să aducă aici suficiente forțe pentru a împiedica trecerea peste fluviu a unităților noastre.

Pe măsură ce în capul de pod se acumulau detaşamente, unități, apoi şi mari unități cu mijloacele de întărire, trupele înaintau, extinzînd teritoriul eliberat. La 23 septembrie Armata 13 deținea deja pe malul vestic un cap de pod cu o adîncime de 35 kilometri şi o lărgime de 30-35 kilometri.

Mai la sud, Armata 60 a forțat şi ea Niprul între gura rîului Teterev şi localitatea Dîmer. La 30 septembrie dețineam şi aici un cap de pod adînc de 12-15 kilometri şi lat de 20 kilometri. I-am dat lui Cerneahovski indicația de a dezvolta ofensiva spre vest şi sud-vest, ocolind Kievul. Dar capitala Ucrainei îl atrăgea ca un magnet. De aceea el şi-a îndreptat lovitura principală spre sud, de-a lungul Niprului. Cerneahovski nu şi-a dat seama că tocmai în această direcție inamicul putea organiza mai uşor rezistența, fapt înlesnit şi de caracteristicile reliefului, şi de apropierea oraşului. În aceste condiții inamicul a angajat în luptă toate forțele care se aflau acolo.

Dorința lui Cerneahovski de a se apropia de Kiev a împiedicat Armata 60 să-şi dezvolte capul de pod. S-au pierdut cîteva zile cu atacuri inutile. Inamicul a profitat de această întîrziere, a adus forțe pe direcția amenințată şi a oprit înaintarea unităților noastre. Nu am reuşit, de asemenea, să lărgim capul de pod de-a lungul malului.

La nord de Armata 13, pe direcția Cernigov, acționa Armata 61. Urmărindu-l pas cu pas pe inamic, ea a traversat rîul Snov, s-a apropiat de Nipru şi l-a forțat, ocupînd un mic cap de pod, pe malul vestic în zona Nivki Gluşeț.

Armatele 65 şi 48 traversau Desna şi duceau lupte pe direcția Gomel, zdrobind împotrivirea tot mai îndîrjită a inamicului, care folosea pe scară largă masivele păduroase, terenurile mocirloase şi mlaştinele întinse în care abunda această regiune. Acestor două armate le revenea o grea misiune; trupele lor i-au făcut față în mod eroic, depunînd toate eforturile pentru a cuceri cît mai repede această regiune plină de obstacole. Au reuşit s-o facă de-abia la sfîrşitul lunii septembrie. Armata 65 s-a apropiat de rîul Soj, la nord de Gomel şi cam în acelaşi timp a ajuns la acest curs de apă şi Armata 48.

Astfel, la sfîrşitul lunii septembrie trupele de la aripa dreaptă a frontului central atinseseră rîul Soj pe întreaga lui întindere şi se pregăteau să-l forțeze, în timp ce trupele de la aripa stîngă, respectiv armatele 61, 13 şi 60 cuceriseră capete de pod pe malul vestic al Niprului şi le mențineau cu fermitate. Misiunea stabilită de Cartierul general a fost îndeplinită în întregime.

Înaintarea rapidă a trupelor de la aripa noastră stîngă spre Kiev l-a obligat pe inamic să-şi retragă în grabă diviziile care acționau împotriva Frontului Voronej. Aceasta a uşurat, desigur, mult sarcina vecinului nostru. Şi totuşi, ne părea rău că nu ni s-a permis să executăm o lovitură în flancul şi spatele trupelor inamice, profitînd de poziția învăluitoare a Armatei 60. În felul acesta, nu numai că am fi acordat

vecinului nostru un ajutor mai eficient, dar l-am fi împiedicat pe inamic să-şi retragă trupele peste Nipru.

La 5 octombrie Cartierul general a luat hotărîrea de a transfera Armata 13 a lui Puhov şi Armata 60 a lui Cerneahovski, împreună cu sectoarele pe care le ocupau, în compunerea Frontului Voronej.

Într-o convorbire telefonică, Stalin mi-a spus că Frontul central şi-a îndeplinit misiunea încredințată. De acum încolo avea să se numească Frontul bielorus, urmînd să primească noi misiuni.

Încercările neizbutite ale Frontului Voronej de a dezvolta ofensiva din micul cap de pod de la Bukrin, aflat într-un cot al Niprului, la sud de Kiev, au determinat Cartierul general să suspende acțiunile de luptă din acest sector pentru a da posibilitatea trupelor să se pregătească mai bine în vederea unei operații cu obiective de amploare mai mare decît eliberarea Kievului. Era o hotărîre absolut justă. Trupele străbătuseră un drum imens, erau obosite, se întinseseră prea mult, serviciile rămăseseră în urmă. Cartierul general le-a acordat un timp pentru a-şi regrupa forțele şi a aduce mai aproape serviciile şi tehnica, în aşa fel ca frontul să se poată pregăti mai bine în vederea unei noi ofensive.

Toată lumea avea de făcut față unor eforturi mari, dar, probabil, greutățile cele mai mari le aveau lucrătorii serviciilor. Toate bazele, spitalele, depozitele, atelierele de reparații fuseseră concentrate de-a lungul magistralei feroviare de cale ferată Kursk, Lgov, Konotop, Bahmaci. Acum toată această enormă gospodărie a frontului trebuia deplasată spre nord, pe direcția Gomel. Deplasarea trebuia efectuată repede, pentru a nu se repeta dificultățile întîmpinate în preajma bătăliei de la Kursk. Or, ploile de toamnă au făcut drumurile impracticabile, aşa încît nu ne puteam pune speranțele în mijloacele de transport auto. Capacitatea de trafic a căilor ferate de rocadă, care avuseseră mult de suferit în cursul luptelor, era cît se poate de scăzută.

Întregul consiliu militar s-a ocupat de problema transporturilor. Am făcut calculele pentru a vedea care sînt necesitățile de prim ordin. Am obținut nişte cifre impresionante. Trebuia să deplasăm 7 500 de vagoane de materiale, deci peste 200 de garnituri. Aceasta fără a ține seama de nevoile trupelor angajate în lupte. Or, şi ele aveau tot timpul trebuință de muniții, alimente, carburanți.

Noroc că la comandamentul serviciilor frontului aveam nişte ofițeri cu experiență, care-şi cunoşteau bine meseria. Îmi amintesc cu admirație şi recunoştință de generalii I. M. Karmanov, şeful statului major, N. K. Jijin, intendentul frontului, A. G. Cerneakov, şeful comunicațiilor militare, A. I. Barabanov, şeful direcției medicale, N. M. Şnaider, şeful serviciului veterinar, colonelul N. I. Lojkin, şeful secției carburanți şi lubrifianți, colonelul P. S. Vaizman, şeful direcției auto. Ei şi sutele, chiar miile de subalterni ai lor, au depus o muncă neobosită. Era un colectiv numeros şi bine închegat, condus cu pricepere de generalul N. A. Antipenko, şeful serviciilor, mult ajutat de generalul M. M. Stahurski, membru al consiliului militar al frontului, ataşat pe lîngă comandamentul serviciilor.

Planul de deplasare a serviciilor a fost minuțios elaborat şi îndeplinit cu energie sub conducerea consiliului militar al frontului. Trebuie să spun că această problemă a fost rezolvată cu succes, în pofida tuturor greutăților.

Războiul a pus o amprentă grea pe viața economică a țării. Organele de colectare nu puteau face față unui volum de lucru care devenise enorm. Frontul a fost nevoit să-şi asume o parte din funcțiile lor. Am primit sarcina de a ajuta instituțiile locale de colectare a alimentelor şi furajelor. Aproape toți bărbații apți să poarte arme se aflau sub drapel. În colhozuri şi sovhozuri au rămas femei, bătrîni şi adolescenți. Deşi aceştia depuneau o muncă eroică, lipsa de mînă de lucru se resimțea adesea. La sfîrşitul verii am repartizat 27 000 de soldați sub comanda a 250 de ofițeri pentru a munci pe ogoarele colhozurilor şi sovhozurilor din

regiunile Orel, Sumî, Cernigov, iar mai tîrziu şi Gomel. Ei au ajutat la strînsul recoltei. 2 000 de autovehicule repartizate de front au transportat grînele treierate la mori, iar de acolo la depozitele frontului.

Tot cu forțele proprii ne-am aprovizionat cu carne în regiunile Balaşov, Penza şi Saratov. Ele se aflau la 600-1 000 kilometri de trupele noastre. Colhozurile şi sovhozurile au livrat Frontului central 75 000 capete de vite cornute mari. Acestea erau mînate la destinație pe drumuri, deoarece transportul feroviar era solicitat pentru alte încărcături. Sute de soldați au fost nevoiți să se transforme pentru multă vreme în văcari.

Fireşte, toate acestea îngreuiau şi mai mult activitatea serviciilor noastre. Trebuia să mulțumim autorităților locale, organizațiilor de partid şi de comsomol, colhoznicilor şi lucrătorilor din sovhozuri care nu şi-au precupețit forțele pentru a ajuta frontul. Peste tot, reprezentanții armatei au găsit cel mai călduros sprijin. Această muncă în comun pentru aprovizionarea frontului a cimentat şi mai mult prietenia dintre oamenii muncii şi militarii sovietici în anii războiului.

Pe pămîntul Bielorusiei

Întrucît urma să predăm Frontului Voronej armatele 13 şi 60, aflate pe direcția loviturii principale, se punea problema mijloacelor de întărire ale frontului aflate în sectorul de acțiune al acestor armate. Nu puteam renunța la ele, deoarece aceasta ar fi făcut imposibilă îndeplinirea noii misiuni. Pe de altă parte, ne părea rău să slăbim aceste armate. Mai bine ar fi fost dacă am fi putut, fără să pierdem timp cu regrupările, să folosim pozițiile avantajoase ale armatelor lui Puhov şi Cerneahovski pe malul vestic al Niprului, să le întărim cu tancuri şi artilerie şi să executăm o lovitură asupra Kievului dinspre nord, cît timp inamicul nu a adus în acest sector forțe mari...

În acest timp am primit un telefon de la generalul Antonov, care mi-a comunicat că tovarăşii de la Cartierul general ar dori să afle opinia mea: este oare cazul să se tragă acum salve de salut în cinstea trupelor care au forțat Niprul?

Am răspuns că după părerea mea nu trebuie să ne grăbim cu salvele de salut: de ce să punem prematur în gardă comandamentul hitlerist? În schimb, am spus eu, n-ar fi rău să mai reflectăm la lovitura asupra Kievului. Antonov mi-a spus să-mi comunic considerațiile direct comandantului suprem, ceea ce am şi făcut. Stalin mi-a răspuns că problema acțiunilor pe direcția Kiev este, după cum se ştie, rezolvată şi e prea tîrziu pentru a fi revizuită. În ceea ce priveşte unitățile frontului, ele rămîn la dispoziția noastră. Lui Puhov şi lui Cerneahovski să li se lase numai trupele prevăzute în statul de organizare, deoarece grija pentru armatele lor revine din acest moment Frontului Voronej. În ceea ce priveşte salvele de

salut, Stalin s-a arătat de acord cu mine, că este bine să mai aşteptăm.

M-am despărțit deci de excelenții comandanți de armată Cerneahovski şi Puhov şi de trupele lor. În locul acestora ne-au venit din cadrul Frontului Breansk, care fusese desființat, trei armate, împreună cu sectoarele lor: Armata 50 (general I. V. Boldin), Armata 3 (general A. V. Gorbatov) şi Armata 63 (general V. I. Kolpakci).

În momentul trecerii lor la frontul nostru, aceste armate au atins, urmărind trupele inamice, rîul Soj, l-au forțat şi au cucerit cîteva capete de pod pe malul vestic. Aşadar ele s-au aliniat practic cu flancul drept al frontului nostru. Aceasta ne-a scutit de manevre complicate. Esențialul era să nu lăsăm o clipă de răgaz inamicului.

Trupele frontului nostru luptau acum pe pămîntul Bielorusiei. Nu era nevoie să ne îmboldim soldații: toți se luptau cu bravură, toți erau dornici să-i izgonească cît mai repede pe ocupanții fascişti dincolo de hotarele patriei.

Şi totuşi înaintarea devenea tot mai dificilă. După atîtea lupte grele, efectivele unităților se reduseseră. Completările le primeam din spitale: după perioada de convalescență, răniții reveneau la unitățile lor. Erau, de asemenea, încorporați cetățeni de pe teritoriile eliberate. Armata era tot mai generos dotată cu armament şi tehnică, dar, ca şi în trecut, nu aveam destui oameni.

Începînd operația de eliberare a Bielorusiei, ne-am regrupat forțele, apropiindu-le de centrul frontului. Punctul nostru de comandă s-a mutat la Novo-Belița, pe direcția Gomel. Tot aici s-au instalat guvernul şi Comitetul Central al Partidului Comunist din Bielorusia.

Am stabilit imediat legătura cu noile mari unități intrate în compunerea frontului. Împreună cu Teleghin, am efectuat o ieşire în teren pentru a cunoaşte noile armate. P. K. Ponomarenko, membru al consiliului militar al frontului, şi M. S. Malinin au stabilit legături cu partizanii din Bielorusia. Detaşamentele de partizani reprezentau o forță impunătoare,

şi în operaţia pe care o pregăteam se impunea elaborarea unul plan de acţiune comun. Tovarăşul Ponomarenko, în calitatea lui de şef al statului major al mişcării de partizani şi prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist din Bielorusia, ne-a dat în această privinţă un ajutor neprețuit.

În ziua cînd am sosit la Armata 50, unităţile ei erau angajate în luptă. Era în curs operaţia de forţare a rîului Soj, de lărgire a capetelor de pod cucerite pe malul vestic, unde ostaşii acestei armate eliberaseră oraşele Kricev, Cirikov şi multe alte localităţi. La flancul drept, trupele forţaseră rîul Pronea şi luptau cu unităţile germane care încercau să contraatace dinspre Moghiliov. Deşi se simţea şi aici o mare lipsă de oameni, Armata 50 reprezenta o forţă viguroasă. Ritmul de înaintare era însă încetinit de insuficienţa muniţiilor pentru artilerie.

Armata 3 a lui Gorbatov ducea şi ea lupte pentru lărgirea capului de pod pe malul vestic al rîului Soj. Pînă atunci, unităţile acestei armate străbătuseră prin lupte grele o mare distanţă pe un teren foarte accidentat. Ostaşii erau obosiţi, rîndurile unităţilor se răriseră mult şi totuşi capacitatea lor de luptă era mare, iar succesele obţinute îi însufleţeau pe soldaţi şi pe ofiţeri. Comandantul armatei şi statul lui major erau la înălţimea cerinţelor. Ei înţelegeau că în aceste condiţii nu se putea vorbi de o pauză pentru odihnă.

Alexandr Vasilievici Gorbatov este un om interesant. Comandant cutezător şi în acelaşi timp chibzuit, adept pasionat al lui Suvorov, el punea mai presus de toate în acţiunile de luptă elementul surpriză, impetuozitatea, pătrunderile pe distanţe mari care permiteau trupelor să iasă în flancurile şi spatele inamicului. Şi în viaţa personală Gorbatov urma pilda lui Suvorov: renunţa la orice confort, mînca din cazanul trupei.

Principiile lui Suvorov l-au ajutat să conducă eficient acţiunile. Totuşi, uneori Gorbatov le fetişiza, nu ţinea seama de condiţiile schimbate. În zilele noastre, cînd armatele

căpătaseră caracter de masă iar fronturile deveniseră compacte, nu era aşa de simplu să ieşi în flancul sau în spatele inamicului. Pentru a străpunge poziţiile adverse, adesea nu erau suficiente forţele unei singure armate, se impuneau operaţii de mari proporţii, la care să participe concomitent cîteva fronturi. În momentul la care mă refer era tocmai în curs de desfăşurare o asemenea operaţie vastă, în cadrul căreia armatei lui Gorbatov îi revenea un rol relativ modest. Ea trebuia să acţioneze pe o direcţie secundară, atrăgînd asupra ei o parte din forţele inamicului, în timp ce gruparea de izbire a frontului ataca pe direcţia principală.

Gorbatov era un comandant cu experienţă. În momentul cînd primea ordinul să treacă la ofensivă, făcea tot ce-i stătea în putinţă pentru a-şi îndeplini misiunea. Situaţia era însă mult prea complicată, ceea ce făcea ca străduinţele lui să nu ducă la rezultatele dorite. Aşa stînd lucrurile, comandantul armatei, cu felul lui hotărît de a acţiona, a întocmit un raport în care declara că armata lui este greşit folosită de către comandantul frontului. Am citit raportul lui şi l-am transmis Cartierului general.

Acest demers al lui Alexandr Vasilievici nu a făcut decît să-l ridice în ochii mei. M-am convins că este în adevăr un comandant pătruns de răspundere, serios, pasionat de munca lui. Întrucît Cartierul general nu răspundea la memoriul lui, am hotărît, contrar practicilor obişnuite, să discut cu el şi să-i explic detaliat rolul armatei sale în situaţia concretă în care ne aflam. Alexandr Vasilievici mi-a mulţumit şi m-a asigurat că se va achita de misiunea ce i s-a încredinţat în cele mai bune condiţii.

Se pare că memoriul lui a avut totuşi un efect. În curînd, Cartierul general a început să ne informeze pe toţi mai amănunţit asupra planurilor sale şi asupra locului marilor unităţi în realizarea acestor planuri.

Trebuie să recunosc că Gorbatov, acţionînd pe o direcţie secundară, a ştiut să-şi valorifice calităţile de comandant de armată. Într-un moment favorabil, Armata 3 a întreprins o

lovitură prin surprindere, l-a dat peste cap pe inamic şi, urmărindu-l, a forțat Niprul. Dar asupra acestor acțiuni voi mai reveni.

Punctul nostru slab era lipsa de muniții. Căile de comunicații se întindeau pe distanțe mari. Arterele feroviare distruse de inamic încă nu erau repuse în funcțiune. Serviciile auxiliare ale Armatei Roşii nu acționau cu repeziciunea cu care o impunea înaintarea impetuoasă a trupelor. Munițiile ne veneau în cantități prea mici şi eram nevoiți să trimitem ceea ce primeam, folosind mijloacele de transport ale frontului, în primul rînd trupelor de la flancul nostru stîng, unde se dădea lovitura principală.

Spre marele meu regret, deşi i-am dat lui Gorbatov o misiune care cerea acțiuni energice, nu i-am putut promite cantitatea necesară de proiectile şi obuze. Armata lui trebuia să se mulțumească cu o rație mizeră ca şi mai înainte. Or, el trebuia să ducă acțiuni energice pentru a atrage asupra sa o parte a forțelor inamice, înlesnind astfel ofensiva noastră pe direcția principală.

Armata 63 a generalului Kolpakci se pregătea să forțeze rîul Soj. Procedeul forțării din mişcare nu reuşise. Şi de data aceasta s-a făcut simțită oboseala trupelor. Totuşi, moralul ostaşilor era bun; ei erau conştienți că-i mai aşteaptă mari greutăți, şi se pregăteau activ pentru noi lupte. Armata în ansamblul ei mi-a făcut o bună impresie.

Pe direcția principală, unde se concentrau eforturile hotărîtoare ale frontului, Armata 48 a lui Romanenko ducea lupte grele în preajma oraşului Gomel, transformat de inamic într-un puternic punct de sprijin. În cooperare cu Armata 65, care ataca la sud de Gomel, trupele lui Romanenko au reuşit să forțeze rîul Soj şi acum se străduiau să lărgească capul de pod cucerit.

Armata 65 a lui Batov se cam împotmolise şi ea aici, în spațiul dintre Soj şi Nipru, ducînd lupte îndîrjite în condiții grele de teren mlăştinos şi păduros. Inamicul îşi dădea seama

ce pericol constituie pentru gruparea lui de la Gomel ofensiva trupelor noastre în spațiul dintre cele două cursuri de apă şi căuta să întărească neîncetat acest sector aducînd noi unități.

Întîrzierea înaintării pe direcția Gomel ne obligă să căutăm de urgență noi soluții. Am reuşit să le găsim. Am hotărît să mutăm direcția loviturii mai spre sud. În spațiul dintre Soj şi Nipru aveau să rămînă numai unitățile Armatei 48, care primeau misiunea să imobilizeze prin acțiunile lor energice forțe cît mai mari ale inamicului, în timp ce Armata 65 în cooperare cu Armata 61 urmau să dea lovitura mai în aval pe cursul Niprului, în sectorul Loev, Radul.

Această hotărîre a fost primită cu însuflețire de Batov, care a trecut imediat la îndeplinirea misiunii. Trupele lui trebuiau să revină în ascuns de pe malul drept al rîului Soj pe cel stîng, să se deplaseze într-un sector nou şi să forțeze Niprul. I-am dat şase zile pentru a pregăti operația. Mai mult nu se putea, fiecare oră conta. Armata 65 a făcut ceea ce i s-a cerut în acest termen extrem de scurt. P. I. Batov, comandantul armatei, I. S. Glebov, şeful statului major, N. A. Radețki, membru în consiliul militar al armatei, ofițeri exigenți şi neobosiți, au elaborat sub toate aspectele această manevră îndrăzneață. Pentru a-i ascunde inamicului regruparea trupelor, comandantul armatei a lăsat un corp de armată în spațiul dintre cele două cursuri de apă, cu misiunea de a-i hărțui neîncetat pe hitlerişti şi a le menține atenția concentrată asupra acestui sector. Corpul 19, de sub comanda generalului D. I. Samarski, s-a achitat în chip strălucit de această misiune.

De acțiunile Armatei 65 depindea acum succesul întregului front. Iată de ce i-am pus la dispoziție toate mijloacele de întărire de care dispuneam. Pentru a abate atenția inamicului de la direcția loviturii principale, armatele 50 şi 3 au primit la 12 octombrie ordinul de a trece la ofensivă în sectoarele lor. Le-am trasat această misiune cu strîngere de inimă, deoarece cunoşteam cît de limitate erau

mijloacele de care dispuneau Boldin şi Gorbatov. Interesul suprem cerea însă să acceptăm conştient anumite sacrificii.

După cum am prevăzut, ofensiva armatelor 50 şi 3 a dus iniţial la unele succese, dar după două zile inamicul a adus în acest sector noi forţe, a trecut la contraofensivă şi a silit unităţile noastre să se retragă pe poziţiile iniţiale. Spre norocul nostru, încercările inamicului de a dezvolta acest succes au fost zădărnicite. Nici Armata 63 nu a reuşit să determine o cotitură în evoluţia acţiunilor. Ea nu a putut lărgi capul de pod cucerit pe malul vestic al rîului Soj, la nord de Gomel. L-a putut doar menţine cu multă greutate, respingînd atacurile înverşunate ale germanilor.

În schimb ofensiva Armatei 65 pe direcţia Loev, începută la 15 octombrie, a dus la succese imediate. În pofida rezistenţei inamicului, care ocupa poziţii avantajoase pe malul vestic, mai înalt, al Niprului, unităţile noastre au forţat fluviul, au ocupat oraşul Loev, important punct de sprijin al hitleriştilor, şi şi-au continuat impetuos înaintarea. S-au pus în mişcare şi unităţile Armatei 61, care acţiona pe malul vestic al Niprului.

Acţiunile energice ale trupelor de la aripa dreaptă a frontului au imobilizat importante forţe ale inamicului, împiedicîndu-l să-şi transfere unităţile pe direcţia Loev pentru a preîntîmpina ruperea aliniamentelor sale. Acum, cînd apăruse pericolul ieşirii trupelor noastre în spatele întregii grupări germane de la Gomel, inamicul s-a văzut nevoit să înceapă retragerea trupelor sale care acţionau între Soj şi Nipru. Profitînd de aceasta, unităţile Armatei 48, înfrîngînd împotrivirea ariergărzilor duşmanului, au realizat o înaintare apreciabilă. Corpul 19 al lui Samarski a forţat Niprul la nord de Loev şi şi-a îndreptat lovitura spre Reciţa, asigurînd astfel flancul drept al Armatei 65 din care făcea parte. Şi-a îmbunătăţit situaţia şi Armata 61, grosul căreia a trecut pe malul vestic al Niprului.

Ţinînd seama de condiţiile grele ale terenului, străbătut de mari cursuri de apă, de puternicele aliniamente de apărare ale inamicului din care făcea parte şi faimosul „val

răsăritean", cucerirea pe malul vestic al Niprului a unui cap de pod lat de 40 km şi adînc de 20 km era un mare succes al aripii stîngi a frontului nostru. Acum acest cap de pod constituia o amenințare pentru întreaga grupare de la Gomel a inamicului, care s-a văzut silit să aducă aici forțe, slăbind alte sectoare ale frontului. Hitleriştii au reuşit să se consolideze pe a doua fîşie fortificată care se afla la 20-25 km de Nipru. Trupele noastre nu au putut depăşi acest aliniament din mişcare. Fasciştii germani au trecut la contraatacuri, angajînd forțe tot mai mari, pentru a restabili situația în acest sector. Datele cercetării confirmau că aliniamentul inamic este foarte puternic întărit.

Am luat hotărîrea să suspendăm pentru moment ofensiva. Armatele 65 şi 61 au primit ordinul să se consolideze ferm pe aliniamentul atins, introducîndu-şi în primul eşalon toate diviziile. Concomitent am trimis în capul de pod de la Loev rezervele frontului: Corpul 1 de tancuri de gardă „Don", de sub comanda lui M. F. Panov. Corpul 9 de tancuri al lui B. S. Baharov, corpurile de cavalerie ale lui V. V. Kriukov şi M. P. Konstantinov, Corpul de artilerie de rupere al lui N. V. Ignatov. Armata 48 a continuat să treacă grosul forțelor sale pe malul vestic al Niprului, îmbunătățindu-şi baza de plecare pentru ofensiva asupra Reciței. Armata 11 de sub comanda lui I. I. Fediuninski, care ne-a fost repartizată din rezerva Comandamentului suprem, împreună cu Armata 63, pregătea o lovitură la nord de Gomel pe direcția Jlobin.

Lovitura principală, ca şi în trecut, aveau s-o dea trupele de la aripa stîngă a frontului, unde fuseseră concentrate forțele şi mijloacele principale. Ele aveau misiunea să declanşeze ofensiva din capul de pod de la Loev, să rupă apărarea inamică, să cucerească Recița, Vasilevici, Kalinkovici şi să iasă în spatele grupării germane de la Gomel. Data aproximativă fixată pentru declanşarea ofensivei de către gruparea de izbire era 10 noiembrie. Pînă atunci trebuia pregătită minuțios întreaga operație. Dificultatea principală

consta, ca şi pînă acum, în aprovizionare, în special cu muniții.

Planul postru fusese elaborat cu participarea unui vast colectiv. Calculele inițiale au fost făcute de statul major al frontului. La planificarea operației au participat deosebit de activ Ponomarenko şi Teleghin, membri ai consiliului militar, şeful statului major, Malinin, comandanții de arme Kazakov, Oriol, Proşleakov, Maximenko şi Antipenko. Apoi misiunile au fost elaborate în amănunt cu comandanții armatelor, care au fost invitați la punctul de comandă al lui Batov. Acest sistem de pregătire a operațiilor era respectat cu strictețe la frontul nostru, bineînțeles dacă aveam răgazul necesar.

Între timp, acțiunile de luptă nu încetau nici pentru un moment pe frontul nostru. Se dădeau lupte pentru menținerea şi lărgirea capetelor de pod, pentru îmbunătățirea bazei de plecare în vederea ofensivei pe care o pregăteam.

Paralel, trupele Frontului de vest, vecinul nostru, au continuat să înainteze cu succes, atingînd aliniamentul Lenino, Bribin. Aici ele au dat de o rezistență bine organizată şi au fost nevoite să se oprească.

Trupele vecinului nostru din stînga, Frontul 1 ucrainean (noua denumire a Frontului Voronej), duceau lupte grele pe căile de acces spre Kiev. Inamicul respingea cu îndîrjire toate încercările de a-i rupe apărarea.

În fața Frontului nostru bielorus acționau trupe din Grupul de armate german „Centru” (armatele 4, 9 şi 2), cărora comandamentul hitlerist le încredințase misiunea de a împiedica străpungerea „valului răsăritean”. Ne-am convins de trăinicia acestui aliniament. Străpungerea lui printr-un atac frontal ar fi fost o misiune greu de realizat. Se cerea o manevră cutezătoare şi priceperea de a-l induce în eroare pe inamic. Inițiativa se afla însă în mîinile noastre şi puteam întreprinde o manevră riscantă, simulînd concentrarea forțelor într-un sector al frontului, în timp ce lovitura era pregătită pe o direcție cu totul diferită. Aşa am şi procedat. Armata 11 a lui Fediuninski, împreună cu trupele lui

Kolpakci, îl hărțuiau pe inamic, atacîndu-l neîncetat la nord de Gomel şi ținînd atenția lui îndreptată spre acest sector. Între timp, pregătisem lovitura principală din capul de pod de la Loev.

În preziua ofensivei, împreună cu mine au sosit la punctul de comandă al Armatei 65, la Loev, comandanții de arme şi comandantul Armatei 16 aeriene, Rudenko. Am verificat încă o dată planul operației. Întrucît lovitura principală era prevăzută în sectorul Armatei 65, am luat hotărîrea ca în prima etapă a operației să-i subordonez lui Batov corpurile de tancuri şi de cavalerie, acordîndu-i mai multă independență şi dîndu-i posibilitatea să-şi manifeste inițiativa. Eu, împreună cu ajutoarele mele, rămîneam la punctul lui de comandă pentru a-l putea ajuta la nevoie şi a aduce eventuale corective.

La 10 noiembrie trupele au pornit la atac. Apărarea inamicului a fost străpunsă chiar în prima zi. În ziua a doua în breşă au intrat corpurile de tancuri şi de cavalerie. Ele au cooperat, inaintînd impetuos şi nimicind unitățile inamice care încercau să opună rezistență. Şi trupele Armatei 48, care înaintau de-a lungul malului vestic al Niprului spre Recița, înfrîngeau cu succes împotrivirea duşmanului. Batov a luat o hotărîre îndrăzneață: două divizii de infanterie şi două brigăzi de tancuri din corpul lui Panov, care se aflau pe pozițiile cele mai avansate, au primit ordinul să-şi schimbe direcția de înaintare, ieşind în spatele grupării hitleriste care se apăra la Recița. Datorită acestei lovituri, la care inamicul nu se aştepta, oraşul a fost eliberat cu pierderi neînsemnate.

Dezvoltînd succesul obținut, Armata 48, folosind o parte a forțelor sale, a trecut Berezina la vărsarea ei în Nipru şi s-a consolidat pe un cap de pod la sud de Jlobin.

Batov, folosind cu pricepere marea mobilitate a corpurilor de tancuri şi de cavalerie, l-a împins pe inamic spre vest, în pădurile şi mlaştinile din Polesie. Armata 61 a lui Belov îl urmărea şi ea pe inamic, fără să-i dea răgaz. Ea se apropia acum de Mozîr. Inexpugnabilul „val răsăritean“, lăudat de

propaganda hitleristă, a fost străpuns de trupele de la aripa stîngă a Frontului bielorus pe o întindere de 120 kilometri.

Trupele noastre înaintau în această perioadă cu multă greutate. Inamicul opunea o rezistență îndîrjită, căutînd să oprească cu orice preț ofensiva noastră. Ostaşilor şi ofițerilor li se cerea o deosebită fermitate, energie şi multă inițiativă. Aceste calități ale militarilor noştri s-au manifestat din plin în acele zile. În special tanchiştii au acționat excelent.

Voi cita unul din multele exemple. Tanchiştii din corpul lui Baharov, împreună cu Armata 65, luptau pentru a rupe apărarea inamicului pe malul vestic al Niprului. Plutonul de tancuri comandat de locotenentul Aleksandr Stepanovici Paleanski şi-a devansat unitatea. Înapoia lui nu erau trupe sovietice, dar tanchiştii înaintau cu curaj. După ce au nimicit un mare număr de hitlerişti cu focul tunurilor şi cu şenilele tancurilor, ei au pătruns prin luptă în orăşelul Gorodok, pe care-l apăra o garnizoană de peste cinci sute de soldați fascişti.

Surprinse de apariția bruscă a tancurilor sovietice, trupele inamice au fost înfrînte cu repeziciune şi au fugit, lăsînd pe teren patru tunuri grele şi alt armament. Îndeplinindu-şi în continuare misiunea, locotenentul Paleanski a atacat următoarea localitate ocupată de hitlerişti, Starodubki, unde a nimicit peste 200 de soldați inamici. Ostaşii noştri au capturat aici cîteva aruncătoare germane şi treizeci de lăzi cu mine, pe care le-au folosit imediat împotriva inamicului. Plutonul locotenentului Paleanski s-a menținut la Starodubki pînă la sosirea forțelor principale ale brigăzii de tancuri, respingînd între timp patru contraatacuri ale germanilor. Pentru această ispravă eroică, care a avut un rol important în străpungerea apărării inamicului, locotenentul Paleanski a fost distins cu titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

Gruparea de izbire a frontului a pătruns adînc în spatele trupelor germane instalate în apărare în zona Gomel. Această manevră, acțiunile energice ale Armatei 3 a lui Gorbatov care le-a dat hitlerişti lor o lovitură prin surprindere pe direcția

Bîhov, precum şi presiunea puternică exercitată în centru asupra inamicului de către armatele 63 şi 11 au silit gruparea de la Gomel a inamicului să se retragă în grabă. La 26 noiembrie oraşul Gomel, mare centru regional din Bielorusia, a fost complet eliberat de inamic.

Pînă la sfîrşitul lunii noiembrie, după douăzeci de zile de ofensivă, trupele noastre l-au silit pe inamic să se retragă 130 kilometri pricinuindu-i o grea înfrîngere şi eliberînd o vastă porțiune din teritoriul Bielorusiei.

Un important rezultat al operației Gomel-Recița efectuate de Frontul bielorus a fost faptul că ea a contribuit la succesul Frontului 1 ucrainean, vecin cu noi, care în acest timp desfăşura o ofensivă de mari proporții pe direcția Kiev. Încătuşat de acțiunile frontului nostru, inamicul nu a putut să transfere din Bielorusia în zona Kiev nici măcar o divizie.

În tot cursul acestei operații am menținut strînse legături cu partizanii din Bielorusia, care au îndeplinit cu abnegație misiunile trasate de noi. Ei au aruncat în aer mai multe poduri în spatele trupelor inamice, au distrus linii ferate, au dat foc unor depozite de carburanți şi muniții, au indicat obiective pentru atacurile aviației noastre, ne-au furnizat informații deosebit de prețioase despre inamic.

Îndeplinindu-şi misiunea principală – străpungerea principalului aliniament defensiv al inamicului –, trupele frontului au angajat lupte pentru crearea unei baze de plecare avantajoase în vederea bătăliilor hotărîtoare pentru eliberarea întregii Bielorusii, ale cărei popoare, aflate sub ocupația hitleristă, duceau o luptă eroică cu inamicul. A venit însă momentul cînd trebuia să ne gîndim şi la o pauză în acțiunile noastre ofensive: trupele erau epuizate. Ne aşteptau operații grele, care cereau o pregătire temeinică: punerea la punct a comunicațiilor, reducerea la minimum a distanțelor pînă la centrele de aprovizionare, refacerea podurilor de pontoane şi a altor mijloace de trecere peste marile cursuri de apă. Inamicul, în retragerea sa, făcea totul pentru a îngreuna înaintarea trupelor noastre. Hitleriştii au amenajat trenuri

speciale care rupeau în două fiecare traversă. Şinele, rambleele, podurile erau aruncate în aer. La toate acestea se adăuga faptul că terenul era acoperit de mlaştini întinse. Pentru transportarea tehnicii trebuia să executăm podine, să tăiem cărări prin păduri, să construim poduri peste numeroase cursuri de apă, peste lunci mocirloase.

După ce armatele 3, 63 şi 11 au atins Niprul, întinderea frontului s-a redus mult la aripa dreaptă. De aceea Cartierul general a hotărît să treacă Armata 11 în rezerva sa.

La un moment dat am fost chemat la telefon de Stalin. El m-a întrebat dacă pot să recomand un bun comandant de armată care să preia comanda unei armate în zona Leningrad. A subliniat că este vorba despre o misiune foarte importantă, lucru de care, este convins, îmi dau seama. Fără să stau pe gînduri, l-am numit pe generalul Fediuninski. Stalin mi-a mulțumit şi mi-a cerut ca Ivan Ivanovici să plece imediat cu avionul la Moscova.

Îl cunoşteam pe Fediuninski dinainte de război, cînd comandasem corpuri în cadrul Regiunii militare speciale Kiev. El – un corp de puşcaşi, eu – un corp mecanizat. Am participat împreună la aplicații şi jocuri de război, am cooperat în „luptă". Şi în război am intrat în acelaşi timp. Fediuninski era, fără doar şi poate, un comandant înzestrat, un foarte bun organizator, un maestru al conducerii trupelor. Recomandîndu-l pe Ivan Ivanovici la comanda unui sector de răspundere şi important al frontului, eram sigur că este omul cel mai potrivit. Nu am greşit.

În decembrie trupele Frontului bielorus au continuat să ducă lupte cu caracter local, îmbunătățindu-şi baza de plecare. La aripa dreaptă, Armata 50 a lui Boldin şi-a împins flancul stîng spre Nipru, atingînd malul acestui fluviu la Novo-Bîhovo, în timp ce grosul forțelor ei se afla pe malul estic al Niprului, cu frontul spre nord, barînd zona dintre rîul Pronea şi Nipru şi menținînd în sectorul Ceaus contactul cu Armata 10 din compunerea Frontului de vest. Armata 3 a lui Gorbatov se pregătea să forțeze Niprul pentru a cuceri un cap

de pod şi a elibera oraşul Rogaciov. Armata 48, comandată de generalul Romanenko, se consolida pe malul nordic al rîului Berezina, la sud de Jlobin, zădărnicind încercările inamicului de a recuceri capul de pod realizat.

Armadele 65 şi 61 înaintau pe direcţia Mozîr, Kalinkovici. Succese deosebite au repurtat unităţile lui Batov la flancul lor drept: ele se apropiau acum de Parici.

Vecinul nostru din stînga, Frontul 1 ucrainean, după trei tentative infructuoase de a executa lovitura principală din capul de pod de la Bukrin, la sud de Kiev, a renunţat în cele din urmă la acest plan şi şi-a regrupat forţele într-un cap de pod la nord de Kiev.

Ofensiva întreprinsă la 3 noiembrie pe această direcţie a fost încununată de victorie. La 6 noiembrie capitala Ucrainei a fost eliberată. Dezvoltînd acest succes, Frontul 1 ucrainean a înaintat mult spre vest, eliberînd numeroase localităţi, printre care oraşul Jitomir.

Eliberarea Kievului şi operaţia de mare amploare pentru izgonirea ocupanţilor de pe malul drept al Niprului erau pentru noi evenimente deosebit de îmbucurătoare.

Ca urmare a înaintării considerabile a trupelor frontului nostru, ne-am transferat din nou punctul de comandă în zona Gomel. Ne-am instalat într-un orăşel în care majoritatea caselor erau de lemn, cu un singur etaj, dar nu avuseseră mult de suferit. Era un caz rar. Hitleriştii au distrus Gomelul aproape în întregime. Din acest oraş frumos au rămas mormane de ruine. Cu o furie bestială inamicul a distrus toate clădirile instituţiilor şi casele de locuit. În timpul luptelor soldaţii noştri au capturat pe străzile oraşului numeroşi incendiatori: soldaţi fascişti care primiseră odioasa misiune de a da foc caselor rămase nedistruse.

Nu am apucat să mă instalez în noul sediu că am şi fost chemat la telefon de Stalin. Acesta mi-a spus că Vatutin trece prin momente grele, deoarece inamicul a trecut la ofensivă şi a recucerit oraşul Jitomir. Situaţia s-a agravat serios. Dacă lucrurile vor continua în felul acesta, hitleriştii vor putea lovi

flancul trupelor Frontului bielorus. Am sesizat în tonul lui Stalin îngrijorare şi iritare. La sfîrşitul convorbirii el mi-a cerut să plec imediat la statul major al Frontului 1 ucrainean în calitate de reprezentant al Cartierului general, să examinez situaţia la faţa locului şi să iau toate măsurile pentru respingerea ofensivei inamicului.

Ordinul e ordin. M-am pregătit de drum, hotărînd să-l iau cu mine doar pe Kazakov, comandantul artileriei frontului. Pe timpul cît lipseam, funcţia era girată de locţiitorul meu, generalul I. G. Zaharkin, un comandant bun şi energic, un excelent tovarăş. Puteam fi sigur de el în orice împrejurări, ştiam că va comanda trupele tot atît de bine ca şi mine. Înainte de plecare mi s-a înmînat o dispoziţie telegrafică a comandantului suprem să preiau în caz de necesitate Comanda Frontului 1 ucrainean fără a mai aştepta o decizie specială.

Trebuie să mărturisesc că această dispoziţie m-a cam pus pe gînduri. De ce eram tocmai eu însărcinat să analizez situaţia de la Frontul 1 ucrainean? Nu aveam însă timp pentru reflecţii.

Important era să mă pun la curenţ cu situaţia cît mai repede şi să iau o hotărîre în deplină cunoştinţă de cauză, dînd dovadă de spirit obiectiv şi de echitate. Întocmai aşa am şi procedat, sosind la destinaţie.

Statul major al Frontului 1 ucrainean se afla într-o localitate care înainte de război era staţiune climaterică, aflată într-o pădure la sud de Kiev. Vatutin, care fusese anunţat despre sosirea noastră, m-a întîmpinat cu un grup de ofiţeri din comandamentul frontului. Avea un aer îngrijorat.

Îl cunoşteam de mult pe N. F. Vatutin: fusese şef al statului major al Regiunii militare speciale Kiev. Era un general cu un înalt nivel de pregătire teoretică militară, un om întotdeauna calm şi stăpîn pe sine.

Cu toate străduinţele mele, la început nu am reuşit să imprim discuţiei un spirit colegial. Şi doar eram comandanţi a două fronturi vecine. Am căutat mereu să subliniez acest fapt.

Or, interlocutorul meu vorbea de parcă trebuia să se justifice, explicațiile sale aveau aerul unui raport pe care un subaltern care a greşit îl prezintă superiorului. În cele din urmă a trebuit să-i declar ritos că nu am venit pentru a efectua vreo anchetă, ci în calitate de vecin care încearcă să-i ofere un ajutor tovărăşesc pentru ca prin eforturi comune să depăşim dificultățile temporare prin care trece.

— Haideți să continuăm discuția noastră în acest spirit.

Vatutin şi-a recăpătat calmul şi tensiunea a dispărut treptat. Am examinat detaliat situația şi am ajuns la concluzia că nu este gravă.

Profitînd de pasivitatea frontului, inamicul a concentrat o puternică grupare de tancuri şi a început să întreprindă atacuri cînd într-un sector, cînd într-altul. În loc să riposteze printr-o puternică contralovitură, Vatutin a continuat să se apere. Aceasta a fost greşeala lui. El mi-a explicat că dacă nu ar fi fost apropierea Kievului, el ar fi riscat de mult să treacă la acțiuni mai curajoase.

Or, în acel moment Vatutin nu avea nici un temei să se teamă de risc. În afară de corpurile independente de tancuri, el dispunea de două armate de tancuri care stăteau una în spatele celeilalte, un număr suficient de armate de arme întrunite precum şi de artilerie afectată din rezerva Comandamentului suprem. Dispunînd de aceste forțe, el trebuia să atace, nu să se apere. I-am recomandat să organizeze cît mai repede o contralovitură împotriva inamicului insolent. Vatutin s-a apucat de treabă cu toată energia. Totodată însă, cam pe ocolite, m-a întrebat cînd voi prelua comanda Frontului 1 ucrainean? I-am răspuns că nu mă gîndesc la aşa ceva, că după părerea mea el îşi îndeplineşte atribuțiile de comandant al frontului tot atît de bine ca şi mine şi că, dealtfel, mă grăbesc să mă întorc la trupele mele, deoarece avem şi noi destule treburi. După aceasta, dispoziția lui Vatutin s-a schimbat definitiv în bine.

M-a cam mirat stilul lui de lucru. El redacta personal dispozițiile şi ordinele, discuta singur la telefon cu

comandanții armatelor şi cu statele majore, primea şi trimitea telegramele. Mă întrebam cu ce se ocupă şeful statului major al frontului, generalul Bogoliubov. Pe acesta l-am găsit la celălalt capăt al orăşelului. L-am întrebat de ce admite ca şeful său, comandantul frontului, să fie copleşit de treburi care revin de fapt statului major? Bogoliubov mi-a răspuns că nu poate face nimic, deoarece comandantul frontului îşi asumă singur toate sarcinile.

— Nu se poate să lăsați lucrurile să meargă astfel. Trebuie să-l ajutați pe comandantul frontului. Este datoria dumneavoastră de general şi de comunist.

Țin să precizez că atît prin nivelul său de cunoştințe cît şi prin capacitățile sale, Bogoliubov corespundea funcției care i se încredințase. Poate că în situația care se crease un exces de orgoliu l-a împiedicat să stabilească relații juste cu comandantul frontului.

Bogoliubov mi-a promis să facă totul pentru ca treburile să meargă bine. Am stat de vorbă şi cu Vatutin în această privință. A primit observația mea cu toată seriozitatea. Părea cam jenat.

— Este o consecință a faptului că am lucrat mulți ani în state majore. Nu am răbdare, vreau să le fac eu pe toate.

Ne-am gîndit împreună cum trebuie îndreptată situația. Anticipînd, trebuie să spun că Vatutin s-a achitat în mod strălucit de misiunea sa şi a întreprins lovituri care i-au adus pe hitlerişti la realitate şi i-au făcut să treacă în grabă la apărare.

L-am informat telefonic pe comandantul suprem despre concluziile mele privind situația la Frontul 1 ucrainean, despre măsurile pe care începuseră să le pună în aplicare trupele frontului, i-am spus că după părerea mea Vatutin corespunde funcției, că îşi conduce trupele cu competență şi am solicitat să mă întorc la comandamentul meu. Stalin mi-a cerut să-i prezint un raport cifrat, pe care l-am întocmit imediat. În dimineața următoare am şi primit depeşa

Cartierului general cu permisiunea de a mă întoarce la Frontul bielorus.

M-am despărțit cît se poate de cordial de Vatutin. Eram amîndoi foarte mulțumiți că problema s-a rezolvat cu bine. Vatutin mi-a strîns cu putere mîna, manifestîndu-şi astfel sentimentele. Totodată răspunsul pe care l-am primit de la Moscova arăta că şi Cartierul general considera că îmi îndeplinisem bine rolul de reprezentant al lui.

Între timp, la Frontul bielorus evenimentele au continuat să evolueze destul de favorabil. Flancul stîng al Armatei 65 înaintase spre Kalinkovici, iar Armata 61 se apropiase de Mozîr. Față de mijloacele extrem de limitate de care dispunea frontul, s-au înregistrat deci succese considerabile.

Nu au lipsit unele neplăceri. P. I. Batov, concentrîndu-şi toate eforturile la flancul stîng, n-a observat că inamicul a adus forțe importante în flancul drept al armatei sale, deşi îl prevenisem despre această eventualitate. El şi-a dat seama de situație abia după ce duşmanul a executat o puternică lovitură, dînd peste cap unitățile slabe de la flancul drept şi amenințînd să iasă în spatele grupării principale a armatei. Prin măsuri energice ale armatei şi frontului, pericolul a fost în grabă înlăturat; inamicul a fost silit să se oprească şi a trecut la apărare. Totuşi faptul că Batov s-a lăsat furat de înaintarea uşoară a trupelor sale şi nu s-a preocupat suficient de organizarea cercetării, că a nesocotit avertismentele frontului în ceea ce priveşte primejdia ce-l amenința, ne-a costat scump: am pierdut o importantă porțiune de teritoriu pe direcția Parici, care avea pentru noi o mare însemnătate.

Menționez că în această perioadă inamicul a recurs în repetate rînduri la încercări de a amăgi trupele noastre, înscenînd o retragere grabnică, pentru a lovi apoi din flancuri. Nu aveam voie să uităm nici pentru o clipă şiretlicurile hitleriştilor. Comandanții de la toate eşaloanele trebuiau să manifeste multă vigilență şi să fie gata să pareze orice manevră a inamicului.

La sfîrşitul lunii decembrie a început aşa-numita operație ofensivă Jitomir-Berdicev a vecinului nostru din stînga, Frontul 1 ucrainean. Această operație a continuat pînă la jumătatea lunii ianuarie 1944. Pe parcursul ei, trupele sovietice au eliberat oraşele Novgorod-Volînski, Jitomir, Berdicev, Belaia Țerkov şi au pricinuit duşmanului o grea înfrîngere.

Tot cursul evenimentelor arăta că acum Cartierul general a deplasat centrul de greutate spre Ucraina şi în general spre aripa sudică a frontului sovieto-german. În această direcție erau îndreptate marile unități din rezerva Cartierului general: armatele de arme întrunite şi de tancuri, corpurile de tancuri, marile unități de artilerie, tancurile, tunurile, avioanele şi completările de efective.

Cît despre Frontul bielorus, el nu primea pe atunci nici un sprijin, deşi misiunea noastră rămăsese neschimbată. Trebuia să continuăm ofensiva, deşi aveam forțe tot mai puține, lucru pe care Cartierul general îl cunoştea foarte bine.

Ne dădeam însă seama că aşa cere situația. Misiunea noastră consta în a angaja prin acțiunile noastre energice cît mai multe forțe inamice, ceea ce uşura ofensiva celor ce acționau pe direcția principală. Depuneam toate eforturile pentru a îndeplini această misiune. Nu ne puteam aştepta la mari realizări, dar nici nu stăteam în loc.

În timp ce se desfăşura marea ofensivă a celor patru fronturi ucrainene, unitățile noastre, cooperînd cu trupele de la flancul drept al Frontului 1 ucrainean al lui Vatutin, au repurtat şi ele unele succese: Armata 61 a eliberat oraşul Mozîr, iar Armata 65 oraşul Kalinkovici; Armata 48 şi-a îmbunătățit pozițiile pe malul drept al rîului Berezina, Armata 3 a forțat Niprul în condiții excepțional de grele, a eliberat oraşul Rogaciov şi a cucerit un cap de pod pe malul vestic al Niprului, obligîndu-l pe inamic să evacueze capul de pod de la Jlobin de pe malul estic al Niprului. A înaintat întrucîtva la flancul său stîng şi Armata 50, care însă a trebuit să-şi

întoarcă frontul spre nord, deoarece vecinul ei, Armata 10 din compunerea Frontului de vest, rămînea pe loc.

Aceste acțiuni au fost duse de trupele frontului în condiții de acută lipsă de muniții, completările primite fiind minime.

La 15 aprilie, conform directivei Cartierului general, trupele Frontului bielorus au trecut la apărare.

Două lovituri principale

Pînă în primăvara anului 1944 trupele noastre au realizat în Ucraina o înaintare considerabilă. La un moment dat însă, inamicul a adus din vest forțe proaspete şi a oprit ofensiva Frontului 1 ucrainean. Luptele au căpătat un caracter de durată, ceea ce a determinat Marele stat major şi Cartierul general să îndrepte eforturile principale pe o altă direcție.

Cunoscînd situația ce se crease la vecinul nostru din dreapta, Frontul de vest, comandat de generalul V. D. Sokolovski, precum şi la vecinul nostru din stînga, Frontul 1 ucrainean, comandat acum de generalul de armată G. K. Jukov, după ce Vatutin fusese rănit mortal, am ajuns la concluzia că centrul eforturilor se va deplasa cu siguranță pe direcția vest şi că operațiile cele mai active se vor desfăşura în Bielorusia. Aceasta avea să permită armatelor sovietice să ajungă pe calea cea mai scurtă la aliniamente deosebit de importante şi avea să creeze mai tîrziu condiții avantajoase pentru a da lovituri inamicului pe alte direcții.

Eram în aşteptarea unor evenimente importante. Desigur, pentru realizarea oricărei operații de mari proporții este necesară o pregătire şi deci timp. După înfrîngerea inamicului în zona Kursk, trupele Frontului central, care acum se numea Frontul bielorus, au parcurs luptînd o distanță foarte mare şi

resimțeau o nevoie acută de completare, aveau nevoie de suplimentarea tehnicii, munițiilor şi carburanților. Serviciile şi bazele rămăseseră în urmă şi trebuiau apropiate de pozițiile înaintate ale frontului, trebuia organizată aprovizionarea unităților şi marilor unități cu toate cele necesare, ceea ce impunea în primul rînd refacerea drumurilor distruse şi construirea altora noi. Acestea erau pe atunci preocupările noastre. În acelaşi timp, consolidam aliniamentele atinse.

Nu ştiam dacă ne va ajunge timpul şi dacă Cartierul general ne va ajuta să realizăm pregătirea de luptă completă a trupelor frontului. Şeful Marelui stat major, Vasilevski, era în sud, unde coordona acțiunile celor două fronturi ucrainene. Locul lui la conducerea marelui stat major îl ținea A. I. Antonov. Aveam tot respectul pentru el, dar, avînd mari calități ca stat-majorist, el îşi asuma rar sarcina de a susține vreo cerere în fața comandantului suprem. De cîte ori, aflîndu-mă la Cartierul general, m-am adresat lui Antonov, solicitîndu-i să-mi faciliteze asigurarea operației proiectate, răspunsul era invariabil acelaşi: „Această problemă va fi rezolvată de tovarăşul Stalin personal".

În sfîrşit, situația a început să se mai clarifice. Am tras această concluzie din unele măsuri luate de Cartierul general. Una dintre ele a dus la crearea unui nou front între frontul nostru şi Frontul 1 ucrainean. Acest nou front forma un arc la sud de Polesie, ajungînd pînă la oraşul Vladimir-Volînski. I s-a atribuit denumirea de Frontul 2 bielorus, frontul nostru începînd să fie numit Frontul 1 bielorus.

În martie, comandantul suprem m-a chemat la telefonul secret şi mi-a dat indicații generale privitoare la operația de mare amploare ce se pregătea şi rolul care revenea în cadrul ei Frontului 1 bielorus. Apoi Stalin mi-a cerut părerea. Şi în trecut, elaborînd diverse operații, el practica asemenea discuții cu comandanții fronturilor. Metoda aceasta avea o mare importanță. Apreciez acest lucru după rezultatele pe care le avea pentru noi.

Frontul 1 bielorus urma să acționeze pe direcția principală Bobruisk, Baranovici, Varşovia, ocolind Polesie pe la nord. Aripa stîngă a frontului se rezema pe necuprinsele mlaştini din Polesie, ceea ce limita mult posibilitățile de manevră. Pentru succesul operației, se impunea o cooperare deosebit de strînsă cu Frontul 2 bielorus, de care însă ne despărțea o vastă întindere împădurită şi mlăştinoasă. I-am expus aceste considerații lui Stalin, sugerînd să fie unit în cadrul unui singur front tot sectorul ocupat la momentul respectiv de cele două fronturi bieloruse.

Trebuie să menționez că încă înainte de această convorbire cu Stalin am discutat între noi această variantă: punerea sub comandă unică a întregului sector de la Bîhov la Vladimir-Volînski. Aceasta ne-ar fi creat avantaje imense în ceea ce priveşte manevrarea forțelor şi ne-ar fi permis să întreprindem cu curaj organizarea unei lovituri printr-o manevră de întoarcere a regiunii Polesie atît dinspre nord, din zona Bobruisk, cît şi dinspre sud, din zona Kovel. Fireşte, erau de aşteptat unele dificultăți în conducerea trupelor, dar asta nu ne speria. Aveam la activul nostru experiența conducerii trupelor în împrejurări nu mai puțin complicate, atunci cînd primisem misiunea de a lichida gruparea inamică încercuită la Stalingrad. În orice caz, era mai simplu să organizăm conducerea unor trupe aflate sub comandă unică, decît să ne coordonăm acțiunile cu un front vecin în rezolvarea aceleeaşi misiuni.

Între timp s-a produs un eveniment care pleda pentru propunerea noastră: în sectorul Frontului 2 bielorus inamicul a executat o lovitură, punînd stăpînire pe oraşul Kovel. Stalin mi-a cerut să schițez urgent varianta cu unificarea celor două fronturi, să comunic concluziile Cartierului general şi să plec imediat la P. A. Kurocikin, comandantul Frontului 2 bielorus, pentru ca împreună să luăm măsuri în vederea lichidării pătrunderii realizate de inamic. Anticipînd, vreau să arăt că la fața locului, ne-am convins că înaintea unei operații ofensive atît de importante nu era indicat să inițiem o operație

secundară de eliberare a oraşului Kovel, drept care am renunțat la ea.

În curînd am primit o directivă a Cartierului general prin care frontul nostru primea şi sectorul de la sud de Polesie, împreună cu trupele respective. În felul acesta, lățimea fîşiei Frontului 1 bielorus ajungea la aproape 900 kilometri. În cursul Marelui război pentru apărarea patriei numai rareori s-a întîmplat ca un front care primea o misiune ofensivă să aibă şi o asemenea întindere. Bineînțeles că acum dispuneam şi de trupe mai multe. În ultima decadă a lunii iunie în cadrul frontului nostru se aflau zece armate de arme întrunite, una de tancuri, două armate aeriene şi flotila fluvială de Nipru; mai dispuneam de trei corpuri de tancuri, un corp mecanizat şi trei corpuri de cavalerie.

Ulterior s-au produs unele modificări care au dus la formarea acelei structuri a fronturilor care s-a menținut pînă la sfîrşitul victorios al războiului.

Potrivit planului Cartierului general, acțiunile principale în cadrul campaniei de vară din anul 1944 aveau să se desfăşoare pe teritoriul Bielorusiei. La această operație aveau să participe patru fronturi: Frontul 1 baltic, (comandant I. H. Bagramean), Frontul 3 bielorus (comandant I. D. Cerneahovski), vecinul nostru de la dreapta, Frontul 2 bielorus (comandant I. E. Petrov) şi Frontul 1 bielorus. Cartierul general a considerat indicat să-i informeze pe comandanții fronturilor asupra planului operației strategice în întreaga ei amploare. Era o măsură bine venită. Cunoscînd concepția generală, comandantul frontului avea posibilitatea să particularizeze rolul frontului în cadrul operației şi să-şi manifeste din plin inițiativa.

Înainte de trecerea la ofensivă a acestui grup de fronturi, se preconiza efectuarea unor operații ce decurgeau una din cealaltă: în primul rînd de către Frontul Leningrad, apoi de Frontul carelian, după care avea să înceapă operația principală din Bielorusia, urmată de operația Frontului 1 ucrainean.

Căutînd să se mențină în Bielorusia, comandamentul german concentrase aici forțe importante: Grupul de armate „Centru“ de sub comanda feldmareşalului Busch (o armată de tancuri şi trei armate de arme întrunite); în fîşia noastră de ofensivă acționau de asemenea divizii de la flancul drept al Armatei 16 din compunerea Grupului de armate „Nord“ şi cîteva divizii de tancuri care făceau parte din Grupul de armate „Ucraina de nord”. În total, pe întregul front de la Sirotino la Kovel se aflau la 23 iunie 63 divizii şi trei brigăzi germane, însumînd 1 200 000 de oameni. Inamicul dispunea de 9 635 piese de artilerie şi aruncătoare, 932 tancuri şi 1 342 avioane.

În fața aripii drepte a frontului nostru se apăra Armata 9 germană, care ne bara calea spre Bobruisk. Armata 2 germană era instalată în apărare pe o întindere de 400 km în Polesie, în fața centrului şi a aripii stîngi a Frontului 1 bielorus. Pe direcția Bobruisk, unde aveau să desfăşoare ofensiva cele patru armate de la aripa dreaptă a frontului nostru – Armata 3 (Gorbatov), Armata 48 (Romanenko), Armata 65 (Batov) şi Armata 28 (Lucinski) – inamicul dispunea de 131 000 de oameni, 5 137 mitraliere, circa 2 500 piese de artilerie şi aruncătoare, 356 tancuri şi autotunuri. Trupele inamice erau acoperite din aer de 700 de avioane. În afară de rezervele tactice, inamicul dispunea pe direcțiile Brest şi Kovel de rezerve operative care numărau circa 10 divizii de infanterie. Aşadar, în fața frontului nostru se afla o grupare hitleristă deosebit de puternică.

Ne-am pregătit minuțios pentru luptă. Elaborarea planului a fost precedată de o vastă activitate desfăşurată pe teren, în special pe limita dinainte. Uneori a trebuit să ne tîrîm literalmente pe burtă. Studierea terenului şi a dispozitivului inamic ne-a convins că la aripa dreaptă este indicat să executăm două lovituri din sectoare diferite: unul cu armatele 3 şi 48 din zona Rogaciov spre Bobruisk, Osipovici, iar cealaltă cu armatele 65 şi 28 din zona cursul inferior al rîului Berezina, Ozarici, pe direcția generală Sluțk. Ambele lovituri

trebuiau considerate ca principale. Această concepție contravenea practicii statornicite, potrivit căreia în cadrul unei ofensive se executa o singură lovitură principală, care, evident, cumula majoritatea forțelor şi mijloacelor. Luînd această hotărîre ieşită întrucîtva din comun, acceptam o anumită dispersare a forțelor. În zona mlaştinilor din Polesie nu exista însă altă soluție, mai bine zis altă cale spre succesul operației.

Într-adevăr, pe direcția Rogaciov, Bobruisk terenul ne permitea să concentrăm inițial numai forțele Armatei 3 şi parțial ale Armatei 48. Dacă această grupare nu avea să fie ajutată printr-o lovitură în alt sector, inamicul ar fi putut zădărnici aici efortul nostru de a-i străpunge apărarea, deoarece ar fi avut posibilitatea să aducă forțe de pe alte aliniamente, neatacate de noi. Existența a două lovituri principale rezolva această problemă: în bătălie era angajată simultan gruparea principală de la aripa dreaptă a frontului, ceea ce nu se putea realiza într-un singur sector, din cauza întinderii lui limitate; inamicul pierdea posibilități reale de manevră; succesul, în cazul realizării lui chiar şi într-unul singur din cele două sectoare, avea să pună trupele germane într-o situație dificilă, în timp ce frontului nostru îi era asigurată o dezvoltare energică a ofensivei.

Planul a fost definitivat la Cartierul general în zilele de 22 şi 23 mai. Argumentele noastre în favoarea ofensivei trupelor de la aripa stîngă a frontului pe direcția Lublin au fost acceptate, dar hotărîrea cu privire la cele două lovituri la aripa dreaptă a constituit obiectul unor critici. Comandantul suprem şi locțiitorul lui au insistat să se dea o singură lovitură principală, şi anume pornind din capul de pod de pe Nipru din zona Rogaciov, stăpînit de Armata 3. De două ori mi s-a cerut să trec într-o încăpere alăturată şi să studiez propunerea Cartierului general. După fiecare „studiu” de acest gen m-am văzut în situația de a-mi susține cu forțe noi hotărîrea. Văzînd că insist atît de ferm asupra punctului

nostru de vedere, Stalin a aprobat planul operației în forma prezentată de noi.

— Perseverența comandantului frontului, a spus Stalin, dovedeşte că organizarea ofensivei este minuțios gîndită. Asta constituie o chezăşie a succesului.

Operația a fost denumită codificat „Bagration”[5]. Celor patru fronturi li se încredințau misiuni strategice şi politice importante: lichidarea ieşindului deținut de inamic în zona Vitebsk, Bobruisk, Minsk, zdrobirea importantului Grup de armate „Centru”, eliberarea Republicii Sovietice Socialiste Bielorusia. În continuare se prevedea eliberarea Poloniei şi strămutarea acțiunilor militare pe teritoriul Germaniei fasciste. Se atribuia o importanță deosebită organizării cooperării, în special între fronturile 3 şi 1 bieloruse. Ele aveau misiunea să înainteze spre vest şi să realizeze o joncțiune a flancurilor lor la vest de Minsk.

Frontul nostru urma să înceapă ofensiva cu cele patru armate de la flancul nostru drept. Misiunea lor era să încercuiască şi să lichideze gruparea de la Bobruisk a inamicului, să cucerească zona Bobruisk, Gluşa, Glusk şi să continue apoi ofensiva pe direcțiile Bobruisk, Minsk şi Bobruisk, Baranovici. Trupele de la aripa stîngă aveau să înceapă înaintarea abia după încercuirea trupelor germane în zona Minsk şi după atingerea de către trupele de la aripa dreaptă a aliniamentului Baranovici.

Pe malul vestic al Niprului, la nord de Rogaciov, Armata 3 deținea un mic cap de pod, cît se poate de potrivit pentru acțiunile tuturor armelor pe direcția Bobruisk. Mai prost stăteau lucrurile la generalul Romanenko, comandantul Armatei 48. Acesta ar fi vrut să-l atace pe inamic de pe aliniamentele sale: armata lui ocupa o fîşie la sud de calea ferată Jlobin, Bobruisk, de-a lungul malului nordic al Berezinei, avînd un mic cap de pod pe malul celălalt al rîului. Examinînd personal limita dinainte, mi-am dat seama că este cu totul imposibil să se pornească la atac de aici. Chiar

pentru înaintarea unei piese de artilerie uşoară era nevoie de construirea unei podine din cîteva rînduri de bîrne. Împrejur tot terenul se prezenta ca o mlaştină întinsă cu mici insule acoperite de stufăriş şi de păduri dense. Nu existau condiţii pentru a concentra aici tancuri şi artilerie grea. De aceea i-am dat ordin lui P. L. Romanenko să-şi regrupeze forţele principale în capul de pod de la Rogaciov, alăturîndu-le flancului stîng al Armatei 3, pentru a coopera cu această armată, în timp ce unităţile rămase în capul de pod de la Berezina primeau misiunea să atragă asupra lor forţe cît mai mari ale inamicului, contribuind în felul acesta la succesul loviturii principale.

Armatele 65 şi 28, care executau a doua lovitură, aveau de asemenea în faţa lor un teren păduros şi mlăştinos, străbătut de afluenţi ai rîului Pripet.

Pe soldaţii şi ofiţerii noştri îi aştepta o treabă grea: trebuiau să parcurgă luptînd aceste terenuri dificile şi să înainteze impetuos. Ostaşii se pregăteau activ pentru această ispravă. În apropierea limitei dinainte, infanteriştii făceau exerciţii de înot, de traversare a terenurilor mlăştinoase şi a rîurilor mici folosind mijloace locale, învăţau să se orienteze în pădure. S-a confecţionat o mare cantitate de „galoşi" – skiuri speciale pentru terenuri mlăştinoase, săniuţe pentru mitraliere, aruncătoare şi piese de artilerie uşoare, bărci şi plute. Antrenamentul tanchiştilor avea specificul său. Mi-aduc aminte că într-un rînd generalul Batov mi-a arătat un „tancodrom" aflat în mijlocul unei mlaştini, înapoia armatei sale. Timp de o oră şi jumătate am observat tancurile noastre care, unul după altul, intrau în smîrcuri şi le străbăteau. Ajutaţi de pionieri, tanchiştii au echipat fiecare tanc cu fascine, bîrne şi nişte triunghiuri speciale pentru trecerea peste şanţuri adînci. Nu pot să nu evidenţiez meritele bravilor noştri pionieri, munca lor plină de abnegaţie şi ingeniozitatea lor. În primele două decade ale lunii iunie ei au dezgropat pe direcţia principală 34 000 mine ale inamicului, au pregătit 193 treceri pentru tancuri şi infanterie, au amenajat în zeci

de locuri trecerea peste rîurile Drut şi Nipru şi au construit nenumărate drumuri pe fascine şi drumuri profilate.

În această muncă încordată, la care au participat mase mari de ostaşi, tonul îl dădeau comuniştii şi comsomoliştii noştri. Ei constituiau forța care cimenta colectivele în toate unitățile. Erau o pildă pentru toți.

La începutul anului 1944 am întîmpinat anumite dificultăți, inevitabile în condiții de război. În luptele aprige de la Kursk pînă la Nipru trupele noastre au suferit pierderi, au apărut goluri în rîndurile partidului. Iată o cifră semnificativă: 1 224 companii au rămas fără organizații de partid în urma morții eroice a atîtor membri de partid în luptele pentru eliberarea pămîntului sovietic. Rădăcinile pe care le avea partidul în rîndurile poporului, în rîndurile ostaşilor s-au păstrat însă, şi cei mai buni oameni îşi exprimau dorința să intre în partid. Acest proces cu rezultate binefăcătoare pentru trupele frontului nostru a fost organizat şi condus de direcția politică, în fruntea căreia se afla generalul-locotenent S. F. Galadjev, un om deosebit de inteligent şi inimos. În momentul cînd ne-am angajat în operația din Bielorusia, majoritatea subunităților dispuneau din nou de organizații de partid şi comsomoliste bine încadrate şi care funcționau normal. Mai în toate companiile erau cîte 5-10 membri de partid, cîte 10-12 membri ai comsomolului. Aş dori să mai subliniez un fapt: în partid erau primiți pe atunci în primul rînd ostaşii care s-au evidențiat în lupte. Urmarea a fost o creştere uriaşă a influenței partidului în toate acțiunile noastre de luptă.

După ce am primit indicații din partea Cartierului general am avut mult de lucru, în calitatea mea de comandant de front, cu statul meu major şi cu comandanții de armate. Se rezolvau pe loc toate problemele legate de ofensiva pentru care ne pregăteam, de conducerea trupelor la începutul şi pe parcursul operației, de mascarea mişcărilor trupelor noastre, de transportul de tehnică şi muniție, de alegerea şi amenajarea itinerarelor şi a drumurilor, precum şi de diverse

stratageme menite să inducă în eroare pe inamic în privința adevăratelor noastre intenții.

S-a acordat o atenție deosebită cercetării aeriene, cercetării trupelor (de toate categoriile), precum şi cercetării radio. Piloții din Armata 16 aeriană au fotografiat toate lucrările de fortificații ale inamicului pe direcția Bobruisk. Hărțile cu datele obținute au fost imediat distribuite unităților. Numai armatele de la aripa dreaptă a frontului au executat 400 de incursiuni, în urma cărora iscusiții noştri cercetaşi au capturat peste 80 de prizonieri şi importante documente.

Am cerut statelor majore de la toate eşaloanele să controleze în permanență pe pământ şi din aer modul în care se asigură mascarea tuturor activităților pe care le desfăşurau trupele. Hitleriştii nu puteau vedea decît ceea ce vroiam noi să le arătăm. Unitățile se concentrau şi se regrupau noaptea, iar ziua se deplasau de la front spre spatele frontului trenuri cu machete de tancuri şi piese de artilerie. În multe locuri se construiau pontoane şi drumuri care de fapt nu aveau să fie folosite. Pe aliniamentele secundare se concentra un mare număr de tunuri, care trăgeau cîteva focuri, după care erau duse în spatele frontului, în timp ce pe falsele poziții de artilerie rămîneau nişte machete. Generalul Malinin, şeful statului major al frontului, dădea dovadă de o ingeniozitate inepuizabilă în această privință.

Organizam exerciții cu comandanții de mari unități şi unități în teren sau pe machete ce reproduceau relieful zonei în care aveam să acționăm. În preajma ofensivei s-au organizat aplicații de stat major şi jocuri de război cu tema: „Ruperea apărării inamicului şi asigurarea introducerii în luptă a marilor unități mobile". La această activitate a participat intens G. K. Jukov în calitatea sa de reprezentant al Cartierului general pentru coordonarea acțiunilor fronturilor 1 şi 2 bieloruse. Statul major al frontului reprezenta un colectiv bine sudat şi pregătit, cu o suficientă experiență în organizarea conducerii trupelor şi a dovedit că ştie să

găsească soluții în situațiile cele mai dificile, atît în timpul pregătirii operației, cît şi în desfăşurarea ei.

Statele majore de la front şi armate controlau sistematic cum se desfăşoară pregătirea trupelor pentru ofensivă. De regulă reprezentanții comandamentului participau la toate aplicațiile tactice în teren, la şedințele de tragere cu armamentul de infanterie pe care le executau noii veniți în unități, supravegheau aducerea munițiilor şi alimentelor. Un număr de ofițeri din statul major al frontului au fost repartizați pe lîngă armate şi corpuri. Prin ei era asigurată o legătură continuă, ei dădeau îndrumări pe loc comandanților în pregătirea ofensivei. Întrucît aveam de dus acțiuni militare în două sectoare despărțite prin bazinul rîului Pripet, am organizat în mod corespunzător conducerea trupelor. Punctul de comandă principal a fost transferat la Ovruci, şi au fost create două puncte de comandă auxiliare, unul în zona Duravici, pentru conducerea trupelor de la aripa dreaptă, şi unul în zona Sarnî, pentru conducerea aripii stîngi.

Punctele de observare erau amplasate cît mai aproape de trupe: cele de divizie la 500-1 000 metri, cele de corp la 2 km iar cele de armată la 3 km de bazele de plecare la atac. Pentru a înlesni observarea, în mai multe locuri au fost construite foişoare.

Au fost rezolvate din timp toate problemele esențiale ale asigurării de artilerie, aviație şi genistice. Serviciilor li s-a dat dispoziția să țină pregătit un număr suficient de autovehicule pentru transportarea trupelor şi a tehnicii dintr-un sector în altul. Aveam experiență în această privință din perioada luptelor de la Kursk.

La toate eşaloanele – în armate, corpuri, divizii, regimente – s-a desfăşurat o vastă activitate de pregătire a ofensivei. Efectivul fiecărei divizii a fost ridicat în medie pînă la 6 500 de oameni. Acțiunile noastre erau sprijinite de statul major al mişcării de partizani din Bielorusia. Am stabilit o legătură strînsă între detaşamentele de partizani şi unitățile noastre. Partizanii primeau de la noi misiuni concrete, indicîndu-li-se

unde şi cînd trebuie să atace comunicaţiile şi bazele trupelor fasciste germane. Ei aruncau în aer trenuri pe magistralele feroviare Bobruisk-Osipovici-Minsk, Baranovici-Luninеţ şi altele. Toate aceste lovituri erau executate în strînsă cooperare cu noi şi subordonate scopului operaţiei.

În a treia decadă a lunii iunie, trupele frontului s-au instalat pe poziţiile de plecare. În ambele sectoare de rupere s-a asigurat o netă superioritate faţă de inamic în efective (de 3-4 ori) şi în artilerie şi tancuri (de 4-6 ori). Dispuneam de puternice grupări mobile, capabile să încercuiască trupele inamice. Ofensiva urma să fie sprijinită din aer de peste 2 000 de avioane.

Trecerea totală a iniţiativei de partea Armatei Roşii ne-a permis să riscăm în unele cazuri, chiar în condiţiile cînd exista o egalitate în raportul de forţe la scara frontului, concentrînd o grupare maximă de forţe şi miijloace pe direcţiile loviturii principale pe seama unei slăbiri considerabile a sectoarelor secundare. Faptul acesta ne crea imense avantaje.

Trupele erau înzestrate cu autovehicule, cu maşini de tracţiune pentru artilerie, cu piese de artilerie autopropulsate şi cu alte mijloace tehnice, ceea ce sporea considerabil capacitatea de manevră a marilor noastre unităţi.

Oamenii muncii au făcut mari eforturi, înzestrînd forţele armate sovietice cu tot ce era necesar pentru zdrobirea inamicului.

În vederea studierii situaţiei pe direcţia Kovel (aripa stîngă a frontului), am plecat însoţit de comandanţii de arme la Sarnî, unde s-a creat, aşa cum am mai spus, un punct de comandă auxiliar, în timp ce punctul de comandă principal al frontului se afla la Ovruci. Drumul pînă la Sarnî a trebuit să-l facem cu un tren blindat, deoarece prin păduri se mai ascundeau grupuri de banderişti şi alţi mercenari ai fasciştilor. Ulterior, de cîte ori aveam nevoie să ne deplasăm la punctul de comandă auxiliar, foloseam avioanele U-2, un mijloc de transport inegalabil, produs de industria sovietică.

Cele patru armate care constituiau primul eşalon al acestei aripi a frontului definitivau apărarea şi pregăteau statele majore pentru luptele iminente. Voi mai vorbi despre aceste mari unități cînd mă voi referi la acțiunile lor. Acum aş vrea să evoc o întîlnire care a avut pentru noi o deosebită semnificație. Spre zona Kovel, Lublin se îndrepta Armata 1 poloneză. Ea fusese constituită la cererea Uniunii patrioților polonezi din voluntari de naționalitate poloneză.

Cuprinşi de emoție, am plecat să facem cunoştință cu frații noştri de arme. Armata poloneză era comandată de generalul Zygmunt Berling, un comandant ferm, serios, cu o ținută ostăşească. Întreaga lui înfățişare arăta că este un militar cu experiență, călit în lupte. Într-adevăr, Berling era un ofițer polonez cu o temeinică pregătire. Participase la acțiunile militare atunci cînd cotropitorii fascişti invadaseră Polonia, iar acum voia să continue lupta cu inamicul în cadrul unităților poloneze împreună cu ostaşii armatei sovietice.

Generalul mi-a raportat care este situația marii sale unități şi mi-a spus imediat că atît el cît şi tovarăşii săi speră să nu rămînă mult timp în eşalonul doi. Această declarație mi-a plăcut. Trupele armatei poloneze mi-au făcut o foarte bună impresie. Se simțea că sînt gata pentru acțiuni de luptă şi că ostaşii sînt dornici să înfrunte inamicul care le subjugase patria. În discuțiile cu ofițeri şi soldați i-am asigurat că li se va oferi posibilitatea de a-şi demonstra capacitățile în luptă.

Am rămas cîteva zile printre tovarăşii polonezi, după care am revenit la aripa dreaptă a frontului.

În noaptea de 24 iunie am vizitat împreună cu generalii Teleghin, Kazakov şi Oriol Armata 28. Punctul de observare al comandantului armatei, A. A. Lucinski, se afla în pădure. Aici s-a construit un foişor care se ridica pînă în dreptul vîrfurilor unor brazi uriaşi. Din acest foişor am hotărît să urmărim desfăşurarea bătăliei în acest sector. G. K. Jukov, reprezentantul Cartierului general, care la timpul său a susținut cu insistență ideea unei singure lovituri principale

din capul de pod de pe Nipru al Armatei 3, a plecat în acest sector. La despărțire, Gheorghi Konstantinovici mi-a spus în glumă că împreună cu Gorbatov ne vor întinde mîna peste rîul Berezina şi ne vor ajuta să ieşim din mlaştini spre Bobruisk. În realitate, lucrurile s-au petrecut mai curînd invers.

Ofensiva Frontului 1 bielorus a început la 24 iunie. Ea a fost anunțată de puternicele atacuri ale aviației de bombardament în ambele sectoare de rupere. Timp de două ore artileria a tras asupra fortificațiilor inamicului de pe limita dinainte, distrugîndu-le şi neutralizîndu-i sistemul de foc. La orele 6 dimineața au trecut la ofensivă unitățile armatelor 3 şi 48, iar după o oră le-au urmat cele două armate din cadrul grupării de izbire de la sud. A început o bătălie înverşunată.

În prima zi, Armata 3, care acționa pe frontul Ozerane, Kosteaşevo, a obținut rezultate neînsemnate. Diviziile celor două corpuri de infanterie ale acestei armate, respingînd contraatacurile furibunde ale infanteriei şi tancurilor inamice, au ocupat numai prima şi a doua linie de tranşee pe aliniamentul Ozerane, Vericev şi au fost nevoite să se consolideze la teren. Cu mari dificultăți s-a desfăşurat ofensiva şi în fîşia Armatei 48. Lunca largă şi mlăştinoasă a rîului Drut îngreuia trecerea infanteriei şi mai ales a tancurilor. Abia după două ore de lupte îndîrjite, unitățile noastre i-au scos aici pe hitlerişti din prima linie de tranşee, iar pe la ora 12 au cucerit linia a doua.

Ofensiva s-a desfăşurat cu cel mai mare succes şi, aş putea spune, deosebit de frumos în fîşia Armatei 65. Corpul 18, susținut de aviație, a străpuns în prima jumătate a zilei toate cele cinci linii de tranşee ale inamicului, a realizat în cursul zilei o înaintare pe o adîncime de 5-6 kilometri şi a cucerit puternicele puncte de sprijin Rakovici şi Petrovici. Aceasta i-a permis generalului Batov să introducă în breşă Corpul 1 de tancuri de gardă al lui Panov, care a înaintat impetuos pătrunzînd în spatele grupării de la Parici a trupelor germane. Folosind succesul tanchiştilor, infanteria Armatei

65 a ocupat spre sfîrşitul zilei aliniamentul Graci, Gomza, Sekirici.

Unităţile Armatei 28, înfrîngînd rezistenţa inamicului, au ajuns la Brodţî, Ospino, Rog.

Aşadar, în cursul primei zile gruparea de izbire de la sud a rupt apărarea inamicului pe un front de pînă la 30 kilometri şi pe o adîncime de 5-10 kilometri. Tanchiştii au adîncit ruptura pînă la 20 kilometri în sectorul Knîşevici, Romanişce. S-a creat o situaţie favorabilă, pe care am folosit-o a doua zi pentru a introduce în luptă la joncţiunea dintre armatele 65 şi 28 Gruparea hipomecanizată a generalului I. A. Pliev. El a înaintat pînă la rîul Ptici, la vest de Glusk, iar pe alocuri a şi forţat acest rîu. Inamicul a început să se retragă spre nord şi nord-vest.

Acum trebuia să concentrăm toate forţele pentru a înainta cu repeziciune spre Bobruisk!

În seara zilei de 24 iunie am primit un telefon de la Jukov care, cu francheţea care-l caracteriza, m-a felicitat pentru succesul obţinut şi a spus că acum va trebui să-i întindem noi mîna lui Gorbatov de pe malul sudic al Berezinei.

La sfîrşitul zilei a treia a ofensivei, generalul Batov se afla deja pe malul Berezinei, la sud de Bobruisk, iar trupele generalului Lucinski, forţînd rîul Ptici, au cucerit oraşul Glusk. Gruparea sudică a aripei drepte a frontului a ieşit în spaţiul operativ.

Gruparea de izbire de la nord a dus lupte susţinute în tot cursul nopţii de 25 iunie. Inamicul a trecut în repetate rînduri la contraatac, încercînd să respingă unităţile care pătrunseseră în apărarea lui şi să le arunce în rîu. Dar eforturile lui au eşuat.

În dimineaţa zilei de 25 iunie, după o scurtă pregătire de artilerie, unităţile Armatei 3 au reluat ofensiva. Pentru a accelera ruperea frontului, generalul Gorbatov a angajat în luptă în cursul zilei două brigăzi de tancuri, iar la 26 iunie, de pe aliniamentul Dobriţî, întregul Corp 9 de tancuri al lui Baharov, cu misiunea să pătrundă adînc în spatele

inamicului, să ocupe raionul Stariți şi să intercepteze şoseaua Moghiliov, Bobruisk.

Armata 16 aeriană a primit dispoziția să susțină ofensiva grupării de la nord. Mii de tone de bombe au fost lansate asupra inamicului, care a început să se retragă spre Berezina.

Corpul 9 de tancuri, care a pătruns în spatele grupării inamice, a trecut în zona Titovka pe malul vestic al Berezinei şi în dimineața zilei de 27 iunie a interceptat şoselele şi trecerile peste rîu la nord-est de Bobruisk. Acum unitățile de infanterie ale celor două armate din cadrul grupării de la nord înaintau mai repede, învăluind dinspre nord-est gruparea de la Bobruisk a inamicului.

Între timp, Corpul 1 de tancuri de gardă al Armatei 65 a ajuns la nord-vest de Bobruisk, tăind căile de retragere unui număr de cinci divizii germane.

Forțele principale ale frontului aveau misiunea să înainteze fără întrerupere spre Osipovici, Puhovici şi Sluțk. Trebuia să lichidăm de asemenea cît mai repede trupele încercuite ale inamicului. În Bobruisk această misiune a revenit unităților Armatei 65, iar la sud-est de oraş, Armatei 48.

Înfrîngerea

Într-o pungă cu un diametru de circa 25 kilometri erau încercuiți aproximativ 40 000 de hitlerişti. Căile de ieşire spre sud şi vest fuseseră zăvorîte destul de bine de trupele noastre, dar la nord şi nord-vest în prima zi după închiderea cercului nu aveam decît unități ale corpurilor de tancuri. Faptul acesta a încercat, pare-se, să-l exploateze comandantul Armatei 9 germane. La 27 iunie el i-a ordonat lui von Lützow,

comandantul Corpului 35 armată, să-şi croiască drum cu orice preț fie spre Bobruisk, fie spre nord, în direcția Pogoreloe, pentru a realiza joncțiunea cu Armata 4. Von Lützow a hotărît să-şi distrugă toată tehnica şi să încerce să-şi croiască drum spre nord. Dar n-a reuşit să-şi realizeze intenția. Comandantul Armatei 3 a trimis în ajutorul tanchiştilor generalului Baharov Divizia 108 infanterie, care a încălecat şoseaua spre Moghiliov. La aripa dreaptă trupele noastre ajunseseră la Berezina în zona Svisloci.

Spre sfîrşitul zilei de 27 iunie în dispozitivele inamicului au izbucnit mai multe explozii şi incendii: hitleriştii distrugeau piesele de artilerie, tractoarele, tancurile, autovehiculele. Totodată ei omorau vitele şi dădeau foc tuturor satelor. Trupe de acoperire formate din soldați şi ofițeri hitleriști de elită continuau să reziste cu îndîrjire şi în unele cazuri treceau chiar la contraatac. Dar unitățile generalilor Gorbatov şi Romanenko, în strînsă cooperare cu cele ale Armatei 65, strîngeau din ce în ce mai mult inelul încercuirii.

În sectorul Titovka inamicul a întreprins vreo cincisprezece contraatacuri, încercînd să-şi croiască drum spre nord. Citez mărturia generalului P. A. Teremov, comandantul Diviziei 108, unul dintre participanții la aceste evenimente. „Atacul cel mai furibund a fost declanşat asupra regimentelor 444 şi 407. În acest sector erau concentrate majoritatea forțelor regimentului nostru de artilerie. Nu mai puțin de 2 000 de soldați şi ofițeri inamici, sprijiniți de un foc de artilerie destul de puternic, înaintau spre pozițiile noastre. Artileria a deschis focul asupra atacanților de la o distanță de 700 metri, iar mitralierele de la 400 metri. Hitleriştii nu s-au oprit. Proiectilele loveau în plin. Mitralierele îi secerau. Fasciştii înaintau călcînd peste cadavrele camarazilor lor. Erau hotărîți să iasă din încercuire cu orice sacrificii...”

Aviația noastră a semnalat în sectorul Dubovka o mare concentrare de infanterie germană, tancuri, artilerie şi altă tehnică. S-a ordonat executarea unei puternice lovituri din

aer. 526 de avioane l-au bombardat pe inamic timp de o oră. Hitleriştii ieşeau în fugă din păduri, alergau buimăciți prin poiene, mulți încercau să treacă înot Berezina, dar nici asta nu-i salva. Curînd terenul bombardat s-a transformat într-un imens cimitir de cadavre şi de tehnică prefăcută în mormane de metal.

În decurs de două zile, trupele noastre au nimicit peste 10 000 de duşmani şi au luat prizonieri 6 000 de soldați şi ofițeri. De asemenea, au fost capturate 432 piese de artilerie, 250 aruncătoare, peste o mie de mitraliere. Gruparea fascistă de la sud-est de Bobruisk a fost lichidată.

În acelaşi timp se dădeau lupte pentru eliberarea oraşului Bobruisk. În localitate se aflau peste 10 000 de soldați germani, la care se adăugau mereu rămăşițe ale unităților înfrînte la est de Bobruisk. Comandantul oraşului, generalul Hamann, a reuşit să creeze o apărare circulară puternică. Numeroase case au fost transformate în puncte de foc; s-au ridicat baricade; la intersecții au fost îngropate tancuri. Căile de acces spre oraş au fost minate.

În după-amiaza zilei de 27 iunie unitățile Corpului 1 de tancuri de gardă şi ale Corpului 105 infanterie au atacat trupele inamice retranşate în oraş, dar fără succes. În tot cursul nopții şi al zilei care a urmat s-au purtat lupte sîngeroase. În noaptea de 29 iunie inamicul a retras o mare parte a efectivelor sale în centrul oraşului şi a concentrat forțe importante de infanterie şi artilerie în sectoarele de nord şi nord-vest ale oraşului. Comandantul garnizoanei germane a luat hotărîrea să părăsească oraşul în cursul nopții şi să încerce să-şi croiască drum spre nord-vest.

După un puternic ciocan de foc executat asupra pozițiilor Diviziei 356 infanterie, s-au pus în mişcare tancurile germane urmate de batalioane de asalt constituite din ofițeri, după care venea infanteria. Soldații şi ofițerii erau beți şi înaintau fără să țină seama de focul nimicitor al artileriei şi al mitralierelor noastre. În întunericul nopții a început lupta corp la corp. Timp de o oră ostaşii Diviziei 356 s-au bătut

eroic, rezistînd presiunii inamicului. Cu prețul unor pierderi enorme, hitleriştii au reuşit pe alocuri să pătrundă în sectorul de apărare al diviziei.

În zorii zilei detaşamentele înaintate ale Armatei 48, sprijinite de focul artileriei, au trecut rîul Berezina şi s-au angajat în luptă la periferia estică a Bobruiskului.

Pe la orele 8 dimineața unități din Divizia 354 infanterie au ocupat gara. Presați din toate părțile, hitleriştii au mai întreprins o tentativă de a-şi croi drum spre nord-vest, reluînd atacul împotriva bravei Divizii 356. În cele din urmă au reuşit să rupă aliniamentul ei de apărare. Prin breşă s-au năpustit 5 000 de soldați, în frunte cu generalul Hoffmeister, comandantul Corpului 41 de tancuri. Ei au fost însă nimiciți sau capturați de trupele noastre care acționau la nord-vest de oraş.

În ziua de 29 iunie, Armata 65, în strînsă cooperare cu Armata 48, a eliberat complet oraşul Bobruisk.

În urma acestei operații a fost ruptă apărarea deosebit de puternică a inamicului în porțiunea de sud a ieşindului bielorus, trupele noastre înaintînd pe o adîncime de 110 kilometri. Toate acestea ne permiteau să dezvoltăm impetuos ofensiva pe direcția Minsk, Baranovici.

În cursul celor şase zile de lupte am capturat şi am nimicit 366 tancuri şi tunuri autopropulsate, 2 664 piese de artilerie de diverse calibre. Inamicul a lăsat pe cîmpul de luptă aproape 50 000 de morți, peste 20 000 de soldați şi ofițeri germani au fost luați prizonieri.

La încercuirea şi lichidarea grupării inamice de la Bobruisk a participat activ Flotila militară de Nipru de sub comanda căpitanului de rangul I V. G. Grigoriev. Navigînd în amonte şi străbătînd linia frontului, navele Brigăzii 1 au ajuns la podul de la Parici, au împiedicat trupele germane să treacă fluviul şi s-au apropiat de Bobruisk. În decurs de trei zile marinarii flotilei au transportat de pe malul stîng al Berezinei pe malul drept 66 000 de ostaşi.

După încercuirea şi lichidarea de către trupele Frontului 1 bielorus a unităților inamice din zona Bobruisk şi după lichidarea de către fronturile vecine a grupărilor inamice din zonele Vitebsk-Orşa şi Moghiliov, s-au creat condiții favorabile pentru a da noi lovituri inamicului.

La 28 iunie Cartierul general a încredințat Frontului 1 bielorus următoarea misiune: cu o parte a forțelor să continue ofensiva spre Minsk, iar cu grosul forțelor să înainteze spre Sluțk şi Baranovici, pentru a interzice inamicului retragerea spre sud-vest şi a desăvîrşi în cel mai scurt timp, în cooperare cu trupele Frontului 3 bielorus, încercuirea grupării de trupe fasciste de la Minsk.

În aceste zile comandanții marilor noastre unități mobile au dat dovadă de o mare măiestrie militară. La 2 iulie, printr-o puternică lovitură executată la centru, Corpul 1 de tancuri de gardă al generalului Panov a rupt apărarea diviziei 12 germane şi împreună cu infanteriştii Diviziei 82 a cucerit zona Puhovici. Gruparea hipomecanizată a generalului Pliev a înaintat impetuos spre Sluțk. În zorii zilei de 2 iulie cavaleriştii din această mare unitate de gardă au pus stăpînire pe Stolpții, Gorodzea şi Nesvij, interceptînd comunicațiile grupării de la Minsk spre Baranovici, Brest şi Luninet.

Unitățile Corpului 85 infanterie al Armatei 3 au atins aliniamentul Pogost, Cerven, unde au realizat joncțiunea cu trupele Frontului 2 bielorus.

Corpul de tancuri al generalului Baharov, care avusese misiunea să întoarcă Minskul pe la sud, a ocupat la 2 iulie nodul de şosele de la Lubiaci şi a continuat să înainteze spre nord de-a lungul şoselei Sluțk, Minsk. În aceeaşi zi unitățile de tancuri ale Frontului 3 bielorus au ocupat Smolevici şi s-au apropiat de Minsk dinspre nord-est. În felul acesta s-a încheiat încercuirea Armatei 4 germane care se afla la est de capitala Bielorusiei.

Inamicul se retrăgea în grabă şi dezordine pe drumurile secundare şi pe şoseaua Moghiliov, Minsk. Podurile şi

mijloacele de trecere a rîurilor au fost aruncate în aer de partizani; în multe locuri s-au produs gîtuiri. Aviatorii noştri bombardau neîncetat coloanele inamice.

După lupte înverşunate, la sfîrşitul zilei de 3 iulie capitala Bielorusiei a fost în întregime eliberată.

Ostaşilor sovietici li s-a înfăţişat un tablou tragic. Minskul era în ruine. Puţinele clădiri care mai rămăseseră întregi erau pregătite pentru a fi aruncate în aer. Spre norocul nostru am reuşit să le salvăm. Rolul hotărîtor l-a avut impetuozitatea cu care unităţile noastre au pătruns în oraş. Ostaşii noştri au deminat clădirile guvernului şi Comitetului Central al Partidului Comunist din Bielorusia.

Populaţia oraşului, salvată de crîncena teroare a ocupanţilor, i-a întîmpinat cu entuziasm pe eroii noştri. Întreaga ţară a aclamat eliberarea Minskului.

Misiunea de a lichida trupele fasciste germane împresurate în punga de la Minsk a revenit Frontului 2 bielorus. Pentru întărirea acestuia a fost luată de la noi Armata 3.

Unităţile de la aripa dreaptă a Frontului 1 bielorus au continuat ofensiva impetuoasă spre vest. Zdrobirea inamicului în zonele Vitebsk, Bobruisk şi la est de Minsk a avut drept urmare crearea unei breşe de 400 kilometri în frontul german. Comandamentul inamic nu avea posibilitatea s-o închidă într-un termen scurt. La 4 iulie Cartierul general ne-a cerut să exploatăm la maximum acest avantaj excepţional. Pentru aducerea la îndeplinire a directivei Cartierului general, am luat hotărîrea ca, fără a înceta urmărirea inamicului, să executăm lovituri convergente cu armatele 48 şi 65 pe direcţia Baranovici în scopul de a încercui şi nimici gruparea germană din zonă. În această operaţie gruparea mobilă a generalului Pliev şi corpul mecanizat al generalului Firsovici aveau misiunea să învăluie trupele inamicului acţionînd cu flancurile exterioare. În continuare, folosind cele două şosele paralele Slonim, Prujanî şi Baranovici, Brest, ambele armate urmau să dezvolte succesul pe direcţia Brest, realizînd o întoarcere adîncă a

grupării fasciste germane de la Pinsk şi apoi încercuirea ei, în cooperare cu aripa stîngă a frontului nostru.

La 8 iulie Baranovici a fost eliberat. La 16 iulie marile noastre unități au atins aliniamentul Svisloci, Prujanî, înaintînd în douăsprezece zile pe o distanță de 150-170 kilometri.

Înfrîngerea inamicului în regiunea Baranovici şi pe aliniamentul rîului Sara a creat o amenințare pentru gruparea de la Pinsk, care a început să se retragă. Aceasta a permis Armatei 61 a generalului Belov să-şi accelereze ofensiva de-a lungul malului nordic al rîului Pripet.

Situația operativă a trupelor frontului s-a îmbunătățit considerabil. Dacă la începutul operației din Bielorusia flancurile noastre erau despărțite de o întinsă zonă de mlaştini, acum regiunea Polesie rămăsese mult în urma noastră. Ca urmare, lățimea fîşiei frontului s-a redus aproape la jumătate.

A venit momentul să împingem înainte trupele de la aripa noastră stîngă. Dispuneam aici de cinci armate de arme întrunite, o armată aeriană şi mari unități mobile: o armată de tancuri şi două corpuri de cavalerie [6]. Din primele zile ale lunii iulie a început regruparea mijloacelor de întărire ale frontului, care au fost transferate de la aripa dreaptă la aripa stîngă.

Am analizat cu cea mai mare atenție informațiile despre inamic şi teren. În ultimul timp nu interveniseră schimbări în situație şi nici în comportamentul trupelor adverse. Cu toate acestea, s-a luat o decizie întrucîtva neobişnuită; ofensiva să fie precedată de o cercetare prin luptă, executată cu batalioane din linia întîi. Vroiam să ne convingem că inamicul nu şi-a retras forțele principale în adîncime. În felul acesta evitam un consum inutil de muniții.

Menționez un amănunt interesant. Pregătind ofensiva, discutasem cu comandanții de armate Popov, Gusev, Ciuikov şi Kolpakci cum este mai bine s-o declanşăm. S-a ajuns la

ideea de a folosi un procedeu combinat: să începem printr-o cercetare executată cu batalioane din linia întîi, iar dacă ne vom convinge că gruparea principală a rămas pe poziția întîi, să punem în acțiune toate forțele şi mijloacele, potrivit planului, fără a mai face o pauză pentru precizarea misiunilor.

Aşadar batalioanele au început lupta. La 18 iulie mă aflam, cu un mic grup de generali, la un punct de observare înaintat, de unde se putea observa foarte bine desfăşurarea acțiunilor (punctul de comandă principal al frontului se afla la Radoşin). Batalioanele noastre, sprijinite de un foc intens de artilerie şi însoțite de tancuri, s-au avîntat spre pozițiile inamicului. Hitleriştii au deschis şi ei un puternic foc de artilerie. Avioanele noastre au atacat în grupuri mici pozițiile artileriei duşmanului. Ele au fost întîmpinate în aer de avioanele de vînătoare adverse. Inamicul introducea în acțiune noi şi noi mijloace de foc.

Infanteria noastră şi un număr de tancuri au reuşit pe alocuri să pătrundă în primele tranşee. Lupta a atins un mare grad de intensitate. Nu mai rămînea nici o îndoială: aveam în fața noastră principala linie de apărare a inamicului. Nu mai puteam aştepta. Am ordonat declanşarea ofensivei.

Generalul Kazakov a dat comanda: „Foc!“ Văzduhul s-a-cutremurat de salvele pieselor de artilerie de toate calibrele.

Ofensiva aripei stîngi a frontului era, de fapt, o continuare a operației începute pe direcția Bobruisk. Aceasta nu înseamnă însă că la aripa dreaptă acțiunile încetaseră. Şi aici trupele au continuat să înainteze, apropiindu-se de raionul fortificat Brest. Faptul acesta avea o importanță deosebită. În faza pe care o descriu, direcția Kovel a căpătat pentru noi însemnătatea principală, iar succesul era asigurat aici în mare măsură de faptul că rezervele principale ale inamicului au fost dirijate pentru apărarea Brestului.

Armatele 47, 8 de gardă şi 69 au primit misiunea să rupă frontul inamicului la vest de Kovel. După străpungerea apărării, armatele de arme întrunite trebuiau să introducă în

luptă marile unități de tancuri şi corpurile de cavalerie, urmînd să dezvolte ofensiva, în cooperare cu ele, pe direcția Siedlce şi Lublin. Armata 6 aeriană, care sprijinea trupele terestre, dispunea de 1 465 de avioane.

În dimineața de 18 iulie unitățile noastre au rupt apărarea inamicului pe un front de 30 kilometri şi au înaintat 13 kilometri. La 20 iulie grupările de izbire de la aripa stîngă au ajuns pe malul Bugului de vest şi au forțat rîul în trei locuri, trecînd pe teritoriul Poloniei.

Bătălia care s-a desfăşurat în iulie la aripa stîngă a Frontului 1 bielorus şi ofensiva vecinului din stînga, Frontul 1 ucrainean, care începuse cu o săptămînă mai înainte, s-au realizat printr-o cooperare coordonată a celor două fronturi la flancurile alăturate. Succesul nostru a fost mult înlesnit de faptul că ofensiva Frontului 1 ucrainean l-a împiedicat pe inamic să-şi întărească forțele pe direcția Lublin. Pe de altă parte, acțiunile noastre nu au permis inamicului să transfere de aici trupe împotriva Frontului 1 ucrainean. Această operație, care decurgea din cea desfăşurată în Bielorusia, fusese planificată din timp de Cartierul general.

Vasta ofensivă desfăşurată în luna iulie de trupele sovietice, la care au participat cinci fronturi, a dus la înfrîngerea grupurilor de armate fasciste germane „Nord” (Armata 16), „Centru” (armatele 4, 9, 2 şi Armata 3 de tancuri) şi „Ucraina de Nord” (armatele 4 şi 1 de tancuri, Armata 1 maghiară). Apărarea germană a fost ruptă pe o întindere uriaşă.

A sosit, în sfîrşit, momentul cînd inamicul care dezlănțuise războiul simțea ceea ce simțiseră trupele Armatei Roşii la începutul războiului. Noi însă, deşi ne întristau pe atunci eşecurile noastre, ne dădeam seama că ele se explică în bună parte prin surprinderea realizată de inamic prin atacul său perfid şi ştiam că succesele lui sînt doar vremelnice; nu ne-am pierdut nici pentru un moment încrederea în victoria finală în război. Inamicul, dimpotrivă, suferea acum înfrîngeri după victoriile pe care le obținuse inițial, fără nici o speranță

că războiul dezlănțuit de el se va solda cu rezultate cît de cît favorabile pentru el.

Catastrofa se apropia implacabil. Înlocuirea unor generali n-a fost de nici un folos comandamentului fascist german. Potrivit informațiilor furnizate de cercetare, feldmareşalul Busch, comandantul Grupului de armate „Centru", care suferise o serie de eşecuri, a fost înlocuit prin Model, care cumula şi funcția de comandant al Grupului de armate „Ucraina de Nord". Printre ofițerii din comandamentul nostru circula acum o vorbă: „Model? Las' că-i venim de hac şi lui Model!". Se pare că era o parafrazare a cuvintelor lui Ceapaev din cunoscutul film: „Atac psihologic? Las' că-i venim de hac şi atacului psihologic!"

Odată cu înaintarea trupelor de la aripa dreaptă a frontului pînă la aliniamentul Svisloci, Prujanî şi pînă la căile de acces spre Brest s-au creat condiții pentru încercuirea grupării duşmane de la Brest. Misiunea aceasta a fost încredințată armatelor 70 şi 28.

După forțarea Bugului, Armata 47 a primit misiunea să înainteze spre sud-vest, pe direcția Siedlce, să zdrobească unitățile inamice din fața ei şi să împiedice retragerea spre Varşovia a trupelor germane aflate la est de aliniamentul Siedlce, Luków. Pe aceeaşi direcție lupta Corpul 2 cavalerie de gardă comandat de generalul Kriukov.

Ofensiva acestor armate asigura totodată succesul trupelor comandate de generalii Ciuikov, Bogdanov, Berling şi Kolpakci, care după forțarea Bugului înaintau impetuos spre vest. Înfrîngînd împotrivirea inamicului, ei au cucerit la *22* iulie oraşele Chelm, Wlodawa şi au eliberat numeroase alte localități.

Armata 2 de tancuri a eliberat la 23 iulie Lublinul. La 25 iulie tanchiştii au atins Vistula în sectorul Deblin. Aici, generalul A. I. Radzievski, care luase locul lui S. I. Bogdanov, rănit în timpul luptelor, a predat sectorul Armatei 1 poloneze, care înainta în urma armatei de tancuri. Tanchiştii au primit o misiune nouă: să înainteze de-a lungul malului drept al

Vistulei spre nord, să pătrundă din mişcare în cartierul Praga din Varşovia, şi să se consolideze acolo, aşteptînd apropierea Armatei 47. Armata 1 poloneză trebuia să forțeze Vistula în sectorul Deblin şi să ocupe un cap de pod pe malul vestic al fluviului.

La 28 iulie forțele principale ale frontului aflate pe aliniamentul Brest, Siedlce, Otwock au fost nevoite să se întoarcă cu frontul spre nord, deoarece au dat de o împotrivire îndîrjită a trupelor inamice. Toate datele arătau că în acest sector comandamentul german a masat forțe importante cu intenția de a contraataca spre sud, la est de Vistula, pentru a împiedica forțarea fluviului de către armatele noastre.

Întrucît inamicul îşi menținea gruparea principală la est de Varşovia, trupele de la flancul stîng al frontului nostru aveau posibilitatea să înainteze cu repeziciune pînă la Vistula. La 27 iulie Armata 69 a generalului Kolpakci a atins malul fluviului. Ea a forțat din mişcare Vistula lîngă Pulawy şi la 29 iulie a cucerit un cap de pod pe malul ei vestic. La 31 iulie Armata 1 poloneză a întreprins un salt peste Vistula, dar a fost respinsă. În acest moment însă puteam folosi în lupta pentru malul vestic al fluviului întreaga Armată 8 de gardă. În dimineața de 1 august ea a început să forțeze rîul Pilica chiar la gurile lui, în sectorul Magnuszew. În cursul zilei trupele generalului Ciuikov au ocupat pe malul vestic al fluviului Vistula un cap de pod lat de 15 kilometri şi adînc de 10 kilometri. Pînă la 4 august ele au reuşit să construiască peste fluviu două poduri de 16 tone şi de 60 tone. Vasili Ivanovici Ciuikov a trecut în capul de pod tancurile şi întreaga artilerie. Trupele de geniu ale frontului au început construirea unui pod de lemn pe piloți.

Împreună cu trupele se deplasa şi punctul de comandă al frontului. De obicei, el se instala numai după ce în prealabil erau asigurate legăturile.

În momentul la care ne referim, punctul nostru de comandă se mutase la Wlodawa, un orăşel situat pe malul

vestic al Bugului, dar Malinin şi Maximenko ne pregăteau deja un sediu nou în satul Kakolownica, în apropiere de Siedlce, unde se mai dădeau lupte. În noaptea care precedase mutarea la Wlodawa am fost bombardați la Radoşin de aviația germană. Din fericire toate s-au terminat cu bine. Am menționat acest episod, pentru a sublinia că aviația germană avea misiunea specială de a descoperi organele noastre de conducere şi de a le bombarda. Nici noi nu rămîneam datori. Generalul Rudenko, comandantul Armatei 16 aeriene, depunea toate eforturile pentru a lovi organele de conducere ale inamicului. Acum însă Armata 16 aeriană era preocupată mai ales de asigurarea trecerii trupelor noastre peste Vistula.

Înaintarea vecinului nostru din dreapta, Frontul 2 bielorus, pe direcția Bialystok se desfăşura foarte încet. În fața acestui front se afla o puternică grupare a inamicului, care mai avea capacitatea de a opune rezistență înaintării noastre. Dar ea nu reuşise să lovească aripa dreaptă a frontului nostru; acest fapt se datora acțiunilor desfăşurate de marile unități ale Frontului 2 bielorus, ceea ce noi apreciam în modul cuvenit.

Cînd inamicul şi-a dat seama că îl amenință o mare primejdie, era prea tîrziu: Armata 8 de gardă se instalase temeinic în capul de pod de la Magnuszew, iar Armata 69 menținea şi ea trainic capul de pod de la sud de Pulawy. Comandamentul german a adus trupe din sectoare situate la est şi nord-est de Varşovia şi a întreprins atacuri asupra capetelor noastre de pod. O lovitură deosebit de puternică a fost executată împotriva bravei Armate 8 de gardă.

Cercetarea terestră, aeriană şi radio au confirmat că inamicul concentrează în mare grabă forțe aduse din alte sectoare în fața capului de pod de la Magnuszew. Trebuia să-l ajutăm pe Ciuikov. În acest moment ne-am adresat prietenilor noştri polonezi. Zygmunt Berling a predat aliniamentul de pe malul Vistulei corpului de cavalerie şi a pornit în marş forțat cu trupele sale spre Magnuszew, instalîndu-se în apărare la

flancul drept al Armatei 8 de gardă. Tot aici am reuşit să aducem un corp de tancuri al Armatei 2 de tancuri.

Toate acestea s-au făcut la timp. Inamicul a îndreptat împotriva capului de pod o lovitură de o forță colosală. Prea tîrziu însă! Apărarea noastră s-a dovedit de nezdruncinat. Atacurile furibunde, succedate mai multe zile în şir, nu le-au adus hitleriştilor decît pierderi imense.

Inamicul a introdus în luptă întreaga sa aviație, bombardînd capul de pod şi trecerile peste fluviu. Zecile şi sutele de avioane de bombardament erau însă întîmpinate de avioanele armatei aeriene a lui Rudenko. Puternice forțe ale artileriei antiaeriene a frontului acopereau şi ele cu succes trecerile peste Vistula.

În aceste lupte grele s-a cimentat prietenia dintre unitățile sovietice şi cele poloneze. Ostaşii Armatei 1 poloneze au luptat vitejeşte împotriva cotropitorilor fascişti germani, cîştigîndu-şi stima generală.

Timp de o lună şi jumătate, pînă la atingerea aliniamentelor de pe Vistula şi Narev, trupele Frontului 1 bielorus duseseră lupte ofensive grele, suferind pierderi în oameni şi tehnică.

Retrăgîndu-se sub loviturile puternice ale armatelor noastre, inamicul distrugea în calea sa podurile, căile ferate şi şoselele, a căror refacere cerea timp.

Bazele de aprovizionare ale frontului rămăseseră la sute de kilometri distanță şi nu ne puteau furniza cele necesare pentru continuarea cu succes a ofensivei. Venise momentul să dăm trupelor răgazul necesar pentru refacere şi pregătirea viitoarelor bătălii.

Aruncînd o privire retrospectivă asupra drumului parcurs, constatam cu profundă satisfacție că gruparea de fronturi care desfăşurase ofensiva sub conducerea Cartierului general executase în mod strălucit operația din Bielorusia. Ca urmare, a fost zdrobit Grupul de armate „Centru”, iar Grupul de armate „Ucraina de Nord” a suferit o grea înfrîngere. Au fost eliberate Bielorusia, o parte importantă a Letoniei, o mare

parte a teritoriilor poloneze situate la est de Vistula. Trupele sovietice au forțat Niemenul, Narewul şi s-au apropiat de hotarele Prusiei Orientale. Trupele fasciste germane au suferit o grea înfrîngere.

Frontul 1 bielorus a adus o contribuție importantă la aceste viguroase acțiuni.

Consider că succesul trupelor noastre în operația din Bielorusia se explică în bună parte prin faptul că Marele stat major a ales bine momentul. Comandamentul sovietic care deținea în întregime inițiativa strategică a putut să pregătească operația sub toate aspectele, asigurînd strînsa cooperare a celor patru fronturi.

Datorită eroicelor eforturi ale poporului sovietic condus de partidul comunist, la începutul şi în cursul operației frontul a primit în cantități suficiente armament, muniții, alimente şi întreaga tehnică necesară.

Conformîndu-se directivei Cartierului general, comandamentul şi statul major al frontului împreună cu comandanții de arme şi servicii, cu participarea comandanților de armate, au elaborat un plan amănunțit, au stabilit direcțiile loviturilor principale, au fixat misiuni concrete fiecărei mari unități.

Ținînd seama de condițiile excepțional de grele în care trebuiau să acționeze trupele noastre (o regiune păduroasă şi mlăştinoasă), s-au realizat vaste lucrări genistice şi s-au pus la punct legăturile necesare.

Serviciile au reuşit să furnizeze la timp frontului toate cele necesare şi să creeze rezervele trebuincioase de tehnică de luptă, armament, muniții, alimente. În cursul operației, în special în prima ei fază, aprovizionarea normală a frontului nu s-a întrerupt nici pentru un moment.

În timpul ofensivei, între statul major al frontului şi comandanții armatelor şi ai unităților funcționau legături bine organizate, realizîndu-se o strînsă cooperare.

Comandanții de armate au dat dovadă de o înaltă măiestrie operativă, au folosit pe scară largă manevra de

încercuire a marilor grupări ale inamicului.

Comandanții de la toate eşaloanele, care acumulaseră experiență de luptă în bătăliile anterioare, au condus cu iscusință trupele.

Succesul operației se datora măiestriei sporite, bravurii excepționale, capacității de rezistență şi eroismului ostaşilor noştri. Luptînd în condițiile unui teren greu accesibil, ei s-au comportat vitejeşte, n-au ştiut ce este oboseala, nu s-au lăsat intimidați nici de focul inamic, nici de greutățile pe care le creau terenul mocirlos şi numeroasele cursuri de apă pe care le aveau de străbătut. Unitățile de pionieri şi de geniu au dovedit o deosebită mobilitate.

Organele politice, organizațiile de partid şi de comsomol au ştiut să-i unească într-un colectiv puternic pe toți comuniştii şi comsomoliştii, să mobilizeze trupele la depăşirea tuturor greutăților.

Trebuie subliniat faptul că în tot cursul operației din Bielorusia Cartierul general a fost foarte receptiv față de sugestiile şi solicitările noastre şi a încurajat toate inițiativele rodnice.

Toate acestea au contribuit la succesul operației.

Varșovia

Intrarea trupelor noastre în Polonia punea multe probleme. Pe teritoriul eliberat, care se întindea acum pînă la Vistula, se aflau numeroase detaşamente poloneze care luptau împotriva ocupanților. Ele țineau de Gwardia Ludowa (Garda Populară), Armia Ludowa (Armata Populară), Armia Krajowa (Armata Țării), Bataliony Chlopskie (Batalioanele Țărăneşti). Aceste grupări erau formate din luptători cu orientări politice diferite, dar pe care îi unea țelul comun al luptei împotriva aceluiaşi duşman. Existau şi detaşamente mixte de partizani, comandate de ofițeri sovietici. Odată cu venirea trupelor noastre, toate aceste grupări au căpătat posibilitatea de a se uni într-o forță puternică unică.

Populația poloneză a manifestat față de Armata Roşie căldură şi prietenie. Se vedea că poporul se bucură sincer de venirea noastră şi caută să facă totul pentru a grăbi izgonirea ocupanților fascişti. Pe măsură ce Armata 1 poloneză înainta, i se alăturau numeroşi voluntari din rîndurile populației localnice. S-au alipit la ea unități din Gwardia Ludowa, Armia Ludowa şi alte forțe ale rezistenței poloneze. Numai Armia Krajowa manifesta o puternică rezervă. Aflînd că în pădurile de la nord de Lublin acționează o mare unitate poloneză care se intitulează Divizia 7 AK (Armia Krajowa), am hotărît să trimitem cîțiva ofițeri de stat major pentru a stabili legătura cu ea. Întîlnirea a avut loc. Ofițerii din comandamentul marii unități, echipați cu uniforme poloneze, au declarat că Armia Krajowa se supune exclusiv dispozițiilor guvernului de la Londra şi ale împuterniciților lui. Atitudinea față de noi au definit-o în următoarele cuvinte: „Nu vom folosi armele

împotriva Armatei Roşii, dar nici nu dorim să avem vreun contact cu ea!“

Între timp, la Lublin a început să funcţioneze Comitetul Polonez de Eliberare Națională (C.P.E.N.), organ al puterii populare. El şi-a asumat rezolvarea problemelor delicate, ca cea de mai sus.

La invitația C.P.E.N. am vizitat oraşul Lublin. I-am cunoscut pe cei mai mulți dintre membrii Comitetului Polonez de Eliberare Națională. Erau patrioți devotați țării lor şi revoluționari-internaționalişti. Îşi asumaseră o mare răspundere, dar erau plini de curaj şi priveau viitorul cu optimism. Am asistat la parada unităților din compunerea Armatei 1 poloneze şi la manifestația oamenilor muncii din Lublin. Din acest moment între noi şi C.P.E.N. s-au stabilit relații strînse.

La 2 august cercetarea noastră a aflat că la Varşovia ar fi început o insurecție îndreptată împotriva ocupanților fascişti germani. Această ştire ne-a alarmat serios. Imediat statul major al frontului a început să culeagă informații pentru a preciza amploarea şi caracterul insurecției. Totul s-a petrecut într-un mod atît de neaşteptat, că nu puteam face decît presupuneri. Ne-am întrebat dacă nu cumva hitleriştii au lansat zvonurile despre insurecție, iar dacă era aşa, ce scop urmăreau? În momentul respectiv, armatele noastre 48 şi 65 duceau lupte la peste o sută de kilometri est şi nord-est de Varşovia. Aripa noastră dreaptă era slăbită prin trecerea în rezerva Cartierului general a două armate, dar aveam în continuare misiunea de a înfrînge forțe inamice puternice, de a ieşi pe malul Narewului şi de a cuceri capete de pod pe malul de vest al acestui rîu. Armata 70 cucerise Brestul şi acum curăța regiunea de rămăşițele trupelor germane încercuite în această zonă. Armata 47 ducea lupte în zona Siedlce, cu frontul spre nord. Armata 2 de tancuri, angajîndu-se în luptă în apropiere de Praga (cartier din Varşovia, pe malul estic al Vistulei), respingea contraatacurile marilor unități de tancuri germane. Armata 1 poloneză, Armata 8 de

gardă şi Armata 69 erau ocupate cu forțarea Vistulei la sud de Varşovia, în zona Magnuszew, Pulawy, cucerirea şi extinderea capetelor de pod pe malul vestic al fluviului. Aceasta era misiunea principală a trupelor de la aripa noastră stîngă. Ele trebuiau şi aveau posibilitatea s-o îndeplinească.

Am prezentat situația trupelor din compunerea frontului nostru în momentul declanşării insurecției în capitala Poloniei.

Într-o vreme s-au găsit persoane rău intenționate care, în articole publicate în presa occidentală, au încercat să acuze trupele Frontului 1 bielorus şi, bineînțeles, şi pe mine, care îl comandam, de faptul că în mod conştient nu am acordat sprijin insurgenților din Varşovia, condamnîndu-i astfel la dezastru.

Operația din Bielorusia a cuprins o zonă de o adîncime foarte mare, fiind unică în această privință. La aripa dreaptă a frontului adîncimea depăşea 600 kilometri. Această distanță a fost parcursă în lupte neîntrerupte. Trupele de la aripa dreaptă îşi încordau ultimele forțe pentru a îndeplini misiunea încredințată de Cartierul general. Cît despre eliberarea Varşoviei, ea ar fi fost posibilă numai ca urmare a unei noi operații ofensive de mare anvergură, care a şi fost întreprinsă ulterior. În august 1944 ar fi fost nevoie de o serie de acțiuni foarte complexe pentru a cuceri Varşovia, fie chiar ca un vast cap de pod.

Cei care au împins populația Varşoviei la insurecție n-au luat în serios cooperarea cu trupele sovietice şi poloneze care se apropiau. Altele erau intențiile lor. Prin insurecție ei urmăreau planuri politicianiste, avînd drept obiectiv preluarea puterii în capitală înainte de intrarea trupelor sovietice în Varşovia.

În viguroasa lor înaintare spre vest, trupele frontului nostru, măturînd din calea lor barierele ridicate de inamic, au făcut mai mult decît li s-a cerut, cucerind capete de pod pentru pregătirea unei noi operații. Dar pentru a o începe era nevoie de timp.

Într-adevăr, Varşovia era aproape: duceam lupte grele în apropiere de cartierul Praga. Dar fiecare pas cerea eforturi extraordinare.

Împreună cu un grup de ofițeri am vizitat Armata 2 de tancuri, care lupta în această zonă. De la punctul de observare, instalat pe un mare coş de fabrică, am văzut Varşovia. Oraşul era învăluit în nori de fum. În mai multe locuri se declanşaseră incendii. Explodau bombe şi proiectile. Totul arăta că pe teritoriul oraşului au loc lupte.

Noi însă nu aveam în acel moment nici o legătură cu insurgenții. Cercetarea noastră a încercat să stabilească asemenea legături folosind toate mijloacele. Nu a reuşit însă.

Tovarăşii polonezi de la Lublin au participat activ la clarificarea situației din Varşovia. După un timp s-a aflat că insurecția fusese organizată de comandamentul Armiei Krajowa. În fruntea insurecției se afla generalul Komorowski (pseudonimul „Bor"), ajutat de generalul cunoscut sub pseudonimul „Monter" (comandantul Regiunii militare Varşovia). Rolul principal în insurecție îl avea Armia Krajowa. Unitățile ei erau mai numeroase, mai bine înarmate şi organizate decît ale altor formații angajate în insurecție. La insurecție au aderat toți locuitorii Varşoviei cu stare de spirit patriotică, toți cei care nutreau ură pentru ocupanții fascişti germani şi erau dornici să-i izgonească cît mai repede pe cei ce-i subjugaseră. Populația Varşoviei a pus mîna pe arme şi a lovit în duşman. La altceva nu s-a gîndit. În schimb, cei care i-au ridicat pe locuitorii Varşoviei la insurecție n-au apreciat suficient de judicios momentul declanşării ei.

Din tot ce am reuşit să aflu de la tovarăşii polonezi şi din numeroasele materiale care soseau la statul major al frontului rezulta că conducătorii insurecției căutau să împiedice contactele insurgenților cu Armata Roşie. Timpul trecea însă şi populația Varşoviei începea să înțeleagă că este înşelată. Situația se înrăutățea tot mai mult, au apărut disensiuni în rîndul insurgenților. Abia atunci şefii Armiei

Krajowa s-au hotărît să se adreseze, prin intermediul Londrei, comandamentului sovietic.

Şeful Marelui stat major, A. I. Antonov, primind depeşa respectivă, a stabilit legătura între noi şi insurgenți. Chiar a doua zi, la 18 septembrie, posturile de radio engleze au transmis ştirea că generalul „Bor“ îşi coordonează acțiunile cu statul major al lui Rokossovski şi că avioanele sovietice lansează armament, muniții şi alimente pentru insurgenții din Varşovia.

S-a văzut deci că se putea stabili legătura cu comandamentul Frontului 1 bielorus, dacă exista dorința de a o face. Or, generalul Komorowski s-a decis să stabilească legătura cu noi numai după eşecul tentativelor engleze de a-i aproviziona pe insurgenți pe calea aerului. Într-una din zile, deasupra Varşoviei au apărut 80 de „fortărețe zburătoare” însoțite de aparate de vînătoare „Mustang”. Avioanele zburau în grupuri, la o înălțime care ajungea pînă la 4 500 metri, şi lansau colete. Fireşte că încărcătura lansată de la o asemenea înălțime se împrăştia şi nu ajungea la destinație. Artileria antiaeriană germană a doborît două avioane britanice. După acest eşec, englezii au renunțat la asemenea tentative.

Descriind aceste aspecte, am anticipat întrucîtva lucrurile. Vom mai reveni la evenimentele din Varşovia. Acum însă reiau relatarea despre acțiunile trupelor noastre.

Intuind că punctul nostru slab era intervalul dintre cartierul Praga şi Siedlce, inamicul a hotărît să dea în acest sector o lovitură în flancul şi în spatele trupelor care începuseră să forțeze Vistula la sud de capitala poloneză. În acest scop, el a concentrat pe malul estic, în zona Praga, cîteva divizii: Divizia 4 de tancuri, Divizia 1 de tancuri „Hermann Göring”, Divizia 19 de tancuri şi Divizia 73 infanterie. La 2 august fasciştii germani au declanşat contralovitura, dar au fost întîmpinați pe căile de acces spre cartierul Praga de unitățile Armatei 2 de tancuri, care înaintau către acest sector dinspre sud. S-a angajat o luptă de întîlnire aprigă. Trupele germane se aflau într-o situație

mai avantajoasă, deoarece se sprijineau pe puternicul raion fortificat al Varşoviei.

Este evident că în această situație insurgenții din Varşovia ar fi putut să facă efortul de a pune mîna pe podurile de peste Vistula şi de a cuceri cartierul Praga, dîndu-i astfel inamicului o lovitură în spate. În felul acesta ei ar fi ajutat Armata 2 de tancuri şi, în acest caz, nu se ştie ce întorsătură ar fi luat evenimentele. O asemenea cooperare nu intra însă în calculele politice ale guvernului polonez de la Londra, care avea reprezentanți la Varşovia, şi nici în calculele generalilor „Bor“ şi „Monter”. Ei şi-au pus în aplicare planurile, dar ponoasele le-a tras populația, a cărei acțiune prematură au provocat-o.

Armata 2 de tancuri, pe care, după ce Bogdanov fusese rănit, o comanda şeful de stat major al armatei, Radzievski, un general capabil şi energic, a continuat să respingă loviturile inamicului din zona cartierului Praga, cooperînd cu Armata 47, care eliberase oraşul Siedlce şi care îl presa pe inamic la nord-vest de Armata 2. În acest sector al frontului se crease o situație extrem de nefavorabilă: unitățile a două armate întoarse cu frontul spre nord se întinseseră liniar, angajîndu-şi în luptă toate rezervele; nici în rezerva frontului nu existau trupe. Singura ieşire era accelerarea deplasării Armatei 70, care venea din zona Brest, şi scoaterea în cel mai scurt timp din pădurile Bialowieza a armatelor comandate de generalii Batov şi Romanenko.

Vecinul nostru din dreapta, Frontul 2 bielorus, a cam rămas în urmă, în timp ce Armata 65, care nu a întîmpinat o rezistență prea puternică din partea inamicului, a depăşit cu repeziciune masivul păduros Bialowieza, a înaintat şi în acest moment s-a pomenit într-o situație neplăcută, fiind atacată din două părți de unitățile a două divizii de tancuri germane. Ele au pătruns în centrul dispozitivului Armatei 65, au fracționat-o în cîteva grupuri, întrerupînd pentru un timp legăturile comandantului de armată cu majoritatea marilor unități. La un moment dat s-a creat o învălmăşeală, unitățile

noastre amestecîndu-se cu cele germane, încît era greu să-ți dai seama unde se află ai noştri şi unde se află inamicul; lupta se ducea în cîteva focare.

Mi-am adus aminte cu acest prilej de luptele de la sfîrşitul anului 1914 din zona Lodz, Brzeziny. S-a creat atunci o situație asemănătoare. Un corp de armată german, împresurat de trupele ruseşti, a ieşit din încercuire şi, la rîndul său, a încercuit unitățile ruse. Totul s-a învălmăşit... Am avut şi eu prilejul să mă aflu în mijlocul acestei harababuri – făceam serviciul în Regimentul 5 de dragoni „Kargopol“ din cadrul Diviziei 5 cavalerie.

...Unitățile Armatei 65 au dat dovadă de multă stăpînire de sine în această situație deosebit de complexă. Ele se instalau rapid în apărare circulară, zădărniceau atacurile inamice şi căutau să realizeze joncțiunea cu alte unități ale armatei. P. I. Batov şi statul său major au luat măsurile care se impuneau. Comandamentul frontului le-a trimis în ajutor un corp de infanterie şi o brigadă de tancuri. Situația s-a remediat; inamicul a reuşit cu greu să se smulgă din acest vălmăşag, suferind pierderi grele. Dar pînă la acest rezultat, Pavel Ivanovici Batov a trecut prin momente grele.

Tot în acest timp, Corpul 4 cavalerie de gardă, care înaintase şi mai mult spre vest, a fost împins de inamic spre rîul Bug şi încercuit la nord-vest de Brest. Aici se afla însă un raion fortificat, fapt de care a profitat generalul Pliev, ocupîndu-l şi folosindu-l cu iscusință. Corpul a respins cu uşurință toate atacurile. În cursul nopții avioanele noastre Po-2 îl aprovizionau cu muniții. După ce Armatele 70 şi 65 s-au apropiat, corpul de cavalerie a trecut la urmărirea inamicului în retragere şi i-a pricinuit mari pierderi prin loviturile sale îndrăznețe şi neaşteptate.

Felul cum se desfăşurau acțiunile inamicului arăta că el şi-a dat seama că pierduse bătălia pentru aliniamentul Bugului şi pe cea din regiunea Varşovia şi că acum va căuta să maseze o parte cît mai mare a forțelor sale pe aliniamentul rîului Narew. Acest caracter al acțiunilor comandamentului

german era confirmat de cercetarea noastră şi de declarațiile prizonierilor. Pe Narew se desfăşurau în ritm accelerat lucrări de apărare.

Trebuia să zădărnicim planurile comandamentului inamic. Armatele 48, 65 şi 70 au primit ordinul să ajungă în cel mai scurt timp la Narew. Li s-a recomandat să creeze detaşamente mobile din toate genurile de arme, acestea urmînd să întoarcă punctele de sprijin, să pătrundă în spatele inamicului, să izoleze unitățile germane care se retrăgeau, să ocupe capete de pod pe malul vestic al Narewului şi să le mențină pînă la apropierea forțelor principale.

De această misiune s-a achitat exemplar Armata 65. Corpul de tancuri „Don“, de sub comanda lui M. F. Panov, cooperînd cu diviziile de infanterie, a forțat la 5 septembrie Narewul în sectorul Pultusk şi mai la sud. S-au angajat lupte înverşunate pe malul vestic al rîului. Inamicul introducea în acțiune noi şi noi unități, căutînd să arunce în apele rîului trupele noastre, dar comandantul Armatei 65 făcea totul pentru a menține şi a lărgi capul de pod atît de necesar pentru viitoarele acțiuni.

Ieşirea Armatei 65 la Narew a creat condiții pentru accelerarea înaintării Armatei 70, care-şi desfăşura ofensiva pe direcția generală Sokolow, Radzymin, Modlin (la nord de Varşovia), şi Armatei 48, care, în sfîrşit, a reuşit şi ea să forțeze Narewul în sectorul Rozan şi să cucerească un cap de pod.

În prima jumătate a lunii septembrie s-au dus lupte de anvergură, care au durat mai multe zile. Ele nu încetau nici noaptea. Inamicul şi-a propus lichidarea cu orice preț a capetelor noastre de pod de pe malurile Vistulei şi Narewului. Ca de obicei, el a împins în această direcție forța sa de şoc, tancurile. Ele au fost folosite masiv în sectorul Vistulei împotriva armatei lui Ciuikov şi în sectorul Narewului împotriva armatei lui Batov. Eforturile lor au fost însă zadarnice. Toate atacurile germanilor au fost respinse. După ce a pierdut sute de tancuri şi tunuri de asalt şi zeci de mii de

soldați, comandamentul german a fost nevoit să-şi recunoască înfrîngerea şi să treacă la apărare. În cursul acestor lupte brava noastră Armată 16 aeriană a dominat permanent spațiul aerian. Numai cîteva avioane germane au reuşit să ne dea lovituri, oarecum „de după colț".

Ruperea aliniamentului Vistula, Narew ne-a deschis calea spre teritoriul propriu-zis al Germaniei. De aceea, pe măsură ce comandamentul german acumula forțe şi mijloace, el ataca capetele noastre de pod şi îşi apăra cu îndîrjire pozițiile pe malul drept al Vistulei, la est de Varşovia, trecînd din cînd în cînd la ofensivă. În acest sector s-a creat o situație periculoasă pentru noi. În zona adiacentă Varşoviei se concentrase o puternică grupare germană, din care făceau parte Divizia 5 de tancuri SS „Wiking", Divizia 3 de tancuri SS „Cap de mort", Divizia 19 de tancuri şi aproximativ două divizii de infanterie. Nu puteam tolera, în continuare, această amenințare. Cînd s-a apropiat Armata 70, s-a luat hotărîrea să dăm o lovitură nimicitoare trupelor germane de la est de Varşovia şi să cucerim suburbia Praga. La această operație aveau să participe armatele 47 şi 70, o parte a Armatei 1 poloneze, Armata 16 aeriană, iar din forțele de întărire tot ce se putea lua din alte sectoare ale frontului.

La 11 septembrie trupele noastre au pornit la luptă. Pînă la 14 septembrie ele au înfrînt inamicul şi au pus stăpînire pe cartierul Praga. Infanteriştii, tanchiştii, artileriştii, pionierii, aviatorii noştri, iar alături de ei bravii ostaşi ai Armatei 1 poloneze s-au comportat cu mult curaj în luptă. Ostaşii au primit un mare ajutor pe teritoriul oraşului de la locuitorii cartierului Praga, dintre care mulți au căzut în aceste lupte.

Acesta ar fi fost într-adevăr momentul favorabil pentru o insurecție în capitala poloneză! Dacă s-ar fi realizat o acțiune comună a trupelor frontului nostru dinspre est şi a insurgenților din interiorul Varşoviei (în special dacă ei ar fi ocupat podurile), Varşovia ar fi putut fi eliberată şi menținută. Trupele frontului nu puteau realiza mai mult, chiar şi în împrejurările cele mai favorabile.

După ce cartierul varşovian Praga a fost eliberat, armatele noastre au atins malul estic al Vistulei. Am constatat în acest moment că toate podurile care legau suburbia de Varşovia fuseseră distruse.

În Varşovia tot se mai dădeau lupte.

Luptele continuau şi la nord de cartierul Praga, pe direcția Modlin. În capetele de pod de pe Narew survenise o relativă acalmie, în schimb aveau loc lupte înverşunate pe malul vestic al Vistulei. Într-o situație deosebit de grea se aflau trupele care ocupau capul de pod de la Magnuszew. Trebuie să subliniez că am reuşit să-l menținem în special datorită faptului că apărarea era condusă de comandantul Armatei 8 de gardă, Vasili Ivanovici Ciuikov. El s-a aflat tot timpul în focul luptelor. Este adevărat că şi comandamentul frontului a făcut totul pentru a da la timp ajutor trupelor angajate în lupte, folosind mijloacele de care dispunea, şi în special aviația.

Tragedia pe care o trăia Varşovia ne frămînta. Ne chinuia conştiința faptului că nu puteam întreprinde o operație de anvergură pentru a-i salva pe insurgenți.

În acest moment am avut o convorbire telefonică cu Stalin. I-am raportat situația de pe front, precum şi evenimentele legate de Varşovia. Stalin m-a întrebat dacă trupele frontului pot începe operația de eliberare a Varşoviei. Întrucît răspunsul meu a fost negativ, m-a rugat să acordăm insurgenților tot ajutorul posibil, să căutăm să uşurăm situația lor. I-am prezentat propuneri în acest sens, pe care el le-a aprobat.

Am mai menționat că la 13 septembrie a început aprovizionarea pe calea aerului a insurgenților cu arme, muniții, alimente şi medicamente. Lucrul acesta îl făceau bombardierele noastre de noapte Po-2, care lansau încărcăturile de la o înălțime mică în punctele indicate de insurgenți. Între 13 septembrie şi 1 octombrie 1944, aviația frontului a executat 4 821 de ieşiri-avion în sprijinul insurgenților. Dintre acestea, 2 535 au fost zboruri pentru

lansarea diverselor încărcături. La cererea insurgenților, avioanele noastre au asigurat protecția aeriană a unor sectoare, au bombardat şi au atacat trupele germane din oraş.

Artileria antiaeriană a frontului a început să asigure protecția insurgenților împotriva atacurilor aviației inamice, iar artileria terestră şi-a îndreptat focul împotriva bateriilor inamice de artilerie şi de aruncătoare care bombardau sectoarele ocupate de insurgenți. Un număr de ofițeri au fost lansați cu paraşutele pentru asigurarea legăturii şi corectarea tirului. Datorită acțiunilor noastre avioanele germane au încetat să mai apară deasupra pozițiilor insurgenților. Tovarăşii polonezi care au reuşit să răzbată la noi din Varşovia au apreciat eficiența acțiunilor aviatorilor şi artileriştilor noştri.

Diversele organizații ale insurgenților au primit cu bucurie şi prietenie pe ofițerii de legătură sovietici şi pe cei trimişi pentru corectarea tirului. Armia Krajowa continua însă să evite contactele cu noi. Ne neliniştea faptul că generalul Komorowski nu făcuse nici o încercare de a stabili legătura cu statul major al frontului; deşi Marele stat major îi comunicase codul. Era limpede că politicienii vor accepta orice, dar nu vor realiza o cooperare cu noi. Această apreciere a noastră s-a confirmat curînd.

Pentru a veni şi mai mult în ajutorul insurgenților, am hotărît să debarcăm un desant puternic pe malul opus al Vistulei, în Varşovia. Organizarea operației şi-a asumat-o comandantul Armatei 1 poloneze. S-a căzut de acord în prealabil cu conducătorii insurecției asupra locului şi momentului debarcării, s-a întocmit planul asigurării artileristice şi de aviație şi a fost organizată cooperarea.

La 16 septembrie subunitățile de desant ale Armatei 1 poloneze au început operația de trecere a Vistulei. Ele urmau să debarce în sectoare aflate în stăpînirea detaşamentelor de insurgenți. Aşa fusese planificată întreaga acțiune. Pe neaşteptate însă a reieşit că în sectoarele respective se află

forțe hitleriste. Primul eşalon a reuşit cu greu să debarce. A fost nevoie să introducem în luptă noi şi noi forțe. Pierderile creşteau.

În aceste condiții subunitățile debarcate nu s-au putut menține pe malul vestic al Vistulei. Am hotărît încetarea operației. I-am ajutat pe luptători să se întoarcă pe malul nostru. La 23 septembrie aceste subunități, aparținînd de trei regimente de infanterie ale Armatei 1 poloneze, au revenit la unitățile lor.

Oferindu-se să participe la acest desant eroic, ostaşii polonezi erau conştienți că merg la sacrificiu, pentru a-i salva pe conaționalii lor aflați într-un moment critic. Au fost însă induşi în eroare de oameni pentru care interesele celor ce doreau să guverneze erau mai scumpe decît interesele patriei. Curînd am aflat că din ordinul lui „Bor"-Komorowski unitățile şi detaşamentele din Armia Krajowa au fost retrase în interiorul oraşului. Pozițiile lor au fost imediat ocupate de trupele fasciste germane. În urma acestei acțiuni au avut de suferit şi subunitățile din Armia Ludowa aflate aici. Cei din Armia Krajowa nu i-au prevenit că abandonează aliniamentul de pe malul fluviului.

Din acest moment conducerea Armiei Krajowa a început să se pregătească de capitulare, fapt confirmat de numeroasele materiale care s-au păstrat în arhivele noastre. Propunerile noastre cu privire la acordarea de ajutor celor dornici să se evacueze din Varşovia pe malul estic n-au fost luate în considerare. Abia după capitulare au reuşit să treacă Vistula şi să ajungă la noi doar cîteva zeci de insurgenți.

Acesta a fost sfîrşitul tragic al insurecției din Varşovia.

Pe teritoriul Germaniei

În zona propriu-zisă a Varşoviei operațiile active au încetat. Inamicul a trecut la apărare pe tot frontul. Numai pe direcția Modlin dădeam lupte grele, fără a repurta succese. Inamicul menținea pe malul estic al Vistulei şi al Narewului un mic cap de pod triunghiular. Vîrful acestui triunghi, îndreptat spre vest, îl reprezenta confluența celor două cursuri de apă. Acest sector, situat într-o depresiune, putea fi atacat numai frontal. Malurile opuse ale Vistulei şi Narewului care-l flancau se ridicau mult deasupra terenului pe care îl asaltau trupele noastre. Artileria germană trăgea din două direcții asupra căilor de acces spre acest sector, fiind instalată dincolo de cele două cursuri de apă. De asemenea, şi artileria cetății Modlin, situată în vîrful triunghiului, trăgea asupra trupelor noastre.

Armatele 70 şi 47, care au atacat de cîteva ori capul de pod, au suferit pierderi, au consumat mari cantități de muniții, dar n-au reuşit să-l determine pe inamic să se retragă. Or, noi primisem misiunea de a-l deposeda pe vrăjmaş de acest cap de pod. Am luat hotărîrea să analizez personal situația la fața locului. După ce am verificat de cu seară organizarea ofensivei prevăzute pentru dimineața zilei următoare, m-am deplasat împreună cu doi ofițeri de stat major la un batalion al Armatei 47, care acționa în primul eşalon. Ne-am instalat într-un şanț de tragere. Aveam lîngă mine un telefon şi un pistol de rachete. Semnalul convenit era o rachetă roşie pentru atac şi o rachetă verde pentru cazul renunțării la atac.

La momentul stabilit, artileria noastră, aruncătoarele şi „katiuşele“ au deschis focul. Trăgeau intens. Totuşi, focul de răspuns al inamicului era cu mult mai puternic. O ploaie de mii de proiectile şi obuze cădea asupra trupelor noastre, venind de dincolo de Narew şi Vistula şi din forturile cetății.

Un adevărat uragan! Trăgeau tunuri de diferite calibre, inclusiv tunuri grele de cetate, aruncătoare obişnuite şi aruncătoare cu şase țevi. Inamicul nu făcea economie de proiectile, vrînd parcă să demonstreze de ce posibilități mai dispune. Nu mai putea fi vorba de un atac din partea noastră. Pentru lichidarea capului de pod inamic trebuia în primul rînd să-i neutralizăm artileria. Pentru moment nu aveam însă suficiente mijloace la îndemînă şi nici nu era cazul să ne irosim toate forțele în acest scop.

Am dat semnalul de încetare a atacului şi am ordonat prin telefon generalilor Gusev şi Popov să suspende ofensiva.

După ce m-am întors la punctul de comandă al frontului am chemat la telefon Moscova. Am raportat că am luat hotărîrea să contramandez ofensiva. Stalin nu mi-a răspuns pe loc, m-a rugat să revin. După un timp m-a chemat el la telefon şi mi-a spus că este de acord cu propunerea făcută. Mi-a dat ordin să încetez ofensiva. Trupele frontului urmau să treacă la o apărare trainică şi să se pregătească temeinic pentru o nouă operație ofensivă.

La răstimpuri inamicul hărțuia trupele care apărau capul de pod de la Magnuszew, în schimb era suspect de liniştit în sectorul Narew. Asta ne-a pus pe gînduri. Cercetarea aeriană a observat că avioane de vînătoare germane acoperă deosebit de intens toate comunicațiile care duc din vestul Varşoviei spre nord. Cercetarea radio a înregistrat deplasarea în aceeaşi direcție a marilor unități de tancuri inamice cu care mai avusesem de-a face. Statul major al frontului i-a prevenit pe generalii Batov şi Romanenko despre comportarea ciudată a inamicului. Din păcate însă, statele majore ale armatelor, constatînd că în fişiile lor e linişte, nu au manifestat suficientă vigilență. Mai mult decît atît, Batov a luat chiar hotărîrea să treacă un număr de unități în eşalonul doi pentru a le pregăti în vederea viitoarelor acțiuni ofensive.

Astfel, furtuna s-a abătut pe neaşteptate peste Armata 65. Inamicul a izbutit să concentreze importante forțe blindate şi

la 4 octombrie a declanşat o lovitură năprasnică. Puternica pregătire de artilerie a durat aproape o oră, fiind urmată imediat de atacul tancurilor, care veneau în valuri succesive. Introducînd în acțiune dintr-odată forțe mari, duşmanul sconta să străpungă rapid apărarea trupelor noastre aflate în capul de pod.

Germanii acționau energic şi pe alocuri au împins chiar în prima zi unitățile noastre spre mal, unde ele s-au putut menține numai pentru că erau sprijinite de artileria de pe malul estic prin trageri directe.

Capul de pod era foarte serios amenințat. Faptul acesta m-a obligat să mă deplasez în sectorul lui Batov. Eram însoțit de Teleghin, Kazakov, Oriol şi şeful trupelor de geniu ale frontului Proşleakov. Am trimis imediat în ajutorul Armatei 65 mijloacele de întărire ale frontului, în primul rînd unități de artilerie antitanc şi brigăzi de tancuri. Timpul nefavorabil limita acțiunile aviației.

Sosind la punctul de comandă al armatei lui Batov, am stabilit împreună cu acesta unde şi ce întăriri să fie trimise. Întrebuințarea lor rămînea la latitudinea lui Batov.

În a doua jumătate a zilei, unitățile de întărire ale frontului au intrat în luptă. Treptat, situația se redresa. Presiunea inamicului a slăbit. Cînd marile noastre unități blindate au ajuns în capul de pod, hitleriştii au fost opriți, iar apoi siliți să se retragă. În ziua a treia a luptelor aviația noastră a putut să intre în acțiune. Din acest moment noi am fost cei care am dictat. Armata 65 a trecut la contraofensivă şi a lărgit şi mai mult capul de pod. Am putut aduce aici şi Armata 70. Acum nu mai era cazul să ne gîndim la apărare (deşi, bineînțeles, trăsesem învățăminte din cele întîmplate), ci puteam să ne pregătim să folosim capul de pod ca o trambulină pentru saltul pe teritoriul Germaniei.

După ce am primit indicațiile generale ale Comandamentului suprem cu privire la direcția de acțiune a trupelor Frontului 1 bielorus, colectivul nostru a început elaborarea detaliată a planului unei noi operații ofensive.

Lovitura principală urma să fie dată din capul de pod de la Pultusk, din sectorul Narew, ceea ce avea să ducă la întoarcerea Varşoviei pe la nord, fiind combinată cu o lovitură adîncă executată din capetele de pod de la Magnuszew şi Pulawy, la sud de Varşovia, pe direcția Poznan. Forțele urmau să fie grupate în conformitate cu aceste obiective. M. S. Malinin, şeful statului major al frontului, a raportat Marelui stat major propunerile noastre, care au fost aprobate. În continuare, comandanții de armate şi statele lor majore au primit misiunea de a pune la punct detaliile operației.

Cu toții eram conştienți de locul şi rolul frontului şi ardeam de dorința de a pregăti cît mai bine comandamentul şi trupele pentru această operație ofensivă, deosebit de interesantă. Nu mi-a fost însă dat să conduc trupele Frontului 1 bielorus în această operație...

M-am întors la punctul meu de comandă după un timp petrecut în capul de pod de la Pulawy, pe Vistula. În acest sector se aflau trupele generalului Kolpakci. Ne cunoşteam din anii 1930-1931, cînd, în cadrul Regiunii militare bieloruse, eu comandam Divizia 7 cavalerie „Samara" (care avea şi un nume omagial: Divizia Proletariatului Englez), Kolpakci fiind şef de stat major la un corp de armată. Cu acest general competent, foarte bine pregătit, am lucrat acum o zi întreagă, elaborînd diverse variante ale acțiunilor Armatei 69 din capul de pod de la Pulawy.

Se înserase. Ne aflam la popotă, pregătindu-ne să servim cina, cînd ofițerul de serviciu m-a anunțat că sînt chemat la telefonul secret. La celălalt capăt al firului era comandantul suprem. Stalin mi-a spus că am fost numit comandant al Frontului 2 bielorus. Era o veste atît de neaşteptată, încît am întrebat, fără să mă gîndesc prea mult:

— De ce această dizgrație? De ce sînt transferat de pe o direcție principală la un sector secundar.

Stalin mi-a răspuns că greşesc: sectorul în care eram transferat făcea parte din direcția generală vest, unde aveau să acționeze trei fronturi: Frontul 2 bielorus, Frontul 1

bielorus şi Frontul 1 ucrainean. Succesul acestei operații decisive depindea de cooperarea strînsă a acestor fronturi, ceea ce a determinat Cartierul general să selecționeze cu deosebită grijă pe comandanții fronturilor.

În legătură cu transferarea mea, Stalin mi-a spus că, în locul meu, comandant al Frontului 1 bielorus a fost numit G. K. Jukov.

— Ce părere aveți despre această numire?

Am răspuns că este cît se poate de potrivită. Adjunctul său este unul dintre cei mai capabili şi merituoşi generali. Stalin mi-a spus că este satisfăcut de răspunsul meu şi, de astă dată cu o anumită căldură în voce, a subliniat că Frontului 2 bielorus îi revin misiuni de o răspundere deosebită şi că vom primi întăriri suplimentare în forțe şi mijloace.

— Dacă nu veți înainta dumneata şi Konev, nici Jukov nu va putea să înainteze.

În încheiere, Stalin mi-a spus că nu va obiecta dacă-i voi lua cu mine pe stat-majoriştii şi ofițerii cu care m-am obişnuit să lucrez. Am mulțumit pentru grija manifestată şi am spus că sper să găsesc şi la noul loc de muncă colaboratori capabili şi tovarăşi buni. Stalin mi-a răspuns scurt:

— Vă mulțumesc pentru acest răspuns!

Această convorbire telefonică a avut loc, după cîte îmi amintesc, în jurul datei de 12 noiembrie. A doua zi am plecat la Frontul 2 bielorus. Mareşalul Jukov nu sosise încă. După un timp am hotărît să mă întîlnesc cu el şi să-mi iau rămas bun de la tovarăşii mei.

Tocmai se sărbătorea Ziua Artileriei. Am petrecut o seară cu generalii şi ofițerii cu care colaborasem strîns. Toți au exprimat frumoase urări pentru viitor. M-am despărțit cu căldură de Gheorghi Konstantinovici şi de tovarăşii mei din cadrul Frontului 1 bielorus şi, plin de speranțe, m-am întors la noul meu front. Mi-a părut bine că nu m-am lăsat ispitit de sugestia lui Stalin de a-i lua cu mine pe foştii mei colaboratori. Am găsit ofițeri destoinici atît în statul major al

frontului, cît şi în comandament. În curînd am început să conlucrăm cît se poate de eficient.

Punctul de comandă al Frontului 2 bielorus se afla într-un sătuc aşezat într-o zonă fără acoperiri şi fusese în cîteva rînduri bombardat de avioane germane izolate. Duşmanul bănuia probabil că aici este dispus vreun stat major. Or, volumul mare de muncă pe care urma să-l efectuăm pentru pregătirea operației implica şi o circulație mai intensă în apropierea punctului de comandă. Fără îndoială, inamicul ar fi observat aceasta. Ne-am gîndit deci să mutăm punctul de comandă în masivul păduros din zona Dlugosiedlo, mai aproape de linia frontului. Pionierii au şi trecut la amenajarea noului sediu. Deocamdată noi ne aflam la vechiul loc.

Am luat în primire postul de la generalul de armată G. F. Zaharov. Mărturisesc că mă simțeam cam stînjenit: deşi Zaharov comandase bine frontul, pe neaşteptate am venit să-i iau locul. Eu aveam mai puține motive să fiu nemulțumit: treceam într-un post echivalent, pe cînd Zaharov, de fapt, era retrogradat, fiind numit locțiitor al comandantului Frontului 1 bielorus. Ca locțiitor al meu era adus de acolo generalul-colonel K. P. Trubnikov. Toate aceste numiri se făcuseră fără ştirea mea, dar nu mă dezavantajau: Kuzma Petrovici Trubnikov era un comandant bun, competent şi un om admirabil.

Predarea şi primirea postului de comandant al frontului ne-a luat o zi. Zaharov m-a informat despre starea trupelor, mi-a prezentat pe ofițerii din statul major şi din comandament. În dimineața următoare a şi plecat să-şi ia în primire noua funcție. La rîndul meu trebuia să plec la Moscova: fusesem chemat la Cartierul general.

Noua misiune mi-a încredințat-o personal comandantul suprem. Trebuia să desfăşurăm ofensiva pe direcția nord-vest. Stalin m-a prevenit că nu trebuie să mă preocupe gruparea germană din Prusia Orientală: misiunea de a o înfrînge revenea în întregime Frontului 3 bielorus. Nici nu s-a

vorbit despre cooperare între noi şi vecinul nostru din dreapta. După cum se ştie, ulterior evenimentele s-au desfăşurat altfel decît fuseseră planificate şi noi a trebuit să întoarcem o parte importantă a forțelor spre nord.

Mi s-a atras în mod special atenția asupra necesității de a colabora cît mai strîns cu Frontul 1 bielorus. Țin minte că, în timp ce studia harta noastră, Stalin a desenat cu un creion roşu o săgeată îndreptată în flancul inamicului. Mi-a explicat apoi.

— În felul acesta îl veți ajuta pe Jukov, dacă ofensiva Frontului 1 bielorus îşi va reduce ritmul.

În cursul convorbirii care a urmat, Stalin a subliniat încă o dată că sectorul la care am fost transferat nu era secundar, că avea cea mai mare importanță şi a emis presupunerea că misiunea de a încheia războiul în vest va reveni tocmai fronturilor 1 şi 2 bieloruse şi 1 ucrainean.

La Cartierul general mi s-a comunicat că linia de despărțire de la stînga a frontului nostru se deplasează spre sud pînă la confluența Narewului cu Vistula şi că trupele care ocupă acest sector trec la noi. Aşadar, Armata 65, comandată de generalul Batov, avea să rămînă în subordinea mea. Această veste m-a bucurat mult. Nu mă despărțisem de Armata 65 din perioada bătăliei de la Stalingrad şi m-am convins în repetate rînduri de remarcabilele calități combative ale soldaților şi ofițerilor ei, în primul rînd, bineînțeles, de ale lui Pavel Ivanovici Batov, comandant curajos şi talentat. A trecut la noi şi Armata 70 a generalului V. S. Popov, împreună cu care parcursesem drumul de la Kursk pînă la Narew. Locul îi era acum la extremitatea aripei stîngi a frontului, pe malul vestic al Narewului, flancul ei stîng ajungînd pînă la Vistula. Comandantul Armatei 70 era un general cu multă experiență, fost cavalerist. Îşi comanda armata cu competență. Ce-i drept, uneori părea cam flegmatic pentru un ofițer provenit din rîndurile cavaleriştilor, care întotdeauna s-au distins prin elan, combativitate, preferința pentru acțiuni riscante. Vasili Stepanovici lua hotărîri cam pe

îndelete. În schimb era un om chibzuit şi perseverent, ştia să ducă pînă la capăt orice acțiune odată începută, deşi uneori trebuia zorit.

Din rezerva Cartierului general au intrat în compunerea frontului Armata 2 de izbire a generalului I. I. Fediuninski, Armata 49 a generalului I. T. Grişin (pe acesta nu-l cunoscusem mai înainte), Armata 5 de tancuri de gardă a generalului V. T. Volski, pe care-l cunoşteam de mult, încă din 1930, cînd comandase un regiment de cavalerie în Divizia 7 „Samara". Mai tîrziu am făcut serviciul împreună în grupul de trupe din Transbaikalia, unde el comanda o brigadă de tancuri. Era un comandant de armată excelent, avea o pregătire multilaterală, o cultură vastă, se distingea prin tact şi curaj; aveam convingerea că armata lui era în mîini bune.

Împreună cu armatele 3, 48 şi 50, aflate şi pînă atunci în compunerea Frontului 2 bielorus, dispuneam la începutul operației de şapte armate de arme întrunite, una de tancuri şi una aeriană, un corp de cavalerie, unul de tancuri, unul mecanizat şi unul de artilerie de rupere. Toate aceste mari unități constituiau o forță impunătoare, corespunzătoare misiunii pe care urma s-o îndeplinim. În ceea ce priveşte armata aeriană, menționez că generalul K. A. Verşinin, care o comanda, se afirmase ca un comandant de aviație de înaltă clasă, avea excelente calități de organizator şi un spirit de inițiativă remarcabil.

Răspundeam de un front de circa 250 kilometri. În acest spațiu trupele noastre simulau lucrări de fortificare a pozițiilor în vederea unei apărări îndelungate, deşi în realitate făceam intense pregătiri pentru ofensivă.

Terenul pe care urma să acționăm avea un specific aparte. Jumătatea dreaptă a sectorului, de la Augustow pînă la Lomza, era acoperită de păduri şi presărată cu numeroase lacuri, ceea ce ridica probleme complexe pentru înaintarea trupelor. Jumătatea stîngă avea un relief mai acceptabil. Dar nici aici nu puteam să ne aşteptăm la o înaintare comodă. În

fața noastră se afla sistemul de apărare al inamicului, format din mai multe fîşii şi fortificat de-a lungul unui şir de ani.

Prusia Orientală servise dintotdeauna Germaniei drept trambulină pentru atacuri împotriva vecinilor din est. Or, fiecare cuceritor, înainte de a întreprinde o incursiune, are grijă să se împrejmuiască cu un zid solid, la adăpostul căruia, în caz de eşec, să-şi poată salva pielea. În partea de est a Prusiei fusese edificat şi perfecționat timp îndelungat un sistem de fortărețe pentru a servi drept bază de plecare la atac şi zid de apărare pentru caz de retragere. Acum aveam misiunea să dărîmăm acest zid ridicat timp de secole. Pregătind ofensiva, trebuia să ținem seama de configurația liniei frontului, foarte nefavorabilă pentru noi: inamicul surplomba flancul nostru drept. Întrucît lovitura principală pornea de la flancul nostru stîng, trupele de la flancul drept aveau misiunea să protejeze forțele principale împotriva unei eventuale lovituri dinspre nord şi să înainteze şi ele spre vest pe măsura progresiunii forțelor principale. Flancul nostru drept era însă foarte întins şi ne întrebam ce se va întîmpla dacă vecinul nostru va rămîne în urmă. În acest caz flancul nostru drept se va transforma într-o linie subțire, fără nici o adîncime. Linia de despărțire dintre noi şi Frontul 3 bielorus mergea de la est spre vest, trecînd prin Augustow, Heilsberg. Era evident că, potrivit planului Cartierului general, trupele vecinului trebuiau să înainteze în acelaşi ritm cu noi. Dar noi nici măcar n-am fost informați cu privire la direcția loviturii principale a Frontului 3 bielorus, comandat de I. D. Cerneahovski. După cum am mai spus, Cartierul general n-a găsit de cuviință să discute cu noi despre felul cum trebuia să cooperăm cu vecinul nostru din dreapta, considerînd, probabil, că la nord de sectorul nostru nu pot apărea nici un fel de complicații.

Conformîndu-ne directivei Cartierului general, am concentrat grosul forțelor noastre pe direcția loviturii principale, la aripa stîngă. Trebuia să ținem seama că după ruperea apărării de pe Narew, urma să forțăm şi Vistula, care

face aici o cotitură bruscă de la sud spre nord, şi care străbătea întreaga fîşie de ofensivă a grupării principale a frontului. Potrivit informațiilor de care dispuneam, inamicul construise fortificații puternice şi pe malurile Vistulei. După străpungerea pozițiilor de la Narew, trebuia să înaintăm cît mai repede pentru a-i împiedica pe germani să se replieze şi să ocupe aliniamentul de pe Vistula. Totodată ni se cerea să menținem tot timpul forțe suficient de mari în cadrul grupării de izbire de la flancul stîng pentru a acorda la nevoie ajutor Frontului 1 bielorus. În timp ce directiva Cartierului general nici nu pomenea de cooperare cu vecinul din dreapta, ea insista categoric asupra cooperării cu Frontul 1 bielorus, ceea ce era uşor de înțeles. Chiar şi traseul liniei de despărțire dintre noi şi vecinul din stînga – care mergea de la est spre vest de-a lungul fluviului Vistula pînă la Bromberg (Bydgoszcz) – crea o legătură strînsă între fronturile noastre: aveam obligația să protejăm Frontul 1 bielorus împotriva unor lovituri inamice dinspre nord şi să înlesnim înaintarea lui spre vest.

Pregătind trupele pentru ofensivă, am ținut seama de toate particularitățile operației care ne aştepta. Timp aveam destul. La elaborarea minuțioasă a planului a participat un colectiv de ofițeri din statul major şi comandamentul frontului, iar ulterior şi comandanții armatelor, şefii statelor majore, conducătorii organelor politice, comandanții de arme şi şefii de servicii. Au fost luate în considerare toate sugestiile şi opiniile care prezentau interes. S-a acordat o deosebită atenție problemelor cooperării armatelor la joncțiuni şi asigurării introducerii în luptă a marilor unități mobile ale frontului şi a marilor unități din eşalonul doi. S-a pus la punct manevra trupelor şi a artileriei de-a lungul frontului. Am examinat amănunțit modalitățile optime de folosire a aviației.

Pe timpul luptelor trebuia să forțăm Vistula, un curs de apă foarte larg. S-au luat măsuri ca, după ruperea apărării în sectorul Narew, toate mijloacele de trecere mobile să fie

transferate trupelor care aveau să forțeze Vistula. În sectorul Narew aveau să rămînă numai podurile de lemn permanente construite de pionierii noştri în dreptul capetelor de pod. Ca şi pe parcursul ofensivei din Bielorusia, trupele aveau să dispună de toate mijloacele necesare deplasării printr-o regiune păduroasă şi mlăştinoasă. Aveam avantajul că toate marile unități din compunerea frontului participaseră la luptele din Polesie şi aveau deci suficientă experiență pentru a acționa în asemenea condiții.

Ostaşii, comandanții şi lucrătorii politici erau însuflețiți de entuziasm, ardeau de dorința să-şi îndeplinească cît mai bine misiunile. În această etapă a războiului aveam deja cadre de ofițeri bine pregătite, cu o bogată experiență de luptă. Comandanții de arme întrunite învățaseră să conducă perfect subunitățile, unitățile şi marile unități în diverse forme de luptă. Nivelul celorlalți comandanți – artilerişti, tanchişti, aviatori, genişti, transmisionişti – era de asemenea la înălțimea exigențelor. Poporul sovietic îşi înzestra acum trupele cu tehnică de luptă în cantități suficiente. Majoritatea sergenților şi soldaților erau oameni călițiți în aprige înfruntări, ostaşi care, cum se spune în armată, „mirosiseră praful de puşcă“, nu se speriau de focul inamic şi erau obişnuiți cu marşurile grele. Toți erau animați de o singură dorință: să-i dea cît mai repede duşmanului lovitura de grație.

Nu-i speriau nici greutățile nici primejdiile. Noi însă aveam datoria să-i ferim de sacrificii inutile pe aceşti oameni minunați. E dureros să pierzi soldați la începutul războiului. Dar este înzecit mai dureros să-i pierzi în pragul victoriei, să vezi căzînd eroi care au trecut prin încercări fără seamăn, care au parcurs mii de kilometri sub focul ucigător, care şi-au riscat viața trei ani şi jumătate pentru a aduce patriei lor pacea… Comandanții şi lucrătorii politici au primit indicații categorice: toate misiunile trebuiau executate cu pierderi minime, manifestîndu-se grijă pentru viața fiecărui om!

Consiliile militare ale frontului şi ale armatelor, organele politice, organizațiile de partid şi comsomoliste făceau totul

pentru a ridica şi mai mult moralul şi combativitatea trupei, pentru a o însufleți la fapte eroice. Atribuind o importanță deosebită inițiativei în luptă, făceam totul pentru a populariza cît mai larg exemplele de prezență de spirit şi ingeniozitate a eroilor noştri. Ziarul frontului, foi volante speciale, convorbiri ale agitatorilor, totul a fost folosit pentru a aduce la cunoştința fiecărui soldat întreaga experiență de luptă. Şi pot spune cu deplin temei că în ultimele lupte, în bătăliile de la sfîrşitul războiului ostaşii noştri au dat dovadă de eroism într-adevăr în masă. Faptele de vitejie au devenit normă de comportare. Această vitejie a avut un rol decisiv în realizarea victoriei şi a imortalizat virtuțile ostaşului sovietic, ostaş patriot care îşi iubeşte nețărmurit poporul şi patria.

Ca şi în trecut, nu aveam oameni destui în unități şi în marile unități. Nici marile unități care ne veneau din rezerva Cartierului general nu erau încadrate complet: Armata 2 de izbire, Armata 49 şi Armata 5 de tancuri. Celelalte armate şi o serie de unități erau completate mai ales prin recuperarea soldaților şi ofițerilor din spitalele frontului, ale armatelor şi din batalioanele medico- sanitare. Medicii noştri dădeau dovadă de un autentic eroism în munca lor. Ei făceau totul pentru a reda cît mai repede sănătatea celor răniți şi a le oferi posibilitatea să se întoarcă în rîndul combatanților. Pentru grija şi bunătatea pe care au manifestat-o, ei merită omagiul nostru profund!

Ştiam că în fața noastră se află un inamic puternic, a cărui îndîrjire va creşte pe măsură ce vom înainta pe teritoriul său. Era deosebit de important să imprimăm un ritm înalt ofensivei noastre, un caracter impetuos, în aşa fel ca inamicul să nu se poată replia în mod organizat, cramponîndu-se de aliniamentele care îi conveneau. De aceea am acordat o mare atenție cercetării minuțioase atît a limitei dinainte a apărării, cît şi a tuturor aliniamentelor de care hitleriştii ar fi putut să se agațe pe timpul retragerii. Întregul teritoriu din fața noastră a fost fotografiat de cîteva ori metru cu metru de aviația noastră. Comandanții primeau fotogramele terenului

pe care urmau să acționeze unitățile şi marile unități din subordinea lor. S-au fixat dinainte zonele din adîncimea apărării inamicului care trebuiau cucerite înainte de afluirea grosului forțelor noastre. Detaşamente mobile special constituite aveau misiunea să se avînte înainte, ocolind nodurile de rezistență inamice, să ocupe defileurile, locurile de trecere peste cursurile de apă, podurile şi să le mențină pînă la venirea forțelor principale. Aviația frontului a primit ordinul să sprijine aceste detaşamente prin bombardamente aeriene.

În divizii s-au creat detaşamente înaintate puternice, care urmau să acționeze noaptea. Misiunea lor era să nu permită inamicului să se desprindă de trupele noastre în caz că va încerca să se retragă pe întuneric. Aceste detaşamente, atacîndu-l pe inamic la căderea serii, trebuiau să-l țină în tensiune toată noaptea, să nu-l lase să se depărteze nici măcar cu un pas.

O activitate intensă au desfăşurat artileriştii noştri, conduşi de generalul A. K. Sokolski, comandantul artileriei frontului. Ei au reperat toate țintele importante în fîşia noastră de ofensivă, şi-au reglat tirul şi au pregătit temeinic o puternică lovitură de foc asupra inamicului.

După cum am mai spus, potrivit directivei frontului, lovitura principală avea să fie dată la aripa stîngă a frontului. Pentru această lovitură erau pregătite patru armate de arme întrunite şi una de tancuri. Ele înaintau într-un sector lat de 80 kilometri, pe două eşaloane. În primul eşalon se aflau Armata 48, Armata 2 de izbire, Armata 65 şi Armata 70, iar în eşalonul doi Armata 5 de tancuri. Corpurile de tancuri erau afectate Armatei 48 şi Armatei 2 de izbire, pentru dezvoltarea succesului pe direcția principală, spre Marienburg, iar corpul de cavalerie a rămas în rezerva frontului.

Pentru a ne asigura împotriva unor posibile contralovituri, am desfăşurat la nord două armate: Armata 50, pe un front larg de-a lungul canalului Augustow, între Augustow şi Lomza; şi Armata 3, avînd un dispozitiv mai compact, la nord

de Rozan. Ele trebuiau să imobilizeze prin acțiuni energice forțele inamice care li se opuneau pentru a împiedica transferarea lor pe direcția loviturii noastre principale. În eşalonul doi se afla aici Armata 49, care avea misiunea să dezvolte succesul dacă trupele noastre vor reuşi să înainteze în acest sector.

Ofensiva era pregătită prin eforturi colective. Fiecare îşi aducea aportul potrivit funcției şi îşi ajuta tovarăşii. Aici, la Frontul 2 bielorus, am aplicat sistemul meu, de a desfăşura întreaga activitate la punctul de comandă, sistem justificat de întreaga mea experiență. Aveam un „cartier central", cum îi spuneam noi, unde ne elaboram în colectiv planurile, luam hotărîrile, primeam rapoartele ofițerilor-direcționali, discutam propunerile şi sugestiile, făceam schimb de păreri cu privire la întrebuințarea diverselor arme şi organizarea cooperării. Tot de aici porneau imediat dispozițiile cuvenite. Ca urmare a acestui sistem, colectivul de conducere al frontului era în permanență la curent cu toate evenimentele şi lua rapid măsurile ce se impuneau. Am lichidat pierderile de timp pe care le implicau convocările comandanților de arme şi şefilor de servicii şi prezentarea unor rapoarte lungi şi obositoare. Sistemul de lucru care funcționase în timp de pace nu fusese validat în condițiile războiului. Şeful statului major al frontului generalul A. N. Bogoliubov, meticulos pînă la pedanterie, cum, dealtfel, îi şade bine unui stat-majorist, la început se arătase iritat – chipurile, nu se respectă regulile stabilite. În cele din urmă a recunoscut că sistemul introdus de mine corespunde mai bine condițiilor de luptă.

După cum am presupus, noul colectiv pe care l-am găsit la conducerea frontului s-a dovedit a fi la înălțimea situației. Şeful statului major, Bogoliubov, cunoştea perfect activitatea de stat major şi lucra ireproşabil, deşi uneori se purta distant şi cam aspru cu subordonații. Generalii N. E. Subbotin şi A. G. Russkih, membri ai consiliului militar, îndrumau cu competență aparatul politic al frontului. Şeful direcției politice, generalul A. D. Okorokov, era un activist de înaltă

ținută. Foarte bine pregătit, bun organizator, el se bucura de un binemeritat prestigiu printre soldați şi ofițeri. Generalul Sokolski, comandantul artileriei, acumulase o vastă experiență şi-şi cunoştea perfect meseria. Chiar din primele zile ale colaborării noastre şi în special în timpul pregătirii operației mi-am dat seama că este un comandant care-şi pregăteşte minuțios acțiunile, energic şi întreprinzător. Generalul B. V. Blagoslavov, şeful trupelor de geniu, se bucura şi el de stima generală. Şeful transmisiunilor frontului, generalul N. A. Borzov, era de asemenea la înălțimea sarcinilor sale. Cu un asemenea colectiv îmi era uşor să lucrez şi eram încredințat că fiecare tovarăş se va achita cu succes de misiunile ce-i revin. Această încredere s-a dovedit pe deplin justificată.

În fiecare seară ne adunam la cartierul nostru central, făceam schimb de opinii cu privire la munca efectuată, căutam soluții pentru problemele urgente şi pentru înlăturarea grabnică a deficiențelor semnalate, modificam ceea ce nu corespundea condițiilor sau situației generale. În timpul acestor întîlniri şi discuții ne-am cunoscut mai bine.

Deşi se apropia momentul fixat pentru declanşarea operației, mai aveam încă foarte multe de făcut. Aşteptam să ne vină completările. Ele zăboveau undeva pe drum din cauza suprasolicitării transportului feroviar. Pe neaşteptate am primit de la Cartierul general o dispoziție care ne cerea să începem ofensiva cu şase zile înainte de termenul stabilit. Această devansare îşi avea explicația în faptul că se dăduse curs cererii aliaților noştri pentru care se crease o situație critică în Ardeni.

Îndeplinindu-şi datoria de aliat, guvernul sovietic a ordonat armatei sale să treacă la ofensivă pentru a veni în ajutorul trupelor americane şi engleze. Am fi avut mare nevoie de aceste şase zile pentru a finaliza pregătirile. Dar n-aveam încotro. Ofensiva trebuia începută. Situația se complica prin faptul că vremea era din cale-afară de proastă. Totul în jur era învăluit într-o ceață deasă, astfel încît nu puteam conta

pe aviația noastră, ale cărei lovituri puternice ne-ar fi fost de mare folos în înfrîngerea împotrivirii inamicului. Ne-am văzut nevoiți să introducem urgent schimbări cardinale în planul de ofensivă. Acum ne puneam toate speranțele în artilerie. Ne obişnuisem ca artileriştii să ne dea un ajutor decisiv în momentele grele.

Cartierul general fixase definitiv momentul declanşării ofensivei: pentru fronturile 2 şi 1 bieloruse dimineața zilei de 14 ianuarie, iar pentru Frontul 1 ucrainean cu două zile mai devreme: 12 ianuarie.

Prin eforturile întregului corp de comandă s-a executat un mare volum de muncă pentru a pregăti cît mai bine trupele în vederea operației, în pofida faptului că ni se redusese timpul disponibil. Dar completările aşteptate nu puteau sosi oportun.

Ofensiva trebuia să înceapă printr-o pregătire de artilerie de o oră şi jumătate; în sectorul loviturii principale erau masate 200-400 piese pe un kilometru de front. Atacul infanteriei urma să fie sprijinit prin val de foc. Odată cu infanteria aveau să înainteze tancurile de sprijin nemijlocit.

În trecut se întîmplase nu odată ca înainte de pregătirea noastră de artilerie inamicul să-şi retragă trupele în adîncime, astfel că noi ne iroseam muniţiile trăgînd în deşert. De data aceasta o asemenea probabilitate era exclusă. Duşmanul deținea poziții puternice, cu numeroase puncte de sprijin şi fortificații permanente, forturi, ce-i drept de tip vechi, dar bine amenajate pentru apărare. O retragere anticipată de pe aceste poziții n-ar fi făcut decît să ne uşureze misiunea. Eram siguri că el nu se va hotărî să le părăsească. Aşadar, trebuia să-i scoatem cu de-a sila pe hitlerişti din vizuinele lor de beton. Forțe aveam destule. În această fază dispuneam de cantități suficiente de muniții: eroicul popor sovietic îşi îndestula armata cu toate cele necesare pentru grăbirea victoriei. Serviciile noastre au efectuat un volum imens de muncă, transportînd la pozițiile artileriei mai mult de două unități de foc de front.

La 14 ianuarie, cu cîteva ore înainte de începerea pregătirii de artilerie, eu, membrii consiliului militar, comandanții artileriei, trupelor blindate, armatei aeriene, şeful trupelor de geniu am venit la punctul de observare. Deşi se luminase de ziuă, nu se vedea nimic. Tot terenul era acoperit de un văl dens de ceață şi lapoviță. O vreme îngrozitoare, şi meteorologii nici măcar nu ne promiteau vreo îmbunătățire. Se apropia momentul cînd avioanele de bombardament trebuiau să se ridice în aer pentru a lovi limita dinainte a apărării inamicului. După ce m-am consultat cu Verşinin, am revocat orice acțiuni ale aviației. Vremea era împotriva noastră! Bine că nu ne pusesem prea mari speranțe în ea, deşi tot mai păstrasem pînă în ultima clipă nădejdea de a ne folosi aviația.

Toți cei interesați au fost imediat informați despre schimbarea intervenită şi s-au pregătit să acționeze conform variantei care nu prevedea sprijinul aviației.

Ceața şi ninsoarea se mențineau, ceea ce nu putea însă să influențeze hotărîrea noastră de a începe ofensiva. Nu puteam aştepta pînă se va însenina.

La momentul convenit am ordonat să se dea semnalul. Cîteva mii de piese de artilerie şi aruncătoare, sute de aruncătoare cu reacție au deschis focul.

Fiecare armată a planificat pregătirea de artilerie în funcție de condițiile specifice existente pe direcțiile de acțiune respective. Obiectivul principal consta în neutralizarea inamicului, dezorganizarea apărării lui, demoralizarea personalului. Lovitura infanteriei şi tancurilor, sprijintă prin valul de foc, trebuia să ducă la străpungerea apărării pe întreaga adîncime tactică, ruperea definitivă urmînd să fie realizată prin introducerea eşaloanelor doi ale armatelor şi a marilor unități mobile.

Vălul de ceață a devenit şi mai dens, ninsoarea s-a întețit. Din față se auzea un bubuit neîntrerupt. De la punctul unde ne aflam aveam legături cu toate armatele din eşalonul întîi şi doi, precum şi cu marile unități subordonate frontului. Ne puteam informa în orice moment asupra evoluției acțiunilor.

Cum ştiam însă din experienţă cît este de important ca în primele ore ale luptei comandanţii să nu fie deranjaţi, am interzis ca ei să fie chemaţi la telefon sau la telegraf. Dealtfel eram convins că dacă un comandant de armată va avea nevoie de ajutor sau va repurta un succes important, îmi va da singur de veste.

Practic eram însă permanent informaţi. Primeam comunicări din diverse surse. Informaţiile cele mai edificatoare ne veneau de la artilerişti, care executau trageri la cererea unităţilor de infanterie. Se contura o imagine destul de clară a bătăliei. Trupele noastre, în pofida rezistenţei disperate a inamicului, pătrunseseră pretutindeni în apărarea lui. Partea cea mai grea era scoaterea hitleriştilor din raioanele fortificate şi din nodurile de rezistenţă. Toţi comandanţii de armată au adoptat hotărîrea rezonabilă de a ocoli asemenea sectoare, lăsînd în fiecare loc forţe suficiente pentru blocarea lor.

În curînd au început să sosească rapoarte de la armatele care acţionau în primul eşalon. Ele marcau succese în întregul sector al loviturii principale. Chiar în primele 15 minute după începerea pregătirii de artilerie, infanteria a ocupat aproape fără luptă prima tranşee a inamicului. Pentru tranşeea a doua a trebuit să luptăm, dar ostaşii noştri au reuşit în cele din urmă s-o cucerească. Pe măsură ce pătrundeam în adîncimea apărării, împotrivirea inamicului sporea.

Ceaţa deasă ne împiedica să folosim întreaga putere de foc a artileriei. De fapt, infanteria coopera numai cu tancurile şi cu tunurile de însoţire nemijlocită. După-amiază inamicul a trecut la contraatacuri, angajînd în luptă şi tancurile, totuşi trupele noastre au continuat să înainteze pretutindeni. Pe direcţia loviturii principale s-au angajat lupte deosebit de înverşunate. Armatele din primul eşalon – 48, 2 de izbire, 65 şi 70 – nu şi-au putut îndeplini integral misiunea prevăzută pentru ziua respectivă. Ele au pătruns în apărarea inamicului pe o adîncime de numai 5-8 kilometri. Un succes ceva mai

mare a fost repurtat de trupele lui Batov. Corpurile lui Alekseev şi Erastov au desăvîrşit ruperea primei fîşii de apărare, au cucerit punctul de sprijin Nasielsk şi au întors puternicul raion fortificat Pultusk. Ofensiva a continuat şi în cursul nopții. Posibilitățile de dezvoltare a succesului erau desigur simțitor reduse de faptul că nu ne puteam folosi aviația, de dificultățile în conducerea acțiunilor artileriei şi de limitarea întrebuințării tancurilor din pricina ceței dense. De fapt, după ce s-a terminat pregătirea de artilerie, povara principală a luptei a revenit infanteriei care, cooperînd cu tancurile de sprijin nemijlocit şi cu tunurile de însoțire, continua să străpungă apărarea. Un sprijin eficient au acordat infanteriei autotunurile SU-76.

La aripa dreaptă a frontului, în sectorul Armatei 50, după cum ne-a raportat comandantul ei I. V. Boldin, inamicul menținea ferm, fără a-şi modifica dispozitivul, aliniamentul de pe malul canalului Augustow, zădărnicind toate încercările noastre de a-l face să se retragă într-un sector sau altul.

În sectorul Armatei 3, după pregătirea de artilerie, trupele noastre reuşiseră să ocupe cu pierderi neînsemnate două tranşee şi înfrîngînd o rezistență tot mai înverşunată înaintaseră spre sfîrşitul zilei cu 3 pînă la 7 kilometri.

Ținînd cont de toate deficiențele care se manifestaseră în prima zi, comandanții de armată şi noi am adus corective planului operației. Trebuie să subliniez că forțele noastre principale, destinate dezvoltării succesului, nu fuseseră deocamdată introduse în acțiune. Încă nu sosise momentul. Ne aştepta o misiune grea, în special forțarea cursului inferior al Vistulei, unde se aflau puternice puncte de sprijin: Torun, Bydgoszcz, Grudziadz, Marienburg şi Elbing (Elblag).

În dimineața zilei următoare inamicul a contraatacat puternic. Boldin continua să raporteze că inamicul menține ferm aliniamentul Augustow. Dealtfel nu pretindeam Armatei 50 să rupă apărarea inamicului: ea trebuia să imobilizeze forțele din fața ei, acționînd pe un front larg. În dreptul Armatei 3, hitleriştii au concentrat în cursul nopții forțe

puternice şi au trecut la ofensivă, introducînd în luptă Divizia de tancuri „Grossdeutschland“ şi noi unităţi de infanterie, sprijinite de un puternic foc de artilerie. Lui Gorbatov i-a revenit greaua misiune de a respinge loviturile cu forţele de care dispunea. Această direcţie avea o importanţă deosebită şi pentru noi şi pentru inamic. Dacă ar fi reuşit să-şi croiască drum pe aici, el ar fi ieşit în flancul şi spatele grupării de izbire a frontului. Iată de ce hitleriştii au atacat cu atîta forţă în sectorul Armatei 3. Ostaşii, comandanţii ei merită tot elogiul: ei au luptat vitejeşte şi au zădărnicit toate încercările inamicului de a rupe dispozitivele lor de luptă. Alexandr Vasilievici Gorbatov şi-a demonstrat încă o dată măiestria în conducerea trupelor, iar subordonaţii săi au dat dovadă de fermitate şi de remarcabile calităţi de combatanţi.

Pe direcţiile de acţiune ale armatelor 48, 2 de izbire, 65 şi 70 inamicul a introdus în luptă toate forţele de care dispunea, încercînd să lichideze breşele care se formaseră în apărare. Hitleriştii executau un contraatac după altul, cu tot mai multă înverşunare, dar au fost nevoiţi să abandoneze rînd pe rînd punctele lor de sprijin şi zonele de apărare.

Vremea rămînea în continuare mizerabilă, aşa încît nu puteam folosi aviaţia noastră în sprijinul infanteriei şi tancurilor. Nu puteam acţiona nici măcar cu avioane izolate.

Ne-a bucurat ştirea pe care am primit-o de la vecinul nostru din stînga. Malinin, şeful statului major al Frontului 1 bielorus, a încheiat comunicarea cu cuvintele:

— Voi de ce bateţi pasul pe loc, nu vedeţi că tancurile noastre se apropie de Berlin?

Era, bineînţeles, o glumă, totuşi, în două zile armatele lor de tancuri parcurseseră o distanţă apreciabilă.

În timp ce eram perfect informaţi despre acţiunile vecinului din stînga, de la cel din dreapta nu primeam nici o veste. O singură dată Boldin ne-a comunicat că vecina lui, armata de la flancul stîng al Frontului 3 bielorus, se află în apărare pe vechile aliniamente – la Augustow şi la nord de acest oraş.

Pentru a grăbi ruperea apărării duşmane, am fost nevoiți, deşi n-am fi vrut s-o facem, să introducem în luptă corpurile de tancuri în sectoarele armatelor 48, 2 de izbire şi 65. Aceasta a schimbat imediat situația. Inamicul, care îşi epuizase forțele în contraatacuri, nu a rezistat loviturii noastre. Frontul apărării lui a fost rupt pe direcția principală şi trupele noastre s-au avîntat spre Bydgoszcz, Grudziadz şi Marienburg.

A început ziua a treia a operației. Armata 3 continua să respingă atacurile hitleriştilor care încercau să-şi atingă cu orice preț obiectivul pe această direcție. În a doua jumătate a zilei de 16 ianuarie vremea s-a îmbunătățit, ceea ce a permis aviației noastre să se ridice în aer şi să dea un ajutor substanțial trupelor terestre în vederea respingerii atacurilor inamice. Introducerea Armatei 49 între armatele 50 şi 3 a îmbunătățit situația generală în acest sector al frontului şi a creat condiții pentru continuarea ofensivei trupelor de sub comanda lui Gorbatov, care pînă seara au înaintat cu 5 kilometri, îndeplinindu-şi misiunea în mod strălucit.

În primele trei zile de lupte încordate trupele Frontului 2 bielorus au rupt apărarea inamicului pe întreaga ei întindere, de la Lomza pînă la gurile rîului Narew, cu excepția sectorului Armatei 50, unde inamicul continua să reziste. Conform planului, în dimineața de 17 ianuarie în ruptură a fost introdusă Armata 5 de tancuri de gardă, în fîşia Armatei 48. Sprijinite de mari unități de bombardament şi vînătoare special repartizate, tancurile s-au năpustit spre Marienburg, dînd peste cap şi nimicind unitățile inamicului care încercau să opună rezistență. Totodată, pe direcția Allenstein (Olsztyn), în ruptură a fost introdus Corpul 3 cavalerie de gardă comandat de N. S. Oslikovski, un general energic, combativ.

Armata de tancuri preceda armatele 48 şi 2 de izbire, care intenționau să forțeze din mişcare Vistula pentru a-l împiedica pe inamic să se consolideze pe malul stîng al acestui fluviu.

Evenimentele se desfăşurau în conformitate cu directiva Cartierului general.

Pe două fronturi

La 20 ianuarie 1945, în timp ce trupele noastre se apropiau de Vistula şi se pregăteau s-o forțeze din mişcare, Cartierul general ne-a ordonat să întoarcem spre nord şi nord-est armatele 3, 48, 2 de izbire şi 5 de tancuri de gardă pentru a angaja acțiuni împotriva grupării inamice din Prusia Orientală.

Acest ordin era pentru noi o surpriză totală. El impunea o schimbare radicală a planurilor noastre, care se bazau pe directiva Cartierului general din 28 noiembrie 1944. În directivă misiunea Frontului 2 bielorus era formulată în felul următor:

„Trecînd la ofensivă, trupele frontului vor nimici gruparea inamică de la Mlawa şi în cel mult 10-11 zile vor ocupa aliniamentul Myszyniec, Willenberg (Wielbark), Neidenburg (Nidzica), Soldau (Dzialdowo), Biezun, Bielsk, Plock; ulterior vor continua ofensiva pe direcția generală Nowe Miasto, Marienburg.

Lovitura principală va fi executată din capul de pod de la Rozan cu patru armate de arme întrunite, o armată de tancuri, un corp de tancuri şi un corp mecanizat pe direcția generală Przasnysz, Mlawa, Heilsberg. Asigurarea dinspre nord a grupării principale va fi realizată prin ofensiva unei armate de arme întrunite pe direcția Myszyniec.

A doua lovitură va fi executată cu două armate de arme întrunite şi un corp de tancuri din capul de pod de la Serock, pe direcția generală Nasielsk, Bielsk. Pentru a înlesni

Frontului 1 bielorus înfrîngerea grupării duşmane de la Varşovia, Frontul 2 bielorus va executa o lovitură de întoarcere a oraşului Modlin dinspre vest".

Întreaga directivă, precum şi indicațiile personale ale comandantului suprem aveau în vedere o strînsă cooperare între Frontul 2 bielorus şi Frontul 1 bielorus.

Acest document este o mărturie incontestabilă că Frontului 2 bielorus i se rezerva un rol important în operația cunoscută astăzi în istorie sub denumirea Vistula-Oder. Or, nu se ştie de ce, în aproape toate lucrările consacrate Marelui război pentru apărarea patriei se trece sub tăcere participarea frontului nostru la operația Vistula-Oder, lucrurile prezentîndu-se în aşa fel, ca şi cum chiar de la începutul ofensivei, din data de 14 ianuarie 1945, acțiunile frontului fuseseră orientate spre zdrobirea grupării germane din Prusia Orientală.

Faptul că la 20 ianuarie forțele noastre principale au fost întoarse spre nord demonstrează supleţea şi operativitatea cu care acționa Cartierul general. În momentul cînd s-a convins că trupele Frontului 3 bielorus rămîn în urmă, a introdus imediat corective în planul aprobat anterior.

Ce e drept, o asemenea întorsătură a evenimentelor putea şi trebuia să fie prevăzută mai înainte.

Începînd cu bătălia de la Stalingrad, Cartierul nostru general şi Marele stat major au planificat şi au executat cu o înaltă măiestrie operații strategice de mare anvergură cu participarea cîtorva fronturi. Nu pot însă să dau aceeaşi apreciere operației din Prusia Orientală. După părerea mea, în organizarea ei au existat destul de multe deficiențe.

Consider că a fost greşit aleasă direcția loviturii principale a grupării lui Cerneahovski. Marele stat major nu putea să nu ştie că cele mai puternice fortificații din Prusia se află în estul şi sud-estul acestei provincii. În zona respectivă era greu să se realizeze o rupere a apărării inamice. Însăşi configurația frontului sugera ca lovitura principală să fie dată de la sud spre nord. Era mai bine ca ofensiva să fi fost axată de pe

aliniamentul Lomza pe direcția golfului Frische Haff. Un argument în favoarea acestei variante este faptul că ea concorda mai bine cu acțiunile frontului nostru, ceea ce putea să uşureze considerabil ruperea apărării inamice (mai ales dacă ar fi fost trecute imediat în subordinea lui Cerneahovski armatele 50 şi 3, desfăşurate aici, împreună cu sectoarele lor). Lucrul acesta nu s-a făcut. Mai mult decît atît, în directiva Cartierului general nu se spunea nimic despre cooperarea Frontului 2 bielorus cu Frontul 3 bielorus la zdrobirea grupării germane din Prusia Orientală. Or, acum ni se fixa drept misiune principală tocmai încercuirea grupării inamice din Prusia Orientală printr-o lovitură executată cu grosul forțelor frontului spre nord şi nord-est şi ieşirea la golful Frische Haff.

Pe de altă parte, nu eram scutiți de misiunea inițială – cooperarea la flancul stîng cu Frontul 1 bielorus – fiind obligați să continuăm ofensiva spre vest, deşi pe această direcție ne rămîneau numai două armate. Fireşte, aici ritmul înaintării noastre a scăzut, am început să rămînem tot mai mult în urma trupelor lui Jukov, care s-a văzut nevoit să repartizeze o parte din forțele proprii pentru acoperirea dinspre nord a flancului său rămas descoperit. Comandantul Frontului 1 bielorus îmi reproşa că nu-l ajut suficient. Nu mă îndoiesc însă că în sinea lui înțelegea că o asemenea pretenție era lipsită de temei şi o exprima numai pentru a mă stimula.

Întorcîndu-ne dispozitivul spre nord şi nord-est, am început să înaintăm destul de repede spre mare. Pentru a frîna acțiunile trupelor Frontului 2 bielorus, inamicul a adus pe această direcție forțe din sectorul sudic al apărării sale, care trecea pe aliniamentul canalului Augustow, lăsînd în zona respectivă doar o acoperire slabă. Comandantul Armatei 50 n-a observat la timp această manevră, continuînd să raporteze statului major al frontului că inamicul menține cu fermitate pozițiile. Abia după două zile cercetarea prin luptă a arătat că în fața armatei nu mai era nimic. Ultimele grupuri

de hitleriști se retrăgeau în grabă spre nord. O asemenea neglijență nu i se putea ierta comandantului armatei. În funcția de comandant al Armatei 50 a fost numit șeful statului major, generalul F. P. Ozerov. Menționez acest caz, deoarece într-o serie de lucrări el este prezentat greșit.

Această dezinformare ne-a costat scump. Am fost nevoiți să angajăm prematur Armata 49, care altminteri ar fi putut fi folosită mai rațional.

Pe de altă parte, Armata 50 era acum obligată să înainteze în marș forțat pentru a ajunge din urmă inamicul care reușise să se desprindă.

La 20 ianuarie, trupele Armatei 3, urmărindu-l pe inamic, au depășit frontiera poloneză, intrînd pe teritoriul Prusiei Orientale. Ele au străpuns un aliniament puternic fortificat, construit cu mult timp înainte de război. Am văzut în acest sector tranșee betonate cu profil normal, cazemate, baraje de sîrmă, cupole blindate, caponiere de artilerie, adăposturi. Înaintarea trupelor noastre a fost însă atît de impetuoasă încît inamicul n-a mai avut timp să se instaleze pe acest aliniament, care a fost depășit de ostașii Armatei 3 aproape din mișcare. Înaintau cu succes și unitățile Armatei 48, ocolind sectoarele în care inamicul reușise să-și organizeze apărarea.

Corpul de cavalerie comandat de generalul Oslikovski a pătruns în forță în orașul Allenstein, unde tocmai sosiseră cîteva trenuri germane cu tancuri și artilerie. Printr-un atac energic (bineînțeles nu în formație călare), năucindu-l pe inamic cu focul artileriei și mitralierelor, cavaleriștii au pus stăpînire pe trenuri. S-a constatat că erau unități germane aduse din est pentru a astupa breșa realizată de trupele noastre.

În zona orașului s-au încins lupte îndîrjite cu unitățile dușmane venite aici din est și nord-est. Situația cavaleriștilor și a tanchiștilor care-i însoțeau s-ar fi înrăutățit serios dacă nu le-ar fi venit la timp în ajutor trupele Armatei 48. Cavaleriștii și infanteriștii l-au zdrobit pe inamic, luînd

importante capturi şi cîteva mii de prizonieri. Pe aliniamentul Allenstein trupele frontului au depăşit fîşia a doua a raionului fortificat. Drumul spre interiorul Prusiei Orientale era deschis.

Armata 5 de tancuri de gardă, introdusă în ruptură, s-a năpustit spre mare, măturînd din calea ei un număr de unităţi disparate care, luate prin surprindere, nu apucaseră să se consolideze la teren. Tanchiştii ocoleau punctele de sprijin organizate pentru apărare. Ele erau nimicite de unităţile armatelor 48 şi 2 de izbire care veneau în urma armatei de tancuri. La 25 ianuarie unităţile înaintate ale armatei de tancuri au ajuns la golful Frische Haff, iar a doua zi şi forţele ei principale au atins golful în sectorul Tolkemit (Tolkmicko), blocînd oraşul Elbing şi tăind inamicului căile de retragere din Prusia Orientală spre vest.

Armata 2 de izbire a străpuns prin luptă puternicul aliniament defensiv de pe căile de acces spre Marienburg, pe vremuri fortăreaţă a cruciaţilor, şi la 25 ianuarie a ajuns la fluviul Vistula şi rîul Nogat. Unităţile ei au forţat în cîteva locuri aceste cursuri de apă şi au cucerit mici capete de pod. Dar ele n-au reuşit să ocupe Elbingul din mişcare. O subunitate de tancuri care a pătruns în oraş a fost încercuită, nemaiputînd fi salvată. Tanchiştii au rezistat pînă la ultimul proiectil, pînă la ultimul cartuş, dar au căzut cu toţii eroic.

I. I. Fediuninski s-a văzut pus în situaţia de a organiza asaltul oraşului după toate regulile artei militare. Luptele au durat cîteva zile. În cele din urmă Armata 2 de izbire a ocupat oraşul.

Trupele Armatei 65, dezvoltînd succesul, au zădărnicit încercările inamicului de a se consolida pe aliniamente avantajoase (numeroasele cursuri de apă), au atins malul Vistulei şi au început forţarea fluviului. În unele sectoare inamicul n-a mai avut timp să-şi organizeze apărarea pe malul de vest, opunîndu-ne forţe neînsemnate. La această situaţie a contribuit faptul că trupele noastre i-au urmărit pe hitlerişti zi şi noapte, fără întrerupere. De mare folos în

această privință ne-au fost detaşamentele special pregătite pentru acțiuni de noapte.

După cum am presupus, la Graudenz (fortăreață cu garnizoană permanentă) duşmanul a respins primele atacuri ale unităților Armatei 65. Pe malul răsăritean al Vistulei el deținea un vast cap de pod. La nord de oraş trupele noastre nu reuşiseră să treacă fluviul. Se făceau pregătiri pentru a-l forța prin luptă.

Pe cursul inferior, Vistula are o lărgime care ajunge la 400 metri şi o adîncime de cel puțin 6 metri. Începuse dezghețul. Infanteria mai putea trece pe gheață, dar pentru artilerie şi celelalte categorii de tehnică se impunea construirea unor poduri. Lucrul acesta nu era însă posibil cît timp nu aveam capete de pod pe malul vestic. Trupele lui Batov au început deci lupta pentru cucerirea unor capete de pod.

Armata 70, care înainta la stînga armatei lui Batov, a dat peste cap mai multe unități inamice, a manevrat oraşul Torun, important punct de sprijin german pe malul nordic al Vistulei, şi a început şi ea să forțeze fluviul.

Se vedea că inamicul intenționează să ne oprească cu orice preț pe Vistula. Cercetarea aeriană reperase deplasări de trupe germane dinspre vest şi nord-vest spre acest aliniament. Presupunerea noastră era confirmată şi de rezistența tot mai îndîrjită a hitleriştilor.

În situația care se crease îmi stîrnea o oarecare nelinişte gruparea inamică blocată la Torun. Din raportul comandantului Armatei 70, V. S. Popov, rezulta că ea număra circa 5 000 de soldați. Această garnizoană refuza să capituleze. Aflînd că oraşul este blocat de o singură divizie (iar efectivele diviziilor noastre se reduseseră simțitor), i-am recomandat comandantului armatei să fie cu ochii în patru. Oraşul Torun se afla acum înapoia trupelor noastre. Trebuia să nimicim acest cuib de viespi. I-am ordonat lui Popov să lichideze cît mai grabnic garnizoana fascistă, dacă ea refuză să capituleze.

După cină ne-am adunat la cartierul nostru central. Se aflau aici Subbotin, Russkih, Sokolski, Kotov-Legonkov, Borzov. Ceva mai tîrziu a venit şi şeful serviciilor, Lagunov. A adus şi el vorba despre Torun. Diversele servicii ale frontului erau deosebit de neliniştite de vecinătatea acestei garnizoane împresurate.

— Au ajuns la noi cîțiva locuitori din Torun. Ei spun că în oraş se află mii de soldați, tancuri, autoblindate, piese de artilerie.

— Unde au fost reținuți aceşti locuitori?

— Nu i-a reținut nimeni! Au venit singuri în satul în care se află spitalul nostru. Ne-au spus că n-au întîlnit în cale unități sovietice. Am primit un telefon de la şeful spitalului, care este foarte alarmat.

Această informație ne-a descurajat pe toți. Am început imediat să examinăm căile de lichidare a acestei afurisite garnizoane, intenționînd, în măsura posibilului, să nu distrugem oraşul.

În acest moment am fost chemat urgent la telefon de comandantul de armată, Popov, care mi-a comunicat că inamicul a rupt încercuirea şi se deplasează în direcția Grudziadz, spre trecerile peste fluviu menținute de hitlerişti. Efectivele germane erau foarte mari, iar Popov n-avea trupe în sectorul respectiv şi îmi cerea voie să-şi mute punctul de comandă, deoarece inamicul se apropia de el. Unde să se mute? Popov mi-a indicat o localitate aflată departe de trupele sale. Aşadar situația era într-adevăr serioasă. I-am permis să se mute la cea mai apropiată divizie şi i-am ordonat să ia toate măsurile pentru lichidarea inamicului.

— Am să-i cer lui Batov să treacă imediat pe malul de est al Vistulei două divizii. De asemenea, şeful trupelor de geniu ale frontului, Blagoslavov, va pune în mişcare unitățile de pionieri şi pontonieri.

În timp ce vorbeam cu Popov, Batov a fost chemat la telefonul secret. I-am dat dispozițiile cuvenite, iar el mi-a

răspuns că la cele două divizii va alătura un regiment de pe malul de est al rîului şi două divizioane de „katiuşe“.

Lagunov şi-a prevenit serviciile să se pregătească de luptă şi să organizeze cercetarea în direcția din care venea inamicul ieşit din încercuire.

Acum trebuia urmărită executarea dispozițiilor. De aceasta s-a ocupat statul nostru major. Era de presupus că gruparea inamică care ieşise din Torun menținea legătura cu comandamentul fascist german, deoarece odată cu acțiunile ei s-au pus în mişcare şi trupele din sectorul Grudziadz. Ele au atacat unitățile noastre de pe malul Vistulei.

L-am oprit pe inamic la 10 kilometri de fluviu. Luptele au durat cîteva zile. S-a constatat că gruparea care ieşise din încercuire număra peste 30 000 de soldați şi ofițeri bine înarmați, dispunînd de autoblindate, transportoare, cîteva tancuri şi artilerie.

Acest episod ne-a fost de învățătură tuturor. Cît despre Vasili Stepanovici Popov, el s-a frămîntat încă multă vreme pentru faptul că îşi subapreciase atît de grav adversarul.

Încercările inamicului de a arunca în Vistula unitățile noastre de pe malul vestic au eşuat. Mențineam ferm capetele de pod, lărgindu-le pe măsură ce alte unități treceau fluviul.

La respingerea hitleriştilor care au atacat unitățile Armatei 65 pe malul vestic al Vistulei a luat parte un corp al Armatei 49. El a fost de mare ajutor trupelor lui Batov.

Prin ieşirea trupelor de la aripa dreaptă a Frontului 2 bielorus la Elbing (Armata 2 de izbire), la golful Frische Haff şi la Tolkemit (Armata 5 de tancuri de gardă) întreaga grupare inamică din Prusia Orientală a fost izolată de restul Germaniei. La sfîrşitul lunii ianuarie ea a încercat să restabilească legătura pe uscat cu teritoriile centrale ale Germaniei. În noaptea de 27 ianuarie, concentrînd nu mai puțin de şapte divizii de infanterie şi una de tancuri, inamicul a atacat din zona Heilsberg în direcția Elbing, unde pe atunci se mai duceau lupte. Cu prețul unor mari pierderi el a reuşit

să împingă unitățile Armatei 48 cu vreo 20 kilometri spre vest.

Noaptea aceea mi-a rămas întipărită în memorie. De cu seară se stîrnise o viforniță puternică. Rafalele de vînt căpătau uneori puterea unui uragan. Ne aflam cu toții la cartierul central, cînd un transmisionist a intrat grăbit în încăpere şi ne-a înmînat o telegramă alarmantă din partea lui N. I. Gusev, comandantul Armatei 48: inamicul ataca cu forțe mari. Gusev se temea că armata lui nu va fi în stare să țină piept acestui torent pornit să-şi croiască drum spre vest. Cunoscîndu-l bine pe Gusev, general cu experiență şi cu multă stăpînire de sine, ne-am dat seama că neliniştea lui este întemeiată, că există un pericol serios. Am trecut imediat la acțiune. Am dirijat în sectorul respectiv cea mai mare parte a forțelor Armatei 5 de tancuri de gardă, Corpul 8 de tancuri şi Corpul 3 cavalerie de gardă. În plus, am dat indicații comandantului Armatei 2 de izbire să întoarcă spre est o parte a forțelor sale aflate în sectorul Elbing şi mai la sud, cu misiunea de a nu permite inamicului să răzbească la Vistula, dacă pe alocuri el va reuşi să străpungă dispozitivele noastre.

Comandantul Armatei 5 de tancuri, Volski, m-a chemat la telefon şi mi-a raportat că inamicul se apropie de punctul său de comandă. El mi-a cerut permisiunea să se mute cu statul său major în dispozitivul Armatei 2 de izbire. I-am recomandat să nu se rupă de unitățile sale, ci să le pregătească pentru a-l ataca pe inamic şi să mențină continuu legătura cu Fediuninski. Volski a înțeles dispoziția mea şi a trecut la executarea ei. După un timp, pe lîngă punctul nostru de comandă au început să treacă în galop unități ale corpului de cavalerie, grăbite să ajungă în zona străpungerii. Cavaleriştii Corpului 3 de gardă, care se aflau la nord de Allenstein, fuseseră alertați şi imediat s-au deplasat spre noi. Pentru cîteva clipe a intrat în clădirea punctului de comandă Oslikovski, care a raportat că efectivul corpului este gata de luptă şi că ostaşii abia aşteaptă să dea piept cu inamicul. Regimentul din avangardă ajunsese în zona de

acțiune şi stabilise legătura cu Armata 48. I-am urat lui Oslikovski succes, după care bravul cavalerist a plecat în grabă la trupele sale.

Şi Corpul 8 de tancuri ne-a raportat că înaintează.

Pentru orice eventualitate am pregătit pentru luptă şi personalul punctului de comandă. Ostaşii şi comandanții subunităților care îndeplineau diverse misiuni pe lîngă punctul de comandă s-au instalat în apărare circulară. În jurul nostru se aflau clădiri de piatră solide. Zidurile lor ne-ar fi permis să intrăm în luptă cu inamicul.

Vremea nu se ameliora, zăpada se aşternea tot mai abundent, ridicînd în jurul nostru nămeți. În această situație, cînd drumurile erau troienite, cavalerişţii se puteau deplasă mai uşor decît infanteria şi au şi luat-o cu mult înaintea acesteia.

Dar viscolul punea „bețe în roate“ nu numai nouă. Înzăpezirile frînau şi acțiunile inamicului. Prin oraşe şi sate nu-şi putea croi drum: ele erau ferm ținute de unitățile Armatei 48. Dacă încerca să le ocolească, tehnica i se împotmolea în zăpadă. Un comandant de divizie din Armata 48 a manifestat o inițiativă valoroasă. Marea lui unitate, aflată în eşalonul doi, era dispusă într-o localitate în care se întretăiau cîteva şosele. Fiind informat despre apropierea inamicului, comandantul diviziei a organizat imediat apărarea circulară şi a interceptat toate drumurile. Inamicul a asaltat cu disperare orăşelul, dar nu l-a putut ocupa. În zorii zilei următoare hitleriştii au pornit să-l ocolească, abandonînd tehnica înzăpezită. Între timp, au venit unitățile sovietice. Atacat din trei părți, inamicul a fost înfrînt şi a făcut cale întoarsă. Trupele noastre au capturat o cantitate enormă de tehnică şi peste 20 000 de prizonieri. În această luptă s-au distins toate genurile de arme. S-au evidențiat însă în mod special cavalerişţii din Corpul 3 cavalerie de gardă de sub comanda lui N. S. Oslikovski, care au sosit la timp pentru a da ajutor unităților Armatei 48, aflate într-o situație grea.

Încă cu mult înainte de a fi păşit pe teritoriul Germaniei fasciste, am discutat în cadrul consiliului militar despre conduita ostaşilor sovietici pe pămîntul german. Se ştie cîte suferinţe au pricinuit ocupanţii hitlerişti poporului sovietic, cîte nelegiuiri au săvîrşit. Era explicabil deci că soldaţii noştri erau cuprinşi de ură înverşunată şi legitimă faţă de aceşti sceleraţi. Nu puteam însă îngădui ca ura faţă de duşman să ducă la o răzbunare oarbă împotriva întregului popor german. Eram în război cu armata hitleristă, nu cu populaţia paşnică a Germaniei. De aceea, cînd trupele noastre au depăşit graniţa Germaniei, consiliul militar al frontului a dat un ordin în care îi felicita pe soldaţi şi ofiţeri cu prilejul acestui eveniment remarcabil şi amintea că noi intrăm şi în Germania ca ostaşi-eliberatori. Armata Roşie venise în această ţară pentru a ajuta poporul german să scape de clica fascistă.

Consiliul militar cerea soldaţilor şi ofiţerilor să dea dovadă de o disciplină exemplară, să menţină la înălţime onoarea ostaşilor sovietici.

Comandanţii şi lucrătorii politici, întregul activ de partid şi comsomolist au depus o muncă neobosită, explicînd soldaţilor esenţa misiunii eliberatoare a armatei sovietice. Trebuie să spun că ostaşii noştri au dat dovadă de un autentic spirit umanitar şi multă generozitate pe pămîntul german.

Ofensiva trupelor sovietice declanşată în ianuarie 1945 se desfăşura cu succes şi progresa impetuos. Ea îşi încetinea temporar ritmul în unele sectoare, dar era reluată cu elan în altele. Imensul front – de la Marea Baltică pînă la Carpaţi – se afla în mişcare.

Armata sovietică a dat inamicului o lovitură de o forţă gigantică, străpungînd pe o întindere de 1 200 kilometri aliniamente puternice create de-a lungul mai multor ani.

Pentru toţi era clar că Germania fascistă pierduse războiul. Faptul acesta îl înţelegeau, fireşte, şi căpeteniile hitleriste. Ele nutreau însă speranţa să-şi uşureze soarta recurgînd la combinaţii cu caracter politic şi de aceea se străduiau să amîne cu orice preţ deznodămîntul. Dacă la început

comandamentul fascist se temea ca nu cumva războiul să capete un caracter de durată, acum imprimarea unui asemenea caracter devenise obiectivul lui principal. Printr-o directivă specială, Hitler cerea trupelor sale să se cramponeze de fiecare aliniament, de fiecare oraş, menținîndu-le pînă la ultimul cartuş, să rămînă în încercuire, dar să nu se retragă, imobilizînd cît mai mari efective ale trupelor sovietice. Cei care încălcau această directivă, erau pasibili de pedeapsa cu moartea. Am avut numeroase prilejuri să ne convingem că fanaticii hitlerişti se conformau pînă la capăt acestei directive, deşi nimic nu-i mai putea salva de la dezastrul iminent.

În Pomerania orientală, provincie în care au intrat trupele noastre, am dat de o rezistență disperată. Inamicul concentrase aici forțe puternice. Potrivit datelor direcției cercetare a frontului, în fruntea căreia se afla generalul I. V. Vinogradov, un maestru al acestei activități, trupele germane care acționau pe teritoriul Pomeraniei orientale fuseseră unite în Grupul de armate „Vistula" a cărui comandă o preluase Himmler. În compunerea lui se aflau peste 30 de divizii, dintre care 8 de tancuri.

Inamicul folosea pe scară largă la flancul dinspre mare artileria de coastă şi navală pentru a-şi sprijini trupele terestre. Am fost informat că comandamentul fascist german ia măsuri pentru a transporta pe mare în Pomerania orientală trupe din grupările sale aflate în Kurlanda şi Prusia Orientală.

Duşmanul folosea condițiile de teren favorabile pentru organizarea apărării: regiunea abunda în păduri şi mlaştini, lacuri mari şi mici, cursuri de apă, în majoritatea lor legate prin canale.

Trupele noastre depăşeau un aliniament după altul, dar cu prețul unor uriaşe eforturi. Dezgheţul îngreuia enorm înaintarea. Dar greutatea cea mai mare consta în faptul că efectivele noastre se reduseseră substanțial.

Forțele inamicului depăşeau forțele noastre şi dacă în asemenea condiții mai izbuteam să-i silim să se retragă, aceasta era o dovadă a înaltei măiestrii a comandanților

noştri şi a eroismului manifestat în masă de soldaţi. De o lună întreagă unităţile noastre duceau fără încetare lupte ofensive. Nici înainte ele nu avuseseră încadrarea completă, dar acum numărul ostaşilor se redusese simţitor. Cu toate eforturile noastre nu reuşeam să realizăm, fie şi pentru un scurt timp şi în sectoare izolate, o superioritate în forţe şi mijloace, fără de care ruperea apărării inamicului era cu neputinţă. Luptele aveau un caracter îndîrjit, dar nu izbuteam decît să-l împingem încet, încet pe inamic. Or, consecinţa acestui fapt era o extindere a frontului. Trupele noastre se întinseseră într-un singur fir subţire şi totuşi nu reuşeam să umplem ruptura care se crease între aripa noastră stîngă şi aripa dreaptă a Frontului 1 bielorus.

Prin lupte deosebit de grele, unităţile de la flancul stîng al frontului au înaintat cu încă 60 de kilometri. Aici au fost silite să se oprească. Inamicul trecea tot mai des la contraatac. Unităţile noastre le respingeau cu greu.

Situaţia continua să rămînă deosebit de complexă: jumătate din trupele frontului erau întoarse spre est, împotriva grupării din Prusia Orientală, cealaltă jumătate continua să acţioneze ofensiv spre vest. Depuneam toate eforturile pentru a nu rămîne în urma vecinului nostru din stînga. Acesta se apropia însă de Oder pe direcţia Küstrin. În pofida străduinţelor noastre, nu puteam ţine pasul cu el. Printr-o regrupare a forţelor, transferînd o parte a trupelor de la aripa dreaptă la cea stîngă, am reuşit să mai înaintăm puţin spre vest, după care posibilităţile noastre s-au epuizat definitiv.

La 10 februarie situaţia trupelor frontului nostru era următoarea: Armata 2 de izbire, menţinînd cu cele trei sectoare fortificate ce-i fuseseră afectate aliniamentul Nogat, Vistula, acţiona ofensiv spre nord, obligîndu-l pe inamic să-şi retragă forţele care apărau aliniamentul de pe Vistula; de asemenea, ea asalta cetatea Grudziadz, apărată de o garnizoană germană numeroasă. La stînga ei înainta cu frontul spre nord Armata 65, la stînga acesteia – Armata 49

şi, în sfîrşit, într-un sector larg, înainta spre nord-vest Armata 70, întărită cu un corp de tancuri şi unul mecanizat. La solicitările noastre insistente, Cartierul general a luat hotărîrea să completeze forțele frontului: trebuia să primim încă o armată şi un corp de tancuri. Era, desigur, foarte puțin, dar aşteptam cu nerăbdare aceste mari unități, sperînd să putem da inamicului o lovitură la flancul nostru stîng. Trupele promise întîrziau însă să sosească.

Între timp, gruparea principală a Frontului 1 bielorus, care ducea deja lupte pentru cucerirea unor capete de pod pe malul Oderului, rămînea slab acoperită dinspre nord, din direcția Pomeraniei orientale.

Ofițerii germani luați prizonieri în sectorul Konitza (Chojnice) au declarat că comandamentul fascist pregăteşte o lovitură cu forțe mari în flancul trupelor sovietice care ne devansaseră ajungînd la Oder. Ținînd seama de această amenințare, am procedat la o întărire considerabilă a flancului nostru stîng pentru a putea acorda la timp ajutor Frontului 1 bielorus. Am transferat în acest sector Armata 49, scoțînd-o din luptă de la aripa dreaptă. Tot aici am adus diviziile 330 şi 369 infanterie, aflate în rezerva frontului, iar Corpul 3 cavalerie de gardă a fost transferat de la aripa dreaptă la flancul stîng, rămînînd în rezerva frontului. A fost regrupată şi artileria: am adus la aripa stîngă două divizii de artilerie de rupere, o divizie şi trei brigăzi independente de artilerie cu reacție, trei brigăzi de artilerie antitanc, două brigăzi de artilerie de corp, două divizii de artilerie antiaeriană şi alte unități. Generalul Sokolski şi ajutoarele sale au făcut totul pentru ca această artilerie să fie perfect pregătită pentru luptă.

La 10 februarie, în timp ce mai eram ocupați cu regruparea trupelor, am primit o directivă a Cartierului general, prin care ni se cerea să punem la dispoziția Frontului 3 bielorus patru armate: 50, 3, 48 şi 5 de tancuri de gardă. Frontul 2 bielorus nu mai participa la operația din Prusia Orientală, revenind la misiunea inițială – ofensiva pe direcția

generală Bublitz (Bobolice) – în cooperare cu Frontul 1 bielorus.

Această hotărîre era fără doar şi poate justă. Acum, cînd gruparea germană din Prusia Orientală era izolată de Germania, n-avea rost să folosim pentru lichidarea ei trupele a două fronturi. Acestei misiuni putea să-i facă foarte bine față un singur front – 3 bielorus. Era de asemenea normal să-i fie transferate acestui front toate forțele angajate în Prusia Orientală.

Care era însă situația noastră? Nici înainte nu ne fusese uşor, iar acum ni se luase deodată jumătate din trupe, inclusiv importanta forță de izbire pe care o reprezenta Armata 5 de tancuri.

Pomerania orientală

Luptele deveneau din ce în ce mai crîncene. Pînă la 19 februarie armatele 65, 49 şi 70 au reuşit să-l împingă pe inamic spre nord şi nord-vest numai cu 15-40 kilometri, ajungînd pe aliniamentul Mewe (Gniew), Czersk, Konitz. Aici trupele noastre au fost nevoite să se oprească. Nici Frontul 1 bielorus nu mai putea înainta. Corpul 2 cavalerie de gardă din compunerea lui – mare unitate vecină cu noi – s-a oprit pe aliniamentul Landeck (Ledyczek), Rederitz (Nadarzyce). Armata 1 poloneză lupta pe aliniamentul Deutsch, Fuhlbeck, Kallies (Kalisz Pomorski). În spatele acestor trupe se dădeau lupte cu unitățile inamice încercuite la Schneidemühl (Pila), Deutsch-Krone (Walcz) şi Arnswalde (Choszczno). La nord situația rămînea neschimbată: inamicul ținea ferm în mîinile sale Pomerania.

Am fost chemat la telefonul secret de Vasilevski, şeful Marelui stat major. El m-a informat că Jukov, comandantul Frontului 1 bielorus, intenționează să treacă la ofensivă împotriva grupării inamice din Pomerania orientală pentru a lichida pericolul ce-i amenință flancul, şi m-a întrebat cum văd eu rolul Frontului 2 bielorus în această situație? Am spus că, după părerea mea, ar fi indicat să executăm lovitura principală cu flancul nostru stîng, simultan cu lovitura principală a vecinului nostru. În felul acesta, prin ieşirea la mare, gruparea inamică va fi scindată în două. Ulterior, frontul nostru s-ar ocupa cu lichidarea grupării estice, iar vecinul nostru cu cea a grupării vestice.

Alexandr Mihailovici mi-a declarat că aşa vede şi el desfăşurarea acestei operații, dar că a vrut să-mi cunoască părerea. Mi-am exprimat dorința ca lovitura să fie declanşată de ambele fronturi simultan. Vasilevski mi-a promis să planifice acțiunile în acest fel.

Varianta unei lovituri cu forțele celor două fronturi asupra centrului grupării germane din Pomerania orientală rezolva în mod radical problema lichidării pericolului care se crease la nord şi permitea declanşarea mai grabnică a operației Berlin.

Dispunerea forțelor în cadrul frontului nostru nu necesita regrupări. Trebuia doar să dirijăm spre flancul stîng Armata 19 şi corpul de tancuri ce ne fuseseră repartizate din rezerva Cartierului general. De aceasta s-a ocupat statul nostru major.

Descriind acțiunile din timpul războiului, uităm adeseori rolul imens pe care l-au avut militarii din serviciile fronturilor şi armatelor. Voi încerca să dau o imagine a activității acestor lucrători neobosiți, referindu-mă la complexa operație pe care am început s-o relatez.

Energia generalului-locotenent I. M. Lagunov şi a tuturor ofițerilor din comandamentul serviciilor frontului, pe care îl conducea, merită toată admirația. În perioada la care mă refer comunicațiile noastre erau foarte întinse. Adîncimea raionului de spate al frontului ajungea la 300 kilometri. Majoritatea

depozitelor frontului se aflau la distanțe şi mai mari. Legăturile cu aceste depozite erau îngreuiate de existența stațiilor de transbordare înființate la hotarul dintre căile ferate sovietice, cu ecartament mai mare, şi cele vest-europene. Apoi mai era Vistula şi zeci de cursuri de apă mai mici. Podurile fuseseră aruncate în aer de hitlerişti, aşa că încărcăturile erau transportate pe poduri provizorii şi cu alte mijloace improvizate. Revărsările de primăvară şi sloiurile care pluteau pe rîuri împiedicau refacerea şi construirea podurilor. Ploile făceau impracticabile drumurile, şi aşa pline de pîlnii de bombe şi obuze.

Între timp ofensiva continua fără întrerupere. Trupele aveau permanent nevoie de muniții, carburanți, hrană. În pofida imenselor greutăți de care am amintit, militarii serviciilor asigurau toate acestea. Ingeniozitatea lor era inepuizabilă. Pentru a accelera furnizarea carburanților peste obstacolul natural pe care-l constituia Vistula, ei au construit conducte. Ei au asigurat, de asemenea, o perfectă coordonare a transportului feroviar şi auto, manevra operativă a depozitelor frontului şi ale armatelor, a bazelor medicale, reorganizarea la timp a întregii rețele a serviciilor frontului în funcție de necesități. Ca urmare, în tot cursul operației trupele frontului nu au cunoscut defecțiuni în aprovizionare.

Suspendînd temporar ofensiva pe direcția principală, aşteptam sosirea Armatei 19 şi a corpului de tancuri şi ne ocupam cu aducerea muniților şi carburanților.

Am clarificat compunerea grupării inamice cu care aveam de luptat. În fața frontului nostru se aflau mari unități ale Armatei 2 germane: două divizii de tancuri şi 14 divizii de infanterie, patru brigăzi de infanterie, două grupuri de luptă, două regimente de infanterie independente, 15 batalioane de infanterie independente. Efectivele grupării se ridicau la 230 000 de soldați şi ofițeri. Ea dispunea de 700 de tancuri şi tunuri de asalt, 300 transportoare blindate, 20 trenuri blindate, 3 360 piese de artilerie şi aruncătoare (în afară de gurile de foc ale apărării de coastă şi ale forturilor) şi peste

300 de avioane de luptă. Era, de asemenea, de aşteptat ca hitleriştii să transfere aici pînă la cinci divizii de infanterie din Kurlanda. Potrivit datelor cercetării noastre, unitățile diviziilor 126, 290, 225 şi 93 infanterie din Grupul de armate „Kurlanda" se şi aflau în marş.

Statul major al Frontului 1 bielorus ne-a informat că la aripa lui dreaptă, întoarsă spre nord, acționau marile unități ale Armatei 11 germane: opt divizii de infanterie, trei divizii motorizate, patru divizii de tancuri şi o divizie de aviație de cîmp, două brigăzi de tancuri şi patru batalioane independente de tancuri, împreună cu mijloacele de întărire, în total circa 200 000 de soldați şi ofițeri, dispunînd de 700 de tancuri şi tunuri de asalt, 2 500 piese de artilerie şi aruncătoare şi pînă la 300 de avioane.

Aceste date privind trupele inamicului erau confirmate de diversele categorii de cercetare şi de declarațiile prizonierilor şi ne permiteau să tragem concluzia că inamicul dispune în Pomerania orientală de forțe importante, care pot primi întăriri în următoarele zile.

În perioada la care mă refer, principalele aliniamente fortificate din Pomerania fuseseră străpunse şi depăşite de trupele noastre, dar condițiile de teren permiteau duşmanului să-şi refacă în timp scurt apărarea. El folosea sistemul punctelor de sprijin şi nodurilor de rezistență, înglobînd în ele localități mari şi mici în care se aflau din abundență clădiri de piatră.

Întrucît caracterul terenului şi dezghețul obligau trupele noastre aflate în ofensivă să se deplaseze mai ales pe şosele, inamicul acorda o atenție specială acestora.

Toate porțiunile importante de pe şosele erau minate, de-a curmezişul drumurilor erau instalate abatize, baricade şi alte obstacole.

Era limpede că comandamentul fascist german va căuta să folosească gruparea sa din Pomerania orientală pentru a angaja cît mai mult timp trupele sovietice, împiedicînd în acest fel înaintarea lor spre Berlin. Ştiam de asemenea că

conducătorii fascişti concentrează eforturile trupelor împotriva armatei sovietice, slăbind deliberat frontul din vest şi căutînd căi de înțelegere cu guvernele S.U.A. şi Angliei în vederea încheierii unei păci separate.

Situația ne cerea imperios să accelerăm înfrîngerea hitleriştilor în Pomerania orientală şi să eliberăm cît mai multe forțe în vederea loviturii decisive pe direcția Berlin. De aceea Cartierul general a îndreptat împotriva grupării inamice din Pomerania orientală eforturile concentrice a două fronturi. Potrivit indicațiilor Cartierului general, fronturile 2 şi 1 bieloruse trebuiau să înainteze cu flancurile alăturate spre nord, dînd lovitura pe direcția generală Kolberg (Kolobrzeg). Linia de despărțire dintre cele două fronturi trecea prin Linda (Lipka), Neustettin (Szczecinek), Kolberg. După scindarea grupării inamice, Frontul 2 bielorus avea misiunea de a lichida fracțiunea ei estică (şi a cuceri oraşele Danzig (Gdansk) şi Gdynia, ieşind astfel la golful Gdansk, în timp ce Frontul 1 bielorus avea să nimicească restul grupării inamice în vestul Pomeraniei, înaintînd spre Oder. În felul acesta, după atingerea litoralului Mării Baltice, un front avea să acționeze în direcția est, iar celălalt în direcția vest.

Potrivit directivei Cartierului general, frontul nostru urma să înceapă ofensiva cu flancul său stîng la 24 februarie. Apăreau astfel noi dificultăți. Afectîndu-ne din rezerva sa Armata 19 şi Corpul 3 de tancuri, Cartierul general ştia că ele abia au timp să ajungă la noi pînă la termenul fixat pentru declanşarea ofensivei. Nu ne rămînea deci timp pentru a le pregăti în vederea operației.

În pofida acestor complicații, am depus toate eforturile pentru începerea operației la termenul fixat. În timp ce trupele Armatei 19 erau în marş, conducerea ei a sosit în sectorul în care ea urma să intre în acțiune (sector ocupat deocamdată de trupe ale Frontului 1 bielorus). Aici, pe teren, s-au stabilit misiunile, s-a organizat cooperarea infanteriei cu Corpul 3 de tancuri şi cu unitățile de întărire. La această activitate au participat şi comandanții de arme din cadrul

frontului: Sokolski, Cerneavski, Borzov, precum şi comandantul Armatei 4 aeriene, Verşinin.

În noaptea spre 22 februarie, Armata 19, înlocuind unitățile de la flancul drept al Frontului 1 bielorus, a ocupat aliniamentul ce i-a fost repartizat şi a trecut la pregătirea ofensivei. Ea trebuia să execute lovitura principală pe direcția Bischofswalde, Stegers (Rzeczenica), Baldenburg (Bialy Bor). În vederea ruperii apărării inamice s-a realizat o densitate de cel puțin 150 de guri de foc pe kilometru de front, fără a lua în calcul aruncătoarele cu reacție. Aveam toate posibilitățile să asigurăm această densitate ținînd seama de mijloacele de întărire afectate armatei de comandamentul frontului. Ofensiva era sprijinită de forțele principale ale Armatei 4 aeriene, ai cărei reprezentanți erau prezenți la comandamentul Armatei 19 şi în marile unități cu care avea să coopereze aviația.

Trupele frontului trebuiau să treacă la ofensivă la 24 februarie. Dar luptele au început la 22 februarie. Inamicul ne-a devansat, trecînd energic la acțiune în toate sectoarele. Pe tot frontul se dădeau lupte înverşunate. O fericită excepție o constituia sectorul în care trupele Frontului 1 bielorus erau înlocuite de unitățile Armatei 19.

Inamicul presa, dar la aripa noastră dreaptă Armata 2 de izbire îşi menținea cu fermitate pozițiile. În acelaşi timp, cu o parte din forțe, Fediuninski continua să acționeze împotriva grupării inamice blocate în oraşul-fortăreață Grudziadz. Această grupare număra, potrivit spuselor prizonierilor, vreo 15 000 de soldați şi ofițeri. Armata 65 de sub comanda lui Batov respingea şi ea cu succes atacurile inamicului. În schimb, germanii au reuşit să preseze Armata 49 şi să ocupe Ossowo. Nu putem pune acest eşec în seama comandantului armatei. Trupele lui fuseseră slăbite prin transferarea unui corp de armată în scopul întăririi flancului nostru stîng. Acum, acest corp lupta în cadrul Armatei 70, rezistînd presiunii hitlerişti lor în sectorul Konitz şi pregătindu-se pentru ofensivă.

La drept vorbind, eram bucuroşi că inamicul devenise activ. El ataca, dar nu în sectorul în care pregăteam noi lovitura. N-avea decît să-şi sporească cît mai mult eforturile, asta înlesnea misiunea noastră de a-l da peste cap pe direcția principală. În aceste condiții toate armatele au primit ordinul de a intensifica presiunea împotriva inamicului.

Întrucît înaintarea continuă, deşi lentă, a trupelor noastre îl împiedica pe inamic să-şi creeze aliniamente trainice, scontam să-i rupem apărarea folosind doar diviziile de infanterie, sprijinite de o artilerie puternică. Nu aveam destule tancuri. Corpul 3 de tancuri, singurul într-adevăr complet, urma să fie introdus în luptă pe direcția principală în ziua a doua a operației.

În dimineața zilei de 24 februarie, după o pregătire de artilerie de 40 de minute, trupele Armatei 19 au trecut la asalt. Ele au cucerit repede prima poziție. Înfrîngînd împotrivirea inamicului, infanteria noastră înainta, lărgind spărtura în adîncime şi spre flancuri.

Hitleriştii se băteau pentru fiecare punct de sprijin, treceau la contraatac. Au învins însă curajul şi măiestria soldaților noştri, iscusința comandanților.

Pe măsura înaintării Armatei 19, flancul ei stîng se descoperea, fapt de care a încercat să profite inamicul. Am fost nevoiți să introducem în luptă Corpul 3 cavalerie de gardă. Deplasîndu-se la stînga trupelor care înaintau, el le-a acoperit flancul.

Lupta în adîncimea apărării inamice cere întotdeauna dîrzenie şi abnegație. Ostaşii şi comandanții noştri au săvîrşit în acea zi mii de fapte eroice. Bravura lor, spiritul de inițiativă, întrajutorarea tovărăşească i-au ajutat să depăşească fortificațiile şi punctele de sprijin ale inamicului, să nimicească tancurile şi infanteria care întreprindeau contraatacuri. Pînă la sfîrşitul zilei Armata 19 a înaintat 10-12 kilometri. Ruptura a atins o lățime de 20 kilometri.

Repurtasem un succes remarcabil. El putea fi însă şi mai mare dacă infanteria ar fi fost însoțită de tancuri. Luptele au

arătat că unitățile de infanterie fără tancuri de sprijin nemijlocit nu înaintează suficient de repede. Am luat deci hotărîrea să introduc în acțiune corpul de tancuri fără să aştept ca trupele să atingă aliniamentul prevăzut.

La orele 11 dimineața, în ziua de 25 februarie, generalul A. P. Panfilov şi-a condus tancurile în fîşia de ofensivă a Armatei 19, avînd misiunea de a desăvîrşi ruperea apărării inamicului printr-o lovitură dată împreună cu infanteria spre nord şi de a atinge pînă la sfîrşitul zilei aliniamentul Eickfier (Brzezie), Schönau (Drzonowo). Corpului de tancuri i-a fost afectată Divizia 313 infanterie. Fiecare brigadă de tancuri din eşalonul întîi înainta împreună cu un regiment de infanterie.

Detaşamentele înaintate ale brigăzilor 3 şi 18 de tancuri de gardă, cu desant de pistolari pe tancuri, au devansat infanteria şi s-au năpustit înainte. Pe la orele 14 ele au atins aliniamentul Elsenau (Olszanowo), Bärenhütte, desăvîrşind ruperea apărării tactice a inamicului. La înaintarea rapidă a tancurilor au contribuit bravura şi prezența de spirit a cercetaşilor de sub comanda locotenentului-major Nesen. Printr-un atac curajos şi impetuos, tanchiştii cercetaşi au pus stăpînire pe un pod peste un curs de apă mlăştinos, asigurînd în felul acesta succesul întregii brigăzi. Această faptă nu este decît unul dintre numeroasele exemple de inițiative curajoase ale ostaşilor din subordinea lui Nesen.

Răzbind în spațiul liber din adîncimea operativă, tanchiştii din brigăzile de gardă au continuat ofensiva într-un ritm şi mai rapid. Dînd peste cap unitățile inamice de acoperire şi ocolind punctele de sprijin, a căror lichidare era lăsată în seama infanteriei afectate, pînă la sfîrşitul zilei ei au străbătut 40 kilometri. În dimineața zilei de 26 februarie, detaşamentele înaintate ale corpului au cucerit localitatea Baldenburg, precum şi oraşul şi stația Schönau, unde au zdrobit o puternică grupare inamică, au luat capturi şi numeroşi prizonieri.

Acțiunile curajoase şi impetuoase ale tanchiştilor din brigăzile de gardă, conduse de excelentul comandant,

generalul A. P. Panfilov, au creat condiții pentru înaintarea rapidă a Armatei 19. Din păcate ea nu a folosit aceste condiții. În două zile infanteria a parcurs numai 25 de kilometri. Multe eforturi au fost consumate în lupta pentru cucerirea punctelor de sprijin inamice, ocolite de corpul de tancuri. Hitleriştii erau scoşi din aceste puncte prin lupte îndîrjite, ceea ce încetinea, bineînțeles, ritmul ofensivei. Dar nu numai aceasta era cauza. Trupele nu erau bine conduse, G. K. Kozlov, comandantul armatei, pierdea mereu legătura cu marile unități din subordinea lui, zăbovea la luarea hotărîrilor. Cele două zile de luptă au arătat că misiunea de a comanda o mare unitate operativă de proporțiile Armatei 19, care mai primise şi numeroase mijloace de întărire, îl depăşea. În situația complexă, des schimbătoare, prin care se caracteriza ofensiva noastră, el n-a dovedit fermitate, n-a fost capabil să influențeze evoluția acțiunilor.

Faptul acesta a determinat consiliul militar al frontului să-l înlocuiască pe comandantul armatei, măsură aprobată de comandantul suprem. Comanda Armatei 19 a fost încredințată lui V. Z. Romanovski, un general cu experiență, competent, cu o pregătire multilaterală.

În prima zi a ofensivei, din pricina timpului nefavorabil, nu am putut folosi aviația, care reprezenta în cadrul frontului o forță impunătoare. A doua zi însă, la 25 februarie, generalul Verşinin şi-a ridicat aparatele în aer. Avioanele de asalt şi de bombardament au fost de mare ajutor trupelor terestre, în special corpului de tancuri. Într-o singură zi, numai în fîşia Armatei 19 şi a corpului de tancuri ele au executat 960 de ieşiri-avion.

Luptele se desfăşurau pe tot frontul. Armata 70, vecina din dreapta a Armatei 19, după ce a respins puternice atacuri ale inamicului, a trecut la ofensivă şi în seara zilei de 25 februarie a înaintat la flancul ei stîng cu circa 6 kilometri. Armata 49 tot mai respingea atacurile inamicului, care n-a reuşit să înainteze mai departe de Ossowo. Armata 65 lupta pe vechile aliniamente. Nu s-a schimbat situația nici în

sectorul Armatei 2 de izbire. Inamicul a respins toate atacurile ei şi şi-a menținut pozițiile. De asemenea, Armata 2 nu a reuşit să cucerească oraşul Grudziadz, blocat de unitățile ei.

Luptele care nu conteneau pe tot frontul erau o confirmare a hotărîrii inamicului de a menține cu orice preț Pomerania orientală. Informațiile de care dispunea statul major al frontului arătau că forțele lui nu slăbiseră în nici un sector. Fediuninski şi Grişin ne-au raportat că în fața armatelor lor au apărut noi unități. Faptul acesta nu ne indispunea. Rezulta că inamicul nu şi-a dat seama de gravitatea pericolului ce-l amenința ca urmare a ofensivei noastre. Nu puteam decît să ne bucurăm. Am luat deci măsuri hotărîte pentru a accelera înaintarea flancului stîng spre mare. Din păcate, nu mai aveam cu ce să-l întărim: toate forțele erau angajate în luptă. Pentru prima dată în calitatea mea de comandant de front rămăsesem fără rezerve şi, sincer vorbind, nu mă simțeam prea bine.

Or, la aripa noastră stîngă se crease o situație alarmantă. Pe măsura înaintării spre nord, flancul stîng se descoperea tot mai mult. Această situație se datora faptului că vecinul nostru, Frontul 1 bielorus, rămînea pe loc. Inamicul a început să lovească tot mai frecvent flancurile şi spatele unităților noastre aflate în ofensivă. Priveam cu nelinişte spre Neustettin. Acest oraş, rămas la vest de linia de despărțire a frontului nostru, colcăia de trupe hitleriste, care puteau să se năpustească în orice moment asupra flancului nostru descoperit. Am informat Cartierul general despre acest lucru. În curînd am fost chemat la telefonul secret de comandantul suprem. I-am raportat situația de pe frontul nostru şi condițiile care se creaseră la aripa stîngă. Stalin m-a întrebat:

— Aşadar, Jukov umblă cu şiretlicuri?

Am răspuns că nu cred că Jukov umblă cu şiretlicuri, dar faptul că trupele lui nu înaintează, creează o amenințare pentru flancul nostru descoperit. Eu nu dispuneam de forțe pentru asigurarea flancului, întreaga mea rezervă fiind

epuizată. De aceea am rugat ca frontul nostru să fie întărit cu un număr de mari unități sau ca Frontul 1 bielorus să fie obligat să treacă mai repede la ofensivă. M-am referit, de asemenea, la situația din zona Neustettin.

— Nu ar putea trupele frontului dumitale să ocupe Neustettinul? Dacă veți face acest lucru, țara vă va omagia cu salve de salut.

Am răspuns că vom încerca să cucerim oraşul, dar asta nu va schimba situația. Stalin mi-a promis să grăbească ofensiva Frontului 1 bielorus. Cu aceasta convorbirea noastră s-a terminat. Am putut să-mi dau seama că comandantul suprem este mulțumit de evoluția evenimentelor.

Fără să pierd timpul, am luat legătura cu generalul Oslikovski, comandantul cavaleriei noastre, şi i-am încredințat misiunea de a cuceri Neustettinul, asigurînd totodată în continuare flancul stîng şi spatele grupării de izbire a frontului.

Noul comandant al Armatei 19 a luat măsuri hotărîte şi pertinente, a asigurat legături stabile cu toate marile unități, a repartizat într-un mod nou forțele. I-au dat un mare ajutor ofițerii N. I. Trujennikov, M. I. Povalii şi alți lucrători ai statului major al frontului, în frunte cu locțiitorul meu, generalul K. P. Trubnikov. Ofensiva s-a desfăşurat mai eficient, cu toate că inamicul a continuat să opună o împotrivire îndîrjită, cramponîndu-se de fiecare localitate. Romanovski s-a dovedit un maestru al manevrei. Acolo unde atacul din mişcare nu dădea rezultate, el recurgea la întoarcere, la lovituri în flanc sau spate, folosind pe scară largă artileria care înainta în dispozitivele de luptă ale infanteriei. Artileriştii şi infanteriştii au cooperat strîns în aceste lupte. Folosind tunurile, subunitățile de puşcaşi îşi croiau drumul, asaltau nodurile de rezistență, respingeau atacurile tancurilor inamice. Pe porțiunile de teren unde mijloacele de tracțiune mecanică ale artileriei nu răzbeau, infanteriştii puneau umărul şi împingeau tunurile. Soldații noştri au îndrăgit în mod deosebit autotunurile SU-76. Aceste

maşini uşoare şi mobile se deplasau rapid în sprijinul infanteriei, iar infanteriştii, la rîndul lor, la nevoie făceau zid pentru a le proteja de focul vînătorilor de tancuri şi aruncătoarelor de flăcări.

Primeam veşti bune de la Oslikovski. Corpul 3 cavalerie de gardă s-a dovedit a fi la înălțimea aşteptărilor noastre. Oslikovski a organizat cooperarea cu artileria ce-i fusese afectată şi cu aviația, care primise misiunea să-i sprijine pe cavalerişti, şi a manevrat oraşul Neustettin, pătrunzînd în flancul şi spatele inamicului. După o luptă crîncenă hitlerişti au fost înfrînți. Vitejii cavalerişti au cucerit oraşul. Oslikovski a lăsat în localitate o divizie pentru a-şi asigura flancul şi s-a avîntat cu forțele principale spre nord, acționînd la flancul stîng al Armatei 19. Ne-a bucurat informația transmisă de Oslikovski că cercetarea lui s-a întîlnit la vest de Neustettin cu un detaşament de cercetare al Corpului 2 cavalerie de gardă din Frontul 1 bielorus. Am aflat că, la 26 februarie, comandantul frontului a ordonat acestui corp să se pună în mişcare spre nord pentru a ne asigura flancul. Se pare că convorbirea telefonică cu comandantul suprem a avut efect. Ce-i drept, corpul respectiv se afla departe de flancul nostru, eşalonat înapoi, totuşi într-un moment critic ne putea veni în ajutor. Deocamdată însă trebuia să facem față misiunii cu forțele noastre, fiind siliți uneori să încetinim temporar înaintarea corpului de tancuri, atunci cînd apărea riscul ca el să fie izolat de trupele noastre. Acest pericol era real: la vest de noi se aflau marile unități ale Armatei 3 de tancuri germane. Ele erau dispuse în fîşia Frontului 1 bielorus, nefiind deocamdată angajate în acțiune.

Între timp, corpul de tancuri al lui Panfilov a devansat infanteria noastră cu 40 kilometri. I-am ordonat să se consolideze pe aliniamentul Bublitz, Zechendorf (Czechy) şi să aştepte acolo apropierea forțelor principale. În acelaşi timp, i-am dat dispoziție lui Romanovski să grăbească înaintarea marilor unități din subordinea lui.

Salutul de artilerie făgăduit de Stalin în caz că noi vom cuceri Neustettinul a avut loc. În ordinul comandantului suprem se adresau felicitări trupelor generalului Oslikovski, tanchiştilor generalului Panfilov, aviatorilor generalului Verşinin, artileriştilor, geniştilor şi transmisioniştilor care participaseră la luptele pentru acest mare oraş, important nod de comunicații şi puternic punct de sprijin al inamicului.

Potrivit dispoziției mele, corpul de tancuri al lui Panfilov s-a oprit în zona Bublitz şi a organizat pe acest aliniament apărarea, instalînd în față şi la flancuri puternice detaşamente care menținеau sectoarele ocupate şi desfăşurau acțiuni de cercetare. Hitleriştii au încercat să execute o contralovitură în flancul şi spatele corpului, dinspre Rummelsburg (Miastko), dar au dat în acest sector de unitățile înaintate ale Armatei 19. S-a încins o îndîrjită luptă de întîlnire, la care au participat şi tanchiştii noştri. Inamicul a fost respins.

Concentrîndu-şi eforturile la flancul stîng, Armata 70 a frînt împotrivirea inamicului şi pînă în seara zilei de 28 februarie a înaintat 12 kilometri spre nord-vest, trimițînd înainte Corpul 8 mecanizat de sub comanda lui Firsovici. E drept că rîndurile acestui corp se răriseră în luptele neîncetate, totuşi el ar fi putut face mult mai mult dacă ar fi acționat cu curaj şi hotărîre. Din păcate aceasta nu s-a întîmplat, corpul a frînat înaintarea infanteriei, ceea ce a determinat consiliul militar al frontului să emită un ordin special, cerînd comandamentului acestei mari unități mai multă perseverență în îndeplinirea misiunii.

Cavaleriştii de sub comanda lui Oslikovski, înaintînd spre nord-vest, au angajat în repetate rînduri lupte cu unitățile inamice care încercau să dea o lovitură în flancul grupării de izbire a frontului. Corpul a primit un mare ajutor din partea aviației lui Verşinin. Aviatorii îi avertizau la timp pe cavalerişti despre apropierea inamicului şi bombardau fără greş dispozitivele lui de luptă.

Armata 49, după lupte îndîrjite, a recucerit Ossowo.

Pentru a-l împiedica pe inamic să transfere forțe pe direcția loviturii noastre principale, nu am încetat ofensiva nici ziua nici noaptea. Fără îndoială, era greu; oamenii erau şi aşa obosiți. Totuşi nu se putea proceda altfel. Într-o noapte cercetarea noastră a observat o forfotă suspectă în zona Rummelsburg. Ne-am putut da seama că inamicul concentrase aici o mare grupare de trupe. Cîteva zeci de tancuri, mii de soldați, protejați de întuneric, s-au pus în mişcare. Obiectivul lor era clar: intenționau să lovească în flancul descoperit al Armatei 19.

Calculele inamicului au eşuat însă. El n-a reuşit să realizeze un atac prin surprindere. Romanovski a ordonat Corpului 40 armată să pornească în întîmpinarea inamicului. Infanteria a fost susținută de aviația lui Verşinin. Atacul trupelor noastre i-a copleşit pe nemți. Ei s-au retras spre nord-vest cu mari pierderi.

Țin să menționez că inamicul pregătise temeinic acest atac. El plănuia să lovească forțele noastre principale simultan din ambele flancuri. Nu am apucat să-i respingem pe hitlerişti la est, că au şi început lupte la vest. Din sectorul nord-vest Bublitz înaintau importante forțe inamice: diviziile 15 şi 32 infanterie, 2 regimente speciale, 6 batalioane independente şi peste 40 de tancuri şi tunuri de asalt. Nici această lovitură nu ne-a găsit nepregătiți. Înaintarea grupării inamice a fost barată de Divizia 272 infanterie, trimisă în acest sector de Romanovski, şi de omniprezenții cavalerişti ai lui Oslikovski. Ei au fost sprijiniți de avioanele de asalt ale Armatei 4 aeriene.

Gruparea inamică care declanşase atacul dispunea de efective mai mari decît acelea pe care le-au putut trimite pe această direcție Romanovski şi Oslikovski. Comandanții unităților au organizat însă cu pricepere lupta, iar ostaşii s-au bătut eroic. Rolul hotărîtor l-au avut curajul şi măiestria artileriştilor din unitățile antitanc. Desfăşurîndu-se în văzul inamicului, ele au început să tragă prin ochire directă asupra tancurilor şi să-i nimicească infanteria cu mitralii. A fost o

luptă crîncenă. Am cîştigat-o pentru că toate armele au cooperat strîns, fiecare soldat a acţionat ca un brav şi nu şi-a precupeţit viaţa pentru a-şi ajuta tovarăşii. Inamicul a fost înfrînt şi obligat să se retragă.

În timp ce se dădeau aceste lupte aprige la flancurile grupării noastre de izbire, tanchiştii lui Panfilov îşi croiau drumul spre mare. La 3 martie ei s-au apropiat de ultimul punct de sprijin important al inamicului pe direcţia de acţiune a corpului: oraşul Köslin (Koszalin), însemnat nod de comunicaţii între Danzig şi Stettin şi puternic punct de sprijin pe căile de acces spre litoralul Mării Baltice. Ştiam că în oraş se află o garnizoană puternică.

După ce am ascultat raportul lui Panfilov, l-am întrebat ce are de gînd să facă în continuare.

— Să cuceresc oraşul!

— Consideraţi că aveţi destule forţe?

— Destule. Doar am cu mine infanteria!

Acest răspuns m-a bucurat. Aşadar prietenia dintre tanchişti şi infanterie s-a cimentat într-adevăr. Divizia de infanterie afectată corpului de tancuri coopera eficient cu el.

— Treceţi la acţiune, am aprobat eu. Să pregătiţi însă cît mai bine asaltul!

Panfilov a organizat atacul cu multă competenţă. Succesul l-au decis manevra ingenioasă a tancurilor şi infanteriei, focul precis şi nimicitor al artileriei şi acţiunile precise ale aviatorilor. Panfilov dispunea de suficientă artilerie: în afara celei organice, mai avea cîteva unităţi primite ca întărire. În dimineaţa zilei de 5 martie trupele noastre au intrat în oraş. Rămăşiţele garnizoanei germane au capitulat. Au fost luaţi numeroşi prizonieri, printre care şeful garnizoanei din Köslin, generalul-locotenent von Zülow, împreună cu statul lui major. Ei au confirmat informaţiile de care dispuneam cu privire la trupele care apăraseră oraşul. Inamicul dispusese aici de forţe importante: Divizia 1 infanterie SS, diviziile 15 şi 32 infanterie, o divizie de tancuri şi o divizie de poliţie.

Dîrzenia, curajul, spiritul de inițiativă le-au permis ostaşilor şi ofițerilor noştri să lichideze în scurt timp un puternic punct de sprijin al inamicului. Marile unități ale Corpului 3 de tancuri de gardă au atins litoralul Mării Baltice. În felul acesta a fost desăvîrşită scindarea grupării inamice din Pomerania orientală.

Un agent de legătură a adus la cartierul nostru central trei sticle umplute cu un lichid limpede. Era darul trimis de tanchiştii lui Panfilov consiliului militar al frontului: în sticle era apă. Am gustat-o. Era sărată-amăruie şi mirosea a alge. Apa Mării Baltice! Le-am mulțumit călduros ostaşilor din Corpul 3 de gardă pentru simbolicul şi valorosul lor dar.

După ieşirea grupării noastre de izbire la litoral, am întors-o cu frontul spre est, împotriva armatelor de la aripa dreaptă. Spatele trupelor care înaintau era acoperit dinspre vest de Corpul 133 armată din compunerea Armatei 19. Trupele noastre îl strîngeau tot mai puternic pe inamic într-o adevărată menghină.

Potrivit datelor furnizate de cercetare, împotriva noastră continuau să acționeze mari unități din Grupul de armate „Vistula": corpurile 7 şi 46 de tancuri, Corpul 18 vînători de munte, corpurile 20, 23, 27 şi 55 de armată. Fireşte, efectivele lor se micşoraseră în timpul luptelor. Totuşi, inamicul mai era foarte puternic.

Comandamentul fascist era necruțător cu soldații săi. Îi obliga să lupte chiar atunci cînd era evident că împotrivirea este zadarnică. Garnizoana oraşului Grudziadz, izolată de grosul trupelor germane, a continuat să lupte pînă la sfîrşit. Abia la 6 martie, după cîteva zile de încleştări în interiorul oraşului, Grudziadzul a fost cucerit de unitățile Diviziei 142 infanterie a colonelului G. L. Sonnikov şi ale Diviziei 37 infanterie de gardă a generalului-maior Sabir Umar-oglî Rahimov (această divizie făcea parte din armata lui Batov, dar pentru perioada operației fusese afectată Armatei 2 de izbire).

Am fi vrut să lichidăm cît mai repede trupele inamice încercuite. Nu aveam însă destule unități mobile. Aceasta m-a

îndemnat să adresez Cartierului general solicitarea de a ne transfera provizoriu una din cele două armate de tancuri care acționau în compunerea Frontului 1 bielorus. Am folosit un argument convingător: cu cît mai repede aveam să terminăm cu hitleriştii în Pomerania orientală, cu atît mai curînd trupele devenite disponibile vor putea fi folosite pentru viitoarea operație Berlin. Stalin s-a arătat de acord cu mine, spunînd că va da imediat dispoziția de a ni se subordona temporar Armata 1 de tancuri de gardă, aflată mai aproape de noi.

În acest timp trupele Frontului 1 bielorus, care trecuseră la ofensivă la 1 martie, au rupt apărarea inamicului şi acum înaintau cu succes spre nord pe două direcții: Kolberg (Kolobrzeg) şi Cammin (Kamien Pomorski). Jukov dădea lovitura principală la centru. La flancul vecin cu noi acționa Armata 1 poloneză şi Corpul 2 cavalerie de gardă, care executau o lovitură secundară. Ele înaintau destul de lent, din care cauză trebuia să avem în continuare grijă de flancul nostru stîng. În cele din urmă vecinii noştri au ajuns la mare. În acest moment, infanteriştii şi cavaleriştii sovietici au cooperat cu ostaşii polonezi pentru lichidarea trupelor inamice încercuite la est şi sud-est de Kolberg.

Potrivit dispoziției Cartierului general, începînd cu 8 martie ni s-a afectat Armata 1 de tancuri de gardă de sub comanda generalului M. E. Katukov. După încheierea operației ea urma să revină la Frontul 1 bielorus. Cu această ocazie Jukov m-a chemat la telefonul secret şi mi-a spus:

— Vă previn. Armata trebuie să ne fie înapoiată în aceeaşi stare în care pleacă la dumneavoastră!

I-am promis acest lucru, dar l-am rugat la rîndul meu ca armata să ne fie pusă la dispoziție cu capacitatea de luptă completă.

Conştienți de faptul că orice încetinire a ritmului înaintării noastre este folosită de inamic pentru organizarea rezistenței, eram preocupați ca ofensiva să se desfăşoare fără nici o

pauză. Am renunțat deci la orice regrupări, deoarece ele ne-ar fi frînat progresiunea.

Pe măsura înaintării trupelor, frontul ofensivei se îngusta. Am fi putut trece o parte din unități în eşalonul doi al frontului. Nu voiam însă să pierdem timp. Am preferat să completăm cu efective primele eşaloane ale armatelor. Trebuia să ținem seama de faptul că diviziile se cam subțiaseră şi nu mai aveau forța de izbire necesară.

Comandanții şi lucrătorii politici întrețineau în rîndul trupelor un puternic elan ofensiv. În această privință un mare merit revenea direcției politice a frontului. Şeful direcției politice, generalul A. D. Okorokov, un lucrător politic excelent, şi-a trimis toți colaboratorii în unități. Organizațiile de partid şi comsomoliste s-au îngrijit ca fiecare soldat să-şi cunoască misiunea de luptă şi s-o execute fără să-şi precupețească forțele. Ziarele frontului, ale armatelor şi diviziilor, agitatorii în convorbirile lor îi îndemnau pe ostaşi să înainteze cu avînt pentru a-l zdrobi pe inamic în cel mai scurt timp.

Şi totuşi, înaintam mai încet decît am fi vrut. La 6 martie Armata 19 parcursese spre est abia 12 kilometri. În fața ei se afla Stolp (Slupsk), al doilea oraş ca mărime din Pomerania orientală. Căile de acces spre Stolp erau puternic fortificate. L-am chemat la telefon pe Panfilov.

— Trebuie să dăm o mînă de ajutor infanteriei.

Comandantul tanchiştilor nu avea nevoie de explicații amănunțite. Şi-a înțeles misiunea de la primul meu cuvînt.

— Ne cereți să cucerim Stolpul?

— Da!

— În cît timp?

— În douăzeci şi patru de ore!

— Am înțeles!

Mărturisesc că m-a cam mirat siguranța cu care vorbea Panfilov. Stolp era un mare centru industrial, în care se aflau uzine de avioane şi alte întreprinderi de armament. Eram sigur că inamicul va face totul pentru a nu-l ceda.

Dar nu în zadar Panfilov şi tanchiştii din corpul lui de gardă erau vestiți prin bravura şi ingeniozitatea lor. După ce au trecut prin dispozitivele de luptă ale infanteriei, care înainta lent, tancurile s-au angajat pe drumuri de pădure şi, întorcînd prin surprindere oraşul, au lovit în flanc şi spate. Apariția tancurilor noastre a produs în rîndurile hitleriştilor o asemenea stupefacție, încît nu au mai fost în stare să opună rezistență. Garnizoana germană a capitulat. Panfilov a predat oraşul cucerit infanteriştilor, împreună cu toate capturile şi cu toți prizonierii, şi a plecat în fruntea corpului său spre est, împrăştiind şi nimicind în drum coloanele de trupe inamice care se deplasau spre Stolp dinspre nord şi dinspre sud-vest, fără să bănuiască că oraşul a şi fost ocupat de trupele noastre. Puternice detaşamente înaintate cu desant pe tancuri s-au avîntat impetuos şi, printr-o manevră de întoarcere, au pus stăpînire pe podurile peste rîul Lupow, înainte ca inamicul să le arunce în aer. Tanchiştii au respins atacurile duşmanului, menținînd podurile pînă la afluirea forțelor principale ale corpului. Ei au trecut rîul şi au respins unitățile germane care încercau să organizeze apărarea pe acest aliniament avantajos.

Pe urmele Corpului 3 de tancuri de gardă, fără să se rupă de el, înaintau unitățile de infanterie ale Armatei 19. Romanovski a folosit toate mijloacele de transport: autovehiculele proprii şi cele capturate, căruțele. Infanteria care se deplasa cu aceste vehicule nu mai rămînea în urma tancurilor. Ea nimicea în drumul ei toate focarele de rezistență ocolite de tanchişti.

Înaintarea impetuoasă a aripii stîngi a frontului l-a silit pe inamic să-şi replieze în grabă trupele. Sub acoperirea unor puternice ariergărzi, germanii au încercat să se desprindă de unitățile noastre, intenționînd să-şi instaleze forțele principale în apărare în zona Gdynia, Danzig, pregătită dinainte în acest scop. Comandamentul fascist german sconta că ne va întîrzia pe acest aliniament şi va imobiliza un timp îndelungat cît mai multe forțe ale noastre. Nu puteam îngădui aşa ceva!

Aşadar am luat toate măsurile pentru a împiedica retragerea organizată a trupelor inamicului pe acest aliniament. Comandanții de armate şi de divizii şi-au înțeles perfect misiunea şi au trecut la îndeplinirea ei. Statul major al frontului urmărea cu atenție evoluția evenimentelor, gata să aducă la timp corectivele necesare. Am primit un mare ajutor de la aviatori. Ei cercetau neîntrerupt dispozitivele inamicului, îi urmăreau zi şi noapte mişcările, informînd statul major al frontului şi direct marile unități asupra celor constatate. Aviația Armatei 4 aeriene dădea lovituri duşmanului, cooperînd strîns cu trupele terestre. Am admirat bravura şi măiestria aviatorilor din regimentul de bombardiere de noapte, comandat de E. D. Berşanskaia. Acționînd cu avioanele lor mici Po-2, care nu realizau viteze mari, ele bombardau pe timpul nopții coloanele şi concentrările de trupe germane.

La urmărirea inamicului şi-au adus o importantă contribuție corpul mecanizat şi Corpul 8 de tancuri. Deşi slăbite considerabil în urma luptelor grele, ele au acționat cu hotărîre, au manevrat cu curaj. Cu ajutorul lor marile unități de infanterie au dat peste cap ariergărzile germane şi au ajuns din urmă forțele principale ale inamicului, împiedicîndu-le să se detaşeze de unitățile noastre. Toate marile unități de tancuri erau obligate să mențină legătura atît cu armatele în ale căror fişii acționau cît şi între ele, informîndu-se reciproc asupra situației din sectoarele lor.

Inamicul se retrăgea în grabă la centru, dar tot mai opunea o împotrivire îndîrjită la flancul drept, unde trupele lui Fediuninski şi Batov cucereau cu mari eforturi fiecare kilometru de teren.

În cursul zilelor de 8 şi 9 martie trupele frontului au înaintat cu 20-60 kilometri, eliberînd peste 700 localități.

A sosit şi Armata 1 de tancuri de gardă. I-am fixat misiunea să devanseze Armata 19, să pună stăpînire pe trecerile peste rîul Leba şi peste canalul Brenkenhof, să zdrobească unitățile inamice din sectorul respectiv şi cel mai

tîrziu la 12 martie să ajungă la litoral în regiunea golfului Danzig.

Armata 2 de izbire înainta spre Danzig de la sud. Inamicul lupta cu disperare, trecînd la contraatacuri şi aruncînd în luptă zeci de tancuri. Fiecare pas realizat de trupele lui Fediuninski era scump plătit. Armata 65 înainta mai repede. După ce a ieşit pe aliniamentul Lappin (Przyjain), Zukkau (Zukowo), Batov a schimbat direcția şi acum se apropia de Danzig dinspre vest. Armata 65 a cooperat strîns cu armatele 49 şi 70, care înaintau mai la nord pe direcția Zoppot (Sopot).

Încercarea inamicului de a opri în loc trupele noastre de la aripa stîngă şi din centru pe aliniamentul Zuckau, Karthaus (Kartuzy), Wutzkow (Oskowo), Schurow, Schmolsin (Smoldzino) a eşuat. Printr-o lovitură a marilor unități de tancuri şi a unităților de infanterie care veneau imediat în urma tanchiştilor, acest aliniament a fost rupt din mişcare. Nimicind coloanele germane care se retrăgeau, tancurile noastre s-au năpustit spre golful Danzig. În aceste lupte s-au evidențiat din nou marile unități ale Corpului 3 de tancuri de gardă al lui Panfilov. Ele au forțat cele dintîi rîul Leba în apropierea oraşului Lauenburg (Lebork) şi, fără să-şi încetinească înaintarea, au ajuns din urmă cîteva mari coloane inamice, le-au nimicit, au capturat mari cantități de materiale militare şi numeroşi prizonieri. Armata 1 de tancuri de gardă a forțat şi ea rîul Leba, apoi canalul Brenkenhof şi se apropia de Danzig.

Cu toate acestea inamicul care se retrăgea a izbutit să se instaleze în raionul fortificat Gdynia-Danzig, dinainte pregătit. I-au fost de ajutor condițiile de teren, precum şi faptul că ploile de primăvară îngreuiau mişcarea trupelor. În retragerea lor, hitleriştii distrugeau sau minau şoselele, deschideau stăvilarele, inundînd regiuni întregi. Ne frîna mult în acțiunile noastre mulțimea de refugiați. Propaganda lui Goebbels împuiase capetele germanilor cu tot felul de bazaconii despre trupele sovietice, determinîndu-i pe oameni, pradă spaimei, să-şi părăsească casele îndată ce auzeau că se apropie

unitățile noastre. Populația îşi strîngea în grabă lucrurile şi fugea, fără să ştie unde. Şoselele şi drumurile vicinale erau pline de oameni înnebuniți de groază. Unii fugeau spre vest, alții spre est. Pe drumuri se aflau, de asemenea, mormane de materiale militare abandonate de hitlerişti. Trupele noastre îşi croiau drum cu mari eforturi prin acest haos.

Nu trecea mult timp şi refugiații îşi dădeau seama că nimeni nu se atinge de ei şi că toată trăncăneala acoliților lui Goebbels este o minciună sfruntată. Se linişteau şi porneau înapoi. Acum avalanşa de oameni se îmbulzea din nou pe drumuri, curgînd în direcție opusă.

Marile unități de tancuri s-au năpustit înainte, dar n-au reuşit totuşi să se apropie de Danzig şi de Gdynia. În fața lor se afla un puternic raion fortificat. El era apărat de trupe inamice grupate în vreo douăzeci de divizii.

Danzigul era o cetate foarte bine întărită. Porturi trainice, bine mascate, țineau sub focul artileriei întreaga regiune înconjurătoare. Un vechi val de cetate încercuia oraşul. În fața lui se afla centura exterioară de fortificații moderne, solide. Pe fiecare înălțime dominantă se aflau cazemate din beton armat sau din piatră şi beton. Sistemul de lucrări permanente era completat cu fortificații de campanie, iar la sud şi sud-est teritoriul din preajma oraşului putea fi inundat în mod deliberat.

Tot atît de trainice erau fortificațiile construite în jurul oraşului Gdynia, de asemenea o fortăreață de mîna întîi.

Apărarea terestră era sprijinită cu focul navelor ancorate în golful Danzig: 6 crucişătoare, 13 torpiloare şi zeci de nave mai mici.

Trebuia să ținem de asemenea seamă de faptul că după străpungerea fortificațiilor va trebui să luăm cu asalt oraşele propriu-zise, în care fiecare clădire fusese transformată în cazemată.

Pentru a nu-i da timp inamicului să-şi organizeze apărarea, am hotărît să nu procedăm la nici un fel de regrupări complicate şi să începem asaltul fortificațiilor

imediat ce ne vom apropia de ele. Eram avantajați de faptul că frontul de ofensivă se îngustase şi mai mult. Dacă la începutul operației din Pomerania orientală lățimea lui era de 240 kilometri, acum ea nu depăşea 60 de kilometri. Fîşia fiecărei armate care acționa pe direcția loviturii principale nu depăşea 10-12 kilometri. Faptul acesta făcea să crească apreciabil forța asaltului nostru.

În primul moment am orientat lovitura noastră principală spre centrul apărării inamicului, pe direcția Sopot, cu intenția să înfigem o pană între cele două cetăți.

Comandantul artileriei frontului a creat o grupare specială de artilerie în vederea luptei cu navele inamice. Dar ea aproape că nu a avut prilejul să tragă asupra obiectivelor de pe mare. Au intervenit aviatorii. Bombardierele şi avioanele de asalt au atacat atît de viguros aceste nave, încît ele au părăsit în grabă golful.

Armatele frontului înaintau, cooperînd strîns între ele. Marile unități de tancuri repartizaseră maşini de luptă pentru sprijinul nemijlocit al infanteriei. Aviatorii țineau sub controlul lor aerodromul inamic, pe care se aflau circa o sută de avioane, şi prin loviturile lor ajutau unitățile de infanterie să rupă apărarea inamicului. Trupele de geniu de sub comanda generalului Blagoslavov însoțeau infanteria, avînd misiunea să nimicească punctele de foc ale inamicului, să distrugă fortificațiile şi să mascheze cu perdele de fum acțiunile infanteriei şi tancurilor. Blagoslavov a inventat nişte catapulte speciale cu ajutorul cărora asupra inamicului erau lansate proiectile grele, aflate în mari cantități în depozitele germane capturate de trupele noastre. Aviația noastră a nimicit pe aerodromul din Danzig toate avioanele inamice, asigurîndu-şi în felul acesta supremația aeriană absolută.

Am continuat să dăm lovituri în toate sectoarele, concentrînd eforturile principale pe direcția Zoppot, Oliva (Oliwa). Se dădeau lupte grele. Inamicul se crampona cu înverşunare de fiecare tranşee.

Speranțele noastre de a străpunge rapid apărarea duşmanului nu s-au realizat. Desigur, o anumită surprindere pe care am reuşit să ne-o asigurăm a constituit pentru noi un mare avantaj, nelăsîndu-i inamicului timp pentru a-şi organiza apărarea, dar misiunea de a depăşi acest puternic raion fortificat s-a dovedit a fi deosebit de grea.

În cursul luptelor ostaşii şi comandanții erau mereu în căutarea modalităților de depăşire a diverselor obstacole. Bubuitul artileriei nu înceta zi şi noapte. Trupele au fost constituite în grupuri de asalt. Din fiecare grup făceau parte infanterişti, artilerişti, tanchişti şi pionieri. Avioanele sprijineau grupurile de asalt, acționînd masat sau în formații mici. Pas cu pas măcinam apărarea inamică.

Soldatul sovietic este neînfricat şi plin de abnegație. Îl vezi că e rănit, dar, încordîndu-şi ultimele forțe, se tîrăşte cu grenada spre cazemata duşmană pentru a o distruge. Din nou şi din nou le aminteam comandanților şi lucrătorilor politici că oamenii trebuie menajați, că victoria trebuie cucerită nu prin sîngele vărsat, ci prin măiestrie militară!

Oştaşul sovietic nu duce lipsă de ingeniozitate, dîrzenie şi prezență de spirit. Ca întotdeauna, exemplul îl dădeau comunişti şi comsomoliştii. Ei receptau imediat orice inițiativă utilă şi, la rîndul lor, erau inepuizabili în a găsi soluții, în a descoperi noi posibilități de acțiune. Îndată ce un grup de asalt obținea succes, experiența lui era popularizată.

Contraatacurile furibunde nu-l ajutau pe inamic. Dimpotrivă, îi slăbeau apărarea, deoarece fiecare asemenea contraatac era plătit scump. După ce pierdeau zeci de soldați, hitleriştii se retrăgeau, iar voinicii noştri îi urmăreau fără a-i slăbi şi pătrundeau în pozițiile lor.

Între timp Armata 1 de tancuri de gardă, respingînd elementele de siguranță ale inamicului, a ajuns la golful Putziger Wiek (Zatoka Pucka). Katukov şi-a condus tancurile de-a lungul litoralului pentru a ataca Gdynia dinspre nord. Împreună cu tanchiştii înaintau şi unitățile Armatei 19. La flancul drept al frontului, Armata 2 de izbire îl presa pe

inamic, obligîndu-l să dea înapoi. Gruparea ei de izbire se afla deja la 8 kilometri de periferia sudică a Danzigului.

Vecinul nostru din dreapta, Frontul 3 bielorus, se apropiase de malul drept al Vistulei. Unitățile Armatei 48 din compunerea lui stabiliseră contactul cu flancul drept al Armatei 2 de izbire, dar între ele se formase un triunghi, ocupat încă de duşman. El menținea ferm acest petic de pămînt care-i asigura legătura cu peninsula Samland şi cu Frischen Haff (Mierzeja Wislana) printr-o limbă îngustă de nisip. La un moment dat am primit un telefon de la mareşalul Vasilevski, care preluase de curînd comanda Frontului 3 bielorus, după ce Cerneahovski căzuse la datorie.

— De ce-l împingeți pe duşman în sectorul nostru?

— Asta ar trebui să vă bucure, am glumit eu. Veți captura un număr mare de prizonieri!

Mărturisesc că pe atunci nu ne prea preocupa această limbă de nisip pustie: începuse etapa decisivă a operației Danzig-Gdynia.

După ce au străpuns trei linii fortificate, în dimineața zilei de 25 martie trupele Armatei 70 împreună cu Corpul 3 de tancuri de gardă şi unități din Armata 49 au pătruns în Zoppot, după grele lupte de stradă au curățat oraşul de hitlerişti şi s-au avîntat spre Oliva, suburbie a Danzigului.

Prin ieşirea trupelor noastre la golful Gdansk, gruparea inamică a fost scindată în trei părți: una din ele menținea Danzigul, a doua – Gdynia, iar a treia – limba de nisip Putziger Nehrung (Mierzeja Helska).

Misiunea de a lichida gruparea de la Gdynia a revenit Armatei 19 şi Corpului 3 de tancuri de gardă. Armata 1 de tancuri de gardă se regrupa în vederea revenirii la Frontul 1 bielorus. Depăşind lucrările de apărare ale inamicului, infanteriştii şi tanchiştii noştri s-au apropiat de oraş şi au angajat lupte de stradă. La 26 martie Gdynia era în mîinile noastre. Rămăşițele trupelor inamice, abandonîndu-şi răniții şi tehnica militară, s-au retras pe litoral, la nord de oraş.

În luptele pentru Gdynia au fost total nimicite patru divizii inamice, opt regimente independente şi douăzeci de batalioane cu diverse destinaţii. După cîteva zile au fost de asemenea lichidate rămăşiţele grupării care apucaseră să se retragă la nord de oraş: o divizie de tancuri, subunităţi motorizate, de infanterie, de artilerie şi de infanterie marină. Pierderile totale ale inamicului în zona Gdynia se ridicau la 50 000 de morţi, 229 tancuri şi autotunuri, 387 piese de artilerie de cîmp şi peste 3 500 autovehicule. Unităţile noastre au luat peste 18 000 de prizonieri, au capturat circa 200 de tancuri şi autotunuri, 600 de piese de artilerie, 71 avioane, 6 246 autovehicule.

La 26 martie armatele 2 de izbire şi 65, străpungînd prin lupte grele apărarea inamică pe toată adîncimea ei, s-au apropiat de Danzig. Pentru a evita pierderi inutile am adresat garnizoanei oraşului un ultimatum cu propunerea de capitulare, întrucît continuarea împotrivirii era zadarnică. În caz de respingere a ultimatumului, se recomanda populaţiei să părăsească oraşul.

Comandamentul hitlerist n-a răspuns la propunerea noastră. În consecinţă s-a ordonat declanşarea asaltului.

La eliberarea acestui străvechi oraş polonez a participat şi o brigadă poloneză de tancuri. Prietenii polonezi au luptat vitejeşte, cot la cot cu ostaşii noştri, împotriva inamicului comun.

Asaltul a început simultan din trei direcţii. Chiar de la început luptele au căpătat un caracter înverşunat. Ne băteam pentru fiecare casă. Hitleriştii opuneau o rezistenţă deosebită în marile edificii, în clădirile întreprinderilor.

La 30 martie Danzigul (Gdanskul) a fost definitiv eliberat. Rămăşiţele trupelor inamice s-au refugiat în delta Vistulei, unde au fost în curînd capturate. Deasupra oraşului s-a înălţat drapelul naţional al Poloniei. L-au arborat ostaşi ai armatei poloneze.

În luptele pentru Gdansk inamicul a suferit mari pierderi în morţi şi răniţi. Trupele noastre au luat prizonieri peste 10

000 de soldaţi şi ofiţeri, au capturat 140 de tancuri şi autotunuri, 358 tunuri de cîmp şi numeroase alte materiale militare.

Făcînd bilanţul operaţiei din Pomerania orientală, efectuată de trupele noastre, putem spune că ea a avut o foarte mare importanţă operativă şi strategică.

Impetuozitatea şi continuitatea acţiunilor ostaşilor noştri, care nu i-au lăsat inamicului nici o clipă de răgaz pentru a aduce rezerve şi a-şi regrupa trupele, a fost o premisă deosebit de importantă a succesului în această operaţie ofensivă interesantă şi complexă, care s-a desfăşurat într-un timp scurt, făcînd disponibile trupele Frontului 2 bielorus pentru operaţia Berlin. În urma acţiunilor eroice ale trupelor sovietice au fost eliberate vechi pămînturi poloneze cotropite în diverse epoci de agresorii germani. Poporul polonez a recuperat întreaga Pomeranie poloneză, împreună cu numeroase oraşe şi porturi de pe litoralul Mării Baltice.

Oder–Elba

Aşa cum am presupus, după lichidarea grupării inamice din Pomerania orientală urma să participăm la operaţia Berlin. Prin hotărîrea Cartierului general, frontul nostru trebuia în cel mai scurt timp să-şi regrupeze trupele pe direcţia Stettin, Rostock şi să înlocuiască unităţile Frontului 1 bielorus pe aliniamentul Kolberg, gurile Oderului, în continuare de-a lungul malului estic al acestui rîu pînă la Schwedt. Gruparea principală (trei armate) trebuia să se concentreze în sectorul Altdamm, Schwedt.

În primul rînd se cerea să aducem rapid trupele pe aliniamentul de la care avea să pornească ofensiva. Se

impunea o pregătire minuțioasă pentru ca nimic să nu stînjenească manevra noastră.

Cu numai cîteva zile în urmă trupele noastre înaintau spre est. Acum li se cerea să se întoarcă spre vest şi să parcurgă în marş forțat 300-350 kilometri prin locuri unde abia se încheiaseră bătălii sîngeroase, unde nu se împrăştiase fumul incendiilor şi unde abia începeau lucrările de curățire a drumurilor şi de construire a unor poduri provizorii peste numeroasele rîuri şi canale. Pentru transportul pe căile ferate nu exista suficient material rulant, liniile şi podurile rămase nedistruse erau într-o stare atît de deplorabilă încît trenurile mergeau cu viteza unui pieton. În asemenea condiții trebuia să deplasăm sute de mii de ostaşi, mii de piese de artilerie, să aducem din spatele frontului zeci de mii de tone de muniții şi alte materiale.

La elaborarea planului de regrupare a participat, ca întotdeauna, un mare număr de militari: ofițerii din statul major al frontului, din direcția politică, şefii serviciilor, comandanții de arme şi de armate. Aprobarea planului a fost precedată de dispoziții preliminare. În timp ce unitățile se pregăteau pentru deplasare, pe viitoarele itinerare au fost trimise detaşamente speciale pentru cercetarea şi refacerea drumurilor, înlăturarea obstacolelor, asigurarea căilor de ocolire a sectoarelor greu accesibile, s-a organizat serviciul de ordine la poduri şi în locurile de trecere a cursurilor de apă. La intersecțiile drumurilor au fost postați agenți de circulație.

Din cauza posibilităților foarte reduse de folosire a căilor ferate, am hotărît ca pe acestea să se deplaseze numai tancurile şi alte maşini şenilate. Cealaltă tehnică şi trupele se deplasau în coloane. Urma să folosim toate mijloacele de transport auto şi hipo de care dispuneam. Trupele aveau să se deplaseze prin rotație pe jos şi cu vehicule. Era foarte important să respectăm graficul şi să asigurăm o disciplină riguroasă în timpul marşului.

Comandanții, lucrătorii politici, organizațiile de partid şi comsomoliste le-au explicat ostaşilor cît este de important să

ajungem la timp pe aliniamentele fixate. Ne aşteptau ultimele lupte, care aveau să ducă la încheierea războiului. În munca de pregătire se vorbea nu numai despre marş, ci şi despre acțiunile de luptă la care aveam să participăm. Soldații mai vechi, care trecuseră prin focul luptelor, îşi împărtăşeau experiența noilor veniți. O atenție deosebită s-a acordat problemelor legate de forțarea cursurilor de apă şi de deplasarea prin terenurile păduroase şi mlăştinoase. Am constatat cu satisfacție că ostaşii au un moral ridicat, că sînt plini de elan combativ. Nu erau obosiți, deşi săptămîni de-a rîndul duseseră lupte grele.

Armatele 49 şi 70 s-au pus primele în mişcare în zilele de 4 şi 5 aprilie. La 6 aprilie le-a urmat Armata 65, care abia încheiase acțiunile de lichidare a unităților inamice din zona Krockow (Krokowa). Armata 2 de izbire nu putea porni înainte de 8 aprilie, dată la care locul ei urma să fie luat de Armata 5 de tancuri.

Armata 19 mai ducea lupte cu duşmanul pe îngusta fîşie de nisip Putziger Nehrung, la nord de Gdansk. Aşadar, avea să rămînă deocamdată acolo. Acestei armate şi sectoarelor fortificate 93 şi 153 care-i erau afectate li s-a încredințat misiunea să apere litoralul Mării Baltice pînă la gura fluviului Oder.

Statele majore ale frontului, armatelor, armelor şi serviciilor nu cunoşteau odihna. Ele răspundeau de ordinea deplasării trupelor şi de respectarea termenelor, de realizarea întocmai a planului de regrupare. Membrii consiliului militar şi personalul organelor politice se aflau permanent în unități. Munca politică n-a încetat nici în timpul marşului. Fiecare oră de popas era folosită pentru a sta de vorbă cu ostaşii.

Termenele erau foarte strînse. Coloanele de arme întrunite trebuiau să parcurgă zilnic 40-45 kilometri. Au fost mobilizate toate mijloacele de transport. Autovehiculele au fost folosite pentru transportul trupei, al artileriei regimentare şi batalionare, aruncătoarelor de mine, munițiilor, subzistențelor şi bucătăriilor de campanie. Coloanele de

autovehicule erau eşalonate. Pentru reglarea circulației s-au fixat aliniamente de coordonare la 30-40 kilometri unul de altul. Coloanele auto se deplasau cu o viteză de 30-40 kilometri pe oră ziua şi 20-30 kilometri pe oră noaptea. Căruțele parcurgeau 35-45 kilometri pe zi, iar coloanele pedestre, în acelaşi interval de timp, 30-35 kilometri.

La începutul lunii aprilie am fost convocat la Cartierul general. Aici a fost precizată şi aprobată misiunea Frontului 2 bielorus.

Elaborînd operația Berlin, comandamentul sovietic a ținut seama de situația politică şi strategică. Deşi era evident că Germania hitleristă pierduse războiul, conducătorii ei mai nutreau unele speranțe. Hitleriştii aproape că încetaseră rezistența față de aliați, concentrînd în schimb o grupare masivă împotriva trupelor sovietice. Hitler şi clica sa tot mai contau pe nişte combinații care să-i salveze. Trebuia să le zădărnicim planurile. În consecință, misiunea trupelor noastre era: să zdrobească în cel mai scurt timp gruparea fascistă germană pe direcția Berlin, să cucerească capitala Germaniei şi să iasă la fluviul Elba.

La îndeplinirea acestei misiuni participau trei fronturi: 1 bielorus, 1 ucrainean şi 2 bielorus. În linii mari desfăşurarea operației era prevăzută în felul următor: Frontul 1 bielorus executa o lovitură pe direcția generală Berlin, cu o parte din forțe manevrînd oraşul pe la nord; Frontul 1 ucrainean trebuia să dea o lovitură de despicare la sud de Berlin, întorcînd oraşul pe la sud. Frontul nostru, 2 bielorus, executa o lovitură de despicare la nord de Berlin, asigurînd flancul drept al Frontului 1 bielorus împotriva unor eventuale contralovituri ale inamicului dinspre nord şi totodată lichida toate unitățile fasciste germane la nord de Berlin, împingîndu-le spre mare.

Ca dată a începerii operațiilor, Cartierul general a fixat pentru fronturile 1 bielorus şi 1 ucrainean 16 aprilie, iar pentru noi, 20 aprilie. Frontul nostru nu putea începe

ofensiva mai devreme, deoarece avea nevoie de timp pentru a-şi deplasa trupele din est în vest.

De fapt şi această amînare de patru zile am obținut-o numai după ce am explicat toate dificultățile cărora trebuia să le facem față. Frontul primise o misiune nouă înainte de a încheia practic operația anterioară, cea din Pomerania orientală. Ni se acorda un timp extrem de scurt, fără precedent, cu toate că trupele noastre trebuiau să parcurgă o distanță de peste 300 kilometri. Am cerut să ni se acorde ajutor pentru a grăbi deplasarea trupelor. Nu am primit însă nici o suplimentare de mijloace de transport auto. Ceea ce ni se cerea era la limita posibilităților: trebuia să efectuăm într-un timp mult prea scurt pregătirile pentru greaua operație de forțare a Oderului, un curs de apă foarte larg în apropiere de vărsare. În fapt, trupele aveau să treacă la ofensivă din mişcare. După cum se va vedea, aceste condiții îngreuiau mult executarea operației.

Cînd m-am întors de la Moscova, trupele erau deja în marş. Fără să aşteptăm sosirea lor, am procedat împreună cu comandanții şi şefii statelor majore ale armatelor la o minuțioasă recunoaştere a noului teren, am organizat cercetarea pentru a culege date asupra inamicului.

Din păcate, unitățile Frontului 1 bielorus pe care trebuia să le înlocuim nu ne-au putut furniza informațiile necesare cu privire la forțele inamicului. Pur şi simplu n-au avut timp să le obțină. Am avut o convorbire cu generalul P. A. Belov, comandantul Armatei 61, al cărui sector era preluat de trei armate ale noastre, dar n-am reuşit să aflu de la el nimic nou despre inamic, față de ceea ce ştiam deja.

Am fost puşi în situația de a ne abate de la o regulă pe care o respectasem în trecut, respectiv de a fixa misiuni comandanților de armate încă înainte de a avea date mai mult sau mai puțin complete cu privire la inamic. Desigur, procedam astfel nu de plăcere. Ne obligau termenele operației. Or, trebuia să mai lăsăm timp comandanților de armate să

detalieze misiunile cu comandanții marilor unități din subordine.

Recunoaşterea am efectuat-o la 10 aprilie. Am început cu sectorul Armatei 65. Împreună cu mine au sosit aici generali şi ofițeri din comandamentul şi statul major al frontului, comandanții Armatei 4 aeriene şi Armatei 49. Am fost întîmpinați de P. I. Batov şi de un grup de ofițeri ai acestuia. Locul în care ne-am adunat fusese bine ales: terenul din fața noastră putea fi observat pe o distanță de mai mulți kilometri.

Ceea ce am putut vedea nu a fost de natură să ne bucure. Între noi şi inamic curgea fluviul Oder, care în acest sector se despărțea în două brațe mari: Oderul de Est şi Oderul de Vest. Între cele două brațe se afla o luncă, în acel moment inundată, aşa încît în fața noastră se întindea o fîşie de apă de cinci kilometri. Malul vestic era înalt şi cu greu puteam vedea cum se prezintă. Dacă am fi avut în față un fluviu adînc, ar fi fost mai uşor: l-am fi putut trece cu bărcile sau cu bacurile. În cazul luncii însă adîncimea era prea mică, aşa încît aceste mijloace nu puteau fi folosite. Pavel Ivanovici Batov a spus, îngîndurat:

— Soldații noştri au caracterizat, după părerea mea, foarte precis terenul pe care îl avem în față: „Două rîuri cît Niprul, iar la mijloc unul cît Pripetul”.

Într-adevăr, aveam în față un obstacol greu de depăşit. Unde mai pui că malul opus era mai înalt decît malul pe care ne aflam noi, ceea ce îl avantaja pe inamic.

Am ajuns la concluzia că va trebui să forțăm fluviul pe un front larg, concomitent în sectoarele celor trei armate. În caz de reuşită în unul din cele trei sectoare, aveam să exploatăm imediat succesul, aducînd aici forțele şi mijloacele din celelalte sectoare. Or, pentru aceasta trebuia să examinăm din timp posibilitățile de manevrare de-a lungul frontului. Din fericire, asemenea posibilități existau.

Lunca mlăştinoasă şi inundată era practic inabordabilă.

Pe alocuri se ridicau însă diguri, pe jumătate distruse. Ele puteau fi folosite. Asemenea diguri existau în sectorul Armatei

65 (rămăşiţe ale unei autostrăzi) şi al Armatei 49.

Recunoaşterea efectuată împreună cu comandanţii armatelor în întreaga fîşie de ofensivă a celor trei armate s-a dovedit cît se poate de utilă. Participanţii au propus pe loc corective la hotărîrile luate, au fost precizate diverse misiuni. Imediat după aceasta comandanţii armatelor au trecut cu energie la pregătirea operaţiei.

Între timp au început să sosească trupele. La 13 aprilie, prima mare unitate sosită la destinaţie, Armata 65 a lui P. I. Batov, a ocupat poziţiile de plecare pe aliniamentul Altdamm, Ferdinandstein (Radziszewo). La 16 aprilie a ajuns la Oder, ceva mai la sud, Armata 70 a lui V. S. Popov; cu o zi mai înainte sectorul Kranzfelde, Nipperwiese (Ognica), situat şi mai la sud, fusese ocupat de Armata 49 a lui I. T. Grişin. Astfel, cele trei armate au înlocuit unităţile Armatei 61 a Frontului 1 bielorus.

Armata 2 de izbire a lui I. I. Fediuninski s-a instalat la 15 aprilie la nord de Armata 65, pe aliniamentul Cammin, Ihnamündung, înlocuind unităţile Armatei 1 poloneze. Tot în această zi au ajuns la litoralul Mării Baltice unităţile Armatei 19 a lui V. T. Romanovski, luînd locul Corpului 3 cavalerie de gardă, care urma să mai parcurgă un drum lung pînă la Schwedt.

La 17 aprilie au încheiat deplasarea pe noile poziţii marile unităţi mobile ale frontului: corpurile 1, 3 şi 8 de tancuri de gardă şi 8 mecanizat. Pînă în momentul începerii operaţiei a încheiat dislocarea şi Armata 4 aeriană a lui K. A. Verşinin.

Toţi ostaşii erau cuprinşi de un elan fără precedent. Trupele treceau din mişcare la pregătirea ofensivei. Nu-ţi venea să crezi că nişte oameni care au efectuat un marş obositor şi care în acest timp nu s-au odihnit decît pe apucate, făcînd popasuri scurte, dormind sub cerul liber, pe pămîntul umed, acţionau cu atîta avînt. Nimic nu le putea umbri voioşia, bucuria. Toţi înţelegeau importanţa misiunii ce li se încredinţase şi erau dornici s-o îndeplinească cît mai bine.

Activitatea preliminară pentru pregătirea ofensivei cu cadrele de conducere de la front şi armate s-a încheiat înainte de sosirea trupelor pe poziţiile de plecare. Acum a început pregătirea la eşaloanele divizie-regiment. Trebuie să subliniez că în toate unităţile la care am fost pregătirile în vederea viitoarei ofensive erau conduse cu competenţă. În timpul războiului comandanţii şi lucrătorii politici şi-au însuşit cunoştinţe vaste şi au căpătat o bogată experienţă practică. Toate acestea erau acum folosite la maximum. S-au formulat numeroase propuneri valoroase, cărora imediat li s-a dat curs. Trupele noastre, care avuseseră destule prilejuri să acţioneze în terenuri păduroase şi mlăştinoase, care forţaseră numeroase cursuri de apă, se pregăteau să-şi îndeplinească noua misiune înarmate cu întreaga lor experienţă.

Aviatorii lui Verşinin au fotografiat apărarea inamicului pe întreaga ei adîncime. Cercetarea aeriană şi terestră a acţionat neobosit. Am reuşit să stabilim că fîşia principală a apărării inamicului, amenajată de-a lungul Oderului de Vest, avea o adîncime pînă la 10 kilometri şi se compunea din două-trei poziţii. Fiecare poziţie cuprindea una sau două tranşee continue. Pe malul fluviului, la fiecare 10-15 metri, inamicul săpase locaşuri pentru puşcaşi şi mitraliori, legate de tranşee prin şanţuri de comunicaţie.

Prizonierii au declarat că toate localităţile de pe malul Oderului pe o adîncime de 40 kilometri au fost amenajate în vederea apărării şi transformate în puncte de sprijin. Aceste informaţii erau demne de crezare: o situaţie asemănătoare întîlnisem şi în Pomerania orientală.

S-a stabilit, de asemenea, că pe direcţia de ofensivă a frontului nostru inamicul a creat o a doua fîşie de apărare, care trecea pe malul vestic al rîului Randow, la 20 kilometri de Oder. Cercetarea aeriană descoperise şi a treia fîşie de apărare. Toate acestea arătau că inamicul se pregătise temeinic pentru a rezista şi că trupelor noastre nu le va fi uşor să-i înfrîngă împotrivirea.

Potrivit informațiilor direcției de cercetare a frontului, în fața noastră se aflau forțe importante. Istmul de la litoral era apărat pe o întindere de 30 kilometri, de la Dievenow (Dziwnow) pînă la Wollin (Wolin), de gruparea de corp „Swinemünde" comandată de generalul Fröllich. În primul eşalon se aflau aici două batalioane de infanterie marină, o şcoală militară de aviație, un regiment de infanterie marină şi cinci regimente de fortificații, rezerva fiind constituită din unități aparținînd unei divizii de infanterie-instrucție.

Mai la sud, într-un sector de 90 kilometri, de-a lungul malului apusean al Oderului de Vest, era instalată Armata 3 de tancuri germană comandată de generalul-colonel Manteuffel. Aici se aflau pozițiile Corpului 32 armată şi Corpului de armată „Oder". Ele aveau în primul eşalon trei divizii de infanterie, două regimente de fortificații şi două regimente de infanterie independente, un batalion şi un grup de luptă. Eşalonul era format din trei divizii de infanterie şi două divizii motorizate, două brigăzi de infanterie, două brigăzi de artilerie, trei regimente independente, patru batalioane, două grupuri de luptă şi o şcoală de ofițeri. Armata 3 de tancuri mai era întărită cu trupe care acționaseră înainte împotriva Frontului 1 bielorus: trei regimente de artilerie, Corpul 406 „artilerie populară" şi Divizia 15 artilerie antiaeriană.

După cum se vede, gruparea cea mai puternică de trupe naziste se afla tocmai acolo unde intenționam să dăm lovitura principală. Dar nu mai puteam modifica direcția de ofensivă. Potrivit directivei Cartierului general, prevăzusem ca lovitura principală să fie executată în sectorul Stettin, Schwedt, de 45 kilometri lărgime, cu cele trei armate de la aripa stîngă a frontului – 65, 70 şi 49 –, trei corpuri de tancuri, un corp mecanizat şi unul de cavalerie. După ce trupele noastre aveau să rupă apărarea inamicului de pe Oderul de Vest, urma să dezvoltăm ofensiva pe direcția generală Neustrelitz şi să ajungem în a douăsprezecea sau cel mai tîrziu a cincisprezecea zi a operației pe aliniamentul Neuenkirchen,

Demmin, Malchin, Waren, Wittenberge (pe Elba). Linia de despărțire dintre noi şi Frontul 1 bielorus trecea prin Arnswalde, Schwedt, Angermünde, Gransee, Wittenberge.

După ruperea apărării inamice, fiecare armată de arme întrunite avea să fie întărită cu un corp de tancuri (Armata 49 cu un corp mecanizat). Corpul 3 cavalerie de gardă rămînea în rezerva frontului, înapoia flancului stîng al Armatei 49.

Acțiunile artileriei urmau să fie planificate de comandanții armatelor. Pe direcția de izbire se crea o grupare de artilerie cu o densitate de cel puțin 150 guri de foc pe kilometru de front (fără tunurile de 45 şi 57 mm). Această grupare trebuia să ajute infanteria să forțeze Oderul şi să rupă apărarea duşmanului pe întreaga adîncime tactică. În continuare artileria trebuia să sprijine cu foc infanteria şi eşaloanele de dezvoltare a succesului.

În prima etapă a operației corpurile de tancuri se introduceau în ruptură la ordinul comandantului frontului; în continuare se subordonau comandanților armatelor.

În noaptea dinaintea ofensivei Armata 4 aeriană executa o lovitură masată asupra punctelor de foc de pe malul apusean al Oderului de Vest, statelor majore, nodurilor de transmisiuni şi pozițiilor de artilerie ale inamicului.

Pe timpul ofensivei fiecare armată de arme întrunite de la aripa stîngă primea în subordonare operativă o divizie de aviație de asalt.

În prima etapă a operației, aviației îi revenea un rol deosebit de important. Lățimea totală a Oderului împreună cu lunca şi terenurile inundate de pe malul estic ajungea la şase kilometri. Aşadar, pe timpul pregătirii de foc a ofensivei şi forțării fluviului de către infanterie, artileria trebuia să tragă de la distanțe destul de mari, ceea ce, fără doar şi poate, îi diminua eficiența. Era cu neputință să trecem rapid mijloacele de foc pe malul vestic, deoarece amenajarea trecerilor peste Oder cerea timp. Prin urmare, la început infanteria avea să lupte fără sprijinul artileriei, această misiune revenind aviatorilor. Trebuie să spun că ei au

îndeplinit-o în mod strălucit. Aviația a sprijinit perfect infanteria prin trageri şi bombardamente. Eficiența acțiunilor ei s-a datorat şi organizării precise a cooperării între unitățile terestre şi aeriene. Ne pusesem mari speranțe în aviația noastră şi Armata 4 aeriană le-a justificat întru totul.

S-a acordat multă atenție pregătirii genistice a operației. Sub comanda generalului Blagoslavov, trupele de geniu au desfăşurat o activitate deosebit de intensă. Într-un timp scurt, pe malul Oderului au fost aduse şi perfect mascate zeci de pontoane, sute de bărci, material lemnos pentru construirea debarcaderelor şi podurilor, s-au confecționat plute, s-au acoperit cu podine porțiunile mlăştinoase ale malului.

La 16 aprilie, dinspre sud s-a auzit bubuitul canonadei. Vecinul nostru, Frontul 1 bielorus, începuse ofensiva. Se apropia momentul cînd aveam să intrăm şi noi în acțiune.

La inițiativa comandanților de armată, un număr de subunități au traversat în cursul nopții Oderul de Est, au pătruns în lunca dintre cele două brațe şi au pus stăpînire pe diguri. Ostaşii lui Batov s-au achitat deosebit de bine de această acțiune extrem de îndrăzneață. Aşa, de pildă, comandantul de divizie Teremov a ocupat cu batalioanele sale înaintate pilonii nedistruşi ai autostrăzii, izgonindu-i pe hitleriştii care îi transformaseră în puncte de foc.

În felul acesta, în lunca inundată s-au creat un fel de capete de pod în care treptat se concentrau trupe. Ele au uşurat mult forțarea fluviului.

Aş putea relata numeroase fapte de arme ale cercetaşilor noştri, care în cursul nopții se infiltrau pînă pe malul apusean al Oderului de Vest. Ajungeau acolo înot, uneori puneau stăpînire chiar sub nasul hitleriştilor pe obiective importante şi le menținеau, înfruntînd forțe mult superioare.

A venit, în sfîrşit, şi momentul cînd am putut face bilanțul activității desfăşurate, care ne-a convins că trupele frontului sînt gata pentru ofensivă.

Membrii consiliului militar, generalii N. E. Subbotin şi A. G. Russkih, şeful direcției politice, generalul A. D. Okorokov,

care au condus pregătirea politică a trupelor, statul major al frontului, comandanții şi şefii armelor şi serviciilor puteau declara cu mîna pe inimă că au făcut totul pentru a asigura succesul operației.

În seara de 19 aprilie, sigur de succes, am raportat telefonic comandantului suprem că trupele frontului sînt gata să înceapă ofensiva la termenul prevăzut de Cartierul general.

În noaptea dinaintea ofensivei, pozițiile inamicului au fost bombardate continuu de aviația noastră; la această acțiune a participat şi regimentul de bombardiere de noapte comandat de Berşanskaia, care a executat un număr record de ieşiri-avion. Am mai vorbit despre această remarcabilă unitate. Personalul regimentului era format de tinere aviatoare. Ele şi-au inaugurat cariera militară încă în Caucazul de Nord şi au luptat vitejeşte cu inamicul. Multe dintre ele erau decorate cu ordine, iar 23 de aviatoare aveau titlul de Erou al Uniunii Sovietice. Printre ele se numărau Cecineva, Litvinova, Meklin, Aronova, Smirnova, Nikulina, Popova, Jikulenko ş.a. Regimentul de bombardiere de noapte fusese decorat cu Ordinul Drapelul Roşu şi cu Ordinul Suvorov clasa a III-a. Frontul nostru încerca un sentiment de legitimă mîndrie cînd se vorbea despre eroinele lui înaripate, care dăduseră numeroase lovituri inamicului în timpul raidurilor nocturne.

În tot cursul nopții, în sectoarele tuturor armatelor, detaşamente speciale au dus lupte pentru lărgirea sectoarelor cucerite pe malul apusean al Oderului de Vest şi pentru ocuparea totală a luncii. Pe digurile dintre cele două brațe ale Oderului se concentrau trupe. Se desfăşura o activitate febrilă şi neobosită pe toată întinderea fluviului de la Altdamm pînă la Schwedt. Pionierii pregăteau şi lansau la apă pontoanele. În luncă se construiau drumuri din panouri de podină. Ostaşii aveau pregătite un mare număr de bărci uşoare.

Pentru a-l induce în eroare pe inamic s-au simulat pregătiri pentru o debarcare la nord de Stettin. Unitățile Armatei 19 şi Armatei 2 de izbire, sub protecția perdelelor de

fum, făceau aici o larmă de nedescris. De fapt ele se pregăteau într-adevăr pentru traversarea strîmtorii Dievenov. Dacă ar fi reuşit să pună piciorul pe malul vestic în acest sector, n-ar fi fost rău.

Lovitura principală urma să fie dată de cele trei armate în fîşia de 47 kilometri dintre Altdamm şi Schwedt. Dar sectorul de rupere al fiecărei armate nu depăşea patru kilometri.

Pregătirea de artilerie (60 de minute) trebuia să înceapă la orele 7 dimineața. Dar în timpul nopții mi-a telefonat Batov şi a solicitat să înceapă ofensiva cu o oră mai devreme, deoarece vîntul bătea spre luncă şi nivelul apei creştea, ceea ce putea să îngreuieze forțarea fluviului. Afară de aceasta, inamicul a intensificat presiunea împotriva detaşamentelor care au apucat să debarce pe malul apusean al Oderului de Vest şi era necesar să li se dea de urgență ajutor. Pavel Ivanovici mi-a spus că a şi dat dispozițiile cuvenite şi că trupele lui sînt gata să pornească acțiunea cu o oră înainte de termenul fixat. Rămînea să aprob inițiativa comandantului de armată.

Am luat legătura cu celelalte armate. Popov şi Grişin au rămas la vechea hotărîre şi nu intenționau să schimbe momentul începerii operației. M-au asigurat şi ei că totul este verificat şi că trupele sînt gata pentru acțiune.

În consecință, în dimineața zilei de 20 aprilie forțarea Oderului de Vest a început aproape simultan pe întregul front, cu forțele celor trei armate care constituiau gruparea principală a frontului. Trecerea fluviului s-a desfăşurat sub protecția perdelelor de fum. S-au dovedit foarte eficiente proiectilele şi bombele fumigene, care orbeau observatoarele şi punctele de foc ale duşmanului.

Cea dintîi a început forțarea fluviului Armata 65. Aproape concomitent cu primele salve ale pregătirii de artilerie, a cărei durată fusese fixată de comandantul de armată la 45 de minute, au fost lansate la apă toate mijloacele plutitoare. Armata lui Batov pregătise un număr mare de bărci uşoare, care în trecut îşi dovediseră eficiența cu prilejul forțării unor cursuri de apă cu malurile mlăştinoase. Aceste bărci au avut

un important rol şi la forţarea Oderului. În locurile unde ele nu puteau fi folosite din pricina adîncimii mici a apei, infanteriştii le transportau cu uşurinţă pe braţe. Batov a reuşit să debarce cu repeziciune pe malul apusean al Oderului de Vest un mare lot de infanterişti înzestraţi cu mitraliere, aruncătoare şi tunuri de 45 mm. Trupele astfel debarcate s-au alăturat micilor detaşamente care se aflau aici din timpul nopţii. În continuare debarcau noi şi noi subunităţi. S-a trecut acum şi la folosirea portiţelor.

S-au dat lupte înverşunate pentru digurile de pe malul apusean. Ne trebuiau ca dane de acostare şi platforme, întrucît pe terenul mocirlos nu puteau fi debarcate tancurile, piesele de artilerie şi altă tehnică grea adusă cu portiţele. Inamicul înţelegea foarte bine acest lucru şi se străduia în fel şi chip să ne împiedice să punem mîna pe aceste diguri. Din păcate, ceaţa deasă care învăluia rîul şi perdelele de fum limitau acţiunile aviaţiei care nu putea ajuta trupele pătrunse în apărarea inamică. Dar după ora 9 vremea s-a îmbunătăţit brusc, ceea ce a dat aviaţiei noastre posibilitatea de a-şi desfăşura forţele.

Pe malul apusean al Oderului de Vest se dădeau lupte tot mai înverşunate. Pe măsură ce forţele noastre sporeau, se lărgeau şi sectoarele cucerite. Ele erau imediat consolidate, încercările inamicului de a le recuceri fiind zădărnicite. Noile subunităţi care debarcau extindeau capul de pod, erodînd literalmente metru cu metru apărarea inamicului. Acţiunea se desfăşura cu perseverenţă, metodic, şi toate încercările inamicului de a opri acest proces erau inutile, deşi contraatacurile lui disperate se succedau unul după altul.

Trupele de geniu, ajutate de unităţile de infanterie, au construit poduri de pontoane şi au organizat treceri pe portiţe. Le creau mari greutăţi navele inamice, care apăruseră în strîmtoare şi trăgeau asupra lor cu tunurile. Cînd cerul s-a înseninat, aviatorii lui Verşinin şi-au îndreptat focul asupra acestor nave. Loviturile aviaţiei le-au silit să plece în largul mării.

Informațiile care ne veneau din sectorul armatei lui Batov arătau că ofensiva se desfăşoară cu succes. Oră de oră efectivele noastre debarcate pe malul vestic creşteau. Inamicul s-a văzut nevoit să-şi introducă în luptă rezervele. El nu era în stare să recucerească terenul ocupat de unitățile noastre, şi acum îşi propunea doar să oprească înaintarea noastră în acest sector. La contraatacurile lui participau două mari unități de infanterie, întărite cu tancuri: Divizia 27 SS „Langemarck" şi Divizia 28 SS „Valonia", care făceau parte din rezerva Armatei 3 de tancuri. Or, bătălia era abia la începutul ei; pe malul apusean al Oderului de Vest luptau deocamdată numai unitățile noastre înaintate, fără tancuri şi, de fapt, fără artileria de însoțire. Cu toate acestea, prin bravura şi abnegația lor, aceste unități l-au şi obligat pe inamic să-şi angajeze rezervele. Soldații noştri nu se mai uitau înapoi: mergeau înainte sau consolidau pozițiile ocupate cu prețul supremului efort, dar nu le mai cedau inamicului.

Pe la orele 13 în sectorul Armatei 65 funcționau deja două treceri pe portițe de 16 tone. La căderea serii pe malul apusean al Oderului de Vest se aflau 31 de batalioane cu 50 tunuri de 45 mm, 70 aruncătoare de 82 şi 120 mm şi 15 autotunuri uşoare SU-76. Trupele lui Batov cuceriseră un cap de pod lat de peste 6 kilometri şi adînc de 1,5 kilometri. Pe acest cap de pod luptau deja patru divizii din corpurile comandate de Erastov şi Ciuvakov. Afluirea trupelor în capul de pod continua.

Împreună cu comandantul artileriei, comandantul Armatei 4 aeriene şi şeful trupelor de geniu m-am deplasat la punctul de observare al lui Batov. De aici vedeam bine unele sectoare aflate dincolo de Oderul de Vest, ce-i drept nu pe o adîncime mare, deoarece malul pe care se afla inamicul era mai înalt decît malul nostru. Am putut totuşi observa destul de multe. Între altele, am urmărit un contraatac al inamicului la care a participat un batalion însoțit de şapte tancuri. Contraatacul s-a dat în sectorul Diviziei 37 infanterie de gardă comandată de K. E. Grebennik. În scurt timp toate cele şapte tancuri

ardeau, lovite prin trageri directe. Infanteriştii duşmani au luat-o la fugă.

Analizînd situația, am hotărît ca Armata 2 de izbire să exploateze succesul Armatei 65 şi să folosească una din trecerile amenajate de Batov pentru a-şi transfera unitățile pe malul apusean al Oderului de Vest în vederea întoarcerii Stettinului dinspre sud şi vest. Fireşte, această acțiune putea fi realizată numai după ce trupele Armatei 65 aveau să se afle pe malul apusean.

I-am urat lui Pavel Ivanovici noi succese şi i-am promis că-i voi întări armata cu Corpul de tancuri de gardă „Don“, comandat de Panov, cu care Batov cooperase în repetate rînduri. Această promisiune l-a bucurat mult.

Am plecat apoi în sectorul Armatei 70, la V. S. Popov, unde, de asemenea, se contura un succes.

Vasili Stepanovici Popov, ca şi Batov, ocupa cu armata sa un sector de 14 kilometri. Efectivele celor două armate erau aproximativ egale. Dealtfel, toate marile unități aveau efective reduse: fiecare divizie număra între 3 500 şi 5 000 de ostaşi.

În sectorul Armatei 70 condițiile erau însă mai favorabile pentru ofensivă decît în sectorul Armatei 65, al cărei flanc era surplombat de oraşul-fortăreață Stettin, cu o puternică garnizoană de artilerie grea şi cu nave care puteau pricinui unităților noastre multe necazuri.

Popov avea şi el un punct de observare bine amenajat, din care puteau fi urmărite acțiunile celor două părți pe o adîncime destul de mare.

Trupele armatei au început să forțeze fluviul în timpul pregătirii de artilerie, care aici a început ceva mai tîrziu decît la Batov şi a continuat 60 de minute. Trecerea s-a efectuat pe front larg, cu ajutorul unui mare număr de bărci, aduse din vreme pe malul răsăritean al Oderului de Vest. Armata 70 executa lovitura principală într-un sector de patru kilometri, în care densitatea artileriei era de 200-220 tunuri şi aruncătoare pe kilometru de front. Sub acoperirea focului de artilerie întreaga masă de mijloace plutitoare a pornit

simultan spre malul apusean. Toți cei îmbarcați, în afară de vîslaşi, trăgeau cu mitralierele şi armamentul portativ asupra malului opus.

Inamicul opunea o rezistență îndîrjită. Comandantul armatei mi-a raportat că în cursul dimineții trupele aflate în capul de pod au respins peste 16 contraatacuri. Pînă în momentul sosirii noastre trecuseră pe malul apusean al Oderului de Vest 12 batalioane de infanterie care dispuneau de mitraliere, aruncătoare şi cîteva tunuri de 45 mm. Profitînd de faptul că în capul de pod se aflau puține piese de artilerie, inamicul ataca infanteria noastră cu tancurile. În aceste momente aviația a dat un mare ajutor infanteriştilor.

Luptele erau grele, dar ostaşii se băteau vitejeşte. Fermitatea, întrajutorarea ostăşească şi dorința arzătoare de a învinge i-au ajutat să respingă toate loviturile duşmanului.

Am avut prilejul să vedem cum lucrează pionierii. Cufundați pînă la gît în apa rece ca gheața, în mijlocul exploziilor de proiectile şi obuze, ei construiau podurile de pontoane. Pericolul morții plana neîncetat asupra lor, dar, conştienți de datoria lor ostăşească, ei erau preocupați de un singur gînd: să-şi ajute tovarăşii aflați pe malul apusean şi să apropie astfel izbînda.

Pentru ei datoria era mai presus de orice!

Prin perdeaua de flăcări şi fum îi urmăream pe comandanții şi pe lucrătorii politici. În aceste condiții infernale ei reuşeau să subordoneze totul calculului precis, să asigure ordinea riguroasă şi buna organizare. Conducătorii erau la înălțimea misiunii lor. Ei serveau de exemplu prin fermitatea lor şi se bucurau de stima profundă a subalternilor. Faptul acesta se vedea limpede.

Pentru prima dată l-am văzut pe Popov părăsindu-şi obişnuita atitudine flegmatică. Era cuprins de nervozitate şi nerăbdare. Cauza acestei stări de spirit era faptul că artileria nu reuşise să neutralizeze un puternic punct de sprijin din zona Greifenhagen (Gryfino), în dreptul podului distrus peste Oderul de Vest. Trăgînd cu mitraliere şi aruncătoare de

grenade antitanc reactive, hitleriştii au împiedicat mult timp unităţile noastre să înainteze pe dig şi să-l folosească pentru deplasarea artileriei şi a tehnicii grele.

Comandantul armatei stabilise cine sînt artileriştii vinovaţi şi era foarte pornit împotriva lor. A trebuit să intervin şi să-l mai calmez pe Vasili Stepanovici, care îşi ieşise din fire. Dealtfel, în urma unui atac energic al infanteriei noastre, sprijinită de aviaţia de asalt, punctul de sprijin care ne dăduse atîta de furcă a fost redus la tăcere. Imediat, sub ochii noştri, pionierii au întins podul de pontoane pînă la dig. La sfîrşitul zilei, pe Oderul de Est funcţionau nouă puncte de trecere cu bărci, patru pe portiţe şi un pod de 50 tone. Pe Oderul de Vest circulau şase bacuri remorcate de autovehicule amfibii. Pe malul vestic a început să debarce artileria atît de necesară trupelor care luptau în capul de pod.

Ne-am despărţit de Vasili Stepanovici şi de ajutoarele sale apropiate, urîndu-le succes, de care puteam acum să nu ne mai îndoim, şi ne-am întors la punctul nostru de comandă.

Eram serios îngrijoraţi de situaţia din sectorul de acţiune al Armatei 49. Din rapoartele generalului Grişin rezulta că trupele lui, care trecuseră la ofensivă concomitent cu Armata 70, nu obţinuseră succese. Toate încercările lor de a trece Oderul de Vest au fost respinse de inamic.

Ne pusesem mari speranţe în Armata 49. Ea trebuia să coopereze cu trupele de la flancul drept al Frontului 1 bielorus care începuse ofensiva mai înainte, să dea o lovitură de despicare inamicului şi să împingă Armata 3 de tancuri a acestuia spre nord şi nord-vest, expunînd-o loviturilor Armatei 70. Dată fiind importanţa acestei misiuni, Armata 49 primise mai multe unităţi de întărire decît alte armate. Or, Grişin bătea pasul pe loc.

Am analizat cauzele acestui insucces. Motivul principal erau informaţiile greşite furnizate de cercetare. Spaţiul dintre cele două braţe ale fluviului era traversat în acest sector de numeroase canale. Cercetarea Armatei 49 luase unul din canale drept albia principală a Oderului de Vest. Ca urmare,

tot focul artileriei a fost concentrat asupra malului acestui canal, apărat de forțe neînsemnate. După ce infanteria noastră l-a depăşit şi s-a apropiat de Oderul de Vest, ea a fost întîmpinată de un foc nimicitor. În aceste condiții, forțarea s-a dovedit cu neputință de realizat.

Generalul Grişin a luat toate măsurile pentru a pregăti o nouă lovitură şi mi-a cerut permisiunea de a relua asaltul la 21 aprilie. Întrucît suspendarea acțiunilor în sectorul Armatei 49 i-ar fi oferit inamicului posibilitatea de a transfera o parte din forțe pe direcțiile unde trupele noastre acționau cu succes, i-am cerut comandantului armatei să reînceapă ofensiva dimineața.

Greşeala comandamentului Armatei 49, care n-a determinat corect poziția de plecare a primului său eşalon, a fost o lecție amară pentru noi toți. Această greşeală era cu atît mai supărătoare cu cît statul major al armatei dispunea de fotograme aeriene, ale întregului sector de ofensivă. Fără îndoială că o parte din vină ne revenea şi nouă, celor care comandam frontul: se vedea că am controlat prost pregătirea Armatei 49 pentru acțiune. Nu mai vorbesc despre dezolarea lui Grişin. Eram indispuşi cu toții, şi fiecare se întreba cum de s-a putut ajunge aici şi în ce constă partea de vină a fiecăruia? O asemenea autocritică introspectivă este uneori foarte utilă. Puteam fi încredințat că pe viitor comandanții noştri nu vor săvîrşi asemenea erori.

Luînd hotărîrea ca ofensiva în sectorul lui Grişin să fie continuată, am examinat pentru orice eventualitate o variantă a acțiunilor pentru cazul cînd nici de data aceasta el nu va reuşi să debarce pe malul apusean al Oderului de Vest. În acest caz mijloacele de întărire afectate acestei armate aveau să fie imediat transferate la Batov şi Popov. Prevăzusem din timp posibilitatea unei asemenea regrupări pe parcursul operației; fuseseră studiate itinerarele şi pregătită deplasarea trupelor, aşa că nu puteau apărea nici un fel de dificultăți.

Am făcut bilanțul primei zile a operației. Ele s-au dovedit mai modeste decît ne aşteptam. Totuşi, trupele celor două

armate de la flancul stîng al frontului s-au fixat temeinic pe malul apusean al Oderului de Vest, înaintînd pe unele direcții pînă la doi kilometri. Cele mai mari succese le-a obținut Armata 65. Luptele pentru dezvoltarea capetelor de pod cucerite au continuat şi noaptea. Concomitent se efectua în ritm intens trecerea trupelor pe malul apusean al fluviului. Situația noastră se consolida aici cu fiecare oră.

În luptele de pe malul vestic al Oderului infanteria a primit un mare ajutor din partea Armatei 4 aeriene, ai cărei aviatori au executat în această zi 3 260 ieşiri-avion. Supremația noastră în aer era absolută. Acțiunile aviației inamice se limitau la cercetare. În cursul zilei am reperat în aer 69 avioane ale inamicului. Dintre acestea, zece au fost doborîte.

În cursul nopții aviația inamică a încercat să folosească torpile şi mine plutitoare pentru distrugerea podurilor construite de pionierii noştri. În sectorul Armatei 70 au fost capturați scafandri trimişi să împiedice trecerea trupelor noastre peste fluviu.

Toată noaptea avioanele lui Verşinin şi în special regimentul comandat de Berşanskaia au bombardat limita dinainte a apărării inamice în dreptul sectorului Armatei 49.

La 21 aprilie au continuat lupte aprige pe tot frontul nostru. În sectorul lui Batov inamicul a angajat forțe proaspete – Divizia 281 infanterie care, potrivit spuselor prizonierilor, fusese trimisă pe direcția Berlin, dar apoi a fost rechemată şi aruncată în luptă în zona oraşului Kurow, cucerit de Armata 65.

Pe tot frontul se duceau deocamdată lupte pentru măcinarea apărării inamicului. În capetele de pod nu aveam încă forțe suficiente pentru un salt impetuos. Inamicul era conştient de acest fapt şi depunea toate eforturile pentru a ne respinge. Nu reuşea însă! Bravii noştri soldați nu cedau nici o palmă de teren; dimpotrivă, foloseau orice posibilitate pentru a lărgi sectoarele cucerite.

Am transferat în sectorul unde se conturaseră cele mai mari succese, adică la Batov, două batalioane de pontonieri

motorizate, cu parcurile lor, afectate mai înainte Armatei 49. Pînă seara, în sectorul lui Batov funcționau pe Oderul de Est un pod de 30 tone şi unul de 50 tone şi un bac de 50 tone. Pe Oderul de Vest funcționau 6 bacuri, dintre care două de 16 tone cu suprafață mare.

Succesele obținute de Armata 70 erau ceva mai mici. Dar şi trupele ei au lărgit capul de pod şi, între altele, au cucerit pădurícea de la nord de Pargow, care în acel moment avea o mare însemnătate. Am reuşit să lichidăm un important punct de sprijin al inamicului, care de acolo ținea sub focul său digul folosit de noi pentru a deplasa prin sectorul mocirlos trupele şi tehnica. Au fost amenajate noi puncte de trecere peste Oderul de Vest. Aici funcționau acum 13 puncte de trecere cu bărci şi cinci pe portițe. Aceasta ne-a permis să aducem în cursul zilei în capul de pod încă 9 batalioane şi, ceea ce era deosebit de important, artileria divizionară.

Trupele Armatei 49 au reuşit doar să pună piciorul pe malul apusean al Oderului de Vest. Toată ziua s-au dus lupte pentru micile capete de pod cucerite. Inamicul contraataca fără răgaz. Întrucît trecerea rîului se desfăşura aici în condiții foarte grele, am căutat să angajăm în luptele pentru capetele de pod forțe cît mai mari ale inamicului, iar pentru trecerea peste fluviu a forțelor principale ale armatei am folosit punctele de trecere amenajate de vecinul ei din dreapta, Armata 70. Mijloacele de întărire afectate Armatei 49 au fost transferate lui Batov şi Popov. Pe scurt, s-a hotărît mutarea direcției loviturii principale la flancul drept.

La 22 aprilie trupele Armatei 65 au înaintat în unele sectoare doi kilometri şi au ocupat cîteva localități transformate în noduri de apărare. Rezistența inamicului nu numai că nu slăbea, ci se intensifica. Cu toate acestea, am reuşit să trecem pe malul apusean al Oderului de Vest toate marile unități de infanterie ale armatei, o brigadă de artilerie antitanc şi un regiment de aruncătoare. Cu fiecare oră trupele noastre se simțeau tot mai sigure pe ele. Seara, prin canale a fost remorcat pînă la malul Oderului de Vest un pod plutitor

de 60 de tone care a şi fost pus în funcțiune în cursul nopții. A fost un succes important: acum puteam aduce în capul de pod întreaga tehnică grea.

Şi Armata 70 a continuat să-şi treacă trupele pe malul apusean al Oderului de Vest. Respingînd contraatacurile furibunde ale inamicului, unitățile noastre îl presau pas cu pas şi au înaintat în cursul zilei în unele locuri cu trei kilometri. Unsprezece batalioane ale armatei au ajuns pe malul vestic.

Aviația Armatei 4 aeriene, în pofida timpului nefavorabil, făcea totul pentru a da ajutor trupelor concentrate în capetele de pod. În decurs de 24 de ore avioanele ei au executat 3 020 de ieşiri-avion, dintre care 1 745 în sprijinul Armatei 65. Prin acțiunile lor energice şi curajoase, aviatorii au ajutat în repetate rînduri trupele terestre să depăşească situațiile critice, intervenind în special împotriva atacurilor cu tancuri: în capetele de pod era încă prea puțină artilerie antitanc.

După lupte înverşunate, capul de pod de pe Oderul de Vest a atins 24 kilometri în lărgime şi peste 3 kilometri în adîncime. Acum existau condiții mai favorabile pentru trecerea trupelor peste fluviu.

Dificultatea cea mai mare consta în faptul că tehnica grea putea traversa lunca numai pe rambleele şi digurile nedistruse. Or, fiecare armată avea la dispoziția ei cel mult două diguri sau ramblee. Acest fapt încetinea ritmul ofensivei, mai ales că inamicul ținea căile de comunicație sub focul artileriei sale. Era necesar să-l alungăm cît mai departe de fluviu, ca să nu poată executa foc ochit asupra căilor noastre de trecere.

Întreaga atenție a consiliului militar al frontului, direcției politice, comandanților şi şefilor de arme şi servicii era îndreptată spre soluționarea acestei probleme. Ne dădeam seama cu toții cît este de valoroasă fiecare piesă de artilerie pentru luptătorii din capul de pod şi făceam totul pentru a le aduce în număr cît mai mare.

La 25 aprilie unitățile armatelor 65 şi 70, împreună cu mijloacele de întărire, au înaintat pe o distanță pînă la opt kilometri, cu toate că Batov s-a văzut nevoit să desfăşoare o parte a trupelor sale cu frontul spre nord, împotriva grupării duşmane de la Stettin. Pentru a-i veni în ajutor, l-am zorit pe Fediuninski, cerîndu-i să-şi aducă cît mai repede cele două corpuri în capul de pod. În acest scop el putea folosi punctele de trecere amenajate de Armata 65 la flancul ei drept.

Armata 70 a atins aliniamentul Radechow, Petershagen, Gartz. Popov şi-a transferat pe malul vestic şi rezerva – un corp de armată. Seara, folosind trecerile amenajate de Armata 70, a ajuns în capul de pod şi Corpul 3 de tancuri de gardă. Şi Armata 49 şi-a deplasat forțele principale spre aceste puncte de trecere.

Comandanții armatelor erau foarte optimişti. Dispuneau acum de un cap de pod de 35 pe 15 kilometri. Încă puțin şi trupele noastre vor străpunge apărarea inamică. Greutățile cele mai mari rămăseseră în urmă. Necazurile prin care trecusem au fost uitate. Soldații erau nerăbdători să înainteze. În aceste condiții am început să ne gîndim la străpungerea din mişcare, fără regrupări complicate, a aliniamentului de apărare de pe rîul Randow. Intenționam să folosim în acest scop întreaga forță a aviației lui Verşinin. Toate corpurile de tancuri au fost subordonate comandanților de armate. Le-am lăsat acestora întreaga inițiativă în executarea misiunii. Problema principală consta în a nu-i permite inamicului să se consolideze pe acest nou aliniament de apărare.

Dar în zorii zilei hitleriştii au reluat contraatacurile pe tot frontul grupării noastre de izbire. Inamicul a introdus în acțiune o parte importantă a rezervelor sale – unități din Brigada 103 SS şi Brigada 171 artilerie antitanc, Divizia 549 infanterie din zona Stettin, Divizia 1 infanterie marină, sosită din zona Stolp, unde acționa Frontul 1 bielorus, precum şi Brigada antitanc „Friedrich”, înzestrată aproape în întregime

cu aruncătoare de grenade antitanc reactive şi întărită cu un divizion de tunuri de asalt.

Inamicul întîrziase însă. În acel moment dispuneam pe malul apusean al Oderului de Vest de forțe cărora nimic nu le mai putea sta în cale. Erau desfăşurate aici trei corpuri ale Armatei 65, comandate de Alekseev, Erastov şi Ciuvakov, comandanți energici, competenți. Alături de ele luptau două corpuri din compunerea armatei lui Popov şi un al treilea era şi el gata să intre în luptă. Corpul 3 de tancuri de gardă şi Corpul 1 de tancuri de gardă „Don“, comandate de talentații generali Panfilov şi Panov, încheiau acțiunea de traversare a fluviului.

Toate contraatacurile inamicului erau respinse, iar trupele armatelor 65 şi 70 continuau să lărgească breşa în apărarea inamicului. Prin contraatacurile lor hitleriştii nu făceau decît să-şi slăbească forțele. Sufereau pierderi uriaşe, în timp ce noi îi cuceream fortificațiile din mişcare, urmărindu-l în retragere pas cu pas.

Pînă în seara zilei de 25 aprilie s-a realizat ruperea apărării inamice pe un front de 20 kilometri. Trupele noastre au ajuns la rîul Randow. În urma luptelor duse pe malul vestic al Oderului au fost complet zdrobite nu numai unitățile care apărau acest aliniament, ci şi toate rezervele pe care le-a trimis inamicul în această zonă.

Între timp trupele vecinului nostru din stînga, Frontul 1 bielorus, angajaseră deja lupte în Berlin, iar marile unități de la flancul lui drept învăluiau capitala Germaniei dinspre nord. Ofensiva noastră îl împiedica pe inamic să-şi deplaseze rezervele spre Berlin, ceea ce contribuia la succesele vecinului nostru.

După ce am terminat cu forțarea Oderului, trupele frontului nostru au întreprins o manevră cu scopul de a învălui dinspre sud şi sud-vest forțele principale ale Armatei 3 de tancuri germane, care în felul acesta nu mai putea veni în ajutorul grupării din Berlin, dar nici nu se putea retrage spre vest. Armata 65, sprijinită de Corpul 1 de tancuri de gardă, a

primit misiunea să împingă spre mare, în direcția nord-vest, toate trupele duşmane care acționau la nord-est de linia Stettin, Neubrandenburg, Rostock.

Două corpuri ale Armatei 2 de izbire înaintau pe direcția generală Anklam, Stralsund, iar o parte a forțelor ei curăța de unități duşmane insulele Usedom şi Rügen. Am atras atenția lui Fediuninski să mențină o legătură strînsă cu Batov, cu toate că nu mă îndoiam că acest general cu o îndelungată carieră de comandant militar şi cu multă experiență va avea şi singur grijă de asigurarea cooperării cu vecinii. Ținînd seama de complexitatea misiunii lui Fediuninski, am trecut în subordinea lui Corpul 40 de gardă din Armata 19.

Armata 70, împreună cu Corpul 3 de tancuri de gardă, acționa ofensiv pe direcția generală Waren, Krakow, Wismar.

Armata 49, împreună cu Corpul 8 mecanizat şi Corpul 3 cavalerie de gardă al lui Oslikovski, îşi îndeplinea misiunea primită inițial: aceea de a înainta direct spre vest, pînă la Elba.

S-a pus în mişcare şi Armata 19 a lui Romanovski. Ea trebuia să înainteze de-a lungul litoralului spre Swinemünde (Swinoujscie) şi mai departe spre Greifswald.

La 26 aprilie unitățile Armatei 65 au luat cu asalt oraşul Stettin (Szczecin), au rupt apărarea inamicului pe rîul Randow şi au început să înainteze spre nord-vest. Încercînd să le oprească, comandamentul fascist german a adus aici rezerve proaspete: aşa-numitul grup de luptă „Ostsee”, o şcoală de ofițeri şi o divizie de infanterie marină. Această grupare a întreprins contraatacuri disperate, la care s-au alăturat unități din Brigada 50 de poliție SS şi subunități din Divizia 610 de rezervă. Toate aceste trupe au fost respinse. Inamicul suferea pierderi enorme, fără să ne poată opri.

Duşmanul dădea unităților sale nume tot mai răsunătoare: „Ostsee”, „Vistula”, „Pomerania”, „Valonia”, care nu i-au fost însă de nici un ajutor! O denumire fără conținut nu este în stare să sporească capacitatea de luptă a trupelor.

Printr-o asociație de idei mi-am adus aminte de perioada războiului civil. Şi pe atunci Kolceak, Denikin şi alți generali albgardişti, după ce au suferit numeroase înfrîngeri, s-au gîndit să dea unităților lor denumiri pompoase: au apărut divizii „de vînători", divizii „nemuritoare", „de grenadieri", „sălbatice". Dar aceste trupe „nemuritoare" şi „sălbatice" au fost zdrobite de loviturile tinerei Armate Roşii.

Trupele lui Popov au rupt apărarea pe aliniamentul rîului Randow şi nimicind rezistențele duşmane care li se opuneau, îşi continuau ofensiva. Unitățile din Armata 70 au nimicit trei batalioane de Volkssturm: „Hamburg", „Brandenburg" şi „Greifenhagen".

Şi-a pus în valoare întreaga forță armata lui Grişin. Folosind trecerile Armatei 70, ea şi-a transferat forțele principale peste Oderul de Vest şi, printr-o lovitură dată în flancul şi spatele inamicului care se apăra în acest sector, i-a pricinuit o înfrîngere grea.

Luptele din 26 aprilie au avut un caracter deosebit de aprig. Inamicul introducea în acțiune noi şi noi rezerve, inclusiv batalioane create la repezeală, botezate cu numele oraşelor care le formau. Dar toate acestea nu mai erau decît agonie. Ca o fiară rănită mortal care se zbate cuprinsă de furie neputincioasă, fasciştii îşi încordau cele din urmă forțe. Ultima lor speranță era venirea englezilor şi americanilor pentru a se preda lor, şi nu trupelor sovietice. La un deznodămînt mai bun, probabil, nu se mai aşteptau şi de aceea luptau cu disperarea unor sinucigaşi.

În acele zile ostaşii noştri au săvîrşit nenumărate fapte eroice. Îi însufleța dorința de a nu lăsa inamicului nici o clipă de răgaz, de a-i da cît mai repede lovitura de grație. Toți soldații şi ofițerii acționau cu bravură şi pricepere. Umăr la umăr cu infanteria înaintau artileriştii, care prin focul lor deschideau drumul armatelor noastre. Piesele de artilerie de mare calibru zdrobeau punctele de sprijin ale inamicului. Vestitele „katiuşe" spulberau literalmente contraatacurile hitleriştilor.

Aviatorii lui Verşinin bombardau rezervele pe care le aducea inamicul şi nodurile de rezistență, asigurau trupelor noastre protecția aeriană.

Punctul nostru de comandă s-a instalat la Szczecin. Pînă atunci am condus trupele mai mult din punctele de observare amplasate pe direcțiile cele mai importante de acțiune ale frontului, la o distanță de 2,5-4 kilometri de pozițiile subunităților înaintate. Țin să evidențiez activitatea eficientă şi plină de abnegație a transmisioniştilor noştri. Atît comandamentul frontului cît şi comandanții de armate aveau în permanență asigurată legătura cu unitățile din subordine.

Trupele vecinului nostru din stînga, Frontul 1 bielorus, executînd o manevră cu flancul drept, au întors Berlinul pe la nord şi au realizat joncțiunea cu Frontul 1 ucrainean la vest de capitala Germaniei. Gruparea din Berlin era încercuită. Armatele sovietice, ducînd lupte grele, înaintau spre centrul oraşului.

În aceste condiții trebuia să zădărnicim încercările inamicului de a uşura situația grupării sale din Berlin printr-o lovitură dată de la nord. Aveam într-adevăr informații că hitleriştii aduc pe mare trupe din peninsula Samland şi din zona golfului Gdansk. De aceea am acordat o atenție deosebită acțiunilor Armatei 49, care înainta spre vest împreună cu corpurile 8 mecanizat şi 3 cavalerie de gardă. Ele aveau misiunea să izoleze unitățile hitleriste care se îndreptau spre Berlin şi să le împingă spre nord, expunîndu-le loviturilor Armatei 70.

La 27 aprilie ofensiva a continuat. Armata 2 de izbire a curățat de inamic insula Gristow şi s-a apropiat cu flancul ei drept de Swinemünde. Forțele ei principale, care acționau pe malul sudic al golfului Stettin, înaintau spre Anklam, Stralsund. În drumul lor ele au zdrobit unitățile garnizoanei din Stettin care se retrăgeau spre nord şi Regimentul 4 „Pomerania“ care se apăra la nord de Stettin.

Toate armatele frontului dezvoltau cu succes ofensiva. Începînd cu 27 aprilie, inamicul nu s-a mai putut consolida

cît de cît pe nici un aliniament. A început urmărirea impetuoasă a trupelor sale în retragere, deşi el nu pierdea nici un prilej de a riposta la loviturile noastre.

În retragerea lor, trupele inamice aruncau în aer toate podurile, minau şi distrugeau drumurile, încercau să reziste în fiecare localitate în care existau condiţii pentru apărare. Cu toate acestea viteza de înaintare a trupelor noastre se ridica la 25-30 kilometri pe zi. Înlăturînd toate obstacolele din calea noastră, nimicind trupele inamice care se împotriveau, unităţile noastre înaintau irezistibil. Curînd Armata 2 de izbire a lui Fediuninski şi Armata 65 a lui Batov, care înaintau pe direcţia nord-vest, au atins litoralul Mării Baltice, după ce au zdrobit şi au capturat unităţile inamice care se retrăgeau din faţa lor.

Armata 70 a lui Popov şi Armata 49 a lui Grişin au dat peste rezervele inamice concentrate în zona de lacuri şi păduri Neusterlitz, Waren, Fürstenberg. Aici încercau să se consolideze unităţile Diviziei 7 de tancuri germane, aduse pe mare din zona golfului Danzig, Divizia 102 cu destinaţie specială şi Divizia de infanterie „Schlageter“ din rezerva Înaltului comandament german, Divizia 5 de paraşutişti sosită din vest, precum şi rămăşiţele diviziilor 25 motorizată, 5 de infanterie uşoară, 3 marină, 156 infanterie, 606 cu destinaţie specială şi marea unitate de artilerie „Volksgrenadiere“. Ele se retrăseseră în fîşia noastră sub loviturile unităţilor de la aripa dreaptă a Frontului 1 bielorus. Toate aceste unităţi au fost zdrobite, lichidate prin loviturile trupelor lui Popov şi Grişin, cărora le-au dat ajutor corpul de tancuri al lui Panfilov şi Corpul 8 mecanizat, precum şi aviaţia lui Verşinin. Rămăşiţele trupelor inamice au fost capturate. Ofensiva armatelor 49 şi 70 continua fără întrerupere.

La 3 mai Corpul 3 de tancuri de gardă a lui Panfilov a stabilit la sud-vest de Wismar legătura cu unităţile înaintate ale armatei britanice.

La 4 mai au atins linia de demarcație fixată de comun acord cu aliații trupele armatelor 70 şi 49, ale Corpului 8 mecanizat şi ale Corpului 5 cavalerie de gardă (cavalerişti noştri au ajuns pînă la Elba). Unitățile Armatei 19 (Romanovski) şi Armatei 2 de izbire (Fediuninski) au dus în continuare lupte şi în ziua următoare, curățind de hitlerişti insulele Wollin, Usedom şi Rügen. Odată cu cucerirea definitivă a acestor insule operația ofensivă a Frontului 2 bielorus s-a încheiat. Ne mai rămînea doar să curățim unele sectoare de micile grupuri de hitlerişti rămase în spatele trupelor noastre.

Ne-a pricinuit multe griji insula daneză Bornholm, transformată de comandamentul fascist german într-o bază maritimă militară şi o trambulină pentru trecerea peste graniță a trupelor germane rămase pe fîşia Hela, în zona golfului Gdansk şi pe cîteva capete de pod izolate din Kurlanda. Propunerea de capitulare adresată comandantului trupelor germane din insula Bornholm a fost respinsă. A trebuit să trimitem pe insulă un desant. Două divizii de infanterie din Armata 19 au fost îmbarcate pe nave. Organizarea operației de debarcare a fost încredințată generalului P. I. Kotov-Legonkov, şeful direcției operații din statul major al frontului, care a acționat în cooperare cu comandantul bazei maritime militare Kolberg. Fireşte, că şi noi a trebuit să le dăm ajutor. A apărut problema aprovizionării cu alimente şi cu toate cele necesare a trupelor noastre debarcate pe insula Bornholm. Marea Baltică era infestată de mine plantate atît de germani cît şi de flotele aliate. Ne lipsea însă documentația necesară. Lucrările de dragare a căilor maritime abia începeau. Fiecare cursă spre insulă era legată de riscuri serioase.

Pe insula Bornholm au fost dezarmați şi luați prizonieri peste 12 000 de soldați şi ofițeri germani; am capturat importante trofee militare. Între populația daneză a insulei şi trupele noastre s-au stabilit din prima zi relații de prietenie. Locuitorii i-au primit cu entuziasm pe eliberatori. Trupele

noastre s-au bucurat de dragostea şi stima întregii populații în timpul şederii lor pe insulă.

Ne aflam în Germania. În jurul nostru erau soțiile şi copiii, părinții şi mamele soldaților care ieri încă ne atacau cu arma în mînă. La început, la vestea apropierii trupelor sovietice, populația civilă fugea, cuprinsă de panică. Acum nimeni nu mai încerca să fugă. Toți s-au convins de falsitatea propagandei fasciste. Toți au înțeles că nu au de ce să se teamă de soldatul sovietic. De la el nu se pot aştepta la nici o supărare. Dimpotrivă, soldatul sovietic va apăra pe cei slabi, va ajuta pe cei oropsiți. Fascismul a adus poporului german oprobiu, nenorocire, decădere morală în ochii întregii omeniri. Ostaşul sovietic, pătruns de spirit umanitar şi de generozitate, a întins însă o mînă de ajutor celor care fuseseră orbiți şi induşi în eroare. Lucrul acesta l-au înțeles foarte curînd germanii. Îndată ce o unitate sovietică se oprea pentru un popas, lîngă bucătăriile de campanie ale soldaților se strîngeau copii germani înfometați. Apoi se apropiau şi adulții. Ei ştiau că ostaşii sovietici vor împărți cu ei ceea ce au, le vor oferi o parte din rația lor, cu generozitatea care-i caracterizează pe ruşi şi cu solicitudinea proprie oamenilor care au trecut prin multe suferințe şi au învățat să înțeleagă semnificațiile şi valorile vieții.

Fericirea ostășească

Vizităm unitățile frontului nostru. Ele sînt dispuse pe un spațiu imens: de la litoralul Mării Baltice pînă la suburbiile Berlinului.

În zorii zilei mă îndrept spre statul major al Armatei 70, la Popov. Drumul trece printr-o pădure deasă. Brusc apare o coloană de soldați. Văd cunoscutele uniforme germane de culoare verde-închis. Hitlerişti! Fără să vreau, duc mîna la tocul pistolului. Nu-l scot însă. Mă stăpînesc la timp: doar războiul s-a terminat! Pentru a salva aparențele, în loc să scot arma iau din buzunar portțigaretul.

Coloana s-a oprit pentru a permite maşinii noastre să treacă. Sute de soldați germani ne privesc. Unii cu curiozitate, cei mai mulți cu o nepăsare apatică. Pe vremuri îi stăpînea o altă stare de spirit. Îmbătați de victorii, ei mărşăluiau prin oraşele Europei, jefuiau țările cotropite. Drumul parcurs de ei pe pămîntul sovietic este marcat cu sînge, scrum şi ruine. Pe atunci îşi trîmbițau invincibilitatea şi, înainte de a fi fost înfruntați de ostaşii noştri, au reuşit să-i convingă pe mulți că sînt invincibili. Au urmat apoi bătăliile de la Moscova, Stalingrad, Kursk, Nipru, Varşovia, Oder şi Elba. Acum nu a mai rămas nimic din puterea armatei hitleriste. Nimic, în afară de coloanele de prizonieri, oameni derutați şi deprimați care poartă uniforme verzi, uzate în război. Mulți dintre ei îşi pun pentru prima dată întrebări, au început să înțeleagă sensul celor petrecute. E bine să se gîndească cît mai mult! E utilă uneori şi înfrîngerea: ea este plină de învățăminte, îi sileşte chiar şi pe cei mai mărginiți să privească lucid viața, să înțeleagă măsura vinei lor şi răspunderea lor în fața istoriei.

Ofițerul sovietic care comandă pe cei cîțiva ostaşi din escorta coloanei de prizonieri îmi prezintă raportul. Maşina pleacă mai departe. Încă mult timp însă de o parte şi de alta a şoselei vedem şiruri de prizonieri. Aveam impresia că nu se mai termină.

Mă gîndeam că nu sînt decît cîteva zile de cînd oamenii aceştia nu mai au arma în mînă. Cîte eforturi şi sacrificii au fost necesare spre a le smulge această armă şi a doborî regimul fascist care i-a trimis să ucidă, să înrobească şi să jefuiască. Lucrul acesta l-am făcut noi, soldații Țării Sovietice.

În inima mea creştea sentimentul de mîndrie pentru ostaşii noştri, pentru poporul nostru, care într-o luptă titanică l-a silit pe duşmanul său să îngenuncheze. Mîndrie pentru că şi eu fac parte din acest popor uriaş, şi pentru că mi-am adus contribuția la această victorie. Nu este vorba de vanitate. Nu. Doar de un legitim sentiment de mîndrie.

Pe drumurile Germaniei se tîrau nu numai coloanele dezolante de prizonieri. Se revărsa peste tot, clocotind, autentica bucurie umană. Mulțimi de oameni ne întîmpinau jubilînd şi ne salutau în toate limbile lumii. Te cuprindea o emoție fără seamăn în fața acestui ocean de oameni de zeci de neamuri. Oameni îmbrăcați în zdrențe, cu obrajii supți... Mulți dintre ei abia se țineau pe picioare. Se susțineau unii pe alții pentru a nu cădea. Dar în ochii lor se citea fericirea.

Erau captivii de ieri ai lagărelor de concentrare hitleriste. Oameni sortiți morții. Ostaşii sovietici i-au eliberat, le-au redat viața.

Întîlneam oameni strînşi prin violență în Germania din toate țările Europei. Sclavi lipsiți de drepturi, osîndiți să trudească pentru cei ce le-au subjugat țările, pînă la momentul cînd aveau să cadă istoviți de foame, sfîrşiți de boli, extenuați. Acum au redevenit oameni liberi, se întorceau acasă, la familiile lor. Iar recunoştința lor se îndrepta spre ostaşii sovietici.

Cîte popoare nu erau reprezentate aici! Ruşi, ucraineni, bieloruşi, polonezi, cehi, sîrbi, muntenegreni, francezi, belgieni. Seminții fără număr. Cum aş putea descrie entuziasmul, fericirea lor, nețărmurita lor recunoştință, exprimate în cuvinte, gesturi, priviri, lacrimi de bucurie ce se revărsau fără frîu. Ne întîmpinau cu cîntece în limbile lor materne, cu steaguri, pancarte din care aflam de care națiune țin cei eliberați. Exclamații în cinstea ostaşilor sovietici, în cinstea Țării Sovietice răsunau cu egală însuflețire în toate limbile. Momente emoționante ne-au rămas întipărite în memorie pentru toată viața.

Se aflau aici şi mulți militari francezi, englezi, americani, belgieni, olandezi care, în diferite momente ale războiului, au căzut prizonieri la hitlerişti. Printre ei, aviatorii aveau o pondere deosebit de mare. Am întîlnit printre foştii captivi eliberați şi pe şeful Marelui stat major al armatei belgiene, însoțit de un mare grup de generali şi ofițeri.

Acum la sarcinile obişnuite ale consiliului militar al frontului s-au adăugat altele noi. Trebuie să ne asumăm grija pentru zecile de mii de oameni eliberați din captivitatea fascistă. Ulterior aveam să primim zeci şi sute de scrisori din partea guvernelor şi a diverselor organizații, exprimînd mulțumiri fierbinți pentru eliberarea conaționalilor lor şi pentru grija cu care i-am înconjurat.

La 8 mai a fost semnat actul de capitulare totală, necondiționată a forțelor armate fasciste germane.

Entuziasmul ostaşilor a fost de nedescris. Toată ziua răsunau salve. Şi ai noştri şi aliații trăgeau din toate armele. Trăgeau în aer, exprimîndu-şi în felul acesta bucuria. Noaptea am intrat în oraşul în care era dispus statul nostru major. Deodată o lumină puternică s-a revărsat pe străzi. S-au aprins felinarele, s-au iluminat ferestrele caselor. Era ceva atît de neaşteptat încît am rămas buimac. Într-un tîrziu mi-am dat seama că în felul acesta era marcat sfîrşitul camuflajului. Războiul s-a terminat! Abia în acest moment am sesizat semnificația neîncetatelor focuri de arme. M-am gîndit să pun capăt acestor salve triumfale spontane. Am dat ordin să înceteze orice împuşcături.

Generalul A. P. Panfilov, comandantul Corpului 3 de tancuri de gardă, care stabilise cel dintîi contactul cu trupele britanice, mi-a înmînat o invitație din partea feldmareşalului Montgomery. A doua zi, împreună cu un grup de generali şi ofițeri, am plecat la Wismar. Înainte de intrarea în oraş ne-au întîmpinat ofițeri britanici în uniformă de campanie obişnuită. Pe cap aveau însă berete, nu căşti. După o scurtă ceremonie oficială, ei ne-au însoțit la reşedința comandantului lor. Se simțea că englezii caută să pună cît mai multă căldură în

primirea ce ne-o făceau. Le-am exprimat, la rîndul nostru, sentimente asemănătoare.

Iată-l pe feldmareşalul Montgomery. Ne strîngem cu putere mîinile şi ne felicităm reciproc cu prilejul victoriei. Englezii respectă cu strictețe ceremonialul. Răsună o salvă de artilerie, în fața noastră prezintă armele garda de onoare. După ceremonie se leagă o discuție animată. Generalii şi ofițerii sovietici şi britanici participă cu toții la convorbire. Vorbim prin intermediul interpreților sau fără a recurge la serviciile lor.

Bineînțeles, nu au lipsit nici fotografii, pictorii, corespondenții. Mi s-a părut chiar că sînt prea mulți. Dar nu era de mirare, cînd te gîndeşti că a fost prima întîlnire a comandanților celor două armate aliate după un război sîngeros de patru ani cu inamicul comun, Germania fascistă.

După ce ofițerii celor două părți au făcut cunoştință, feldmareşalul ne-a invitat în salon. Mesele erau încărcate cu tot felul de bunătăți. Nu ne venea însă să mîncăm, toți eram în continuare absorbiți de convorbirile prieteneşti.

Am fost fotografiat, alături de feldmareşal, în fața hărții care acoperea un perete al salonului. Au urmat alte fotografieri, în alte combinații, toți se fotografiau, în grupuri sau individual.

Întîlnirea a decurs într-o atmosferă caldă şi ne-a lăsat o impresie plăcută. Ofițerii britanici şi Montgomery personal s-au dovedit a fi mai simpli şi mai sociabili decît ne închipuiam noi. Ne-am despărțit cu multă cordialitate. Ne-au condus aceiaşi ofițeri care ne-au primit, în frunte cu generalul Bawls, comandantul unei divizii de desant aerian.

La gestul de ospitalitate al aliaților am răspuns cu un gest asemănător: l-am invitat la o masă pe feldmareşalul Montgomery şi pe colaboratorii săi. Primirea am organizat-o sub semnul tradiționalei ospitalități ruseşti.

Din garda de onoare au făcut parte cazaci din Kuban din Corpul 3 cavalerie de gardă al lui Oslikovski, călări, în uniformă căzăcească. Aspectul lor a produs o mare impresie

asupra lui Montgomery şi ofițerilor săi. Multă vreme privirile admirative ale englezilor i-au urmărit pe cavalerişții care se îndepărtau călărind voiniceşte. După ceremonia întîlnirii, oaspeții au fost invitați într-un mare salon, unde s-a servit un dejun organizat cu pricepere şi gust. Şezînd la masa îmbelşugată (la englezi discuțiile s-au purtat stînd în picioare), musafirii noştri s-au simțit şi mai bine. Atmosfera a devenit total degajată. Însuşi Montgomery, care la început a încercat într-o formă delicată să limiteze durata vizitei sale, a încetat să se mai uite la ceas şi s-a antrenat în discuția generală.

În încheiere ansamblul artistic al frontului a dat un concert. Trebuie să spun că aveam un ansamblu într-adevăr remarcabil. Concertul i-a dat gata pe britanici. Ei au aclamat fiecare bucată executată cu aplauze atît de frenetice, încît vibrau pereții. Montgomery nu mai găsea cuvinte pentru a-şi exprima admirația şi însuflețirea.

Tîrziu seara, feldmareşalul şi ofițerii săi s-au despărțit cu căldură de noi.

Această întîlnire a sădit în noi pentru mult timp convingerea că oameni aparținînd unor state diferite, vorbind limbi diferite şi avînd chiar şi ideologii diferite pot trăi în prietenie, atunci cînd doresc acest lucru, stimîndu-se reciproc.

Soldații noştri erau în culmea fericirii. Mă uitam la fețele lor radioase şi mă bucuram împreună cu ei.

Victorie! Cea mai mare fericire pentru soldat este conştiința faptului că şi-a ajutat poporul să-l înfrîngă pe duşman, să apere libertatea patriei, să-i redea pacea. Conştiința faptului că şi-a făcut datoria ostăşească, o datorie grea şi înălțătoare, mai presus de care nu există nimic pe pămînt!

Duşmanul care a încercat să subjuge popoarele statului socialist a fost înfrînt şi zdrobit.

Patria noastră a trecut prin ani grei. Fusese un război decisiv şi pentru destinele ei, pentru viaţa fiecăruia dintre noi. Oamenii sovietici şi-au dat seama de la început de această semnificaţie a războiului şi la chemarea partidului s-au ridicat toţi ca unul pentru a apăra orînduirea socială şi de stat sovietică, toate cuceririle revoluţionare. Războiul a devenit cauza întregului popor.

Statul nostru socialist s-a dovedit a fi mai puternic decît Germania fascistă.

În lupta pe viaţă şi pe moarte, care a început în condiţii cît se poate de nefavorabile pentru ţara noastră, s-au manifestat în întreaga lor măreţie unitatea de nezdruncinat a poporului sovietic, dragostea nemărginită a cetăţenilor sovietici pentru patria lor, fidelitatea lor faţă de ideile lui Lenin. Poporul a înţeles şi şi-a însuşit politica partidului comunist, considerînd-o politica sa proprie, şi a susţinut-o pînă la capăt.

S-au confirmat nemuritoarele cuvinte ale lui V. I. Lenin: „Niciodată nu va fi învins poporul ai cărui muncitori şi ţărani şi-au dat seama, au simţit şi au văzut, în majoritatea lor, că îşi apără propria lor putere, Puterea sovietică, puterea celor ce muncesc, că apără cauza a cărei izbîndă le va asigura lor şi copiilor lor posibilitatea de a se bucura de toate binefacerile civilizaţiei, de tot ce a creat munca omenească".

Ostaşii armatei sovietice au demonstrat, în focul încercărilor războiului, un devotament neţărmurit faţă de popor, guvern şi partid. Fiecare dintre noi ţinea bine minte lozinca partidului: „Cauza noastră este dreaptă, vom învinge!" Încrederea în victorie nu ne-a părăsit nici în momentele cele mai grele, care au fost atît de multe în timpul războiului.

Devotamentul şi dragostea faţă de popor şi faţă de orînduirea de stat s-au concretizat în nenumărate fapte eroice pe cîmpul de luptă. Eroii se numărau cu milioanele. Soldaţii îşi apărau cu preţul vieţii ultimele aliniamente, închideau cu piepturile lor ambrazurile cazematelor inamice, aviatorii şi tanchiştii, fără a sta pe gînduri, acceptau riscurile unor

ciocniri voluntare cu maşinile inamice. Eroi au fost toți: şi cei care se aruncau în atac prin zidul de foc şi cei care construiau poduri sub focul proiectilelor duşmane, sau trăgeau firele spre punctele de comandă. Glorie vouă, minunați oameni sovietici! Sînt fericit că am fost printre voi în toți anii aceştia! Şi dacă am putut realiza ceva, vouă v-o datorez.

În bătălii s-a întărit şi s-a maturizat armata noastră. Au crescut cadre minunate de comandanți şi lucrători politici. S-a perfecționat conducerea tactică, operativă şi strategică a forțelor armate.

În anii primejdiei cumplite care plana asupra patriei noastre, întregul popor sovietic a făcut şi mai hotărît zid în jurul partidului comunist şi guvernului sovietic. Bravura combatanților era dublată şi însuflețită de bravura în muncă a muncitorilor şi colhoznicilor, a intelectualilor, a eroicelor noastre femei, a tineretului nostru. Ei, milioanele de oameni sovietici, muncind neostenit, au făurit armele pentru front, au asigurat hrana şi îmbrăcămintea soldaților, i-au încălzit cu grija lor, cu căldura inimilor lor.

Organizatorul şi inspiratorul luptei poporului a fost partidul nostru comunist, forța conducătoare şi călăuzitoare a societății sovietice, avangarda încercată în lupte a poporului sovietic.

Marele război pentru apărarea patriei a fost un război al întregului popor. Şi victoria asupra inamicului a fost, de asemenea, victoria întregului popor. Armata şi poporul au sărbătorit-o împreună, ca o familie unită. Această unitate a făcut şi mai deplină fericirea noastră ostăşească.

Cuprinsul

În ajunul războiului 5
Au început luptele 14
Pe înălțimile de la Iarțevo 32
Un ordin neaşteptat 65
Direcția Volokolamsk 79
Nu avem unde să ne retragem 98
Înainte! 122
Suhinici 129
Învățăminte memorabile 142
Frontul Breansk 160
La Stalingrad 171
Menghina s-a strîns 190
Sfîrşitul grupării inamice 207
Ieşindul de la Kursk 231
Eşecul operației „Citadela” 242
Salt peste Nipru 272
Pe pămîntul Bielorusiei 283
Două lovituri principale 302
Înfrîngerea 317
Varşovia 331
Pe teritoriul Germaniei 343
Pe două fronturi 364
Pomerania orientală 378
Oder – Elba 404

Notes

[←1]

Lucrările construite înainte de 1939 de-a lungul frontierelor de atunci ale U.R.S.S. – *Nota trad.*

[←2]

Principala arteră a oraşului Kiev – *Nota trad.*

[←3]

Actualele grade militare (şi epoleții cu fir), introduse în armata sovietică la începutul anului 1943, au fost precedate de titulaturi: comandant de batalion, comandant de regiment, comandant de divizie, etc., semnele distinctive (cuburi, romburi, dreptunghiuri) fiind aplicate pe petlițe. – *Nota trad.*

[←4]

M. I. Kazakov, *Nad kartoi bîlîh srajenii*, Voenizdat. Moscova, 1966; vezi şi M. I. Kazakov, *Dramaturgia săgeților roşii şi albastre*, Editura militară, Bucureşti, 1968.

[←5]

General rus participant la războaiele împotriva lui Napoleon. – *Nota trad.*

[←6]

Iată lista acestor mari unități: Armata 70 (general-locotenent V. S. Popov), Armata 47 (general-locotenent N. I. Gusev), Armata 8 de gardă (general-locotenent V. I. Ciuikov), Armata 69 (general-locotenent V. I. Kolpakci), Armata 2 de tancuri (general-colonel S. I. Bogdanov), Armata 6 aeriană (general-locotenent F. P. Polînin), Corpul 7 cavalerie de gardă (general-locotenent M. P. Konstantinov), Corpul 2 cavalerie de gardă (general-locotenent V. V. Kriukov), Armata 1 poloneză (general-locotenent Zygmunt Berling).